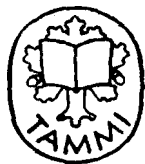


VÄINÖ TANNER

TARTON RAUHA

SEN SYNTYVAIHEET
JA -VAIKEUDET



KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ
TAMMI

HELSINKI
KK:n KIRJAPAINO
1949

LUKIJALLE

Tartossa syksyllä 1920 Suomen ja Neuvostoliiton välillä solmittu rauha oli tärkeä valtiollinen tapahtuma. Se loi pohjan molempien maiden välisille naapuruuksuhteille. Se oli myöskin maallemme edullinen rauha. Siitä huolimatta on ollut aikoja, jolloin sitä on maassamme moitittu; nyt sitä kai pidetään ihannerauhana.

Miten tämä rauha saatiin aikaan, siitä pyrkii tämä kirjanen antamaan kuvauksen. Se haluaa kuvata rauhan syntymävaiheita samoin kuin niitä vaikeuksia, joita sen aikaansaamisessa aikanaan oli voitettavana. Jos se niiden vaatimattomana kuvauksena voi antaa historianharrastajille joitakin uusia näkökohtia suhteiden kehityksestä itäiseen naapurimaahamme, ovat kirjoittajan odotukset tulleet täysin tyydytetyiksi.

Haluan etukäteen korostaa, että se mitä myöhemmillä sivuilla kerrotaan, kuvastaa yksinomaan kirjoittajan henkilökohtaisia mielialoja ja mielipiteitä. Rauhaneuvottelujen aikana tein päivittäin muistiinpanoja, joihin samoin kuin neuvottelujen varrella syntyneisiin asiakirjoihin nojautuen kuvaus on laadittu. Siitä johdetaan, että melkoinen osa kirjasta on laadittu päiväkirjan muotoon ja että siinä sen vuoksi paljon käytetään presensmuotoa. Esitys kuvastaa siten kunkin päivän mielialoja siitä huolimatta, että ne seuraavana päivänä ovat saattaneet osoittautua harhakäsityksiksi.

Kirjan käsikirjoitus on valmistunut kesällä 1947. Se kuuluu siihen ajanvietetyöhön, johon pakollisessa eristyksessäni aikanaan turvauduin.

V. T.

LÄHTÖ TÄRKEÄLLE MATKALLE

Vuonna 1920 kesäkuun 9. päivänä alkoi Pohjoissatamaan aamulla varhain kerääntyä melkoinen ryhmä tunnettuja kansalaisia. Joukossa oli useita hallituksen jäseniä, kansanedustajia ja muita yhteiskuntamme huomattuja tekijöitä. Osoittautui, että osa heistä oli matkalle lähtijöitä ja loput saattajia. Luotsilaiva "Eläkön" oli asetettu matkustavien käyttöön ja sen kannelle kerääntyivät nyt sekä ihmisiä että runsaasti matkatavaraa.

Edessä oli tavallista tärkeämpi matka. Suomalainen rauhanvaltuuskunta oli lähdössä neuvottelemaan rauhansopimuksesta Neuvostoliiton edustajain kanssa. Elettyään 110 vuotta yhdessä Venäjän kanssa oli Suomesta hiukan yli kaksi vuotta aikaisemmin tullut itsenäinen valtio. Ero oli tapahtunut epäsoinnun vallitessa ja sen vuoksi oli nyt koetettava saada sopu jälleen vallitsemaan. Sitäpaitsi oli pitkäaikaisen yhteyden jälkeen erottaessa monenlaisia, mm. taloudellisia asioita selvitettävänä, ja sitä nyt oltiin lähdössä tekemään. Itse rauhanvaltuuskuntaan kuului seitsemän jäsentä, mutta kun mukana oli lisäksi runsaasti apuvoimia, nousi lähtijöiden luku viidenkymmenen paikkeille. Laivan ääreen kerääntynyt edustava saattajain joukko taasen oli tullut toivottamaan lähtijöille menestystä.

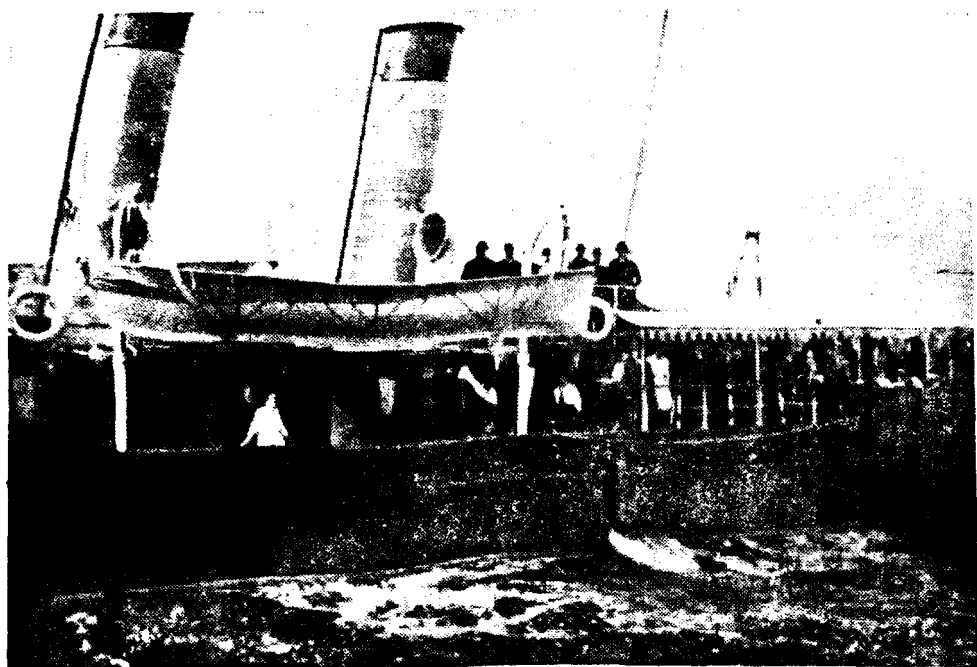
Ennen kuin näin pitkällä oltiin, oli asiassa jo ennättänyt olla erinäisiä vaiheita. Suomen julistauduttua itsenäiseksi valtakunnaksi oli sen ja Neuvostoliiton välillä ollut pientä sotaista nahinaa. Sen päätyttyä olivat nämä molemmat naapurivaltiot olleet jonkin verran kosketuksessa toisiinsa saadakseen luoduksi uuden normaalin olotilan, siinä kuitenkin onnistumatta. On syytä pitää pieni kertauskurssi tätä koskevista vaiheista, ennen kuin lähdemme seuraamaan matkalle lähteneen valtuuskunnan ponnistuksia.

ENSIMMÄISET YRITYKSET SUHTEIDEN JÄRJESTÄMISEKSI

Suomen itsenäiseksi julistautuminen ei tapahtunut ilman soraääniä. Jo tällöin, itsenäisyyspäivän aamun sarastuksessa, näytteli kysymys suhteiden järjestämisestä Venäjään tärkeitä osaa. Vaikka itsenäisyyden hankkimisesta oltiinkin yksimielisiä, täytyi tavasta, jolla siihen oli pyrittävä, äänestää.

Joulukuun 6. päivänä 1917, mitä päivää meillä on totuttu pitämään varsinaisena itsenäisyyspäivänä, eduskunnan porvarillisen enemmistön puolesta ehdotettiin hyväksyttäväksi seuraava päätöslauselma:

”Sen johdosta, että hallitus on tehnyt Eduskunnalle esityksen uudeksi hallitusmuodoksi, joka on rakennettu sille pohjalle, että Suomi on riippumaton tasavalta, Eduskunta korkeimman valtiovallan haltijana päättää puolestaan hyväksyä tämän periaatteen ja hyväksyä myös, että hallitus, saattaakseen Suomen valtiollisen itsenäisyyden tunnustetuksi, ryhtyy niihin toimenpiteisiin, jotka hallitus on sitä varten tarpeelliseksi ilmoittanut.”



Luotsilaiva "Eläköön" lähdössä Pohjoissatamasta mukanaan suomalainen rauhanvaltuuskunta.

Kun tämä ehdotus ei täydellisesti tyydyttänyt sosiaalidemokraattista eduskuntaryhmää, esitettiin sen taholta seuraavansisältöinen vastaehdotus:

"Suomen korkeimman valtiiovallan haltijana lausuu Suomen Eduskunta periaatteen, että Suomi on oleva riippumaton tasavalta. Tämä riippumattomuus on koetettava toteuttaa sovinnollista tietä Venäjän kanssa aikaansaataavalla sopimuksella. Siitä ehdotusta tekemään olisi asetettava yhteinen neuvottelukunta, jossa olisi yhtä monta Suomen ja Venäjän edustajaa. Neuvottelukunnan tulisi tehdä myös muita ehdotuksia Suomen ja Venäjän suhteiden järjestämiseksi. Nuo ehdotukset olisivat alistettavat molempien valtioiden täysivaltaisten valtioelinten lopullisesti hyväksyttäviksi. Suomen olisi koetettava saada myös muut valtiot tunnustamaan Suo-

men riippumaton tasavalta ja tekemään sen kanssa sopimuksia suhteiden järjestämisestä.”

Näiden ehdotusten välillä äänestettäessä annettiin porvarillisten ryhmien ehdotuksen hyväksi 100 ääntä ja sosiaalidemokraattisen ryhmän ehdotuksen puolesta 88 ääntä.

Siitä lähtien on maassamme väitely siitä, harrastiko sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä maamme itsenäisyyttä, eräiden porvarillisten piirien syyttäessä sitä itsenäisyyden vastustamisesta.

Näin julistetulle itsenäisyydelle oli saatava ulkovaltojen tunnustus. Svinhufvudin hallitus lähetti valtuutettuja aluksi Ruotsiin ja Saksaan esittämään toivomuksia sen tunnustamisesta. Molemmilla tahoilla annettiin valtuutetuille kehoitus tehdä tämä esitys ensikädessä Neuvostoliitolle, minkä jälkeen nekin olisivat valmiit suostumuksensa antamaan. Tähän oli hallitus haluton, mutta lopulta se näytti olevan ainoa tie. Tätä esitystä tekemään matkustivat joulukuun lopulla ensin entinen ministerivaltiosihteeri Enckell ja hänen jälkeensä senaattori Svinhufvud. Tämän käyntinsä tuloksena voi Svinhufvud tammikuun 8. päivänä 1918 ilmoittaa eduskunnalle saaneensa Venäjältä seuraavan vastauksen:

”Venäjän kansankomissarioiden neuvoston puoltolauseen johdosta on Venäjän työläis-, sotilas- ja talonpoikaisedustajain neuvoston toimeenpaneva keskuskomitea kokouksessaan 22. päivänä joulukuuta 1917 vanhaa lukua (2. päivänä tammikuuta 1918 uutta lukua) päättänyt:

1. tunnustaa Suomen tasavallan valtiollisen itsenäisyyden;
2. yksissä neuvoin Suomen hallituksen ja Suomen työväenluokan edustajain kanssa asettaa erityisen komi-

tean valmistamaan niitä käytännöllisiä toimenpiteitä, jotka aiheutuvat Suomen eroamisesta Venäjästä.”

Tämän jälkeen seurasivat toisten valtakuntien tunnustukset, ensin Ruotsin ja sen jälkeen Ranskan.

Kuten voi havaita, esiintyy edelläolevassa Venäjän työläis-, sotilas- ja talonpoikaisedustajain neuvoston toimeenpanevan keskuskomitean päätöslauselmassa hie- man toisessa muodossa sama ajatus kuin sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän aikaisemmassa ehdotuksessa, mikä ilmeisesti johtui siitä, että sosiaalidemokraattisen puolueen edustajat olivat olleet kosketuksessa keskuskomiteaan. Se, että Neuvostoliiton tunnustus tuli niin nopeasti, oli osaltaan ollut Saksan hallituksen painostuksen ansiota.

Suomen eduskunta puolestaan hyväksyi suunnitelman sekakomitean asettamisesta ja valitsi siihen jäsenetkin. Edellyttäen, että jäseniä tulisi olemaan yhteensä kymmenen, ehdotti hallitus Suomen puolelta valittavaksi viisi jäsentä, mutta eduskunta valitsi siihen seuraavat seitsemän jäsentä: senaattori Juho Kusti Paasikivi, kauppaneuvos Lars Krogius, senaattori Leo Ehrnrooth, dosentti V. O. Sivén sekä edustajat Edvard Valpas-Hänninen, Oskari Tokoi ja Evert Huttunen. Neuvostoliitto sensijaan ei ennättänyt valita jäseniä komiteaan ennen Suomen kansalaissodan syttymistä, joten komitea tässä kokoonpanossaan ei päässyt edes alkamaan työtään.

Kansalaissota alkoi maassamme tammikuun lopulla. Se siirsi joksikin aikaa kaikki välien selvittelyä tarkoittavat toimenpiteet. Mutta kun niihin käytiin käsiksi, sujuivat ne sitten erittäin nopeasti.

Oli luonnollista, että Suomen Kansanvaltuuskunta, joka vallankumouksen oikeudella käytteli hallitusvaltaa etelä-Suomessa, pani alulle näiden välien selvitte-

lyn. Neuvotteluissa syntyi nopeasti 20 pykälää käsittävä "Sopimus Venäjän ja Suomen sosialististen tasavaltain välillä", jonka 1. päivänä maaliskuuta 1918 Suomen puolesta allekirjoittivat Edvard Gylling ja Oskari Tokoi sekä Neuvostoliiton hallituksen puolesta Lenin, Prosjan, Trotski ja Stalin. Se oli verrattain ylimalkainen sopimus. Sen mukaan luovuttivat molemmat valtiot toisen valtion alueelle jääneen kiinteän omaisuuden sille, jonka alueella se sijaitsi, mutta oli siitä maksettavan korvauksen suuruus jälkeinpäin erikoisessa selvittelykomiteassa määriteltävä. Suomeen jääneeseen muuhun venäläiseen omaisuuteen nähden oli Suomella oleva etuosto-oikeus. Velat ja saamiset tunnustettiin molemmin puolin voimassa oleviksi ja niiden kuoleuksesta oli jälkeinpäin päätettävä. Molemminpuolisesti taattiin toisensa kauppa-aluksille vapaa pääsy kaikkiin meri-, järvi- ja jokisatamiin, ja maiden välille oli järjestettävä pysyväinen ja suorainen rautatieyhdyshyönteysliikenne, ilman matkustajain siirtoa ja tavarain uudelleen lastausta. Työväenluokkaan kuuluvat Suomen kansalaiset saivat Venäjällä kaikki Venäjän kansalaisille kuuluvat valtiolliset oikeudet, ja vastavuoroisesti sitoutui Suomi myöntämään Neuvostotasavallan kansalaisille mahdollisimman helpot ehdot täysien valtiollisten oikeuksien saamiseen Suomessa. Petsamon alueen suostui Venäjä luovuttamaan Suomelle, "jos paikallinen väestö vapaasti kysyttynä ilmaisee siihen suostuvansa". Tästä alueesta oli kuitenkin suoritettava korvaus, jonka sekakomitea jälkeinpäin saisi määrätä. Valtakuntain välisten rajain muutokset jäivät niinkään sekakomitean määriteltäviksi. — Yleensä jäivät kaikki yksityiskohdat myöhemmin määriteltäviksi.

Tässä sopimuksessa ei kajottu laisinkaan erinäisiin arkoihin kysymyksiin, jotka myöhemmissä vaiheissa tuli-

vat näyttelemään tärkeätä osaa. Varsinaisesti uutta siinä oli se, että Petsamon alue luvattiin Suomelle, joskin maksua vastaan. Siihen lupaukseen oli, Aleksanteri II:n antaman lupauksen lisäksi, myöhemmin mahdollisuus nojautua.

Kun kansalaissota Suomessa päättyi Kansanvaltuuskunnan häviöön, jäi tämä sopimus pelkäksi historialliseksi muistoksi. Sodan aikana tuli entisten kysymysten lisäksi eräs uusi tosiasia, joka myöhemmissä neuvotteluissa muodostui visaiseksi erimielisyyden aiheeksi. Suomalaiset joukot miehittivät nimittäin vanhan suomalaisen historiallisen rajan toisella puolella olevat Repolan ja Porajärven kuntain alueet.

NEUVOTTELUT BERLIINISSÄ KESÄLLÄ 1918

Edellisiä huomattavammiksi muodostuivat ne neuvottelut, joita Suomen ja Neuvostoliiton kesken vuoden 1918 kesällä käytiin Berliinissä, vaikka ne suoritettiin kaikessa hiljaisuudessa. Ei niistä ainakaan Suomessa yleisemmin oltu tietoisia.

Suomen kansalaissodan aikaiset tapaukset ja sen jälkeen muuttuneet olot olivat Suomen ja Venäjän välillä synnyttäneet joukon uusia laajakantoisia kysymyksiä, joiden harkitsemista ei enää voitu ajatella jätettävän toisenlaisilla edellytyksillä päätetyn sekakomitean suoritettavaksi. Tällöin oli herännyt ajatus, että molempien maiden rikkoutuneiden suhteiden uudestaan järjestämiseksi olisi ryhdyttävä neuvottelemaan uudella pohjalla.

Aloitteen näihin neuvotteluihin teki neuvostohallitus. Se oli Saksan hallituksen välityksellä useamman kerran

saattanut Suomen hallituksen tietoon toivomuksen neuvottelujen aloittamisesta säännöllisten suhteiden palauttamiseksi Suomen ja Venäjän välillä. Suomen hallitus, jossa Svinhufvud oli valtionhoitajana ja Paasikivi pääministerinä, suostui ehdotukseen ja kääntyi Saksan hallituksen puoleen pyytäen sitä toimimaan välittäjänä näissä neuvotteluissa. Tämä tuntui luonnolliselta silloisissa oloissa, jolloin Saksa tavallaan määräsi Suomen sekä sisä- että varsinkin ulkopoliitikasta. Saksa, joka aikaisin talvella, helmikuun 9. päivänä 1918, oli tehnyt rauhan Neuvostoliiton kanssa Brest-Litowskissa, ryhtyi välittäjän tehtävään. Siten alkoivat rauhanneuvottelut Berliinissä 2. päivänä elokuuta 1918.

Vaikka nämä neuvottelut eivät johtaneetkaan mihinkään tulokseen, ovat ne mielenkiintoisia etenkin sen vuoksi, että niissä molempien vastapuolien näkökannat ja silloiset tavoitteet kävivät selville. Suomen silloisten vallassaolijain suurta voimantuntoa osoittaa se ohjelma, jonka he näissä neuvotteluissa esittivät.

Suomea edustivat näissä neuvotteluissa: puheenjohtajana ministeri Carl Enckell ja jäsenenä ministeri Rafael Erich, armeijan ylilääkäri V. O. Sivén, valtioneuvos August Ramsay, entinen senaattori Hugo Rautapää ja ylitirehtööri J. W. Wartiovaara. — Neuvostoliiton valtuutettuina olivat: puheenjohtajana Worovsky sekä jäsenenä Fürstenberg ja Mensinski. — Saksan hallitusta, jonka suojeluksen alaisena neuvotteluja käytiin, edustivat tilaisuudessa: puheenjohtajana ulkoministeriön alivaltiosihteri von Stumm, salaneuvos Nadolny, lähetystöneuvokset von Trautmann, von Baligand ja Frey, meriväen kapteeni Wanselov, majuri Krantz, kornettikapteeni Gartzke, luutnatti Oelsner ja ulkoministeriön virkailija tri Sell. Saksan edustus oli siten hyvin voimakas ja se sekaantui silloin tällöin asiain menoon.

Tilaisuuden avasi isäntämaan puolesta von Stumm huomauttaen, että Suomen tultua itsenäiseksi kaipaavat monet seikat järjestämistä, ennen kaikkea rajakysymykset, samoin kuin monet oikeudelliset ja taloudelliset kysymykset. Monet seikat, varsinkin Suomessa sattuneet sotatapaukset olivat siihen saakka estäneet Suomen hallitusta ryhtymästä tähän tehtävään, mutta Saksan hallituksen välitys oli myötävaikuttanut siihen, että molempien maiden edustajat nyt olivat tavanneet toisensa Berliinissä. Hän lupasi Saksan hallituksen apua mahdollisesti esiintyvissä vaikeuksissa.

Sekä Enckell että Worovsky pitivät tämän jälkeen omat vastauspuheensa. Viimeksimainittu totesi mielihyvin, että neuvostohallitus omaksumansa kansojen itsemääräämisperiaatteen mukaisesti oli tunnustanut Suomen itsenäisyyden, "sillä juuri Suomea, tätä itse asiassa itsenäistä, mutta vanhan järjestelmän kahleilla Venäjän keisarikuntaan yhdistettyä maata, pitivät kaikki vapaasti ajattelevat venäläiset riippumattomana maana, jonka halu olla vapaana ja itsenäisenä oli kaikille selvä".

Kun sitten siirryttiin keskustelemaan varsinaisista asioista, havaittiin, että todellisuus oli toista kuin kauliit juhlapuheet. Heti alussa takerruttiin kysymykseen, oliko Suomen ja Venäjän välillä ollut sotaa tai edes sota-tilaa. Venäläiset edustajat kielsivät tämän väittäen, ettei Suomen hallitus koskaan ollut sotaa julistanut. Se, että Suomessa oli käyty sisällissota, ei heidän mielestään millään tavalla koskenut Venäjää. Suomen taholla sensijaan oli asetettu sille kannalle, että molempien maiden välillä oli käyty sota, jonka nyt tuli päättyä rauhan-tekoon. Tätä tuki suomalaisten mielestä se, että venäläiset eivät olleet vetäneet joukkojaan pois Suomesta maan tultua itsenäiseksi, vieläpä nämä joukot olivat se-

kaantuneet Suomessa käytyihin taisteluihin. Tämä teoreettinen kysymys pysyi avoinna koko käsittelyjen ajan vaikeuttaen osaltaan tuloksiin pääsyä.

Vielä suuremmiksi tulivat erimielisyydet ohjelmakysymyksissä. Aluekysymyksissä oli Suomella varsin laaja toivomuslista. Nojautuen venäläisten omaksumaan kansojen itsemääräämisperiaatteeseen suomalaiset edustajat vaativat Suomeen liitettäväksi rajan itäpuolella koko sen alueen, millä asui suomea puhuvaa väestöä. Tämä ohjelma tiesi samaa kuin monesti esitetty kolmen kannaksen raja, eli Suomenlahdesta Laatokan—Äänisjärven kautta Vienanmereen. Tarkemmin määriteltynä olisi raja sen mukaisesti tullut kulkemaan Syvärinjokea myöten Äänisjärveen ja siitä niin kauaksi Vienanmeren eteläosaan, että Solovetskin saaret olisivat tulleet kuulumaan Suomelle. Kuolan niemimaa olisi niinkään ollut liitettävä Suomeen.

Kun venäläiset tiedustelivat, mitä Suomi oli ajatellut tämän valtavan alueen vaihtoesineeksi, mainittiin, että semmoista ei ollut ajateltu, vaan että alueen oli langettava Suomelle kansallisuusperiaatteen nojalla.

Näitä vaatimuksia venäläiset asettuivat vastustamaan selittäen, että kansojen itsemääräämisperiaate ei ulotu näin pitkälle. Siinä astuvat määrääviksi valtakunnalliset intressit. — Heilläkin oli puolestaan alueellisia vaatimuksia. He vaativat itselleen Suomenlahden saaria sekä Kannaksen alueita linjan Käkisalmi—Viipuri kaakkoispuolelta.

Taloudellisissakaan kysymyksissä eivät katsantokannat tavanneet toisiaan. Suomalaisten kantana oli, ettei Suomen tarvitse osallistua Venäjän valtiovelkaan eikä sen sotakuluihin, sekä että Venäjän on korvattava Suomen kansalaisille sodan aikana tapahtuneet vahingot.

Venäjän valtion Suomessa oleva omaisuus oli korvauksetta lankeava Suomelle.

Venäläisten käsityksen mukaan Suomi niinkään oli vapaa Venäjän valtion veloista, mikä myönnytys heidän oli sitä helpompi tehdä, koska Neuvostoliitto itsekin oli kieltäytynyt maksamasta Tsaari-Venäjän velkoja. Sen sijaan oli heidän ohjelmansa muissa kohden seuraava: Suomi vastaa osaltaan Venäjän sotakuluista bolsevikkien valtaantuloon saakka; Venäjä vastaa aiheutuneista vahingoista; Venäjä palauttaa Venäjälle viedyn suomalaisen omaisuuden, mistä tärkeimpänä osana olivat laivat; Suomi korvaa Suomessa olleiden venäläisten kansalais sodan aikana kärsimät vahingot; Suomi luovuttaa venäläisen omaisuuden Suomessa, myöntää Venäjälle oikeuden viedä pois linnoituksensa ja sotatarvikkeensa ja maksaa korvauksen hävittämästään venäläisestä sotilasomaisuudesta; venäläisten omistamat kiinteistöt Suomessa voidaan lunastaa Suomen valtiolle; ellei hinnasta sovita, myy Venäjä ne yksityisille.

Kuten näkyy, poikkesivat vastapuolten ohjelmat jyrkästi toisistaan. Senvuoksi neuvottelut eivät Saksan yhä heikkenevästä tuesta huolimatta johtaneetkaan mihinkään tulokseen. Ne sammuiivat vähitellen sen jälkeen kun oli puhuttu paljon pöytäkirjaan.

SISSIHYÖKKÄYKSIÄ JA SODAN VALMISTELUA

Keväällä 1919 puhkesivat vihollisuudet Suomen ja Neuvostoliiton välillä uudelleen. Karjalassa oli tapahtunut kansannousuja ja rajan ylitse riensi sissijoukkoja näitä avustamaan. Eduskunnassa vasemmisto, joka kansalais sodan jälkeen vuoden 1919 alussa valitussa eduskunnassa jälleen oli miltei entisen vahvuisena, teki näiden

hyökkäysten johdosta parikin välikysymystä voimatta kuitenkaan estää niiden alkamista ja jatkumista. Sissi-hyökkäykset päättyivät huonosti ja hyökänneet joukot lyötiin verissä päin takaisin.

Muuallakin hyökkäiltiin Neuvostoliittoa vastaan. Venäjän kolme vuotta kestäneessä sisällissodassa oli vuosi 1919 ehkä vaikeinta aikaa. Länsivaltojen tukemina hyökkäilivät erinäiset "valkoiset kenraalit" eri tahoilla. Pyrkimyksenä oli kerta kaikkiaan lopettaa Neuvostoliiton "rosvohallituksen" elämä. Johtavana oli kenraali Koltšak, joka hyökkäili idästä, Siperiasta käsin. Kenraalit Denikin ja Wrangell joukkoineen etenivät etelästä, Krimin niemimaalta, valtasivat Ukrainan ja pisimmällä ollessaan pääsivät noin 400 km:n päähän Moskovasta. Yhtenä hyökkäyssuuntana oli myöskin tunkeutuminen lännestä käsin Pietaria kohti. Tämän yrityksen naamioimiseksi muodostettiin "Luoteis-Venäjän" hallitus, jonka johdossa oli kenraali Judenitš. Hänen joukkonsa alkoivat hyökkäyksensä Viron kautta. Vaikka ne ajoittain kärsivätkin pahoja tappioita, uhkasivat ne myöhemmin syksyllä Pietaria, kunnes ne Trotskin johdolla tapahtuneessa vastahyökkäyksessä lyötiin takaisin.

Kun tämä viimeksimainittu sotaretki suoritettiin lähellä Suomen alueita, koetettiin Suomeakin houkutella osallistumaan siihen. Olipa puhetta Suomen osallistumisesta Pietarin valtauksenkin, jolloin suomalaisten joukkojen olisi omalta taholtaan ollut hyökättävä samanaikaisesti kuin Judenitšin joukot hyökkäisivät Suomenlahden etelärannalla. Jo kesällä käytiin Suomen kanssa tästä neuvotteluja. Eduskunnassa ilmoitettiin myöhemmin, ettei hallitus ollut näistä neuvotteluista tietoinen, vaan että niitä Suomen puolelta käytiin kenraali Manerheimin johdolla. Neuvottelujen pohjaksi valmistettiin Suomen puolelta ohjelma, johon "valkoiselle Venäjälle"

esitettävät vaatimukset sisällytettiin. Taloudellisiin kysymyksiin nähden ohjelma oli suunnilleen samanlainen kuin edellisenä vuonna Berliinissä käydyissä neuvotte- luissa. Aluekysymyksiin nähden vaatimuksia oli sensi- jaan huomattavasti supistettu. Tämä heinäkuussa laa- dittu ohjelma ei saavuttanut ”valkoisten kenraalien” hyväksymistä, joten Suomen avustus jäi antamatta. Asiaan palattiin myöhemmin syksyllä, jolloin Judenitšin joukot lähenivät Pietaria, ja silloin oli käsiteltävänä uudelleen supistettu ohjelma. Kun vastapuolen taholla sitäkään ei hyväksytty, jäi Suomi retken ulkopuolelle.

Ollessaan näiden samanaikaisten hyökkäysten johdosta suuressa ahdingossa Neuvostoliitto kääntyi syyskuun puolivälissä pohjoisessa olevien lähimpien naapuriensa — Itämeren maiden ja Suomen — puoleen ehdottaen rauhanneuvotteluja. Itämeren maat olivat halukkaita neuvottelemaan, sillä niiden asema oli vielä vakautta- maton, vaikka ne olivatkin vapautuneet venäläisistä jou- koista. Silloin Suomen hallitus yritti yhdistää kaikkien näiden maiden voimat ehdottamalla yhteisiä neuvotte- luja ennen kuin rauhanneuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa antauduttaisiin. Tämmöisiä yhteisiä kokouksia pidettiin Tallinnassa syyskuun 14.—15. päivinä ja pari viikkoa myöhemmin eli syyskuun 29.—30. ja loka- kuun 1. päivinä Tartossa. Näissä neuvotteluissa Vennolan keskustahallitus koetti saada toisia valtakuntia suos- tumaan siihen, että rauhanneuvottelut voimien kokoa- miseksi aikanaan käytäisiin yhteisesti, mutta että ne toistaiseksi siirrettäisiin. Ainoa tulos, mikä saavutettiin, oli se, että muut neuvotteluihin osallistuneet valtiot jät- täisivät osaltaan ratkaisun lokakuun 25. päivän jälkeen, jolla välin Suomen eduskunta ennätettäisiin kutsua koolle asiasta päättämään.

Neuvostoliiton rauhantarjous joutui Suomen eduskunnan käsiteltäväksi lokakuun 16. päivänä 1919 hallituksen tiedonannon pohjalla. Asiasta käyttämässään puheenvuorossa pääministeri Vennola selosti hallituksen kommunisminvastaista politiikkaa, jota se jatkuvasti aikoi noudattaa. Hän kuvasi Neuvostoliiton ahdingonalaista tilaa ja piti jotenkin varmana, että siellä vallitseva järjestelmä läheisessä tulevaisuudessa luhistuisi. Tärkeimpänä tähän tulokseen vaikuttavana tekijänä hän kuvasi länsivaltojen pyrkimyksiä neuvostohallituksen kaatamiseksi. Tässä tehtävässä oli mm. Suomea pyydetty avustamaan kauppasaarron muodossa, kieltämällä laivojen, tavarain ja henkilöiden kulkua Venäjälle. Johdonmukaisena tuloksena hallituksen kannasta oli, että rauhanneuvotteluihin ei olisi käytävä, eli, kuten pääministeri Vennola lausui: "Hallitus on koko ajan ollut sitä mieltä, että rauhanneuvotteluihin Neuvosto-Venäjän kanssa ei olisi ryhdyttävä muuta kuin ainoastaan pakko-tilanteessa". — Tasan vuoden päästä hän kuitenkin oli yhtenä rauhanvaltuuskunnan jäsenenä allekirjoittamassa Tartossa tehtyä rauhansopimusta.

Hallituksen tiedonannon johdosta eduskunnassa käyty keskustelu oli mahdollisimman ylimielistä. Vain sosiaali-demokraattiset puhujat kannattivat rauhanneuvotteluihin käymistä. Kaikkien muiden ryhmien jäsenet asettuivat sensijaan vastustavalle kannalle ja pitivät tarpeettomana ryhtyä neuvotteluihin hallituksen kanssa, jonka elinikä kuitenkin olisi varsin lyhyt. Jyrkimmällä kannalla olivat kokoomuksen puhujat, joiden taholta ihmeteltiin, että eduskunta vakavissaan keskusteli siitä, onko Neuvosto-Venäjän kanssa tehtävä rauha. — Tuntui (ed. Paavo Virkkusesta) "suorastaan tuskalliselta, että ajankohtana, jolloin sekä oma kansa että sivistyskansat yleensä varmaankin odottavat meiltä kokonaan toisen-

laista suhtautumista bolsevikkikysymykseen, me täällä, sekä hallitus että eduskunta, kaikessa vakavuudessa keskustelemme, onko Neuvosto-Venäjän kanssa tehtävä rauha”. — Rauhanteko sillä hetkellä olisi heidän mukaansa ollut järjettömyys.

Kun oikeistopuhujat kiivaasti vastustivat rauhanneuvotteluja ”rosvohallituksen” kanssa, oli keskustan puhujilla kiitollinen tilaisuus palauttaa mieliin, että edellisen — oikeistohallituksen — aikana vain vuotta aikaisemmin oli neuvoteltu samojen ”rosvojen” kanssa Berliinissä, vieläpä heitä puhuteltaessa käytetty puhuttelua ”Teidän Ylhäisyytenne”. Siihen oikeiston taholta vastattiin, että silloin olot olivat toiset, sillä Suomella oli takuumiehenään voimakas Saksa. Tällä hetkellä Suomi sensijaan oli ilman tukea, vieläpä sillä oli vastassaan länsivallat, jotka pyrkivät kukistamaan Neuvostoliiton.

Sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä koetti saada asian edes valiokuntaan, perustellun päiväjärjestykseen siirtymismuodon laatimista varten. Tämä ehdotus hylättiin 107 äänellä 83 vastaan. Lopputuloksena oli, ettei eduskunta antanut mitään omaa lausuntoaan, vaan tyytyi hallituksen tiedonantoon. Se merkitsi sitä, ettei rauhanneuvotteluihin ollut käytävä.

Kun Vennolan keskustahallitus ei oikeiston mielestä ollut ottanut riittävän jäykkää asennetta Neuvostoliittoa kohtaan, tehtiin sen taholta viikon päästä hallituksen ulkopoliittikkaa koskeva välikysymys, jonka tarkoituksena oli kaataa hallitus. Sen yhteydessä uudistui aikaisempi keskustelu, ja myöskin entiset linjat säilyivät. Tällöin kokoomuksen taholla myöskin nimenomaan vaadittiin, että Suomen olisi osallistuttava Pietarin valloittamiseen, jota Judenitšin armeija parhaillaan tavoitteli.

Sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä oli tällöin vaikeassa asemassa. Sekin oli tyytymätön hallituksen

antamaan vastaukseen. Ryhmän mielestä rauhanneuvotteluihin olisi ollut käytävä, mutta hallitusta ei saatu siihen taivutetuksi. Ryhmä ei kuitenkaan kernaasti voinut äänestää oikeiston mukana epäluottamusta hallitukselle, joka tällöin olisi kaatunut, ja tilalle olisi saatu sodanhaluinen oikeistohallitus. Tästä pätkähästä ei ollut muuta ulospääsyä kuin äänestyksestä pidättäytyminen. Hallitus sai siten niukan enemmistön 70 äänellä 44 ääntä vastaan. Äänestyksestä pidättäytyneet vasemmiston 80 ääntä olivat oikeastaan myöskin tyytymättömiä hallitukseen, joka vastusti rauhan tekoa.

Marraskuun aikana meillä vielä touhuttiin ahkerasti näiden sota-asiain parissa. Judenitšin ja Koltšakin kanssa neuvoteltiin edelleen avunannosta hyökkäykseen, vaikka Judenitšin armeijan eteneminen jo oli pysäytetty. Kun uuteenkaan Suomen taholta esitettyyn ohjelmaan ei saatu "valkoisten kenraalien" hyväksymistä, jäi suoranainen osallistuminen onneksi toteuttamatta. Nämä kenraalit olivat niin varmoja voitostaan, että he eivät olleet taipuvaisia hyväksymään edes Suomen riippumattomuutta, saati sitten muita pitemmälle meneviä vaatimuksia. Mutta vaikka itse sotaretkeen ei osallistuttukaan, varustauduttiin Suomessa olemaan valmiita toimimaan sen jälkeen kun loppuratkaisu olisi tapahtunut. Täällä asetettiin komiteoita, joiden oli laadittava ohjelmia kaupallisten suhteiden järjestämiseksi sekä elintarvikkeiden, polttoaineiden ja muiden tarvikkeiden järjestämisestä "vapautuvalle Pietarille". Myöskin kuljetuksen järjestämiseksi oli tehty suunnitelmia.

Vielä kerran tehtiin sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän puolesta yritys saada hallitus liikkeelle rauhanneuvottelujen hyväksi. Helmikuun 20. päivänä 1920 tehtiin ryhmän puolesta välikysymys, jossa, sen jälkeen kun oli viitattu ryhmän taholta aikaisemmin samassa asiassa

tapahtuneisiin esiintymisiin, tiedusteltiin hallitukselta: "Mitä hallitus on tehnyt tai aikoo tehdä rauhan aikaansaamiseksi Neuvosto-Venäjän kanssa?" Tällöin oli perusteluissa tilaisuus viitata siihen, että venäläisten "valkoisten kenraalien" hyökkäykset olivat valuneet hiekkaan sekä että Viro helmikuun 2. päivänä 1920 oli tehnyt rauhan Neuvostoliiton kanssa. Tähän välikysymykseen ei Vennolan hallitus enää vastannut, eikä siihen yleensäkään saatu vastausta. Siitä kuitenkin myöhemmin.

ASELEPONEUVOTTELUT RAJAJOELLA

Nämä Suomen välittömässä läheisyydessä sattuneet tapahtumat — Judenitšin hyökkäyksen epäonnistuminen ja Viron tekemä rauha — alkoivat horjuttaa käsityksiä Suomen porvarillisessa maailmassa. Neuvostohallituksen kukistuminen ei ollutkaan välittömästi odotettavissa, kuten vuorenlujasti oli uskottu.

Neuvostovenäläiset joukot alkoivat lisäksi hyökkäillä Suomen rajan toisella puolella olevia valkovenäläisiä pohjois- ja luoteisarmeijoja vastaan. Jouduttuaan tappiolle näissä taisteluissa pakeni osia kenraali Skobeltšinin armeijaan kuuluvista joukoista suomalaisten miehittämiin Repolan ja Porajärven kuntiin. Takaa-ajavat neuvostolaiset joukot seurasivat niitä, ja täten uhkasi syntyä taisteluja myöskin näissä kunnissa olevien suomalaisten joukkojen kanssa. Tämä antoi ulkoministeri Holstille aiheen 28. päivänä helmikuuta 1920 sähköttää ulkoasiainkomissaari Tšitserinille pyynnön, että neuvostolaisten joukkojen tunkeutuminen näihin kuntiin kiellettäisiin. Vastapalvelukseksi luvattiin huolehtia siitä, etteivät suomalaiset joukot ryhtyisi hyökkäämään venäläisiä jouk-

koja vastaan sekä luvattiin riisua alueelle saapuneet valkovenäläiset joukot aseista.

Tästä sukeutui kuusi viikkoa kestänyt sähkösanomien vaihto näiden kahden ulkoministerin välillä johtaen lopulta aseleponeuvotteluihin molempien valtakuntien välillä. Heti ensimmäisessä vastauksessaan Tšitserin pani vastalauseensa sitä vastaan, että suomalaiset joukot olivat vallanneet Venäjälle kuuluvaa aluetta, mutta ”pyrkien poistamaan jokaisen esteen, joka voisi kohdata rauhanneuvottelujen viipymättä aloittamista”, neuvostohallitus oli päättänyt pysähdyttää joukkojensa etenemisen mainittujen kuntien rajalle. Tämä tapahtui kuitenkin ”yksinomaan sillä edellytyksellä, että rauhanneuvottelut molempien hallitusten välillä lähimmässä tulevaisuudessa alkaisivat... Nämä neuvottelut tulisivat olemaan Suomelle sitä suotuisimmat, mitä pikemmin ne alkavat, ja jos Suomi pidättäytyy antamasta minkäänlaista tukea Neuvostotasavaltaa vastaan vihamielisille hallituksille”.

Useissa seuraavissakin sähkeissään Tšitserin palasi kysymykseen rauhanneuvottelujen aikaansaamisesta, mutta Helsinki ei näitä viittauksia ollut huomaavinaanakaan, valitteli sähkeissään vain jatkuvista rajariitaisuuksista. Kiusallisemmaksi muuttui tilanne, kun Tšitserin pyysi Suomen hallitusta järjestämään 26:lle osuustoimintamiehelle mahdollisuuden matkustaa suljetussa vaunussa Suomen lävitse kansainväliseen osuustoiminnalliseen kokoukseen. Ulkomaankaupan kansankomissaari Krasinilla oli tarkoitus liittyä matkaavien joukkoon. Vastatessaan tähän pyyntöön Holsti suurenteli asian merkitystä, mutta ilmoitti hallituksensa siitä huolimatta olevan suostuvainen matkan järjestämiseen. Hän liitti tähän suostumukseen kuitenkin ehdon, että neuvostohallitus osoittaa yhtä suurta alttiutta kutsumalla joukkonsa pois Petsamosta. Suomen joukot olivat nimittäin

kansalaissodan aikana miehittäneet myöskin Petsamon, mutta venäläiset joukot olivat myöhemmin tehneet sinne hyökkäyksiä. Tämän vaatimuksen Tšitserin jyrkästi torjui heti seuraavana päivänä ihmetellen samalla, että Suomen hallitus tällä tavalla yritti kytkeä poliittisia vaatimuksia kansainvälisesti tärkeän matkan järjestämisen yhteyteen. Ja sen sijaan, että olisi suostunut Helsingin pyyntöön, lähetti neuvostohallitus joukkoja hyökkäämään Petsamon Salmijärvelle, missä suomalaisille joukoille aiheutettiin tuntevia tappioita.

Kun vihjailut rauhanneuvottelujen suotavuudesta eivät aiheuttaneet mitään vastavaikutusta Helsingissä, teki Tšitserin vihdoin maaliskuun 26. päivänä 1920 suoranaisen ehdotuksen aseleponeuvotteluihin käymisestä. ”Jos Suomen hallitus hyväksyy tämän ehdotuksen samoin kuin ehdotuksen alustavasta vihollisuuksien lopettamisesta, niin Venäjän sotajoukot keskeyttävät sotaliikkeensä Suomen vastauksen saavuttua perille”, hän mainitsi. Tähän ehdotukseen vastasi Holsti maaliskuun 30. päivänä myönteisesti, ilmoittaen että suomalaiset neuvottelijat tulisivat huhtikuun 10. päivänä olemaan Rajajoella valmiina alkamaan aseleponeuvottelut. Suostumuksensa Suomen hallitus antoi kuitenkin vain sillä edellytyksellä, ”että Petsamo on viimeistään ennen neuvottelujen alkamista evakuoitu ja suomalaiset sotilaat palautettu niihin aseisiin, joissa ne olivat ennen neuvostosotilaiden hyökkäystä Petsamoon”. Tätä edellytystä ei kuitenkaan olisi kannattanut tehdä. Sillä vaikka neuvostohallitus ”todellisella tyydytyksellä vastaanotti” Suomen hallituksen suostumuksen, piti se ”sitäkin valitettavampana, että Suomen hallitus samalla kertaa on esittänyt kokonaan tavoista poikkeavan vaatimuksen, että kysymyksiä, joiden tulee olla aiottujen neuvottelujen kohteena, olisi etukäteen ratkaistava ilman min-

käänlaista keskustelua”. Kun tätä ehtoa oli pidettävä mahdollisena hyväksyä, oli neuvostohallituksen ”ikäväkseen pakko jatkaa sotatoimia kunnes tyydyttävä vastaus oli sille saapunut”.

Holsti jatkoi kuitenkin samaan tyyliin kuin ennenkin. Vastaussähkeessään hän uudisti vielä kaikki entiset valituksensa rajanloukkauksista, jotka eivät todistaneet venäläisten rauhanehdotuksen vilpittömyyttä, ja pyysi mahdollisimman pian vastausta kysymykseen, ”onko neuvostohallitus todellakin tästä toimenpiteestä (Petsamoon tapahtuneesta hyökkäyksestä) huolimatta halukas tekemään rauhan, ja tahtooko se siis, että Suomen ja neuvostohallituksen edustajat kohtaavat toisensa lauantaina tämän kuun 10. päivänä kello 12 Rajajoella”. Tähänkään sähkeeseen hän ei kuitenkaan malttanut olla lisäämättä: ”Siinä tapauksessa, että neuvostohallituksella on aikomus ryhtyä aseleponeuvotteluihin, Suomen hallitus odottaa, että status quo palautetaan Petsamon alueella semmoisena, jona se oli ennen neuvostosotilaiden hyökkäystä Petsamoa vastaan”.

Tšitserin vastasi vielä samana päivänä. Vastauksessaan hän vakuutti, että ”Venäjän hallitus on täydellisesti halukas, niinkuin on ainakin ollut, tekemään rauhansopimuksen Suomen hallituksen kanssa... Venäjän hallitus ei hyväksy edeltäpäin mitään ehtoja ennen aselepoa koskevien neuvottelujen alkamista. Venäjän hallitus kieltäytyy etukäteen tyhjentämästä Petsamoa ja Salmijärveä, ja ainoa poikkeus, minkä se nykyään tekee suvereeniuden oikeuksiensa harjoittamiseen nähden, on sen päätös olla väliaikaisesti rajoitetun ajan kuluessa miehittämättä Repolaa ja Porajärveä... Kaikki kysymykset, jotka koskevat Venäjän ja Suomen välisiä lopullisia suhteita, ovat käsiteltävät rauhanneuvotteluissa, joiden tahtoisimme alkavan mahdollisimman

pian.” Samalla ehdotettiin aseleponeuvottelujen paikaksi Pietaria, koska yhteys Rajajoelle olisi heille hankala.

Holsti oli siten viimeiseen saakka yrittänyt sitoa varsinkin Petsamon tyhjentämisen aseleponeuvottelujen hyväksymiseen, mutta epäonnistunut, kun neuvostohallitus ei suostunut ennen neuvotteluja ratkaisemaan tämäntapaisia kysymyksiä. Senvuoksi hänen oli nyt väistyttävä syrjään ja pääministeri Erichin astuttava esiin. Sähkeessään huhtikuun 7. päivältä Erich lyhyesti ilmoitti Suomen suostuvan aseleponeuvotteluihin, mutta pitävän edelleen Rajajokea sopivimpana paikkana. Täytyihän kunnia edes osittain pelastaa. Kun neuvostohallitus puolestaan luopui pitämästä kiinni vaatimuksestaan Pietariin nähden, oli siis päätetty, että aseleponeuvottelut alkaisivat Rajajoella huhtikuun 10. päivänä 1920.

Itse aseleponeuvotteluista, jotka venäläisten myöhästymisen vuoksi pääsivät alkamaan vasta huhtikuun 12. päivänä ja jatkuivat saman kuun 24. päivään, ei ole paljon mainittavaa. Suomea edustivat niissä puheenjohtajana kenraalimajuri Wetzer, ja venäläisen valtuuskunnan puheenjohtajana oli sotilasneuvoston jäsen kenraali Laševits. Näiden lisänä oli joukko muita henkilöitä. Venäläiset saattoi Rajajoen sillalle Eino Rahja. Neuvottelut käytiin Rajajoen asemahallissa.

Näitä neuvotteluja varten oli hallitus antanut tiukat ohjeet, joista ei ollut oikeutta luopua. Keskusteluissa kosketeltiin pääasiassa Suomen vaatimusta leveän puolueettoman alueen järjestämisestä molempien maiden joukkojen välille. Tärkeimmäksi asiaksi tuli kuitenkin venäläisten vaatimus vapaan reitin järjestämisestä heidän laivoilleen Suomenlahdella. Suomen puolelta oltiin

suostuvaisia järjestämään tämä reitti Lavansaaren ja Seiskarin eteläpuolitse. Tähän venäläiset eivät olleet tyytyväisiä, koska tämä reitti heidän käsityksensä mukaan oli liian ahdas ja muutenkin hankala. Kun neuvotteluihin kytkeytyi myöskin poliittisia kysymyksiä, kuten Venäjällä olevien suomalaisten kommunistien toiminnan ja heidän agitaationsa lopettamisvaatimus, eivät ne päässeet alkua pitemmälle. Samoja väitteitä toistettiin yhä uudelleen molemmin puolin.

Kun mitään kysymystä ei saatu ratkaisuun, päättyivät neuvottelut huhtikuun 24. päivänä siihen, että venäläisen valtuuskunnan puheenjohtaja luki ilmoituksen, jossa mainittiin, että venäläinen valtuuskunta katsoo olevan pakko "väliaikaisesti" keskeyttää hedelmättömät neuvottelut sekä matkustaa Moskovaan esittääkseen asiointilan välittömästi tasavallan vallankumoukselliselle sotaneuvostolle. Suomalaisen puheenjohtajan tiedusteltua, onko kysymyksessä aseleponeuvottelujen väliaikainen vai täydellinen keskeyttäminen, vastasi Laševits vain lyhyesti "väliaikainen". Uuteen kysymykseen, kauanko keskeytys tulee kestäämään, annettiin vastaus: "Emme voi juuri tällä hetkellä vastata siihen, täytynee tehdä se radiolla".

Tähän päättyivät neuvottelut. Venäläinen valtuuskunta matkusti välittömästi tämän jälkeen pois vieden mukanaan lennätinkoneensa ym. omaisuutensa. Neuvotteluja ei sen jälkeen uusittu.

RAUHANVAATIMUKSET EDUSKUNNASSA

Edellä on jo tullut mainituksi, että sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä koetti kaiken aikaa pitää rauhanhankymystä vireillä mm. tekemällä siitä välikysymyk-

siä. Toisellakin tavoin osoitettiin harrastusta asiaa kohtaan. Vennolan hallituksen erottua maaliskuussa 1920 heräsi kysymys, olisiko sosiaalidemokraattien osallistuttava hallituksen muodostamiseen rauhanasian ajamista silmälläpitäen. Kun tämä puoluepäätösten mukaan ei muuten ollut mahdollista, toimitettiin puolueäänestys, jonka tuloksena oli puolueen jäsenten antama suostumus hallitukseen menoon. Sitä ei kuitenkaan tarvinnut käyttää, sillä puolueen mukaantuloa ei porvarillisella taholla haluttu. Sensijaan muodostettiin Rafael Erichin porvarillinen kokoomushallitus.

Siihen välikysymykseen, mikä sosiaalidemokraattisen ryhmän toimesta jo helmikuulla oli tehty rauhankysymyksessä, ei vastattu, arvattavasti sen vuoksi, että aseleponeuvottelut silloin parhaillaan olivat edessä ja Vennolan hallitus sitäpaitsi oli lähtöpuuhissa. Kun vastausta oli aikansa turhaan odotettu, katsoi sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä aiheelliseksi uudelleen kiinnittää huomiota asiaan. Sen puolesta tehtiin toukokuun 3. päivänä uudelle Erichin hallitukselle välikysymys, joka päättyi entisen tapaiseen tiedusteluun: "Mihin toimenpiteisiin hallitus aikoo ryhtyä mahdollisimman pikaisen rauhan aikaansaamiseksi Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä?"

Ennenkuin tähän välikysymykseen vastattiin, antoi hallitus eduskunnalle ilmoituksen, miksi sosiaalidemokraattisen ryhmän aikaisempaan, helmikuun 20. päivänä tehtyyn välikysymykseen ei ollut vastattu. Pääministeri Erichin asiaa koskevassa kirjelmässä mainittiin, että aikaisempi välikysymys tehtiin edelliselle hallitukselle. Kun olosuhteet senjälkeen olivat olennaisesti muuttuneet, mitkä muutokset eivät olleet jääneet eduskunnalle eivätkä välikysymyksen tekijöille tuntemattomiksi, ny-

kyinen hallitus ei ole vastannut eikä aio vastata puheenaolevaan välikysymykseen.

Tämän ilmoituksen johdosta syntyi eduskunnassa lyhyt keskustelu, johon osallistuivat yksinomaan sosiaalidemokraattiset puhujat. He valittivat sitä, että rauhan-asiaa ei ollut kyetty viemään eteenpäin, ja ehdottivat, että pääministerin ilmoitus lähetettäisiin perustuslakivaliokunnan harkittavaksi. Tämä ehdotus ei kuitenkaan saanut riittävää kannatusta.

Kun hallitus lähes neljän viikon harkinnan jälkeen päätti vastata jälkimmäiseen välikysymykseen, oli sillä jo yhtä ja toista positiivistakin ilmoitettavana. Pääministeri Erich voi ensinnäkin hallituksen yleisenä kantana ilmoittaa, että "hallitus on halukas ja esteetön ryhtymään rauhanneuvotteluihin Venäjän kanssa". Tämä kuului jo hallituksen ohjelmaankin. Siinä suhteessa olivat katsantokannat siis suuresti muuttuneet siitä kun pääministeri Vennola vain puolta vuotta aikaisemmin oli ilmoittanut, että hallitus "vain pakkotilassa" tulisi tekemään rauhan Neuvosto-Venäjän kanssa. — Tämän kantansa mukaisesti hallitus oli vastaanottanut kutsun aseleponeuvotteluihin, vaikka nämä sitten olivatkin epäonnistuneet.

Mitä varsinaisiin rauhanneuvotteluihin tulee, voi pääministeri edelleen ilmoittaa, että esitöitä Suomen ja Venäjän välien lopulliseksi selvittämiseksi oli tehty jo vuodesta 1918 alkaen. (Berliinin neuvottelut), ja senkin jälkeen oli erinäisiä ehdotuksia tehty mahdollisen rauhansopimuksen perusteiksi. Nämä ehdotukset ja luonnokset olivat jossakin määrin vaihdelleet kulloinkin vallitsevien olosuhteiden mukaan. Asian viimeisenä vaiheena voi pääministeri ilmoittaa, että presidentti oli huhtikuun 16. päivänä asettanut eri puolueisiin kuulu-

vista henkilöistä kokoonpannun komitean rauhanteon yhteydessä olevien kysymysten selvittämistä varten, ja että tämä komitea oli huhtikuun 26. päivänä aloittanut työnsä sekä hallituksen toivomuksen mukaisesti toiminut niin ahkerasti ja tehokkaasti, että se ensi tilassa on valmis esittämään ehdotuksensa Venäjän kanssa tehtävän rauhan pääpiirteistä. — Tämä sanottuna kotimaassa tapahtuneista valmisteluista.

Mutta olipa pääministerillä muutakin ilmoitettavaa, sillä asia oli toisaallakin edistynyt. Toukokuun 12. päivänä oli ulkoasiainkomissaari Tšitserin sähköiteitse ehdottanut rauhanneuvottelujen aloittamista. Siihen oli Suomen hallitus toukokuun 14. päivänä antanut vastauksensa, jossa se ilmoitti hyväksyvänsä neuvostohallituksen esityksen. Tämä sähkösanoma oli hyvin ystävällinen, kuuluen seuraavasti: ”Suomen hallitus, jota elähdyttää edelleen vilpiton halu palauttaa rauha ja hyvät suhteet Suomen ja Venäjän välillä, suostuu, huolimatta aseleponeuvottelujen keskeytymisestä, ryhtymään rauhanneuvotteluihin neuvostohallituksen kanssa. Suomen hallitus tekee lähitulevaisuudessa ehdotuksen neuvottelujen paikasta ja ajasta”. — Tähän oli neuvostohallitukselta saapunut yhtä ystävällinen vastaus: ”Venäjän hallitus tulee mitä ystävällisimmässä mielessä harkitsemaan Suomen hallituksen ehdotusta molempien maiden välisten rauhanneuvottelujen paikasta ja ajasta.”

Paikkakysymys oli hallituksessa ollut perinpohjaisen harkinnan alaisena. Ehdolla olivat olleet: Viipuri, Moskova, Tartto ja Kööpenhamina. Kun Tanska oli ilmoittanut olevansa kiitollinen, jos siltä ei tiedusteltaisi Kööpenhaminaa neuvottelujen paikaksi, oli hallitus Viron hallituksen kanssa sovittuaan lopulta päättänyt ehdottaa, että neuvottelut tapahtuisivat Tartossa ja alkaisivat kesäkuun 10. päivänä.

Rauhansopimuksen sisällöstä puhumisen piti pääministeri tässä yhteydessä ennenaikaisena. Mutta hän halusi julkisesti todeta, ettei hallitus pyri sellaiseen rauhantekoon, jossa Suomi koettaisi hankkia itselleen kohtuuttomia etuja. ”Me tahdomme rakentaa rauhansopimuksen sellaiselle perusteelle, että se toiselta puolen saavuttaa meidän valtiollisten puolueittemme mahdollisimman yksimielisen kannatuksen, ja että toiselta puolen Venäjän täytyy tunnustaa sen perustuvan niin oikeudenmukaisiin ja terveisiin periaatteisiin, että se varmasti jää voimaan riippumatta siitä, kuka Venäjällä valtiovaltaa käyntelee.” — Todella kauniit rauhan perusteet! Saamme myöhemmin nähdä, miltä nämä periaatteet käytäntöön sovellettuina näyttivät. — Lopputuloksena voi Erich ilmoittaa, että ”hallitus puolestaan on valmis tekemään oikeudenmukaisiin perusteihin rakentuvan rauhan Venäjän kanssa, sekä että tarpeellisiin toimenpiteisiin rauhanneuvotteluja varten on hyvissä ajoin ryhdytty”.

Kun sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä ei ollut etukäteen tietoinen vastauksen sisällöstä, pyydettiin sen taholta lyhyttä väliaikaa ryhmäkokouksen pitämistä varten. Sen johdosta otettiin parin tunnin väliaika, jolla välin sosiaalidemokraattinen ryhmä piti ryhmäkokouksensa. Siinä oltiin yleensä tyytyväisiä saatuun vastaukseen, mutta pidettiin silti suotavana lähettää asia valiokuntaan lähempää harkintaa varten. Monet ryhmän jäsenet olisivat olleet halukkaita ulottamaan eduskuntakeskustelun myös tehtävän rauhan yksityiskohtaisiin ehtoihin, mutta sitä ryhmä tässä vaiheessa ei pitänyt mahdollisena.

Vastauksen johdosta syntynyt keskustelu oli siitä merkittävä, ettei nyt kukaan enää vastustanut rauhanneuvotteluihin ryhtymistä, vaikka se vielä puoli vuotta

aikaisemmin monen oikeistolaisen mielestä olisi ollut suorastaan häpeällistä. Sosiaalidemokraattiset puhujat käyttivät tilaisuutta hyväkseen arvostellakseen porvarillisten puolueiden ja hallitusten siihenastista haluttomuutta käydä etsimään sovintoa Venäjän kanssa. Erikoisesti oli aihetta kosketella hiekkaan valuneita Rajajoen aseleponeuvotteluja, ja varsinkin ihmeteltiin, että niissä saattoi olla saapuvilla Puolan sotilasedustaja. Hallituksella olikin ollut ahkeraa kanssakäymistä Puolan kanssa, joka juuri niihin aikoihin rakenteli reunavaltioiden ryhmittymistä Venäjää vastaan ja samaan aikaan hyökkäili kaukana Ukrainassa, missä se oli valloittanut Kiovan kaupungin. Pelättiin, että hallitus antaisi houkutella itsensä liittoon Puolan kanssa, varsinkin kun tiedettiin ulkoministeri Holstin harrastavan tällaista liittoa. Sosiaalidemokraattien ehdotusta asian lähettämisestä valiokuntaan ei kuitenkaan hyväksytty. Äänestyksessä se sai puolelleen 75 ääntä ja yksinkertainen siirtyminen päiväjärjestykseen 99 ääntä. Eduskunta oli täten joka tapauksessa antanut hallitukselle valtuudet käydä neuvottelemaan rauhasta.

KOMITEAVALMISTELU

Niinkuin pääministeri eduskunnassa oli ilmoittanut, hallitus oli huhtikuun 16. päivänä asettanut eri puolueisiin kuuluvista henkilöistä komitean valmistamaan mahdollisten rauhanneuvottelujen yhteydessä esiintyviä kysymyksiä. Tämän komitean puheenjohtajaksi oli kutsuttu valtioneuvos J. K. Paasikivi ja jäseniksi senaattori Alexander Frey, lehtori Väinö Kivilinna, toimitus-

johtaja Väinö Tanner, kenraalimajuri Rudolf Walden, professori J. H. Vennola ja professori Väinö Voionmaa.

Komitea piti ensimmäisen istuntonsa jo huhtikuun 19. päivänä. Tilaisuuteen oli saapunut, paitsi komitean jäsenet, hallituksen ulkoasiainvaliokunta kokonaisuudessaan: pääministeri Erich sekä ministerit Ingman, Ehrnrooth, Hahl ja Jalander. Pääministeri antoi komitean jäsenille aluksi opastavan selostuksen rauhanasian aikaisemmista vaiheista ja siinä suoritetuista valmisteluista, jotka edellisestä jo tunnemme. Hänen mielestään oli tärkeätä, että Suomen ehdot jatkuvasti tulisivat olemaan samat kuin aikaisemminkin, jotta ei aiheutettaisi hämminkiä. Tämä antoi aiheen tiedustella, oliko komitea sidottu aikaisempiin ohjelmiin vai oliko sillä ohjelmaansa laatiessaan vapaat kädet, mihin pääministeri vastasi aikaisempien ehdotusten olleen suunnitelmia, jotka eivät sitoneet. Komitealla olisi siinä suhteessa siis vapaat kädet.

Komitea ahkeroi sitten lähes kahden kuukauden ajan kokoontuen melkein joka päivä perehtyäkseen siihen runsaaseen aineistoon, joka rauhanneuvotteluissa joutuisi käsiteltäväksi. Työtään edistääkseen se heti alussa jakaantui kahteen jaostoon: poliittiseen ja taloudelliseen, jotka kumpikin omalla alallaan suorittivat valmistavat työt alistaen sen jälkeen ehdotuksensa yhteisistuntojen ratkaistavaksi. Käydyistä keskusteluista ja tehdyistä päätöksistä ei tässä yhteydessä ole syytä tehdä selvää, koska varsinaisten rauhanneuvottelujen yhteydessä on aihetta vielä moneen kertaan palata samoihin asioihin.

Kun toukokuun puolivälissä saatiin tietää, että Neuvostoliiton ulkoasiainkomissaari Tšitserin oli ehdottanut rauhanneuvotteluihin ryhtymistä, ja että Suomen hallitus oli tähän ehdotukseen vastannut myöntävästi sekä

että oli jo sovittu neuvottelujen alkamisesta kesäkuun 10. päivänä, pakotti se komitean entistä enemmän jouduttamaan työtään.

On selvää, että komitean keskuudessa näin vaikeista asioista keskusteltaessa esiintyi runsaastikin erimielisyyksiä tavoiteltavista päämääristä. Yleensä voi tehdä sen havainnon, että komitean porvarilliset jäsenet olivat taipuvaisia esittämään paljon pitemmälle meneviä vaatimuksia kuin sosiaalidemokraattiset jäsenet. Tämä tuli näkyviin varsinkin aluekysymyksistä keskusteltaessa.

Saadakseen tukea kannalleen komitean sosiaalidemokraattiset jäsenet neuvottelivat jo tässä vaiheessa puoluetolimikuntansa kanssa. Silloin käytiin lävitse koko ohjelma siinä muodossa kuin se komiteassa oli hahmotunut. Puoluetolimikunta asettui pääasiassa edustajiensa kannalle. Katsottiin kuitenkin, että isänmaan yhteisen asian ollessa kysymyksessä oli annettava komitean enemmistön ja hallituksen toteuttaa ehdotuksiaan niin pitkälle kuin osoittautuisi mahdolliseksi, jotta ei rikottaisi yhteistä rintamaa. Jos kuitenkin näyttäytyisi, että rauhan saaminen voisi ehtojen kireyden vuoksi joutua vaaraan, olisi uudelleen harkittava, voitaisiinko jatkuvasti pysyä mukana.

Sikäli kuin komiteassa syntyi päätöksiä, puettiin sen ehdotukset alustavasti valmiiden artiklalin muotoon, mikä suuresti havainnollisti sen ohjelmaa.

Sen jälkeen kun komitea oli saanut työnsä valmiiksi, oli sillä hallituksen kanssa kolmena päivänä yhteisiä istuntoja, joissa valmistettua ohjelmaa pohdittiin. Näissä istunnoissa hallitus yhtyi suurin piirtein komitean ehdotuksiin. Täten oli pantu paperille eräänlainen maksimiohjelma, jonka pohjalla oli koetettava esiintyä varsinaisissa rauhanneuvotteluissa.

Komitean tehtävänä oli myös hankkia itselleen tarvittavat apuvoimat. Kun ne oli saatu valituiksi, oltiin valmiita keräämään koko aineisto kokoon ja kohtamaan Neuvostoliiton edustajia.

MATKA KOHTI TARTTOA

Monien vaiheiden jälkeen oli siis vihdoinkin päästy niin pitkälle, että voitiin lähettää valtuuskunta kohtaamaan vastapuolta ja kuulemaan, mitä sillä oli sanottavana rauhanasiasta. Voimme näin ollen nyt jatkaa siitä, mistä ensimmäisessä luvussa jo oli puhetta.

Vähitellen erottuivat laivan kannelle retkelle lähtijät, ja saattajat jäivät rannalle. Laiva irtautui rannasta ja lähti kuljettamaan saattajain onnentoivotusten seuraamia matkaaajia etelää kohden. Laivalla matkaavan rauhanvaltuuskunnan muodostivat samat henkilöt kuin asiaa valmistaneen komiteankin, nimittäin puheenjohtaja Paasikivi sekä jäsenet Frey, Kivilinna, Tanner, Walden, Vennola ja Voionmaa. Seitsemän miehen voimalla lähdettiin siis liikkeelle kuin Jukolan veljekset aikanaan, mutta nyt ei ollut kysymyksessä kylätappeluun lähtö, vaan kahden valtakunnan vanhojen kahnausten selvittely. Mutta olipa apuvoimiakin. Asiantuntijoina seurasi mukana heti alkuun silloinen Kööpenhaminan lähettiläämme tri K. G. Idman, itäisten rajakysymysten erikoistuntijana lähetystöneuvos Lauri Hannikainen sekä sotilasasiantuntija majuri Arne Somersalo. Myöhemmin oli asiantuntijoita tuleva paljon lisää, sikäli kuin tarvetta esiintyi. Neuvottelukunnan sihteereinä olivat mukana esittelijäsihteeri Esko Heilimo ja pormestari Paavo Pajula. Neuvottelukunnalla oli oma taloudenhoitajansakin, metsähallituksen kamreeri J. W. Minni. Kanslian ja



Rauhanvaltuuskunnan jäsenet "Eläköön"-laivan kannella. — Henkilöt vasemmalta lukien: Voionmaa, Kivilinna, Walden, Idman, Paasikivi, Frey, Vennola ja Tanner.

talouspuolen järjestelystä sekä matkustajien tavaroista vastasi Valtioneuvoston linnan taloudenhoitaja maisteri Osmo Tuorila. Tiedoituspäällikkönä oli ulkoministeriön virkamies maisteri E. Westerlund. Venäjää taitavina kielenkääntäjinä olivat matkassa valtioneuvoston kielenkääntäjät Ringvall, Åkerblom ja Grönlund. Pikakirjoittajia oli neljä ja heidän päällikkönään eduskunnan pikakirjoittaja maisteri Petrelius. Näiden ohella oli vielä kansliahenkilökuntaa, sähköttäjiä, mekaanikkoja, autonkuljettajia ja lähettejä. Näin joukkoa kerääntyi puolen sadan paikkeille. Paljon tarvittiin väkeä rauhankin tekkoon, kuitenkin vähemmän kuin tappelemaan.

Matka Suomenlahden poikki oli harvinaisen miellyttävä. Meri lepäsi rauhallisena niinkuin se voi vain kesä-



Rauhanvaltuuskunta. — Istumassa valtuutetut. Seisomassa asian-
tuntijat, kansliahenkilökuntaa ym.

kuun alkupuoliskon tyyninä päivinä olla. Voitiin sen-
vuoksi kaiken aikaa oleskella laivan kannella ja kuluttaa
aikaa keskustelemalla edessä olevista tehtävistä. Sen
ohella valokuvailtiin mukana olevia ja tietenkin nautit-
tiin myös hyvä aamiainen.

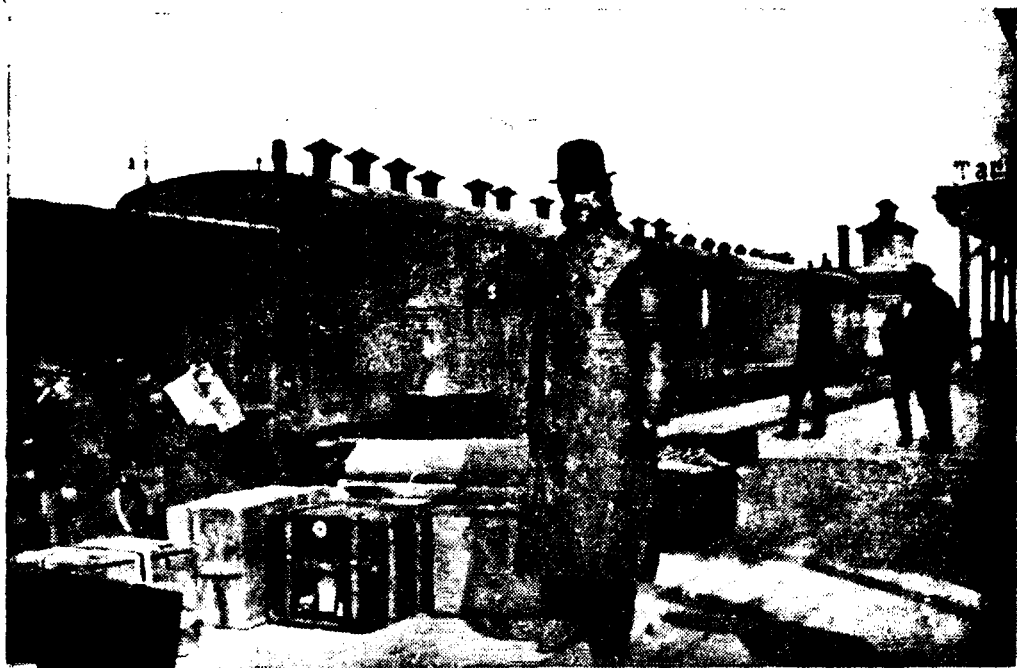
Tallinnassa meidät otti juhlallisesti vastaan Viron
hallitus toivottaen meidät tervetulleiksi itsenäisen Viron
maaperälle. Aluksi majoituimme erääseen hotelliin, missä
oli tilaisuus siistiytyä edessä olevaa seurustelua silmällä-
pitäen. Täällä meistä huolehti silloinen Viron konsu-
limme Hj. Göös. Hän hoiteli asioitamme ja matkamme
suunnittelua puhelimitse. Meistä tuntui oudolta, kun
hän puhelun saatuaan esitteli itsensä sanoen: ”Siin rää-
gib Soome konsul”. Tuo ”räägiä”-sana kajahti niin
oudolta. Siihen saimme kuitenkin ajan mittaan tottua



Kunniakomppania vastaanottotilaisuudessa Tallinnan satamassa.

enemmän kuin tarpeeksi, sillä ennen pitkää opimme, että rauhanneuvottelummekin oli vironkielellä "läbiräägimistä".

Saatuamme asiamme järjestykseen meidät kuljetettiin Toompean mäellä olevaan eduskunnan huoneistoon. Eduskunta, jonka ensimmäiset vaalit oli suoritettu vuotta aikaisemmin ja joka silloin oli nimeltään "Riigi-Noukogu", oli nyt nimeltään "Asutav Kogu", muuttuakseen myöhemmin, kun hallitusmuoto oli saatu hyväksytyksi, "Riigikoguksi". Me jouduimme siis "Asutav Kogun" vieraisiksi. Siellä meidät otti vastaan puhemiehistö ja Viron hallitus päämiehensä Jaan Tönnisonin johdolla. Muitakin tunnettuja poliitikkoja oli saapuvilla; heistä muistan varsinkin Strandmanin ja Piipin. Ennestään tuttuja puolueystäviäkin tapasin siellä, mm. A. Rein, Miihkel Martnan, Oinaksen ynnä monia muita. Sen jälkeen kun olimme katselleet eduskunnan vaatimatonta kokoushuoneistoa, meidät vietiin eduskunnan kerhohuoneistoon, "Einelautaan", jossa tarjottiin tervetuliaislounas. Tietysti kuuluivat puheetkin tilaisuuden ohjelmaan. Tervetuliaispuheen piti Tönnison, jolla oli puhetaito vallassaan. Hän kosketteli molempien veljeskansojen yhteisiä kohtaloita ja niiden äskettäin saavutettua



Asiakirjalaatikoita Tarton asemalla. Vartijana maisteri Osmo Tuorila.

vapautta ja itsenäisyyttä. Suomea kiitettiin myös Viron hädänhetkellään saamasta avusta. — Vastauspuheen piti valtuuskuntamme puheenjohtaja Paasikivi.

Kun tästä miellyttävästä tilaisuudesta oli selvitty, olikin aika astua junaan ja alkaa loppumatka Tarttoon. Kello 17.30, jolloin juna lähti, oli asemalle kerääntynyt paljon saattavaa yleisöä. Hyvien toivotusten saattamana jätimme hyvästit ystävällisille isännillemme.

Matka Tarttoon on lyhyt, mutta kun junat kulkivat hitaasti, kului siihen aikaa kokonaista kuusi tuntia. Matkan varrella oli tilaisuus silmäillä Viron maaseutua, jota en aikaisemmin ollut nähnyt, edelliset retkeni kun olivat ulottuneet vain Tallinnaan. Ihailin tasaisia peltoja, vaikka pohjois-Viro onkin karunpuoleista ja vähemmän viljavaa. Mutta heti kun rautatie Tapan aseman luona kääntyi etelään päin, muuttuivat maise-

matkin hedelmällisemmän näköisiksi. Enemmän herätti huomiota se, että kaikki pellot näyttivät olevan sala-
ojitettuja, mikä todisti korkeata viljelyskulttuuria. Vasta
myöhemmin selvisi, ettei Viron pelloissa yleensä ollut
sen paremmin avo- kuin salaojiakaan. Viron maaperä
läpäisee veden niin helposti, ettei ojittaminen ole tar-
peen. — Myös erinomaista metsänhoitoa sai kaiken
matkaa ihailla. Näki, että virolaisilla oli ollut saksalaisia
opettajia tällä alalla. Ja itse asiassa — eivätköhän mel-
kein kaikki näkemämme metsät samoinkuin pellotkin
olleet aikaisemmin kuuluneet saksalaissyntyisten moi-
sionomistajien alueisiin.

Vasta yöllä kello 23.30 olimme perillä Tartossa. Ase-
malla oli vastassa kaupungin viranomaisia, jotka huo-
lehtivat meistä ja tavaroistamme. Meidät kuljetettiin
vanhaan mutta hyvässä maineessa olevaan hotelliin,
jonka nimenä oli "Hotel Peterburg". Sinne majoitettiin
kuitenkin vain valtuuskunnan jäsenet. Kansliaväki ja
kaikki muut mukana olijat joutuivat hotelli "Livoniaan",
joka sijaitsi melko matkan päässä "Peterburgista". —
Venäläinen valtuuskunta kuului saaneen asuntonsa "Ho-
tel Bellevuessä".

Näin oli ensimmäinen päivä päättynyt. Illalla saimme
kaupungin herroilta kuulla, etteivät venäläiset vielä
olleet saapuneet. Sen jälkeen painuimme matkasta ja
elämyksistä väsyneinä vuoteisiimme. Emme silloin osan-
neet aavistaa, että tulisimme niissä lepäämään yöme
syksyyn saakka.

ENSI TAPAAMINEN

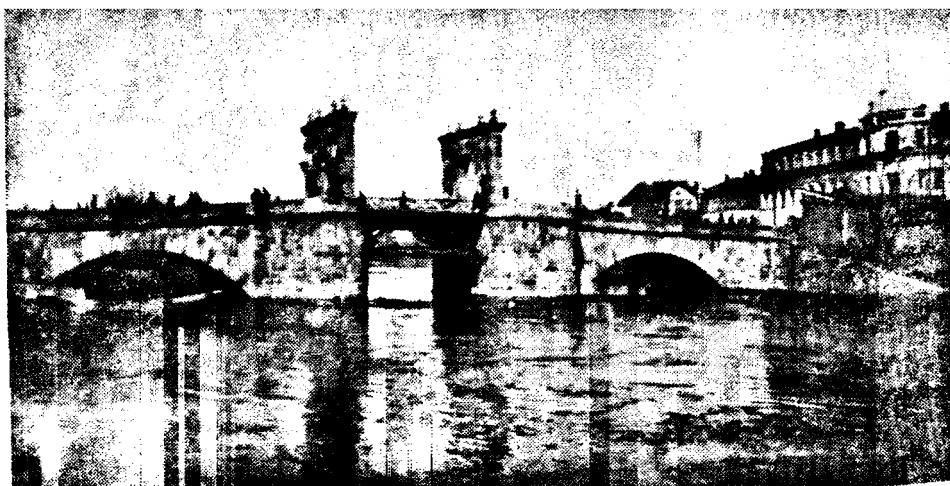
Neuvottelut oli sovittu alkamaan torstaina kesäkuun
10. päivänä kello 12 päivällä Tarton "Eesti Üliopilaste
Seltsin" (ylioppilasosakuntien) talossa. Vaikka hyvin



Eesti Üliopilaste Seltsin talo Tartossa.

tiesimme, etteivät venäläiset vielä olleet saapuneet kaupunkiin, lähdimme velvollisuudentuntoisesti kokoontumispaikkaan. Totesimme, ettei siellä ollut vastapuolta, ja ilmoitimme tästä Helsinkiin ulkoministeriöön. Oritoiduimme itse taloon, jossa sen jälkeen tulimme viettämään niin monta vaiherikasta tapaamista. Talo oli pieni tiilinen rakennus, jossa meille oli varattuna kokoussali ja molemmille valtuuskunnille huone. Lisäksi oli kansliaväellä omat huoneensa. Kokoushuoneen täytti suuri soikea pöytä, jonka ääressä oli tarkoitus neuvotella. Sen ääressä oli Viron ja Neuvostoliiton välinen rauha muutamaa kuukautta aikaisemmin tehty, mitä saatiin pitää hyvänä entenä.

Päiviteltyämme Sandelsin tavoin, etteivät venäläisten ja suomalaisten kellot koskaan käy samalla tavalla, lähdimme katselemaan kaupunkia. Tartto oli mielenkiintoinen vanha kaupunki. Kaupungin lävitse virtaava Emajoki, joka laskee Peipusjärveen, antaa sille oman viehätöksensä ja kaupungin reunalla oleva korkea



Emajoki ja sen kuuluisa kivisilta.

”Toomimägi” koristeellisen leiman. Sen laella on ikivanha tuomiokirkko, joka kuitenkin suurimmaksi osaksi on raunioina. Tartto on, kuten tunnettua, vanha yliopistokaupunki, jossa monet suomalaisetkin ovat sekä opiskelleet että opettaneet.

Illalla annettiin meidän tietää, että venäläisten juna oli saapunut kaupunkiin kello 20.15. Se oli ensinnäkin Venäjällä myöhästynyt siinä määrin, että oli saapunut Viron rajalle yöllä, jolloin sitä ei päästetty rajan yli. Vasta seuraavana päivänä se saattoi jatkaa matkaansa ja saapui Tarttoon illalla. Emme siis voineet tavata toisiamme sovittuna päivänä.

Seuraavana päivänä neuvoteltiin keskuudessamme semmoisesta tärkeästä etikettiasiaista kuin kenen asiana oli hakea vastapuoli käsiinsä. Jos kaikki olisi sujunut sopimuksen mukaisesti, olisi ilman muuta tavattu kokouspaikassa. Mutta entä nyt? Kun venäläiset olivat myöhästynyt puoli, pidettiin itsestään selvänä, että heidän asianaan oli ilmoittautua, jotta voitaisiin sopia ensi



Puheenjohtajat kohtaavat toisensa ensi kerran "Seltsin" pyöreän pöydän ääressä. — Vasemmalla Berzin, oikealla Paasikivi.

tapaamisesta. Asia järjestyi kuitenkin vaikeuksitta, sillä nähtävästi venäläiset olivat tulleet samaan tulokseen. Heidän sihteerinsä soitti meidän sihteerillemme ja ilmoitti heidän saapumisestaan. Samalla hän ehdotti, että kokous pidettäisiin samana päivänä kello 15. Hetken päästä sihteeri kuitenkin soitti uudelleen ja peruutti aikaisemman ehdotuksensa. Asia järjestyi siten, että sihteerit ensin tapasivat toisensa tehden tuttavuutta. He sopivat siitä, että puheenjohtajat tapaisivat toisensa kello 15.

Näin tapahtuikin. Puheenjohtajamme Paasikivi pukeutui parhaaseen šakettiinsa huomauttaen, että "isänmaan puolesta on tehtävä kaikki", ja lähti "Seltsin" talolle, kuten me kokoustaloamme pian totuimme nimitämään. Siellä hän tapasi vastapuolen puheenjohtajan, rauhallisen ja ystävällisen herra Berzinin. Saimme



Suomen valtuuskunnan jäseniä saapumassa ensi istuntoon "Seltsin" talolla. — Henkilöt vasemmalta lukien: Frey, Voionmaa, Walden ja Vennola.

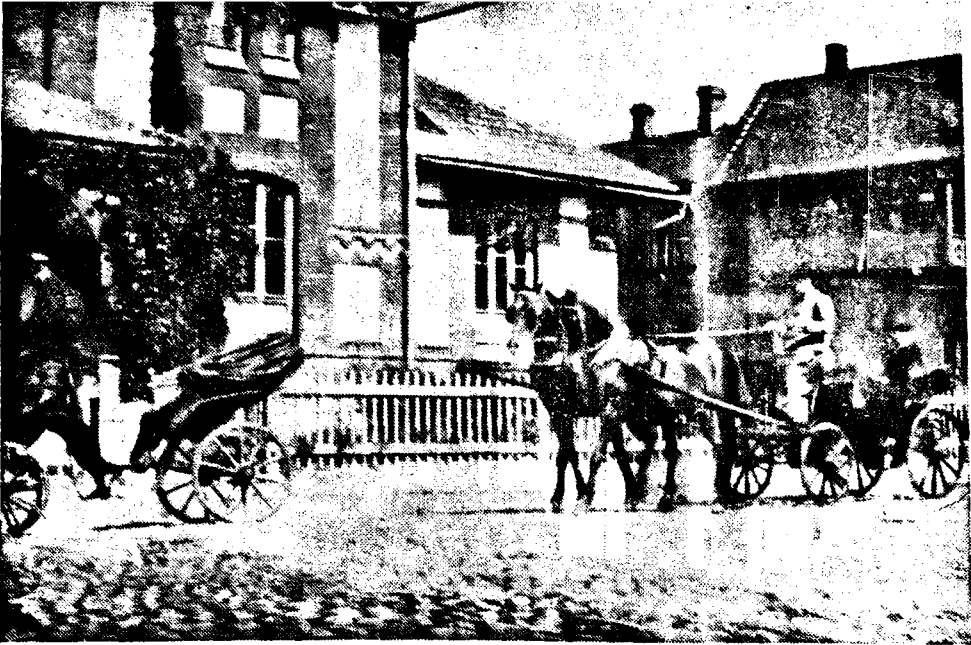
kuulla, että tapaaminen oli ollut kaikin puolin moitteeton ja ystävällinen. Keskustelu oli koskenut erinäisiä muodollisuuksia ensimmäisen kokouksen varalta, jonka he sopivat pidettäväksi seuraavana päivänä kello 11.

Berzin oli ottanut puheeksi semmoisenkin asian kuin lehtimiesten läsnäolon neuvotteluissa. Sitä pitivät venäläiset kuuleman mukaan tärkeänä. Siitä aiheutui suo-

malaisten keskuudessa illalla neuvonpitoa, ja olihan asia sen arvoinen. Yleisesti valtuuskunnassamme arveltiin, että tästä voisi olla vain häiriötä neuvottelujen kululle. Neuvottelut tulisivat siten täysin julkisiksi, eikä se olisi niille eduksi. Varsinkin kun tunnettiin venäläisten aikaisempi menettely Brest-Litovskin rauhanneuvotteluissa saksalaisten kanssa, missä he olivat pitäneet pitkiä agitaatiopuheita, suhtauduttiin ehdotukseen epäluuloisesti. Toiselta puolen oltiin selvillä siitä, että neuvottelut eivät saisi tällöisen asian vuoksi kärsiä. Voionmaa oli ilman muuta valmis hyväksymään venäläisten ehdotuksen, koska "salainen diplomatia" siihen aikaan oli kovin huonossa huudossa. Tartossa tultiin kyllä näkemään, että ilman parjattua "salaista diplomatiaa" ei päästy mihinkään. — Lopuksi hyväksyttiin ajatus, että lehtimiesten läsnäoloa oli vastustettava, mutta jos venäläiset sen takia uhkaavat jättää neuvottelut sikseen, otetaan asia uudelleen harkittavaksi.

Seuraavana päivänä, lauantaina kesäkuun 12. päivänä, valtuuskunnat kokonaisuudessaan kohtasivat toisensa "Seltsissä". Istuntohuone oli melkein täynnä väkeä. Venäjän valtuuskunnan muodostivat puheenjohtaja Jan Antonovitš Berzin ja jäsen Platon Mihailovitš Keršentjev. Myöhemmissä istunnoissa tuli heidän lisäksi vielä Nikolai Sergejevitš Tichmenjev. Heidän sihteerinään toimi Aleksei Tšernyh. Asiantuntijoita heillä myös oli: sotilasasiantuntijoina Vladimir Jegorjev ja Pjotr Udalov, meriasiantuntijana Evgeni Behrens ja taloudellisena asiantuntijana Aleksei Smirnov. Molemmilta puolilta oli vielä lisäksi saapuvilla tulkkeja, pikakirjoittajia ja jonkin verran kansliahenkilökuntaakin. Joitakin sanomalehtimiehiäkin oli läsnä.

Istunnon avasi Berzin, joka aluksi halusi saada tietää,



Venäjän valtuutetut saapuvat parivaljakolla.

mitä lehtimiesten läsnäolosta halutaan päättää. Paasikivi ehdotti, että nämä saisivat olla saapuvilla avajais-tilaisuudessa, mutta että jatkuvasta läsnäolosta päätettäisiin työjärjestyksen yhteydessä. Näin päätettiinkin.

Sen jälkeen puheenjohtajat esittivät tervehdyspuheensa, joista molemmista huokui harras halu saada aikaan säännölliset, ystävälliset suhteet Suomen ja Venäjän välillä.

Kun tämä oli tapahtunut, oli ratkaistava erinäisiä työjärjestykseen kuuluvia kysymyksiä. Sovittiin, että puheenjohtajat vuorottelisivat tehtävässään. Keskusteluissa käytettävästä kielestä päätettiin, että jokainen puhuu omaa äidinkieltään, mutta kummankin puolen on huolehdittava puheen kääntämisestä vastapuolen kielelle. Pöytäkirjanpidosta ja pikakirjoittajien tehtävistä sovittiin niin ikään. Asiain valmistelu päätettiin

suorittaa jaostoissa ja pitää täysistuntoja vain asioita ratkaistaessa. Jaostoja päätettiin asettaa aluksi kaksi: aluejaosto ja talousjaosto. Suomen puolelta ilmoitettiin niihin jo tässä tilaisuudessa jäsenetkin. Aluejaostoon tulivat Vennola, Voionmaa, Kivilinna ja Walden sekä talousjaostoon Paasikivi, Frey ja Tanner. Myöhemmässä tilaisuudessa venäläiset ilmoittivat aluejaoston jäseniksi Keršentjevin, Tichmenjevin, Behrensin ja Udalovin. Talousjaostoon tulivat Keršentjev ja Smirnov. Keršentjev joutui näin ollen molemmissa jaostoissa käsittelemään kaikkia esilletulevia asioita.

Kun välttämättömät muodollisuudet oli saatu selviksi, halusivat venäläiset saada sanomalehtimiesten läsnäolo-oikeuden ratkaistuksi. Heidän puoleltaan perusteltiin ehdotusta läsnäolosta sillä, että kansat haluavat tietää, miten neuvottelut sujuvat. Hetken väittelyn jälkeen sovittiin, että kumpikin puoli hoitaa tiedoituksensa haluamallaan tavalla, mutta ettei lehtimiehiä istunnoissa suvaita.

Kun kaikki jo oli selvää, herättivät venäläiset uuden kysymyksen. He esittivät, että tehtäisiin nopeasti väli-rauha molempien maiden välillä, koska se heidän mielestään edistäisi neuvottelujen sujumista. Tähän ehdotukseen luvattiin antaa vastaus seuraavassa istunnossa.

Tämä ensimmäinen tapaaminen teki joka suhteessa miellyttävän vaikutuksen. Venäläiset olivat lyhytpuheisia ja asiallisia eivätkä nostaneet riitaa turhista asioista. Päätökset saatiin siten helposti syntymään. Mutta oltiinhan vasta muutoseikoissa; varsinaiset asiakysymykset tulisivat vastaan myöhemmin.

Istunnon alussa oltiin muuten kovin juhlallisia ja molemmin puolin otettiin mittaa vastapuolen miehistä, joista etukäteen ei mitään tiedetty. Ei edes tupakoitu.

Kun jonkin aikaa näin oli oltu ikäänkuin juhlaistunnossa, otti Keršentjev taskustaan savukekotelon ja pisti tupakaksi. Katselimme tätä hiukan oudoksuen; olisikohan seurattava esimerkkiä. Muut meidän joukostamme eivät tupakoineetkaan kuin minä, ja minua hiukan kainostutti ottaa sikariani esiin. Mutta silloin alkoi vieressäni istuva Voionmaa supatella korvaani erästä historiallista kaskua, joita hänellä oli varastossa kaikkia tilaisuuksia varten. Hän kertoi jutun Frankfurtin Liittokokouksesta viime vuosisadan puolivälin vaiheilta. Siellä istuivat Saksan-liiton eri valtioiden edustajat maataan edustamassa. Suurimpana kukkona näillä "päivillä" oli Itävalta, mutta Preussi pyrki kilpailemaan sen kanssa tasa-arvoisuudesta. Itävallan edustaja oli joka tapauksessa arvojärjestyksessä ensimmäinen ja hän esiintyi myös sen mukaisesti. Hän sytytti kokouksen aikana mahtavan sikarinsa palamaan ja se oli kaikkien mielestä aivan paikallaan. Mutta silloin teki Bismarck, joka näillä "päivillä" edusti Preussia, sen suunnattoman etikettivirheen, että hänkin sytytti sikarinsa. Kaikki katselivat tätä hämmästyneinä, pitäen sitä melkein loukkauksena. Mutta Bismarck sen kuin vain tuprutteli savuja sikaristaan. Sillä teolla Preussin tasa-arvoisuus Itävallan kanssa oli pelastettu eikä sitä sen jälkeen enää horjututtukaan. — Näin jutteli Voionmaa ja sanoi, että nyt oli minun isänmaallinen velvollisuuteni panna tupakaksi, jotta Suomen tasa-arvoisuus pelastettaisiin. "Isänmaan vuoksi" hän, itse tupakoimaton mies, uhrasi periaatteensa ja yllytti minua harjoittamaan pahettani. Tietysti tämä kehoitus lankesi hedelmälliseen maahan, sillä minua ei tarvinnut siihen kahta kertaa kehottaa. Panin sikarin ryöhäämään ja niin olimme jälleen tasa-vertaiset neuvottelukumppaneina. Paheestakin voi joskus olla hyötyä.

Venäläisten ehdotus pikaisen välirauhan teosta aiheutti meidän keskuudessamme illalla pitkän neuvottelun. Se oli asia, jota emme olleet osanneet odottaa emmekä myöskään olleet siitä etukäteen neuvotelleet. Vennola ja Kivilinna halusivat siirtää päätöksen teon siksi kunnes olisi nähty, miten itse rauhanneuvottelut alkaisivat sujua. Välirauhasta olisi nimittäin varmana seurauksena, että Suomen olisi avattava venäläisille väylä Suomenlahdella ja siis poistettava sieltä miinaesteet. Kun tämä oli Suomen parhaita valtteja, eivät he halunneet sitä ensi hätään tuhlata. — Valtuuskunnan muut porvarilliset jäsenet olivat sensijaan taipuvaisia välirauhaan, kuitenkin ehdolla, että venäläiset vetäisivät joukkonsa pois Petsamosta ja Uhtuan hallituksen alueelta, mistä kysymyksistä jo Rajajoen aseleponeuvotteluissa oli ollut puhetta. Päätettiin tiedoittaa asiasta hallitukselle ja samalla ilmoittaa oma kantamme. Vastaus pyydettiin parin päivän sisällä.

Seuraava päivä oli sunnuntai. Virolainen kirjailija Eduard Virgo, joka siihen aikaan oli maansa ulkoministeriön kaupallisen osaston virkamiehiä, kutsui valtuuskuntamme päivälliselle. Hän otti puheeksi kauppasopimuksen tarpeellisuuden Viron ja Suomen välillä.

Valtuuskuntamme oli heti alussa pakko ryhtyä eräisiin sisäisiin järjestystoimenpiteisiin. Illalla toi sotilasasiantuntijamme Somersalo nähtäväksi jäljennöksen sähkösanomasta, jonka hän venäläisten välirauhaehdotuksen johdosta oli lähettänyt yleisesikunnan päällikölle kenraali Enckellille Helsinkiin. Tässä sähkösanomassa hän lisäksi oli esittänyt omia viisaita mielipiteitään välirauhan tarpeettomuudesta, tietenkin tarkoittaen vaikuttaa sitä tietä hallitukselta odotettavissa oleviin ohjeisiin. Tästä omavaltaisuudesta valtuuskuntamme kimpaantui ja Somersalolle annettiin yhteisesti ”koi-

rannuuskaa". Etenkin puheenjohtaja käsitteli häntä varsin kovakouraisesti. Hänelle ilmoitettiin, ettei hänellä ollut oikeutta lähettää sähköitään muuten kuin puheenjohtajan suostumuksella ja näytettyään ne tälle, ja silloinkin vain sotilaallista luonnetta olevista kysymyksistä. Samalla pidettiin tarpeellisena muidenkin "vuotojen" ehkäisemiseksi määrätä, ettei myöskään tiedotusmiehemme Westerlund saanut sähköittää ulkoministeriölle neuvottelujen kulusta raporttejaan muuten kuin näytettyään ne puheenjohtajalle. Kukaan muukaan ei ollut oikeutettu valtuuskunnan Hughes-koneella mitään lähettämään, ellei käsikirjoituksessa ollut puheenjohtajan puumerkkiä.

Valtuuskunnan oli tällä tavalla pakko suojella itseään asiaankuulumattomien odottamattomilta neuvottelujen kulkuun sekaantumisilta.

ALETAAN PÄÄSTÄ ASIOIHIN KÄSIKSI

Ensimmäinen istunto oli pääasiassa tunnustelun luontoinen. Samalla käsiteltiin järjestäytymistä koskevia kysymyksiä. Mutta heti toisessa istunnossa, kesäkuun 14. päivänä, alettiin päästä asioihin käsiksi.

Olimme pyytäneet Helsingistä tietoa hallituksen kannasta venäläisten ehdottamaan välirauhansopimukseen nähden. Vastausta emme kuitenkaan saaneet ennen tämän istunnon alkua. Holsti lupasi, että vastaus olisi puolelta päivin käsissämme. Istunnon alussa meidän oli sen vuoksi ilmoitettava venäläisille, että emme olleet vielä saaneet ohjeita asiasta, mutta että odotimme niitä joka hetki.

Sen jälkeen siirryttiin kysymykseen rauhan ehdoista. Ensimmäisenä otettiin esille aluekysymys ja kysymys

tulevista rajoista. Suomen kannan esitti Vennola. Venäläisten puheenjohtaja lupasi palata asiaan seuraavassa istunnossa ja silloin esittää venäläisten näkökohdat. Kun kummankin puolen kannanmäärittelyt, siis aluekysymyksiä koskeva ohjelma, vasta vähitellen tulivat täydellisinä näkyviin, on käytännöllisintä esittää ne myöhemmin yhtenäisinä, jotta lähtökohdat paremmin selviäisivät. Kumpikin eteni nimittäin verrattain varovaisesti, paljastamatta korttejaan yhdellä kertaa.

Eräs yksityiskohta aiheutti kuitenkin jo tässä vaiheessa keskustelua. Venäläisten puheenjohtaja Berzin arveli, että rauhansopimus olisi paras alkaa toteamalla Suomen itsenäisyys. Hänen mielestään itsenäisyydellä toistaiseksi oli vain yksipuolinen merkitys, jota ei muodollisesti, oikeudellisesti eikä diplomaattisesti ollut vahvistettu. Sen vuoksi hän ehdotti, että molempien maiden edustajain allekirjoittamalla sopimuskirjalla olisi vahvistettava peruskirja Suomen itsenäisyydestä.

Tämä ehdotus ei laisinkaan miellyttänyt suomalaista valtuuskuntaa, jonka mielestä Suomen itsenäisyys jo oli riittävän varmalla pohjalla. Paasikivi ilmaisikin tämän huomauttamalla, että "kysymys Suomen itsenäisyydestä ja sen tunnustamisesta ja kaikki, mikä tätä asiaa koskee, on ulkopuolella tämän konferenssin keskustelujen ja päätösten". Tästä ynseästä vastauksesta huolimatta venäläisten puheenjohtaja kuitenkin halusi esittää ehdotuksensa ja lukikin sitä tarkoittavan luonnoksensa artiklaksi. Siihen luvattiin seuraavassa kokouksessa antaa vastaus.

Päivän varrella saapui Holstilta vastaus välirauhan tekoa koskevaan tiedusteluunne. Meidät oikeutettiin tekemään välirauha "Rajajoen ehdoilla". Tästä ohjeesta emme vielä päässeet täysin perille hallituksen tarkoituksesta, minkä vuoksi päätimme vielä tiedustella, kum-

malla ohjelmalla hallitus tarkoittaa sen tehtäväksi: sillä, joka Rajajoella esitettiin, vai sillä, johon suomalaisilla neuvottelijoilla oli valtuus suostua. Neuvotteluun mentäessä päätettiin pyytää venäläisiä ensin esittämään oma ehdotuksensa ja vasta sen jälkeen tuoda esiin omamme.

Kun seuraavana päivänä, kesäkuun 15., kävimme jatkamaan neuvotteluja yleisistunnossa, voimme ilmoittaa venäläisille hallituksemme kannan välirauhaan nähden. Ilmoitimme, että hallitus suostuu välirauhan tekoon, elleivät sitä koskevat neuvottelut viivytä varsinaisia rauhanneuvotteluja. Tätä ei Berzin pelännyt, koska hänen mielestään välirauhanneuvottelut voitaisiin hoitaa kevyesti ja nopeasti. Kokemus kyllä sittemmin opetti, että tämä oli liian optimistinen käsitys.

Tämän jälkeen Berzin venäläisten puolesta esitti heidän periaatteellisen kantansa aluekysymyksistä. Kun se useimpiin suomalaisten esittämiin kohtiin nähden oli jyrkän torjuva, antoi tämä Paasikivelle aiheen huomauttaa, että erotus molempien puolien ohjelmissa oli niin suuri, että se ei herätä erikoisia toiveita rauhanneuvottelujen onnelliseen tulokseen pääsemisestä. Asia päätettiin kuitenkin näiden periaatteellisten selvitysten jälkeen jättää harkittavaksi aluejaostolle, jonka oli katsottava, voisiko se löytää yhteistä pohjaa ja ratkaisuun johtavia kompromissiehdotuksia.

Kun tästä oli selvitty, palasi Berzin edellisenä päivänä esittämänsä Suomen itsenäisyyttä koskevaan selitykseen. Tähän vastasi Paasikivi, sen mukaisesti kuin keskuudessamme oli sovittu, että "kysymys Suomen itsenäisyydestä ei voi enää missään muodossa tulla keskustelun alaiseksi, vaan se kysymys on jo lopullisesti ratkaistu. Sen vuoksi meidän mielestämme ehdotetun eri artiklan ottaminen rauhansopimukseen on tarkoi-

tukseton ja tarpeeton. Siinä tapauksessa kuitenkin, että rauhansopimus näissä neuvotteluissa saadaan aikaan, voidaan ottaa harkittavaksi, olisiko ehkä syytä esimerkiksi sopimuksen johdannossa jollakin tavalla todeta syntynyt uusi asiointi”. — Tämän varaan kysymys sitten saikin jäädä, sillä venäläisetkään eivät tämän jälkeen enää ottaneet kysymystä uudelleen esille.

Kun illalla omassa keskuudessamme pohdimme päivän tapahtumia, olivat useimmat istunnon kulkuun hyvin tyytyväisiä ja katsoivat meidän saavuttaneen suuren voiton. Venäläiset olivat tosin suoralta kädeltä kylmästi hylänneet kaikki meidän aluevaatimuksemme, mutta Paasikiven onnistuneen lausunnon jälkeen, jossa hän melko suoraan oli viitannut siihen, että neuvottelut voivat heti katketa aluekysymyksissä vallitsevaan erimielisyyteen, olivat venäläiset olleet kovin hämmästyneitä. Nähtävästi he eivät olleet odottaneet kielteiselle vastaukselleen näin voimakasta vastavaikutusta. Silloin olikin syntynyt pitkänpuoleinen vaitiolo, jota kumpikaan puoli ei ollut halukas ensimmäisenä katkaisemaan, vaan koetti siten pakottaa vastapuolta löytämään vapauttavan sanan. Berzin otti silloin, kauan odotettuaan, puheenvuoron ja pitkän johdannon jälkeen ehdotti asian käsittelyn siirtämistä aluejaostoon, jonka oli etsittävä kompromissimahdollisuuksia. Tämä katsottiin voitoksi. Varsinkin Vennola myhäili tyytyväisenä.

Aivan itsestään siirtyi keskustelu tämän jälkeen käsittelemään näiden neuvottelujen tavoitteita ja meille annettujen neuvotteluohjeiden toteutumismahdollisuuksia. Olimme päässeet selville siitä, että meidän kannaltamme katsoen hetki ei ollut lainkaan sovelias. Neuvostoliiton ja Puolan välisessä sodassa oli sotaonni kääntynyt, ja venäläiset olivat parhaillaan hyökkäävänä puo-

lena. Juuri saapuneen sähkösanoman mukaan he olivat vallanneet takaisin Kiovan, ja puolalaisten rintama näytti luhistuneen. Näin ollen oli venäläisten mielenkiinto rauhan aikaansaamiseen Suomen kanssa sangen vähäinen. Ainoat syyt, jotka kehottivat heitä etsimään rauhaa Suomen kanssa, olivat kaupallisten etujen saaminen Suomessa, kauttakulkuliikenteen järjestäminen Suomen kautta ja merisaarron lopettaminen Suomenlahdella. Puheenjohtajamme Paasikivi totesikin, että jos teemme rauhan vahvistamalla vanhat rajat ja kuittamalla taloudelliset vaatimukset, se nostattaisi suurta katkeruutta Suomessa, jossa toiveet oli kohotettu korkealle. Semmoisen rauhan voisimme aina saada. Tästä aiheutui sitten laajempi keskustelu. Vennola sanoi, ettei ainakaan hän semmoista rauhaa tekisi; j o t a k i n meidän joka tapauksessa pitäisi saavuttaa rauhan kautta, muuten emme voi lähteä kotiin. — Tanner kehotti alentamaan ääntä ja toivomuksia sekä vakaasti pyrkimään rauhaan, sillä ellemme nyt sitä tee, saattaa asemamme pian käydä sotilaallisestikin heikoksi. — Voionmaa ja Paasikivi joutuivat lopulta kiivaaseen sananvaihtoon siitä, onko maassamme ”jokin mahtava klikki, joka vastustaa rauhaa”, kuten Voionmaa väitti. Sananvaihdon jatkuessa he melkein suuttuivat toisilleen. — Lopulta tunnuttiin oltavan melkein yksimielisiä siitä, että alkuperäisistä vaatimuksista oli huomattavasti tingittävä. Joka tapauksessa meidän kuitenkin oli kylmäverisesti jatkettava neuvotteluja ja koetettava saada niin edullinen rauha kuin suinkin.

Iltapäivällä oli ollut välirauhajaoston ensimmäinen istunto. Venäläiset olivat tällöin esittäneet ohjelmansa, joka oli jotenkin sama kuin Rajajoen neuvotteluissa esitetty. Iltakeskustelussamme sovittiin siitä, että meidän

taholtamme aluksi esitetään "status quota", eli nykyisen olotilan jatkumista semmoisenaan. Jos venäläiset sen lisäksi vaativat vapaata kulkua Suomenlahdella, voitaisiin sitä vastaan koettaa vaatia Petsamon ja Uhtuan evakuoimista venäläisistä joukoista — siis meidänkin puoleltamme samoin kuin Rajajoen neuvotteluissa. Tähän pyydettiin hallitukselta valtuuksia.

Olimme muuten suuresti tyytymättömiä asiainme hoi-
toon Helsingissä. Emme saaneet mitään tietoja tärkeistä tapahtumista, eikä meidän tiedusteluihimme vastattu, vaikka niitä kiirehdimmekin. Tähän mennessä ulko-
ministeriö ei ollut edes voinut ilmoittaa, keitä sieltä lähetetään asiantuntijoiksi välirauhanneuvotteluja varten, vaikka sen tiedon vaatimisesta jo oli kulunut 24 tuntia.

Iltapäivällä osa valtuuskunnan jäsenistä oli tutustu-
massa polttoturpeen nostoon. He kävivät samalla mat-
kalla Virtsjärvellä saakka.

*

Vasta pari päivää myöhemmin päästiin yleisistun-
nossa käsittelemään taloudellisia kysymyksiä. Ne olivat
paljon monihaaraisempia kuin aluekysymykset, joissa
pääasiassa voitiin keskustella vain periaatteista. Kesä-
kuun 17. päivänä otettiin taloudelliset kysymykset käsi-
teltäviksi. Ne oli ennen Helsingistä lähtöä perinpohjin
valmisteltu, joten venäläisille voitiin ilmoittaa ne peri-
aatteet, joita tässä välienselvittelyssä olisi noudatettava.
Ehdotus aiheutti tällä kertaa vain lyhyen sananvaihdon
venäläisten luvatta antaa vastauksensa seuraavassa
istunnossa. Niin he tekivätkin kesäkuun 20. päivän
istunnossa. Heiltä oli siten vaatinut muutamia päiviä
ennen kuin saivat suuntaviivansa selviksi. Tästä päätte-
limme, että asia oli heillä ollut heikosti valmisteltu. —

Samoin kuin aluekysymyksiin nähden, on vastakkaisten kantojen esittäminen tässäkin tapauksessa paras suorittaa yhtenä kokonaisuutena, jolloin jälleen otetaan huomioon kummankin puolen vaatimukset semmoisina, kuin ne lähtöviivalla ja ennen kompromissien tekoa olivat.

Kun kumpikin puoli oli täten saanut esittää periaatteellisen kantansa, siirrettiin taloudellistenkin asiain käsittely asianomaiseen jaostoon, joka vuorostaan alkoi pitää istuntojaan heti seuraavana päivänä.

OHJELMAT LÄHTÖVIIVALLA

Rauhanneuvotteluissa esilletulevista kysymyksistä oli suuren yleisön mielenkiinto kohdistunut ennen kaikkea alueellisiin kysymyksiin. Tulisiko Suomi saamaan alueeseensa laajennuksia ja minkä verran? Tässä suhteessa oli ainakin suuren yleisön toiveet kohotettu hyvin korkealle. Laajennusten suunta oli sekä pohjoiseen että itään.

Aluekysymykset:

Itse asiassa oli *suomalaisten* alueohjelma hyvin yksinkertainen. Sillä oli kaksi päämäärää: ensinnäkin suomensukuisten kansojen yhdistäminen Suomen hallinnon alaisuuteen niin laajalti kuin mahdollista, sekä toiseksi vapaan pääsyn hankkiminen Pohjoiselle Jäämerelle.

I. Itä-Karjalan kysymys:

a. Repolan ja Porajärven kunnat. Suomen joukot olivat miehittäneet nämä kunnat vuoden 1918 kansalaissodan yhteydessä. Kun väestö oli tämän miehityksen tyydy-

tyksellä ottanut vastaan, katsottiin näiden pitäjiä liit-
tyneen Suomeen kansojen itsemääräämisoikeuden pe-
rusteella. Suomi suostui kuitenkin siihen, että näissä
kunnissa toimitettavassa kansanäänestyksessä väestö
itse saisi päättää kuulumisestaan Suomeen tai Venä-
jään.

b. Muu itä-Karjala. Tämän alueen väestölle vaadit-
tiin oikeutta saada kansanäänestyksellä ratkaista,
haluaako se liittyä Suomeen vai pysyä Venäjän yhtey-
dessä.

II. Petsamon alue:

Keisari Aleksanteri II:n antamaan lupaukseen sekä
Leninin hallituksen ja Suomen Kansanvaltuuskunnan
välillä tehtyyn sopimukseen nojautuen vaadittiin tämän
alueen luovuttamista Suomelle. Historiallisena perus-
teena oli lisäksi se, että alue aikoinaan oli ollut yhteis-
maata, mutta vuonna 1826, jolloin Venäjä ja Norja teki-
vät rajasopimuksen pohjoisessa, oli Suomen edut siinä
kokonaan syrjäytetty. Taloudellisena perusteluna esi-
tettiin, että Suomi välttämättä tarvitsi pääsymahdolli-
suuksia Pohjoiselle Jäämerelle, jossa oli jäätymätön
satama.

Venäläisten kanta aluekysymyksiin ja vastaisiin rajoi-
hin nähden oli lyhyt ja selvä. Heidän mielestään olisi
tulevaisuuteen nähden paras tyytyä vuoden 1917 van-
hoihin rajoihin. Sen ohella oli kuitenkin aluerajat Suo-
menlahdella järjestettävä vastaamaan syntyneitä uutta
asiaintilaa. Jotta heillä olisi riittävä ja vapaa laivalii-
kenne turvattuna Pietariin, olisi Suomenlahden saarista
Suursaari, Lavansaari, Seiskari ja Tytärsaaret luovutet-
tava Venäjälle. Erään rajanoikaisun he sen lisäksi halu-

sivat tehdä: Kannaksen Pietaria lähinnä oleva mutka olisi oikaistava ja alue liitettävä Pietarin etumaastoon.

Suomalaisten vaatimuksia Repolaan ja Porajärveen nähden he vastustivat katsoen, ettei miehitys siinä suhteessa ollut ratkaiseva. Itä-Karjalan kansanäänestyksen toimittamista he niinkään vastustivat pitäen sitä Venäjän sisäisenä kysymyksenä samalla tavalla kuin Ahvenanmaan ruotsalaisten separatistiset pyrkimykset olivat Suomen sisäinen kysymys. Muuten itä-Karjalan kysymys heidän mielestään oli tullut ratkaistuksi sillä, että siitä juuri vähän aikaisemmin oli muodostettu autonominen Karjalan kommuuni. — Mitä Petsamoa koskevaan vaatimukseen tulee, eivät venäläiset antaneet mitään arvoa historiallisille näkökohdille, joihin Suomi heidän mielestään ei voinut perustaa mitään oikeuksia. Sen lisäksi oli tämän alueen kysymyksessä ollen otettava lukuun myöskin Norjan kanta. He ilmoittivat olevansa valmiita järjestämään suomalaisille Petsamossa taloudellisia etuja, esim. kalastusoikeuksia, jotka voisivat tyydyttää Suomea.

Nämä aluekysymykset tulivat vaikeimmiksi koko neuvottelujen aikana, ja pitkän aikaa näytti siltä, ettei niissä saavutettaisi minkäänlaista yhteisymmärrystä. Niihin kytkeytyi kaiken lisäksi myöskin sotilaallisia näkökohtia, ja molemmin puolin käytettyjen sotilas-asiantuntijain tukemina käsiteltiin perinpohjaisesti näistä vaatimuksista johtuvia strategisia kysymyksiä.

Taloudellinen ohjelma:

Rauhansopimuksessa tapahtuvassa taloudellisessa välienselvityksessä oli otettava huomioon erilaisia asiaryhmiä, joista kustakin erikseen oli sovittava. Ensimmäisenä ryhmänä tuli kysymyksen se valtion omaisuus, joka oli jäänyt toisen valtion alueelle. Toiseksi oli selvi-

tettävä valtioiden velka- ym. sitoumukset ja sotakustannukset. Mutta valtioiden ohella yksityisilläkin kansalaisilla oli ollut monenlaisia omaisuus- ja saatavasuhteita, jotka oli selvitettävä. Näiden ryhmien lisäksi oli vielä otettava huomioon ne vahingonkorvausvaatimukset, joita yksityisillä kansalaisilla saattoi olla toisen maan viranomaisia kohtaan.

Näiden erilaisten ryhmien suhteen esitettiin *Suomen puolelta* seuraavanlainen periaatteellinen ohjelma:

I. Valtio-omaisuus, joka on jäänyt toisen valtion alueelle, siirtyy lunastusta vastaan sen valtion omaksi, jonka alueella se on. Tästä oli kuitenkin tehtävä kolme poikkeusta:

a. ilman lunastusta joutuu tällainen omaisuus sille valtiolle, jonka alueella se on, jos toinen valtio on saanut sen haltuunsa vastiketta suorittamatta;

b. liikkuva rautatiekalusto ynnä laivat, jotka on siirretty toisen valtion alueelle, palautetaan; mikäli niitä ei voida palauttaa tai ne palautetaan puutteellisessa kunnossa, suoritetaan korvaus;

c. sotilaallisia tarkoituksia palveleva valtion omaisuus jää korvauksetta sen valtion omaksi, jonka hallussa se on.

II. Valtioiden velka- ym. sitoumukset ja sotakustannukset:

Kumpikin valtio vastaa omista velka- ym. sitoumuksistaan eikä kumpikaan valtio ota osaa toisen valtion velkaan tai sotakustannuksiin. Venäjä vastaa myös valtion ja kunnan haltuun otettujen liikkeiden ja laitosten sitoumuksista.

III. Yksityisten kansalaisten omaisuus, joka on toisen valtion alueella:

a. Yksityisten omistamat laivat, tavaravarastot ym. irtain omaisuus, mikäli ne ovat jäljellä, palautetaan. Ellei niitä voida palauttaa, tai jos ne palautetaan huomomassa tilassa, on korvaus suoritettava, mikäli menetyks tai vahinko on aiheutunut toisen maan viranomaisien toimenpiteiden johdosta.

b. Venäjä korvaa suomalaisten Venäjällä olevan kiinteän omaisuuden, joka on otettu valtiolle tai kunnalle.

IV. Vahingonkorvaus:

Kumpikin valtio korvaa toisen valtion kansalaisille myös muut vahingot, joita sen viranomaiset toimenpiteillään ovat aiheuttaneet.

Paitsi näitä entisiä suhteita koskevia kysymyksiä oli järjestettävä myös molempien maiden tulevat suhteet. Tähän asiaryhmään kuuluivat kysymykset kauppasopimuksesta, lauttauksesta toisen alueelle virtaavissa vesistöissä, laivakulku toisen maan kautta (koski lähinnä laivakulkua Nevaa myöten Laatokkaan) sekä monia muita vähäisempiä kysymyksiä.

Tätä Suomen taholta esitettyä periaatteellista ohjelmaa vastaan esitti *venäläinen valtuuskunta* seuraavan periaatteellisen lausunnon:

I. Venäjän valtuuskunta on sitä mieltä, että valtion omaisuus, joka on jäänyt toisen valtion alueelle, on palautettava sille valtiolle, jolle se kuuluu, ja ainoastaan siinä tapauksessa, että palauttaminen käy mahdottomaksi, siirtyy se korvausta vastaan sen valtion haltuun, jonka rajoissa se tosiasiallisesti nykyään on.

Venäjän valtuuskunta ei kuitenkaan missään tapauksessa voi suostua siihen, että tästä periaatteesta poiketaisiin, kun on kysymys sotilaallisia tarkoituksia palvelevasta valtion omaisuudesta, kuten suomalainen valtuuskunta on ehdottanut.

Venäjän maa- ja merisotaomaisuus, joka vuonna 1918 jäi Suomeen, koska sitä Venäjän hallituksesta riippumattomista syistä ei voitu kuljettaa pois Suomesta, on pääosa Venäjän valtion Suomessa olevasta omaisuudesta. Sen korvaukseton siirtyminen Suomen haltuun merkitsee sitä, että Venäjä suorittaa Suomelle erittäin suuren pakkoveron (kontribuution), jota eivät mitkään seikat aiheuta, ja joka on ristiriidassa demokraattisen rauhan periaatteiden kanssa, joita neuvostohallitus pitää lähtökohtana tehdessään sopimuksia toisten maiden kanssa.

Venäjän valtuuskunnan mielestä olisi kysymys molempien valtioiden omaisuudesta järjestettävä seuraavilla perusteilla:

a. Venäjän Tasavallan hallituksella on oikeus määräajan kuluessa purkaa ja kuljettaa Venäjälle linnoitusten ja muiden sota- ja meritarkoituksia palvelevien varustusten sotilaalliset rakennusaineet. Venäjän Tasavallan hallitus suostuu ryhtymään Suomen hallituksen kanssa neuvotteluihin kaikkien tai muutamien linnoitusten ja muiden sotatarvikkeiden luovuttamisesta sille. Suomen hallitus on velvollinen korvaamaan hävitetyn, takavarikoidun tai pakkoluovutetun sotilasomaisuuden. Suomi lunastaa linnoituksiin ja merisotavarustuksiin kuuluvat maa-alueet.

b. Irtain sotilasomaisuus, siihen luettuna alukset, majakkalaivat jne., jotka ovat toisen valtion omaisuutta, on palautettava *in natura*. Ainoastaan siinä tapauksessa, että palauttaminen on mahdotonta niiden hävit-

tämisen vuoksi, tai jos ne palautetaan epätyytyttävässä kunnossa, korvataan vastaavien omaisuuksien arvo.

c. Venäjän valtuuskunta ei vastusta valtion omaisuuden korvauksetonta siirtymistä sille valtiolle, jonka alueella se sijaitsee, niissä tapauksissa, jolloin toinen valtio on sen saanut korvauksetta.

d. Venäläinen valtuuskunta ei myöskään vastusta liikkuvan rautatiekaluston ja kauppalaivain palauttamista *in natura* toiselle valtiolle, jos tällainen palauttaminen on tosiasiallisesti mahdollista.

e. Suomen hallituksen on lunastettava Suomessa oleva Venäjän sähkölennätinlaitos.

II. Mitä tulee kummankin valtion vastuunalaisuuteen omista veloistaan ja muista sitoumuksistaan, niin venäläinen valtuuskunta ei vastusta suomalaisen valtuuskunnan ehdottamaa jaetun vastuunalaisuuden periaatetta. Tällöin Venäjän valtuuskunta kuitenkin ilmoittaa, että Venäjä tunnustaa vastuunalaisuutensa omista velkasitoumuksistaan niissä rajoissa, jotka määrätään Yleisvenäläisen Toimeenpanevan Keskuskomitean dekreetissä tammikuun 21. päivältä 1918 sekä myös muissa tätä koskevissa asetuksissa.

Tässä konferenssissa on myöskin käsiteltävä kysymys Suomen osanotosta sotamenoihin vuosien 1914—1917 sodan aikana.

III. Suomen valtuuskunnan ehdottamat periaatteet sellaisten omaisuussuhteiden järjestelyksi, jotka koskevat yksityishenkilöiden etuja, kuin myös periaatteet niiden vahinkojen korvaamiseksi toisen valtion kansalaisille, jotka ovat aiheutuneet viranomaisten toimenpiteistä, voidaan Venäjän valtuuskunnan puolesta hyväksyä päätöksen perustaksi vain sikäli, mikäli ne eivät ole ristiriidassa Neuvosto-Venäjällä voimassaolevien lakien ja asetusten kanssa.

IV. Venäjän valtuuskunta ottaa huomioon Suomen valtuuskunnan ilmoituksen niistä pienemmistä taloudellisista kysymyksistä, joilla ei ole periaatteellista merkitystä ja jotka Suomen valtuuskunta aikoo esittää taloudellisessa jaostossa.

Venäjän valtuuskunta aikoo puolestaan myöskin esittää jaostossa edellämainittujen lisäksi muitakin Venäjän hallitukselle mielenkiintoisia kysymyksiä.

*

Kun näitä valtuuskuntien esittämiä taloudellisia ohjelmaehdotuksia vertaa keskenään, huomaa niissä suuria eroavaisuuksia. Varsinkin sotilasomaisuuden omistukseen nähden näytti ristiriita voittamattomalta venäläisten vastustaessa Suomeen jääneen sotilasomaisuutensa Suomelle luovuttamista. Kiinteään sotilasomaisuuteen nähden Suomella olisi sen mukaan ollut osittainen lunastusoikeus, kun sensijaan irtain sotilasomaisuus olisi ollut palautettava. Suomalaisten kannan mukaan sotilasomaisuus sensijaan olisi korvauksetta ollut luovutettava Suomen omaksi. Tämä johtui Suomen omaksumasta kannasta, että molempien maiden välillä oli valinnut sotatila ja että tämä sotilasomaisuus siten oli "sotasaalista", joka lankesi sen haltijalle.

Toinen huomattava eroavaisuus koski osallistumista Venäjän sotakuluihin. Venäläisten ehdotuksen mukaan Suomen oli osallistuttava näihin kuluihin vuoden 1917 loppuun saakka, toisin sanoen siihen saakka kunnes Suomi julistautui itsenäiseksi valtioksi. Tätä kantaa Suomen valtuuskunta vastusti.

Kolmas erottava kohta oli velkoja ja sitoumuksia koskeva. Siinä suhteessa venäläiset viittasivat niihin rajoi-

tuksiin, joita heillä tammikuun 21. päivänä 1918 annettu dekreetti oli säätänyt. Kun se oli suomalaisille tuntematon, pyydettiin saada tutustua siihen. Se osoittautui kymmenen kohtaa sisältäväksi asetukseksi, jonka tärkein määräys kuului seuraavasti: ”Kaikki Venäjän suurtilallisten ja Venäjän porvarillisten hallitusten ottamat valtiolainat... julistetaan mitättömiksi joulukuusta 1917 lukien”.

Suurin rahallinen merkitys oli sotilasomaisuutta koskevalla kohdalla. Siitä johtui, että taloudellinen alajaosto joutui käyttämään paljon aikaa väittelyyn, joka koski kysymystä, oliko ollut sotatilaa vai ei. Suomen puolelta oli asian selvittäminen jo keväällä annettu E. F. Wreden tehtäväksi, ja hän oli laajassa lausunnossaan tullut siihen lopputulokseen, että sekä kansalaissodan aikana että sen jälkeenkin oli Suomen ja Venäjän välillä vallinnut sotatila. Tämän todistamiseksi esitettiin jaostossa useita kymmeniä venäläisten sotilasviranomaisien kirjelmiä, joissa kehoitettiin auttamaan suomalaisia tovereita, samoin kuin ulkoasiainkomissaarin Tšitserinin sähköitä, joissa hän ”sotatilan lopettamiseksi” ehdotti aseleponeuvotteluja. Venäjän valtuuskunta pysytteli asian muodollisessa puolessa selittäen että vuoden 1918 sota Suomessa oli ollut sisällissota, johon Venäjän keskushallitus ei millään tavalla ollut osallistunut. Mitään sodanjulistusta ei kummaltakaan puolen myöskään ollut annettu. Venäläinen sotaväki oli vain koettanut suojella venäläistä sotilasomaisuutta hävityksiltä. Sen jälkeen oli kyllä ollut rajaselkkauksia Suomen ja Venäjän rajalla, mutta niitäkään ei voinut sanoa sodaksi. Se, että Tšitserin ehdotti aseleponeuvotteluja, osoitti vain, että hän piti olosuhteita epäsäännöllisinä ja oikeudettomina, sekä että niiden poistamiseksi tarvittiin neuvotteluja. Sotatila ei siis ollut ollut, eivätkä suo-

malaiset niin ollen olleet voineet ottaa mitään sota-saalista. — Tätä väittelyä riitti loppumattomiin ja paljon älyä ja voimaa tuhlattiin oman kannan puolustamiseksi pääsemättä silti yksimielisyyteen.

Periaatteet ovat kuitenkin vain sanoja, ja puheet ovat samoin sanoja. Mitä oli näiden sanojen takana? Mitä nämä periaatteet merkitsivät numeroiksi muutettuina?

Suomessa oli sotasaaliin arvosta ollut aivan mielikuvituksellisia käsityksiä. Heti kansalaissodan jälkeen eräät lehdet arvioivat sen arvoksi noin 18 miljardia silloista markkaa. Kun rauhantekoa varten ryhdyttiin keräämään tietoja kaikesta venäläisestä sotilas- ynnä muusta omaisuudesta, mikä oli jäänyt Suomeen, laadittiin siitä tarkat luettelot. Samoin laadittiin tarkat luettelot kaikesta omaisuudesta, mikä Suomelta oli jäänyt Venäjälle. Myöskin saatavat ja velat otettiin tällöin huomioon. Tässä ns. ”konttokurantissa” riippuivat lopulliset summat tietenkin täydellisesti siitä, mikä arvo millekin omaisuusesineelle pantiin. Aluksi ne oli rauhanneuvotteluja varten koetettu arvioida mahdollisimman alhaisiksi, ja ymmärrettäväähän on, ettei vanhoilla linnoituksilla, sotaväen harjoituskentillä ja sen semmoisilla itse asiassa ole paljonkaan, jos ollenkaan arvoa sille, joka ei niitä tarvitse. Kun rauhanvaltuuskunnan tarkistuksessa arvoja oli kahteenkin kertaan koroteltu todellisuutta vastaaviksi, saatiin tulokseksi, että venäläisen sotilasomaisuuden arvoksi tuli pyöreästi 700 miljoonaa ja siviiliomaisuuden arvoksi yhteensä 274 miljoonaa markkaa, (maa-alueet ja rakennukset 37 miljoonaa, Annan metsät Suojärvellä 200 milj., venäläinen rautatiekalusto 28 milj. sekä lennätinlaitos 9 milj.). Kaiken kaikkiaan olisi Venäjän Suomeen jättämän omaisuuden arvo sen mukaan ollut 974 milj. markkaa.

Mitä Suomen menetyksiin tulee, oli ne ”konttokuran-tissa” otettu tilin toiselle puolelle. Sen mukaan oli Venäjän valtio saanut Suomen valtion omaisuutta 814 milj. markan arvosta. (Siinä edusti Valkeasaaren—Pietarin rautatie 322 milj., Venäjälle jäänyt liikkuva rautatiekalusto 400 milj., rautatien muu irtain omaisuus Venäjällä 76 milj. ja valtion talot Pietarissa 12 milj.) Suomen valtiolla oli erinäisiä saatavia Venäjällä 290 milj. markan arvosta. Suomen Pankilta oli jäänyt talo Pietariin ja sen lisäksi se oli Venäjän valtiolle antanut lainoja 585 milj.. Yksityisten suomalaisten Venäjälle jäänyt omaisuus arvioitiin 100 milj. markan suuruiseksi ja heidän saatavansa Venäjän valtiolta sekä yksityisiltä 390 milj. markaksi. Loppusummat muodostuivat seuraavanlaisiksi:

Suomen vaatimus Venäjältä . . .	2 188 757 496	markkaa
Venäjän vaatimus Suomelta . . .	1 005 890 447	„
Erutus Suomen hyväksi	1 182 867 049	markkaa,

joten Suomi olisi tullut esiintymään suurena velkojana, jos tiliselvitys olisi käynyt tämän mukaisesti, ja vieläkin suurempana, jos sotilasomaisuus olisi jätetty kokonaan laskujen ulkopuolelle.

Venäjän valtuuskunnalla oli neuvottelujen alkaessa sangen epämääräinen käsitys näistä kysymyksistä. Se ryhtyi kuitenkin keräämään tietoja omaisuusarvoista ja muista tämän kysymyksen yhteydessä olevista seikoista. Vasta syyskuussa se voi esittää täydelliset laskelmansa Suomeen jääneen Venäjän omaisuuden arvosta. Se poikkesi huomattavasti suomalaiselta taholta esitetystä arvioista, mikä ilmeisesti johtui siitä, että venäläisten laskelmien pohjana olivat hankintahinnat, kun taas Suomen taholla oli yritetty ottaa perustaksi silloinen käyttöarvo. Venäläisten laskelman mukaan heiltä oli jäänyt

Suomeen siviiliomaisuutta 1 247 milj. ja sotilasomaisuutta 4 460 milj. markan arvosta, joten he asettivat saamispuolelleen 5 707 milj. Suomen markan suuruisen vaatimuksen. Se oli siten enemmän kuin viisinkertainen suomalaiseseen arvioon nähden. Oli selvää, että tämän täytyi aiheuttaa vaikeuksia yhteisymmärrykseen pääsemisessä.

ENSIMMÄINEN KIERROS MENOSSA

Sen jälkeen kun molempien vastapuolien kanta oli tullut määritellyksi ja oli voitu havaita, että yksimielisyydestä ollaan kaukana, oli probleeman asettelu selvillä. Seurasi jaostojen työ, jonka tarkoituksena oli selvittää, onko olemassa mahdollisuuksia löytää sovitteluratkaisuja.

Voidaksemme seurata neuvottelujen seuraavia kehitysvaiheita lienee tämän jälkeen sopivinta noudattaa aikajärjestyttä ja selostaa päivittäiset tapahtumat niin hyvin jaostoissa kuin Suomen valtuuskunnan omassa keskuudessa, koska tällä tavalla saa parhaan kuvan niistä vaikeuksista, joiden kanssa rauhan rakentamisessa oli painiskeltava. Näistä tapahtumista olen aikanaan tehnyt muistiinpanoja, joten selostus on luotettava kaikkeen siihen nähden, mitä niihin sisältyy.

18/6. Tänään saapuivat välirauhanneuvotteluja varten määrätyt sota-asiantuntijat, majuri Nils Procopé ja merikapteeni Schwanck. Neuvottelu heidän kanssaan alkoi heti. Välirauhajaosto, jona toimi aluejaosto, laati heidän avullaan ehdotuksen neuvottelujen pohjaksi.

Valtuuskunnassa välirauhasta käyty keskustelu liikkui tämän jälkeen pääasiassa siinä, olisiko mahdollista

myöntää venäläisille vapaa laivakulku Suomenlahdella ennen lopullisen rauhan solmiamista. Vapaa meriliikenne Pietariin tuntui olevan venäläisten kipein tarve ja tietenkin samalla meidän paras valttimme alkavissa neuvotteluissa. Sen vuoksi valtuuskunnan jäsenet yleensä olivat sitä mieltä, ettei tätä olisi välirauhassa myönnettävä, vaan tyydyttävä status quon säilyttämiseen, kunnes lopullinen rauha olisi aikaansaatu. Voionmaa ja Tanner olivat poikkeavalla kannalla. Heidän mielestään oli, siinä tapauksessa että venäläiset ehdottomasti haluaisivat laivareitin avattavaksi, siihen myönnettävä, mutta kompensatioksi olisi vaadittava väliaikainen sopimus Petsamon luovuttamisesta. Tätä vastaan toiset kuitenkin huomauttivat, ettei väliaikainen sopimus Petsamoon nähden mitään merkitsisi, ellei rauhaa lopulta saataisikaan aikaan. Sen sijaan miinakenttien poistaminen Suomenlahdelta olisi lopullinen, sillä Suomella ei olisi riittävästi miinoja väylien uudelleen sulkemiseen.

Päätökseksi tuli, että hallitukselle suositellaan jaoston ohjelmaa, jonka mukaan kaikkialla säilytettäisiin status quo, joten Suomenlahden väylää ei siis toistaiseksi avattaisi.

Päivällä oli aluejaostolla ollut kokouksensa. Keskustelu siinä alkoi muuttua ikäväksi väittelyksi samoista asioista, joista jo yleisistunnossa oli ollut puhetta. Venäläiset vain arvostelivat suomalaisten vaatimuksia esittämättä mitään omia ehdotuksia. He olivat kyllä vihjailleet laajojen konsessioiden myöntämismahdollisuuksiin sekä Petsamossa että muuallakin Venäjällä, mutta kieltäytyivät kaikista alueluovutuksista. Nähtävästi he pelkäävät nousevaa kansallista mielialaa Venäjällä. Ehkäpä venäläisten kantaan vaikuttaa sekin, etteivät he vielä tunne suomalaisten koko ohjelmaa, ja

ovat sen vuoksi lausunnoissaan varovaisia. He eivät myöskään vielä ole saaneet järjestetyksi sähkötyshyhteyttä Moskovaan eivätkä niin ollen voi saada ohjeita hallitukseltaan. Kaikesta näkyy, että kauttakulku-liikenne ja tulevat kauppasuhteet ovat heille tärkeimpiä.

Aluejaoston suomalaiset jäsenet alkavat muuten pitää ainakin itä-Karjalan saantia menetettynä asiana. Tässä suhteessa he ovat tulleet entistä pessimistisemmiksi sen jälkeen kun juuri tänään on tullut tieto, että Neuvostoliitto on julistanut Karjalan autonomiseksi osaksi Federatiivisessa Venäjässä ja asettanut sille hallituksen, jonka etunenässä ovat E. Gylling ja Jaakko Mäki. Venola ynnä muut jaoston jäsenet haluavat kuitenkin edelleen pitää kiinni Repolasta ja Porajärvestä, missä pitäjissä Suomella tällä haavaa on tosiasiallinen valta. Voionmaa ja Tanner lausuvat mielipiteenään, että nämäkin pitäjät saisivat seurata muun Karjalan kohtaloita, joutukoot ne sitten Suomelle tai Venäjälle.

19/6. Ei ollut istuntoja.

20/6. Tehtiin yhteinen automatka Mustveelle, Peipusjärven pohjoispäässä.

21/6. Valtuuskunta alkaa olla hermostunut, kun hallitukselta ei tule vastausta lähettämäämme välirauhaa koskevaan ehdotukseen. Lauantaina 19/6 hallitus ei voinut vastata, kun presidentti oli matkoilla. Tämän johdosta hätyytimme seuraavana päivänä uudelleen vastausta. Tällöin saatiin hallitukselta sähkösanoma, jossa kummasteltiin sitä, että meidän ehdotuksemme poikkesi Rajajoen ehdotuksesta. Meitä kehoitettiin lähettämään Helsinkiin muutamia jäseniä keskustelemaan

hallituksen kanssa. Mieliala valtuuskunnan keskuudessa oli kuitenkin siksi ärtynyt, että vastasimme, ettemme lähetä ketään nyt kesken kiireisten neuvottelujen, vaan vaadimme vastauksen vielä samana päivänä. Tämä sai aikaan sen, että vielä saman päivän illalla kello 21—1 välillä oli järjestetty Hughes-keskustelu Holstin ja Paasi-kiven välillä. Tartossa istui langan päässä koko valtuuskunta ja Helsingissä langan toisessa päässä valtioneuvosto sekä presidentti. Nelituntisen keskustelun jälkeen asia tulikin selväksi, mutta ei suinkaan ehdottamallamme tavalla status quon pohjalla. Hallitus halusi meidän välirauhan avulla ajavan venäläiset pois sekä Petsamosta että itä-Karjalasta, vaikka nämä alueet eivät edes olleet Suomen hallussa.

22/6. Sekä välirauha- että aluejaostot istuivat tänään. Ei mitään tuloksia.

Aluejaosto oli ryhtynyt pohtimaan aluevaatimuksiamme strategiselta kannalta, minkä johdosta kumpikin valtuuskunta oli vahvistanut voimiaan asiantuntijoilla. Suomalaisella puolella olivat mukana herrat Procopé, Schwanck, Somersalo ja Hannikainen sekä venäläisten puolella herrat Jegorev, Udalov, Behrens ja Smirnov. Venäläiset kuvasivat luovutettaviksi vaadittujen alueiden suurta strategista merkitystä Venäjälle. Itä-Karjala samoin kuin Repola ja Porajärvin olivat heille tärkeitä jo Muurmannin radan vuoksi. Petsamon länsipuoli, jota suomalaiset havittelivat, oli heille taasen paljon tärkeämpi kuin itäpuoli, koska Golf-virran vaikutus siellä tuntui enemmän, ja siellä oli pitkiä ja syviä vuonoja ja lahtia, joissa on hyviä suoja- ja ankkuripaikkoja syvimmissäkin kulkeville laivoille. Näitä Venäjä katsoi tarvitsevansa merelle päästäkseen, kun sen mahdollisuudet tässä suhteessa olivat suuresti vähen-

tyneet sen jälkeen kun Suomen, Viron ja Latvian satamat oli menetetty.

23/6. Samat valiokunnat istuivat jälleen ilman tuloksia. Aluejaostossa uusiintui keskustelu strategisista kysymyksistä.

Pääministeri Erich sähkötti ilmoittaen, että venäläiset joukot ovat saartaneet Karjalan hallituksen Vuokkiniemellä. Hän pyysi meitä esittämään Venäjän valtuuskunnalle, että venäläisten joukkojen hyökkäys lopetettaisiin. Valtuuskuntamme keskusteli pitkälti tästä ehdotuksesta, päättäen lopuksi ilmoittaa hallitukselle valtuuskunnan katsovan, että rauhanneuvottelujen kulkuun voisi haitallisesti vaikuttaa, jos me joutuisimme esiintymään anojina. Ehdotimme, että hallitus kääntyisi suoraan Moskovaan.

24/6. Juhannuspäivä. Teimme automatkan Pyhäjärvelle ja Otepeahan.

25/6. Aluejaosto keskusteli asiansa loppuun pääsemättä mihinkään tulokseen. Kumpikin puoli esitti lisäperusteluja omalle kannalleen.

Suomalaisten taholta huomautettiin, että Repolan ja Porajärven alue luontaisten edellytystensäkin vuoksi kuuluu Suomeen. Kaikki näiden kuntien lävitse juoksevat vedet laskevat Suomeen päin ja asukkaiden taloudellinen elämä on muutenkin Suomeen liittynyt. Sen vuoksi asukkaat ovatkin äänestyksellä julistaneet eroavansa Venäjästä ja haluavansa liittyä Suomeen. — Mitä Petsamoon tulee, senkin väestön enemmistö on suomea puhuvaa. Suhde on suomalaisten eduksi kuin viiden suhde yhteen. Suomi on sinne Venäjän hallituksen lu-

valla rakentanut maantien, puhelinlinjan ja kestikieva-reita, mikä puolestaan osoittaa, että Venäjän hallitus on pitänyt luonnollisena, että Suomen valtio ryhtyy siellä taloudellisiin toimenpiteisiin, koska alueen Suomeen liittämistä on vuosikymmenien aikana ollut puhetta.

Venäläiset pitivät kuitenkin johdonmukaisesti kiinni aikaisemmasta kannastaan, että rauha olisi tehtävä 1917 tai oikeammin sanoen vuoden 1914 rajoilla. He pitivät suomalaisten tunkeutumista Repolaan ja Porajärveen "itseääräämisoikeuden varjolla salattuna anastusyrityksenä" ja leimasivat suomalaisten alueellisen ohjelman "imperialistiseksi anastushankkeeksi". Kun suomalaiset Petsamo vaatiessaan mm. olivat vedonneet neuvostohallituksen ja Suomen Kansanvaltuuskunnan kesken tehtyyn sopimukseen, huomauttivat he, että tämä sopimus sisälsi paljon Suomea velvoittavaakin, kuten esimerkiksi sitoumuksen luovuttaa kaikki Suomeen jäänyt sotilasomaisuus Venäjälle. Jos siis suomalaisten puolelta vedotaan tuohon sopimukseen, täytyisi silloin ottaa huomioon myöskin sen Suomea velvoittavat kohdat. Sitäpaitsi he väittivät, että Petsamon kysymys tuossa sopimuksessa ratkaistiin vain ehdollisesti ja edellytettiin jälkeinpäin tapahtuvaa yksityiskohtaista harkitsemista, mistä ei kuitenkaan ennättänyt tulla valmista.

Kun aluejaosto ei ollut päässyt mihinkään tuloksiin varsinaisissa aluekysymyksissä, päätti se keskeyttää istuntonsa toistaiseksi, kunnes nähtäisiin, voidaanko taloudellisissa kysymyksissä saavuttaa tuloksia. Vastan jälkeen katsoivat venäläiset voivansa jatkaa keskustelua aluekysymyksistä. Jäljellä oli kuitenkin vielä kysymys Suomenlahden olojen järjestämisestä, mikä tulisi vaatimaan omat istuntonsa.

Kun aluejaoston jäsenillä näin ollen lähipäivinä ei

ollut mitään tehtävää matkustivat he muutamiksi päiviä Helsinkiin.

26—27/6. Ei tapahtunut mitään erikoista.

28/6. Vasta tänään voitiin yleisistunnossa ottaa esille taloudelliset kysymykset. Tällöin antoi Venäjän valtuuskunta ehdotuksensa niiden järjestämiseen nähden. Molempien puolien ohjelma on jo edellä tullut selostetuksi. Lyhyen keskustelun jälkeen koko asiaryhmä siirrettiin taloudellisen jaoston käsiteltäväksi.

Taloudellinen jaosto alkoi tämän jälkeen heti työnsä. Se istui ahkerasti kokoontuen joka päivä, sunnuntaita lukuunottamatta, heinäkuun 12. päivään saakka. Aluksi takerruttiin jo muissa yhteyksissä käsittelyn alaisena olleeseen kysymykseen, oliko Suomen ja Venäjän välillä laisinkaan ollut sotaa tai edes sotatilaa. Kun tästä seikasta ei saavutettu yksimielisyyttä, ehdottivat venäläiset jo, että tämä periaatteellinen kysymys siirrettäisiin yleisistunnossa ratkaistavaksi. Päätettiin kuitenkin jatkaa varsinaisten asiakysymysten käsittelyä, jotta nähtäisiin kummankin puolen kanta niihin nähden, minkä jälkeen koko asiaryhmä yhdellä kertaa olisi palautettava yleisistuntoon.

2/7. Nuoret miehemme olivat kutsuneet Tarton tyttöjä tanssiaisillanviettoon. Myöskin vanhemmat herrat oli kutsuttu mukaan. Heidän puolestaan piti Frey tilaisuudessa puheinkin.

3/7. Paasikivi alkaa huomata, että meidän perustelumme sotasaalisasiassa ovat päin mäntyä. Olen kaiken aikaa hänelle tolkuttanut, että vaadimme liikoja, mutta

en ole saanut häntä vakuuttuneeksi. Kirjoja tutkittuaan hän näkee nyt, ettei edes sotatilan varjolla voi esittää niin suuria vaatimuksia kuin me olemme esittäneet. Hän sähköttää sen johdosta pääministeri Erichille tiedustellen hänen mielipidettään.

5/7. Erichin sähkövastaus sotasaalisasiaan saapuu. Se on — tietenkin! — jäykkä ja taipumaton. Sotasaalisasiassa ei ole laisinkaan annettava perään. Erich viittaa Elsass-Lothringin kohtaloon vuonna 1871 — ikäänkuin Suomen asema Neuvostoliittoon nähden olisi yhtä vahva kuin vuoden 1871 Saksan asema silloin voitettuun Ranskaan.

Alkaa muuten näyttää siltä, että rauha saattaa jäädä tekemättä, ellei hallitus käsitä tilanteen vaatimuksia ja oikeita mittasuhteita. Helsingissä tahdotaan rauhalla saada kaikki, mitä toivotaan, eikä sitä vastaan haluta luovuttaa mitään. Luullaan meidän voivan saavuttaa tällaiset tulokset pelkällä ”läbiräägimisellä”.

Edellisinä päivinä olemme taloudellisessa jaostossa kohta kohdalta tarkastelleet Suomen ja Venäjän välisiä taloudellisia asioita. Olemme mm. vetäneet esiin sen viljanostosopimuksen, minkä Suomi heinäkuun 27. päivänä 1917 teki Venäjän Väliaikaisen hallituksen kanssa ostaen 4 milj. puutaa (65 milj. kiloa) viljaa ja suorittaen sen hinnan 60 milj. markkaa etukäteen. Viljaa tuli kuitenkin vain pieni määrä, joten Suomella tämän kaupan nojalla oli n. 62 milj. markan suuruinen saatava. Tämä tuntui venäläisille olleen tuntematon asia, ja he halusivat tutustua siihen lähemmin.

Mutta oli eräs toinen asia, josta emme olleet sa-

naakaan hiiskahtaneet ja jonka vallankumoustouhujen jälkeen toivoimme venäläisille olleen tuntematon. Mutta tämänpäiväisessä istunnossa venäläinen edustaja, professori Smirnov, alkoi vaatimattomasti vetää esiin erästä toista raha-asiaa, samoin vuodelta 1917. Kun hän pääsi esityksessään niin pitkälle, että mainitsi Suomen Pankin nimen, tyrkkäsi vieressäni istuva Paasikivi minua kylkeen kuiskaten hätääntyneenä: "Nyt se tulee, nyt se tulee!" Ja sieltä "se" tulikin. Asia koski Venäjän Väliaikaiselle hallitukselle annettua markkaluottoa. Kun Suomi ei ollut suostunut myöntämään luottoa ilman vakuutta, oli Venäjän Luottokanslia pitkällisten neuvottelujen jälkeen myöntynyt asettamaan lainan vakuudeksi dollareita ja puntia. Venäläisten keräämien tietojen mukaan he olivat nostaneet tätä luottoa 285 milj. markkaa ja jättäneet sen vakuudeksi 60 milj. puntia ja 20 milj. dollaria. Kun heillä, sopimuksen mukaisesti, oli oikeus lunastaa vakuudeksi antamansa valuutat takaisin, ja kun he nyt kipeästi tarvitsivat vieraita valuuttoja, ilmoittivat he vaativansa nämä luovuttamansa dollarit ja punnat takaisin. — Tämä ei ollut mikään pieni juttu, sillä markkaa kohdanneen suuren arvonalennuksen johdosta olisi Suomi, jos se aikoi heille hankkia nämä valuuttamäärät, kärsinyt yli miljardin markan suuruisen tappion. Kurssit olivat nimittäin olleet vuonna 1917, jolloin lainasopimus tehtiin: dollari 7: — ja punta 30: — markkaa, ja nyt ne olivat vastaavasti 34: — ja 120: — markkaa. Ei sen vuoksi ihme, että puheenjohtajamme hätääntyi. Sähkötimme tietysti heti Suomen Pankille ja pyysimme saada lähempiä tietoja tuon lainaoperaation yksityiskohdista.

Suomen Pankin antamasta vastauksesta selvisi, että venäläisten ilmoitus piti pääasiassa paikkansa. Pankki

huomautti kuitenkin, että sillä oli tätä vastaan esitetävänä vastalaskuja Venäjän Luottokanslialle, mm. 400 milj. markan arvosta muita valuuttalainoja, jotka oli annettu ilman vakuutta, sekä sen lisäksi melkoinen määrä Venäjän valtion obligaatioita. Nämä oli pankin mielestä ensin sille maksettava ennen kuin se olisi velvollinen hankkimaan kyseessäolevat dollarit ja punnat. Sitäpaitsi ei Luottokanslialla olisi oikeutta lunastaa dollareitaan ja puntiaan vähitellen, vaan yhdellä kertaa, mikä tietenkin olisi ollut mahdotonta, koska Luottokanslia ei mistään olisi saanut semmoista markkamäärää, että se olisi voinut maksaa takaisin koko lainansa.— Tämä selitys ei kuitenkaan olisi paljonkaan auttanut, sillä nyt ei ollut kysymys todellisesta valuuttain vaihdosta, vaan tiliselvityksestä, jossa Suomen Pankin muut saatavat jo oli otettu mukaan. Tämä uusi vaatimus painoi siis ”konttokuranttitilissämme” melkoisen paljon Suomen tappioksi.

6/7. Paasikivellä ja Erichillä on pitkä Hughes-keskustelu taloudellisten kysymysten johdosta, ja tällöin kosketeltiin pääasiassa sotasaaliskysymystä. Erich ei kuitenkaan halunnut perääntyä tuumaakaan. Hän tosin selitti, että kuten kansainvälisissä suhteissa usein on laita, tässäkin kysymyksessä on hyvin vaikeata esittää yleispäteviä periaatteita. Haagin 4. yleissopimus ei anna siihen riittävää johtoa. Tämänlaatuiset kysymykset ratkaistaan tavallisesti rauhansopimuksissa tosiolojen ja voimasuhteiden eikä yleisten sääntöjen mukaan. Mutta jotenkin yhdenmukainen käytäntö on vakaantunut siihen suuntaan, että milloin valtion on pakko luovuttaa jokin alue toiselle tai milloin uusi itsenäinen valtio syntyy, niin erityisesti juuri tällä alueella oleva sotilaallinen omaisuus siirtyy jälkimmäiselle valtiolle. Joka

tapauksessa on varmaa, että tällaisissa tapauksissa kiinteä omaisuus siirtyy sille valtiolle, jonka valtiovallan alainen asianomainen alue on.

Tähän huomautti Paasikivi, ettei Versaillesin rauhassa noudatettu sitä periaatetta, että Saksan omaisuus luovutetuilla alueilla olisi ilman korvausta siirtynyt toisille valtioille. Sitäpaitsi oli nyt kysymyksessä paljon sellais-takin kiinteätä sotilasomaisuutta, jota voidaan käyttää hyödyksi myöskin siviilitarkoituksiin, kuten radiolennätin, majakat, pelastusasemat, laivatelakat, sotilastehtaat, työpajat, varastohuoneet jne., jotka kaikki sisältyivät siihen kiinteään sotilasomaisuuteen, jota me olimme vaatineet itsellemme ilman korvausta.

Tähän viimeiseen kysymykseen ei sillä kertaa saatu selvitystä.

Tänään kokoontuvassa aluejaostossa tulee esille kysymys Suomenlahdesta ja sen neutraloisesta. Venäläiset ovat pitäneet tätä kysymystä erittäin tärkeänä, kuten hyvin voi ymmärtää, koska heidän meritiensä Pietariin kulkee tätä kautta. He ovat huomauttaneet, että Suomenlahti aikaisemmin oli Venäjän sisämeri, mutta nyt sen rannoilla on kolme itsenäistä valtakuntaa. He istuvat aivan lahden perukassa ja heidän laivojensa on kuljet-tava ennen kaikkea suomalaisten saarien vieritse. He tarvitsevat sen vuoksi riittävän leveän laivaväylän ja toivovat mieluummin koko lahden neutralointia, tietysti aluevesiä lukuunottamatta. Valtuuskuntamme on siitä yksimielinen, että ainakin tässä kysymyksessä venäläisille on oltava myötämielisiä. Asiasta on pyydetty hallitukselta ohjeita, ja samalla on Helsinkiin lähetetty oma ehdotuksemme. Saa sitten nähdä, mitä mieltä hallitus asiasta on.

Asemamme alkaa muuten kaikissa suhteissa käydä kestävämmäksi. Sadattelemmekin kokouksissamme hallitusta, joka ottamatta laisinkaan huomioon muutuneita olosuhteita käskää meitä pitämään kiinni kaikista vuoden 1918 korkealentoisista suunnitelmista. Venäläiset eivät ota esittämiämme vaatimuksia kuuleviin korviinsakaan, käsittelevät niitä päinvastoin melkein ylimielisesti. Toistaiseksi he eivät ole niistä hyväksyneet ainoatakaan. Päästäksemme tulokseen olisi meidän melkoisesti tingittävä ohjelmastamme, mutta siihen emme saa Helsingistä valtuuksia. Olen jo omasta puolestani valtuuskunnalle ilmoittanut, että luovun sen jäsenyydestä, ellei kurssi pian ala muuttua.

7/7. Edellisenä päivänä venäläiset olivat toimittaneet meille lupaamansa ehdotuksen eräitä omaisuusryhmiä koskeviksi artikloiksi ja meidän tehtävänämme tänään oli antaa niiden johdosta oma lausuntomme. Saa-maimme ohjeiden velvoittamina meidän oli pakko melkein joka kohdassa asettua eri kannalle kuin venäläiset. Vastauksestamme muodostui siten ikäänkuin seinä kaikkia venäläisiä ehdotuksia vastaan. Suurin erimielisyys oli edelleen olemassa sotilasomaisuutta koskeviin omaisuuseriin nähden. Venäläisillä tuntui olevan halua jonkin verran astua meitä vastaan, ja he kehuivatkin tehneensä myönnytyksiä. Me sensijaan emme voineet hievahtaa tuumaakaan kannastamme. Sen vuoksi ei nykyään tapahtunut mitään edistymistä.

8/7. Walden on ollut käynnillä Suomessa ja saapui tänään Tarttoon. Hän oli Helsingissä neuvotellut rauhanteosta eri piirien ja mm. hallituksen kanssa. Hallitus oli edelleenkin ollut varsin jäykällä kannalla rauhan-

ehtoihin nähden. Sen sydämellä oli varsinkin ollut itä-Karjalan saanti. Väli rauhan ehtoihin nähden hallitus ei ollut suostunut meidän status quon pohjalla olevaan ehdotukseemme. Meitä pakotetaan edelleen vaatimaan leveätä suojavyöhykettä kahden puolen rajaa. Tästä meillä ei ole oikeutta tinkiä edes 25 km kerrallaan, kuten Walden oli ehdottanut, vaan ainoastaan 10 km kerrallaan. Samassa tilaisuudessa Holsti oli maininnut ryhdytyn toimenpiteisiin karjalaisten auttamiseksi kaikessa hiljaisuudessa, niin ettei rauhanneuvotteluja häirittäisi.

Tämmöisin ohjelmin oli Waldenin iltapäivällä menävä väli rauhajaoston istuntoon. Istunnosta ei tietenkään tällaisin edellytyksin tullut mitään tuloksia. Venäläiset tekivät istunnosta sen johtopäätöksen, etteivät suomalaiset harrasta väli rauhan tekemistä, koska ei haluta avata Suomenlahtea, mutta toiselta puolen vaaditaan tyhjentämään itä-Karjala ja Petsamo.

9/7. Olin pitemmän ajan kuluessa koettanut syventyä taloudellisten kysymysten pohjana oleviin laskelmiin, ja tänään sain tämän työn valmiiksi. Mielestäni oli pakko lähteä siitä, että melkoinen osa ns. "sotasaaliista" oli joko palautettava tai siitä maksettava. Näin menetellen tulin siihen tulokseen, että tilit menivät molemmin puolin jokseenkin tasan. Kun täydellisen konttokurantin tekeminen entisillä perusteilla näytti johtavan melkein samaan tulokseen, edellyttäen, että Suomen Pankin valuutta-asia otettaisiin mukaan, näytti parhaalta vetää risti kaiken vanhan yli ja panna vaatimukset vastakkain ilman enempiä laskelmia. Ehdotinkin muistiossani, että näin meneteltäisiin ja molemmin puolin luovuttaisiin vanhoista vaatimuksista. Se tarkoitti siis status quon säilyttämistä taloudellisissa kysymyksissä.



Hughes-lennätinkone työssä.

Lyhyen keskustelun jälkeen valtuuskuntamme yhtyi tähän mielipiteeseen. Frey, joka illalla matkustaa Suomeen, sai tehtäväkseen koettaa voittaa hallitus tämän kannan puolelle, jolloin säästyttäisiin paljosta turhasta numeroiden tarkastamisesta ja toistemme vaatimusten vertailemisesta. Ennen tällaista Suomen taholta tulevaa ehdotusta ei tämäkään asiaryhmä näyttänyt tulevan selväksi. Neuvottelut tälläkin alalla ovat nimittäin jo joutuneet kuolleeseen pisteeseen.

Illalla Paasikivi oli jälleen yhteydessä Helsingin kanssa Hughes-koneen välityksellä. Erichin oli tarkoitus tulla koneen ääreen, mutta hän ei ollut päässyt irtaantumaa. Saimme sen vuoksi välikäden kautta tiedon omaisuuskysymysten käsittelystä valtioneuvostossa. Sen

istunnossa olivat asiantuntijoina olleet saapuvilla professori Hermansson, kenraali Berg, ministeri Ehrström ja ylijohdaja Viljanen. Näiden antamat lausunnot samoin kuin valtioneuvoston jäsenten mielipiteet selostettiin puhelussa. Pääministeri Erichin lausunto oli edelleen ollut hyvin jäykkä. Lopuksi oli yksityisessä neuvottelussa presidentin läsnäollessa päätetty antaa meille seuraavat ohjeet: 1) Irtain ei-sotilaallinen omaisuus voidaan suostua palauttamaan, mikäli sitä on jäljellä. 2) Periaatteellisesti voidaan katsoa kaikenlaisen sotilaallisia tarkoituksia palvelevan kiinteän omaisuuden joutuneen Suomelle, mutta siitä voitaisiin tehdä se poikkeus, että milloin tällaista omaisuutta voidaan käyttää siviilitarkoituksiin, sen maksamisesta voidaan keskustella. Muissa suhteissa olivat aikaisemmat ohjeet voimassa. — Kysymys merirajasta Suomenlahdella oli niinkään ollut puheena, mutta siihen nähden hallitus ei katsonut voivansa antaa vielä uusia ohjeita, kun kenraali Enckell ei ollut ollut saapuvilla, ja hänen tiedettiin suhtautuvan kielteisesti Suomenlahden saarten neutraloimiseen. Valtioneuvoston istunnossa olivat muuten Ehrnrooth, Viljanen ja Joukahainen epäilleet näillä rauhanneuvotteluilla saavutettavan mitään tuloksia. Heidän mielestään nyt jo tehdyt myönnytykset tulisivat siinä tapauksessa vain sitomaan Suomea vastaisuudessa.

Myöhemmin illalla olimme "Vanemuisessa" konsertissa. Jouduimme Paasikiven kanssa tällöin keskustelemaan neuvottelujen menosta ja olimme molemmat niihin nähden kovin pessimistisiä. Arvelimme, että ainoa tapa jouduttaa neuvotteluja ja päästä tuloksiin olisi yksityinen keskustelu venäläisten kanssa, jolloin voisi tunnustella, millä ehdoilla he olisivat valmiit rau-

haan. Tähänastinen julkinen väittelytaktiikka, jossa kumpikaan puoli ei uskalla luopua mistään ja jonka kulusta sanomalehdet yksityiskohtaisesti kertovat, ei nähtävästi johda tuloksiin. — Kehotin häntä pyrkimään yksityiseen keskusteluun Berzinin kanssa. Hän väitti sen olevan vaikeata, mutta kehotti minua koettamaan saada yhteyden venäläisiin.

Illan kuluessa tapasin konserttitalolla venäläisten saksankielen tulkin, jonka kanssa sukeutui pitkähkö keskustelu. Aluksi puhelimme sosialismista ja kommunismista, mutta lopuksi siirryimme pohtimaan neuvottelujemme huonoja saavutuksia. Heitin tällöin esiin ajatuksen yksityiskeskustelun järjestämisestä meidän valtuuskunnassamme olevien sosiaalidemokraattien kanssa, joiden vakuutin harrastavan rauhaa, mitä kaikki eivät Suomessa vakavissaan tehneet. Tulkki innostui asiasta ja lupasi puhua siitä päämiestensä kanssa.

Tästä näytti aukeavan mahdollisuus päästä lähempään kosketukseen vastapuolen kanssa, mitä meillä tähän saakka ei ollut ollut, vaikka jo lähes kuukauden päivät olimme oleskelleet samalla paikkakunnalla ja päivittäin tavanneet toisemme neuvottelupöydän ääressä.

10/7. Puhuin heti aamulla Paasikiven kanssa yksityiskeskustelun mahdollisuudesta. Turhan hälinän vuoksi sen täytyisi tapahtua täysin salaisesti. En kuitenkaan katsonut voivani toimia hänen selkensä takana. Kysyin sen vuoksi hänen mielipidettään luvaten myöhemmin hänen kanssaan sopia esitettävästä ohjelmasta.

Paasikivi mieltäytyi heti asiaan pitäen sitä erittäin suotavana. Hän kehotti pyrkimään tämmöiseen keskusteluun. Asia päätettiin pitää salassa valtuuskunnan jäseniltäkin.

Tällä tavalla alkoi tavallaan uusi vaihe neuvotteluissa. Virallisten neuvottelujen rinnalla oli säännöllisesti kosketus vastapuoleen. Olimme saaneet suuremman mahdollisuuden työskennellä tuloksiin pääsemiseksi.

Päivän varrella valmistin laajan lausunnon vastaukseksi venäläisten edellisessä talousjaoston istunnossa esittämään meidän ehdotustemme arvosteluun. Tämä vastaukseni oli pelkkää roskaa, ts. se asettui vanhalle jäykälle kannallemme. Lopuksi siinä kuitenkin koetettiin etsiä ulospääsyä ristiriidoista ehdottamalla, että koko taloudellinen ohjelma käsiteltäisiin yhtenä kokonaisuutena ja yhtäaikaan, jolloin kumpikin puoli saisi paremman yleiskatsauksen toistensa vaatimuksista. Tämä lausunto oli tarkoitus lukea seuraavassa talousjaoston istunnossa maanantaina.

11/7. Sunnuntai. Olimme huvimatalla Peipusjärvellä. Koko henkilökunta oli mukana.

12/7. Talousjaoston istunnossa luin kirjallisen lausuntoni. Se oli sangen laaja ja jakaantui kahteentoista osaan päättyen vetoomukseen, että laadittaisiin kokonaisohjelma sensijaan että siihen saakka on käsitelty eri asiaryhmiä erikseen. Lausunto herätti vilkkaan keskustelun. Ryhdyttiin puhumaan numerojen pohjalla, sensijaan että siihenastinen keskustelu oli liikkunut eri tapauksiin sovellettavissa periaatteissa. Tällä tavalla näytti mahdolliselta päästä johonkin reaaliseen lopputulokseen. Lopulta meidän taholtamme vaadittiin venäläisiä esittämään jokin positiivinen ehdotus ennen kuin suostuisimme tulemaan seuraavaan istuntoon.

Kello 17 oli aluejaoston istunto, jossa jälleen keskusteltiin Suomenlahdesta. Vennola luki suomalaisen val-

tuuskunnan puolesta kirjallisen lausunnon, jossa ei ollut mitään myönnytyksiä. Siinä ilmoitettiin Suomen olevan valmis semmoiseen järjestelyyn, että Venäjä saa itselleen tarpeellisen vapaan merenkulun Suomenlahdella. Samalla oltiin taipuvaisia ottamaan harkittavaksi Pietarin puolustusta ja strategisia näkökohtia Suomenlahden järjestelyssä. Toivottiin voitavan tässä yhteydessä siirtyä laajemmalle pohjalle ja samalla keskustella Suomenlahden ja Itämerenkin neutraloinnista. Mutta näihin näkökohtiin liitettiin uudelleen ehtoja, niin hyvin itä-Karjalaa kuin Petsamoja koskevia.

Venäläisten mielestä ei Suomenlahden neutraloinnista kannattanut puhua niin laajasti kuin suomalaiset olivat ajatelleet. Venäläiset olivat ajatelleet vain Suomenlahden tietyn, Suomelle kuuluvan osan eikä koko lahden neutralointia, mikä heidän mielestään ei ollut toteutettavissa. Suomenlahden kaikkien vesien poikkeukseton neutraloiminen merkitsisi joittenkin Suomenlahden rantavarustusten (Kronstadtin) tai venäläisen sotalaivaston tosiasiallista hävittämistä. Tällainen neutralointi voitaisiin toteuttaa vain siinä tapauksessa, ettei olisi mitään muita sotavoimia, jotka voisivat uhata Suomenlahden rannikkoa.

Kuten tavallista, oli keskustelu jaostossa hedelmätöntä eikä antanut mitään tuloksia.

Talousjaoston istunnon päätyttyä tuli venäläisten saksankielen tulkki puheilleni ja ilmoitti aikaisempaan keskusteluumme viitaten, että Keršentjev haluaa mielellään keskustella kanssani yksityisesti. Hän ehdotti tapaamista seuraavana päivänä eli tiistaina 13. päivänä. Suostuin kernaasti tähän ehdotukseen ja tiedoitin siitä heti Paasikivelle, joka hyväksyi tapaamisen. Kävimme valmistavasti lävitse eri ohjelmakohtia.

Vennolalla oli päivällä Hughes-keskustelu Holstin kanssa. Holsti kehotti meitä pysymään jäykkänä aluevaatimuksissamme. Hänellä oli kerrottavana suuri uutinenkin, joka lähiviikkoina tuli suuresti vaikuttamaan meidän työhömme. Hän ilmoitti näet, että liittolaisvaltiot piakkoin aikovat käydä rauhanneuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa, sekä että Suomenkin asiat silloin voivat joutua mukaan tähän yleiseen pesänselvitykseen. Holsti oli samalla väittänyt Gyllingin puuhien itä-Karjalassa olevan lapsellisia. Hän lupasi Freyn mukana lähettää meille tärkeitä salaisia tietoja ja ohjeita.

Tänään saapunut Moskovan "Ivestija"-lehti lainaa pitkälti "Sasu Punasen" (Yrjö Räisänen) selostusta näistä rauhanneuvotteluista. Räisänen oli nimittäin "Suomen Sosialidemokraatin" kirjeenvaihtajana Tartossa ja lähettänyt lehdelle selostuksen neuvottelujen kulusta. Hän moitti Suomea liiallisista vaatimuksista, jotka olivat viivyttäneet tuloksiin pääsyä. Näiden vaatimusten sanottiin olevan Suomen valtuuskunnan enemmistön ehdotuksia. — Artikkelin herätti, kuten hyvin voi ymmärtää, suurta kiukkua valtuuskunnan keskuudessa. Kirjoitin asian johdosta kirjeen päätoimittaja Ryömälle. Kehotin toimitusta välttämään tällöisten kirjoitusten julkaisemista. Siinä tapauksessa, että niitä todella tarvitaan, lupasin Tartosta käsin antaa merkin.

13/7. Holstilta saapuu sähkösanoma, jossa ilmoitetaan, että Englanti on ehdottanut Neuvostoliitolle aselepoa Puolan kanssa ja sen jälkeen yhteistä rauhankonferenssia kaikkien reunavaltioiden kanssa Lontoossa. Tästä oli Englannin Helsingin lähettiläs hänelle virallisesti ilmoittanut.

Tämä tieto herätti meissä sen tunteen, että työmme Tartossa on lopussa. Emme nähtävästi ennätä tehdä erikoisrauhaa Venäjän kanssa ennen tämän konferenssin kokoontumista. Ilmeisesti tämä tulee meille onnettomuudeksi, sillä taloudelliset kysymyksemme saavat Lontoossa huonon lopputuloksen. Meitä uhkaavat silloin monet suuret laskut: osuus Venäjän valtioveloista 1,5 miljardia, osuus Venäjän sotakustannuksiin samoin 1,5 miljardia, Suomen Pankin dollari- ja puntatappio 1 miljardi, yhteensä 5 miljardia markkaa. Ainakin jokin osa näistä vaatimuksista voitaisiin Lontoossa panna meidän maksettavaksemme, kun sen sijaan Tartossa voisimme riidellä itsemme niistä irti. — Lontoon konferenssista tulee nähtävästi eräänlainen uusi Wienin kongressi, joka järjestää koko itä-Euroopan asiat. Siinä pikkukansoilla ei ole oleva paljonkaan sanottavaa.

Illalla kello 21—23 välillä minulla oli ensi kohtaaminen Keršentjevin kanssa "Automat"-ravintolan yksityishuoneessa. Tiedustelin häneltä aivan ensimmäiseksi, vaikuttaako Englannin konferenssikutsu heidän haluunsa jatkaa neuvotteluja Tartossa. Hänellä ei siihen mennessä ollut minkäänlaisia tietoja koko asiasta, mutta hän arveli siitä huolimatta, että Suomi ja Neuvostoliitto kaikissa tapauksissa jatkavat neuvottelujaan loppuun saakka. Hän väitti Suomelle olevan edullisinta tehdä rauha ilman Englannin välitystä.

Kun sen jälkeen siirryttiin puhumaan meidän neuvotteluistamme, esiinnyin siihen tapaan, että olemme tähän mennessä toteuttaneet Suomen hallituksen ohjelmaa, mutta että meillä sosiaalidemokraateilla on suuret vaikeudet saada hallitusta tulemaan näinkään pitkälle, vaikka me olemme tehneet kaikkemme saadaksemme rauhalliset suhteet valtakuntien välillä luo-

duiksi. Haluaisin nyt saada tietää heidän todellisen rauhanohjelmansa nähdäkseni, voimmeko me sosiaalidemokraatit painostaa hallitusta siihen yhtymään.

Keršentjev mainitsi, että taloudellisissa asioissa he voisivat suostua hyväksymään status quo-ohjelman, jättämään siis kaiken nykyiselleen, jos Suomi aluekysymyksissä suostuu samaan, toisin sanoen jättää rajat sellaisiksi kuin ne olivat vuonna 1914. Itä-Karjalan kysymyksessä he eivät tingi rahtuakaan. Petsamoakaan he eivät halua luovuttaa, ”koska Suomi tavallaan on Englannin käskyläispoika ja Englanti varustaisi Petsamon ja siten uhkaisi Venäjän rajaa”. — Koskettelematta itä-Karjalan asiaa ilmoitin meikäläisten sosiaalidemokraattien vaativan Petsamoa, ainakin ”Tokoin rajaan” saakka, ja ettemme voisi siitä tinkiä.

Keršentjev ilmoitti heidän aikomuksenaan olevan huomisessa yleisistunnossa todeta tähänastiset erimielisyydet ja sen jälkeen ehdottaa neuvottelujen keskeyttämistä kahden viikon ajaksi.

Sen pitemmälle emme tässä ensimmäisessä keskustelussamme päässeet. Mutta tärkeintä olikin, että tie yksityiskeskusteluihin näytti olevan käytettävissä.

Samaan aikaan kuin me istuimme ”Automatissa”, oli Paasikivi ollut Hughes-keskustelussa Holstin kanssa. Holsti oli tuntunut olevan jonkin verran levoton Lontoon konferenssin johdosta, jossa meillä ilmeisesti ei tulisi olemaan paljonkaan sanottavaa. Samalla Holsti oli ilmoittanut valtioneuvoston, Freyn kanssa neuvoteltuaan, hyväksyneen minun tekemäni taloudellisten asiain selvittelysuunnitelman eli status quo-kannan.

14/7. Tänään oli viimeinen yleisistunto ennen keskeytystä. Siinä selosteltiin jaostoissa tähän saakka käytyjä keskusteluja, joissa ei ollut saatu aikaan päätöksiä mis-

sään kysymyksessä. Molemmiin puolin korostettiin valitsevia mielipide-eroavaisuuksia. Venäläiset ilmoittivat olevansa jyrkästi kaikkia alueluovutuksia vastaan. Taloudellisissa asioissa he mahdollisesti voisivat suostua status quo-menettelyyn, jos suomalaiset aluekysymyksissä peräytyvät status quo ante-kannalle, luovuttavat siis Repolan ja Porajärvenkin takaisin.

Yksimielisesti keskeytettiin tämän jälkeen istunnot kahdeksi viikoksi ja päätettiin kokoontua uudelleen heinäkuun 28. päivänä, elleivät olosuhteet siihen mennessä ole siinä määrin muuttuneet, ettei neuvotteluja enää voida jatkaa, vaan mennään Lontoon suureen konferenssiin.

Edessä oli tämän jälkeen kotimatka. Matkan Tallinaan teimme autoilla lähtien liikkeelle aamulla kello 8. Illalla olimme Suomessa.

HELSINGISSÄ UUTTA VAUHTIA OTTAMASSA

Helsingissä käynnillä oli tarkoituksena saada tilaisuus keskustella hallituksen kanssa ja mikäli mahdollista saada laajemmat valtuudet hoitaa asioita Tartossa. Kokemus toista kuukautta kestäneistä neuvotteluista venäläisten kanssa oli osoittanut, ettei entisellä maksimi-ohjelmalla päästäisi tuloksiin. Tässä tarkoituksessa järjestettiin Helsingissä parikin tapaamista hallituksen kanssa ja sen ohella useita muita kokouksia, niin että ohjelmamme Helsingissä ollessamme oli aivan täynnä.

Ensimmäinen tapaaminen hallituksen kanssa tapahtui jo heinäkuun 16. päivänä. Kun tässä tilaisuudessa esitetyt mielipiteet kuvastivat sen hetken eri katsantokantoja, on aihetta lyhyesti selostaa siinä annettuja lausuntoja. Läsneä olivat tällöin pääministeri Erich ja noin

puolet valtioneuvoston jäsenistä sekä valtuuskuntamme kokonaisuudessaan.

Paasikivi selosteli aluksi neuvottelujen kulkua. Hänen käsityksensä mukaan Suomella tällä kertaa on huono asema neuvotteluissa. Venäläisillä oli aikaisemmin kolme syytä rauhan tekoon: 1) Suomen hyökkäyksen pelko; 2) moraalinen syy maailman edessä; ja 3) kaupalliset syyt. Kaikissa näissä suhteissa Venäjän asema on viime aikoina parantunut, joten se ei yhtä välttämättömästi tarvitse rauhaa. Nyt on Suomella syytä supistaa ohjelmaansa. Hän esitti uuden ohjelman pääpiirteet: alueellisissa kysymyksissä status quo (Petsamoa on silti aluksi yritettävä saada), taloudellisissa kysymyksissä samoin status quo.

Tanner esitti yksityiskohtaisemmin uuden minimiohjelman pääpiirteet: 1) Petsamossa pahimmassa tapauksessa tyydyttävä taloudellisiin konsessioihin (ensin yritetään saada pienempi alue samalla sitoutuen olemaan linnoittamatta sitä); 2) itä-Karjalasta sekä Repolasta ja Porajärvestä luovutaan; 3) Suomenlahdella tyydytetään venäläisten vaatimukset; ja 4) taloudelliset vaatimukset pannaan vastakkain.

Vennola katsoi meidän saavan huonon rauhan Tartossa. Ehkä Lontoossa saataisiin parempi, ennen kaikkea aluelajennuksia.

Kivilinna: Karjalan kysymyksestä ei voida luopua. Sitä on ajettava neuvotteluja kärjistämällä. Annetaan karjalaisten tapella ja lähteköön Suomi heitä auttamaan.

Erich: Näyttää siltä, että neuvottelujen jatkaminen Tartossa on toivotonta. Lontoossa olisi paras järjestää asiat yhtäaikaan toisten valtioiden kanssa. Petsamo on joka tapauksessa vaadittava ja itä-Karjalan kysymys on

pidettävä auki. Repolaa ja Porajärveä ei voida luovuttaa.

Holsti selosteli ulkopoliittista asemaa. Arveli Ranskan olevan valmis tukemaan Suomen aluevaatimuksia. Englannin kannasta hänellä ei ollut tietoa. Vaihtoehdosta Tartto vai Lontoo hän arveli, että Tarton rauhassa venäläiset voivat ehkä yhteen ja toiseen asiaan myöntyä saadakseen hengähdysaikaa ja rettelöidäkseen jälkeinpäin. Lontoossa voinee Suomi saada enemmän aluetta; taloudellisissa asioissa riski siellä sensijaan on suuri.

Tanner: Rauha ei tule huono. Pääsemme vapaaksi Venäjän sotakustannuksista, valtiovelasta, sotasaaliin korvauksesta ja Suomen Pankin valuuttasopimuksesta, eli yhteensä 5 miljardin vaatimuksista. Aluekysymykset tosin jäävät haihtuneeksi unelmaksi. Kehotti hallitusta käymään Tarton tietä, jos vain Venäjä haluaa jatkaa.

Lavonius: Lontoossa saavutetaan sama kuin Tartossa, minkä vuoksi mentävä sinne. Ei kuitenkaan ole syytä katkaista neuvotteluja Tartossa.

Vennola: Alueellisissa kysymyksissä tulee Lontoossa parempi menestys. Taloudellisissa asioissa miljardi sinne tai tänne ei merkitse mitään. Silti ei kuitenkaan olisi katkaistava Tarton neuvotteluja.

Frey: Taloudelliset asiat sujuvat paremmin Tartossa. Sen vuoksi olisi neuvotteluja siellä jatkettava ja vahvistettava rauha myöhemmin Lontoossa.

Neuvottelu oli täysin yksityisluontoinen. Keskustelua luvattiin jatkaa laadittavan minimiohjelman käsittelyä varten, kunhan nähdään mitä Venäjä vastaa Englannille.

Kun rauhankysymys puolueenkin kannalta oli erittäin tärkeä, ja varsinkin kun sosiaalidemokraattinen puolue toista vuotta kiinteimmin oli ajanut rauhan tekoa, oli luonnollista että puoluetoimikuntakin halusi edustajiltaan kuulla, miten asiat olivat sujuneet Tartossa. Tässä tarkoituksessa kokoonnuttiin vielä saman päivän iltana puoluetoimikunnan kokoukseen, jossa Voionmaa ja minä selostelimme neuvottelujen siihenastista kulkua. Huomautimme, että rauhanvaltuuskunta siihen mennessä oli työskennellyt maksimiohjelman pohjalla. Kun me sosiaalidemokraattisen puolueen edustajat emme olleet katsoneet mahdolliseksi asettua estämään maata saamasta niin edullista rauhaa kuin mahdollista, emme olleet asettuneet vastahankaan, vaan antaneet toisten yrittää tämän maksimiohjelman saavuttamista. Kun tässä kuitenkin on epäonnistuttu, on tullut aika heittää vaakaan meidän todellinen ohjelmamme.

Asiasta käyty keskustelu oli todistuksena siitä vilpittömästä harrastuksesta, joka puoluetoimikunnan jäsenten keskuudessa asiaa kohtaan vallitsi. Hartaasti toivottiin päästävän tuloksiin ja siinä eivät kiihkoiset, laajempaa Suomea tavoittelevat suunnitelmat saisi olla esteenä. Esitin kokoukselle samansuuntaisen minimiohjelman kuin päivällä valtioneuvoston kanssa pidetyssä kokouksessa. Ellei hallitus antaisi valtuuskunnalleen valtuuksia tällaisen ohjelman ajamiseen, olisi puolueen kutsuttava edustajansa pois rauhanvaltuuskunnasta. — Tällä tavalla muotoillun ohjelman hyväksyi puoluetoimikunta yksimielisesti.

Tämän ohjelman tukemiseksi kirjoittelimme Keto ja minä seuraavina päivinä varovaisesti ”Suomen Sosialidemokraatissa”.

Useita muitakin kokouksia pidettiin näinä päivinä Helsingissä. Heinäkuun 23. päivänä oli mm. kokous, jossa olivat saapuvilla Erich, kenraali Enckell, kapteeni Schwanck, lähetystöneuvos Wrede sekä valtuuskunnan jäsenistä Paasikivi, Walden ja Tanner. Keskustelu koski olojen järjestämistä Suomenlahdella, ja sitä varten olivat sotilasviranomaiset saapuvilla. Siinä saavutettiin erinäisiä tuloksia. Neutraloiminen katsottiin mahdolltomaksi, mutta sensijaan olisi osa lahdesta kansainvälistettävä, jolloin kaikkien maiden kaikilla laivoilla olisi oikeus sillä liikkua. Alueveden laajuudeksi ajateltiin yleensä 3 meripeninkulmaa. Mitä saarien linnoittamiseen tulee, piti Enckell tärkeänä, että Suomelle varattaisiin oikeus linnoittaa Suursaari. Se ei häiritsisi Venäjän etuja muulloin kuin ehkä sattuvassa Suomen ja Venäjän välisessä sodassa, ja silloinhan Suomen täytyi voida puolustautua, eikä linnoittaminen silloinkaan merkitsisi hyökkäysuhkaa. Elleivät venäläiset tähän suostuisi, voisi Suursaaren neutraloida kansainvälisesti. Sensijaan ei linnoittaminen olisi tarpeen Seiskarissa eikä Lavansaareissa, mutta olisi säilytettävä oikeus pitää niissä sotaväkeä. — Inon ja Puumalan linnoitusten hävittämiseen päätettiin suostua.

Samassa tilaisuudessa keskusteltiin myöskin välirauhan teosta. Holsti, joka tuli paikalle, oli nyt suostuvainen tekemään sen status quon pohjalla ja luopumaan aikaisemmin vaatimistaan suojavyöhykkeistä itärajalta. Suomenlahdella oltiin valmiit avaamaan venäläisille laivaväylä sen jälkeen kun kenraali Enckell oli sitä puoltanut huomauttamalla, että venäläiset voivat sen väkivallalla avata ja lisäksi hyökätä Repolaan ja Porajärvelle. Walden sai tehtäväkseen heti jatkaa neuvotte-
luja välirauhasta.

Valtuuskunta piti sen ohella ahkerasti omia kokouk-

siaan keskustellen mahdollisuuksistaan ja laadittavasta uudesta minimiohjelmasta. Siitä valmistettiin perusteellinen muistio, joka jätettiin hallitukselle. Valtuuskunta oli nyt kypsynyt vaatimaan itselleen laajempaa liikkumatilaa, ja yleensä pidettiin tärkeänä saada rauhan aikaan, koska olot näyttivät muuttuvan Suomelle epäedullisemmiksi. Vain Vennola ja Kivilinna pitivät ehdottomana vaatimuksena Repolan ja Porajärven Suomelle jäämistä.

Päivää ennen ajateltua matkalle lähtöä oli lopullinen neuvottelu hallituksen kanssa, jolloin tasavallan presidentinkin oli saapuvilla. Se oli perusteellinen istunto, sillä se alkoi kello 15 ja päättyi vasta kello 24 yöllä. Keskustelun pohjana oli valtuuskunnan laatima muistio minimiohjelmasta, ja se käytiin yksityiskohtaisesti lävitse. Suuren osan ajasta vaati sen kysymyksen pohdinta, oliko hetki rauhanteolle otollinen, ja oliko laisinkaan mentävä Tarttoon, koska Lontoon konferenssi yhä häämötti horisontissa. Holsti oli tapansa mukaan epäroivä, mutta ei lopulta vastustanut Tarttoon menoa, kunhan siellä ei toistaiseksi lyötäisi mitään asioita lukkoon. Hän puhui parin kolmen päivän viivytyksestä, jotta asema ennättäisi selvitä. Tähän Ingman suorasukaiseen tapaansa vastasi, "ettei hänellä ollut suurta uskoa muutaman päivän autuaaksi tekevään voimaan". Ingman näytti muuten olevan se valtioneuvoston jäsenistä, joka voimakkaimmin kannatti rauhan tekoa. Häneen yhtyivät hiukan laimeammin Jalander, Ehrnrooth ja Vuokoski. Maalaisliittolaiset olivat viimeksimainittua lukuunottamatta hyvin viileitä rauhan suhteen, eikä heidän mielestään sitä olisi laisinkaan tehtävä, ellei itä-Karjalan asiaa saataisi toiveiden mukai-

sesti ratkaistuksi. Jotkut heistä ehdottelivat asian viemistä eduskuntaankin ennen neuvottelujen jatkamista.

Yleiskeskustelun päätökseksi teki tasavallan presidentti seuraavan yhteenvedon: 1) rauhanneuvotteluja on jatkettava aikaisemmin sovittuna päivänä, heinäkuun 28. päivänä; 2) niitä ei ole niin nopeasti kiirehditävä, ettei ennätettäisi saada selvää ulkopoliittisesta tilanteesta; ja 3) nyt laadittavaa uutta minimiohjelmaa ei ole heti esitettävä, vaan se olkoon äärimmäisenä perääntymislinjana.

Ohjelman yksityiskohtainen käsittely suoritettiin tämän jälkeen ja saatiinkin siinä hallituksen kanta pääasiassa selville. Lopullisia päätöksiä ei kuitenkaan tehty, koska istunto ei ollut virallislautonainen.

UUSI YRITYS. — SUUNNITELTU LONTOON KONFERENSSI HAIRITSEE NEUVOTTELUJA

Kun olimme mielestämme saaneet asiamme Helsingissä kuntoon, ja sovittu keskeytyksen aikakin lähenee loppuaan, olimme heinäkuun 27. päivänä jälleen "Eläköön"-laivan kannella matkalla Tallinnaan. Tällä kertaa oli mielialamme paljon parempi kuin Helsinkiin tullessamme, koska supistetun ohjelman puitteissa oli toiveita päästä tuloksiin. Emme aavistaneet, miten monet pettymykset meitä vielä odottivat, sekä että vielä kestäisi melkein kolme kuukautta ennen kuin oltaisiin päämäärässä.

Laivamatka sujui kauniin ilman vallitessa hyvin. Tallinnassa saimme ylimääräisen junan, joka kiidatti meitä Tarttoa kohti. Junassa oli hyvää aikaa keskustella noudatettavasta menettelytavasta. Arvelimme olevan viisainta aluksi karttaa vaikeita aluekysymyksiä ja sen-

sijaan käyttää jokunen päivä keskustelemalla taloudellisista kysymyksistä sekä Suomenlahden asiasta.

Sopimuksen mukaisesti kokoonnuttiin yleisistuntoon heinäkuun 28. päivänä kello 11. Venäjän valtuuskunnan puheenjohtaja Berzin esiintyi ensimmäisessä puheenvuorossaan kovin hyökkäävästi. Hän mainitsi, että neuvottelut eivät ole voineet esteettömästi sujua, kun Suomen valtuuskunta on esittänyt vaatimuksia, joita Venäjän on mahdotonta hyväksyä. Tämä koskee etupäässä aluekysymyksiä. Rauha on saavutettavissa vain siinä tapauksessa, että Suomen valtuuskunta omaksuu uuden näkökannan ja luopuu vaatimuksistaan saada alue-lisäyksiä Neuvosto-Venäjän kustannuksella.

Tähän vastasi Paasikivi meidän odottaneen, että Venäjän valtuuskunta olisi palannut Moskovasta mukanaan ehdotuksia ja myönnytyksiä, jotka olisivat omansa helppottamaan tulokseen pääsyä. Herra Berzinin lausunto oli siinä suhteessa pettymys. Siihen ei sisällynyt viit-taustakaan siitä, että Venäjän valtuuskunta aikoi-si tehdä myönnytyksiä, vaan vaatii niitä yksinomaan Suo-melta. Paasikivi kuitenkin edellytti, että olisi koetettava päästä kompromisseihin, sillä sanelurauha ei lupaa hyvää tulevaisuuteen nähden.

Venäläisen valtuuskunnan puheenjohtaja pilkkaili tämän johdosta, että suomalaisten on helppo puhua tekemistään myönnytyksistä, kun vaatimukset alunpe-rin olivat niin korkealle asetettuja, että niissä oli lujasti pudottamisen varaa. Suomalaiset ovat olleet haluttomia tekemään välirauhaakin, eivätkä ole suostuneet vapaut-tamaan Venäjää saarrosta, mikä ei juuri osoita erikoista rauhanhalua.

Kun tähän tapaan oli jatkettu jonkin aikaa, päästiin kuitenkin asiallisempaan sävyyn ja päätettiin jaostoissa jatkaa keskenjääneitä asioita. Lähinnä päätettiin ottaa

esille taloudelliset asiat sekä Suomenlahtea koskeva kysymys.

Kokouksen varrella meillä oli se tunne, että venäläiset aikoivat heti katkaista neuvottelut ja siirtää ne Lontoon konferenssiin. Äkkinäisellä hyökkäyksellään he siinä tapauksessa olisivat tarkoittaneet vain lypsää meiltä myönnytyksiä, joita sitten olisivat voineet käyttää hyväkseen Lontoossa tapahtuvissa neuvotteluissa. Se pani olemaan hyvin varovainen, koska semmoisessa vaiheessa ei olisi ollut edullista tulla esiin uusin ohjelmin. Tähän vaikutti lisäksi sekin, että Holstilta kesken istunnon saapui sähkösanoma, jossa hän ilmoitti saapuneen tärkeitä tietoja, minkä vuoksi hän kehotti varovaisuuteen. Hän lupasi myöhemmin salakirjoitussähkeellä tiedottaa meille nämä uudet uutiset.

Heti kokouksen päätyttyä saimmekin Holstin sähkeen. Siinä hän mainitsi Englannin lähettilään virallisesti mutta salaisesti ilmoittaneen Venäjän suostuneen Lontoon konferenssin järjestämiseen. Holsti otaksui Leninin hallituksen lähettäneen venäläiset Tarttoon vain voidakseen onkia meiltä heti tuoreeltaan Helsingin matkalla saadut myönnytykset. Hän kehotti meitä olemaan varovaisia uutta ohjelmaa esittäessämme.

Valtuuskuntamme polkee siis Lontoon konferenssin pelossa jälleen paikallaan. Emme ole oikeutettuja esittämään uutta supistettua ohjelmaamme. On vain keskusteltava ja kulutettava aikaa samaan tapaan kuin ennen keskeytystäkin.

Illalla Paasikiven kanssa tapahtuneessa Hughes-keskustelussa Holsti haluaa tietää mielipiteemme siitä, kuinka kauan meillä on mahdollisuuksia jatkaa keskusteluja menemättä mihinkään sitoviin myönnytyksiin. Päätimme vastata salakirjoitussähkeellä, että voimme kyllä jonkin päivän kuluttaa aikaa keskustelemalla Suo-

menlahdesta ja taloudellisista kysymyksistä ja vaikkapa Petsamostakin silti sitomatta edessäolevaa Lontoon konferenssia.

29/7. Holstilta saapuu kirje ja sen mukana ehdotus supistettua ohjelmaa koskevaksi hallituksen päätökseksi. Se rajoittui tällä kertaa vain aluekysymyksiin. Holsti oli siihen uittanut useita haluamiaan varauksia, vaikka hän olikin jossakin määrin ottanut huomioon valtuuskuntamme tekemiä ehdotuksia. Mitä menettelytapaan tulee, oli hänen mielestään pidettävä Petsamon saantia pääkysymyksenä ja sen hyväksi tarpeen vaatiessa tehtävä myönnytyksiä Suomenlahdella, itä-Karjalassa sekä Repolassa ja Porajärvellä. Mieluummin olisi alistuttava sotilaallisiin rajoituksiin Petsamossa kuin luovuttava Repolasta ja Porajärvestä.

Tänään esitettiin aluejaostossa Suomenlahden ohjelmamme. Venäläiset arvostelivat sitä hiukan, mutta tuntuivat suurin piirtein tyytyväisiltä.

30/7. Talousjaostossa edistytään myös huomattavasti. Periaatteessa ollaan molemmin puolin status quo- eli kuittauskannalla. Tähän periaatteeseen sisältyvistä poikkeuksista ja yksityisten saatavain korvaamisesta jatkuu kuitenkin keskustelu.

Tiedot Lontoon konferenssista vaihtelevat. Lehdissä on päivittäin uutisia siitä, että Ranska ja Yhdysvallat vastustavat sen koollekutsumista. Iloitsemme jo tästä kehityksestä ja arvelemme saavamme asiamme Tartossa loppuun saakka hoidetuksi. Tämä toive sumenee kuitenkin huomattavasti kun illalla Holstilta saapuu salakirjoitussähke, jossa hän ilmoittaa Lontoon konferenssia koskevien suunnitelmien edistyvän hyvin, sekä että ensi viikolla odotetaan Suomen saavan siihen virallisen kut-

sun. — Samalla Holsti ilmoittaa valtioneuvoston ja presidentin hyväksyneen hänen esittämänsä aluekysymyksiä koskevan ohjelmaehdotuksen. Emme siis saaneet toivomiamme väljempää valtuuksia.

Lontoota koskevista tiedoista huolimatta päätämme reippaasti jatkaa asiain käsittelyä, kunnes on pakko ottaa kanta aluekysymyksiin nähden. Silloin täytyy meillä olla selvyys siitä, tuleeko Lontoon jutusta tosi vai ei.

31/7. Talousjaoston istunto tänään oli suuri pettymys. Olimme antaneet venäläisille yksityiskohtaisen ehdotuksen taloudellisten asiain järjestämiseksi status quon pohjalla. He ehdottelivat nyt siihen runsaasti poikkeuksia, tietenkin kaikki heidän edukseen. Nämä poikkeukset koskivat:

1) liikkuvaa rautatiekalustoa sekä meri- ja jokialuksia, jotka olisi palautettava alkuperäiselle omistajalleen;

2) diplomaattista edustusta varten tarpeellisia kiinteistöjä, joita kumpikin valtio olisi oikeutettu pidättämään itselleen enintään kolme kappaletta. — Tämän poikkeuksen olivat suomalaisetkin ottaneet huomioon;

3) Halilan parantolaa Uudenkirjon pitäjässä, mitä venäläiset vaativat itselleen;

4) Venäjän valtiolle tai sen laitoksille lähetettyjä mutta Suomen satamiin tai varastoihin jääneitä tavara-lasteja; sekä

5) Suomen alueen kautta kulkevia lennätinjohtoja.

Näiden vaatimusten johdosta Paasikivi huomautti, että Suomelle taitaa sittenkin olla edullisempaa palata aikaisemmalle tilityskannalle ja siis luopua status quosta, jos tällöisiä poikkeuksia esitetään. — Keršentjev ei kuitenkaan yhtynyt tähän, vaan halusi nyt pysyä status quon kannalla. Samalla hän hylkäsi Suo-

men taholta tehdyn ehdotuksen, että asetettaisiin alajaosto näitä kysymyksiä lähemmin tutkimaan. Istunto päättyi hiukan alakuloisesti. Asiaa tuntui kuitenkin lopulta vähän parantavan se, että venäläiset pyysivät suomalaisia seuraavassa istunnossa ilmoittamaan, mitä poikkeuksia me katsoimme voivamme hyväksyä.

2/8. Tämänpäiväinen talousjaoston istunto oli vieläkin suurempi pettymys. Venäläiset ilmoittivat nyt luopuvansa status quon kannalta ja haluavansa palata tilityskannalle. Entinen loppumaton väittely eri periaatteista alkaisi siis uudelleen, ja rauhanteon jälkeen tietenkin useampivuotinen selvittely.

Istunnossa sovittiin kuitenkin lopuksi, että asetetaan alajaosto "tarkastamaan toistemme numeroita", jotta voitaisiin nähdä mille pohjalle ehdotus olisi rakennettava. Tähän alajaostoon tuli suomalaisten puolelta Tanner ja venäläisten puolelta professori Smirnov. Me kokoonnuimme heti samana päivänä kello 15 "Seltsin" talolla. Heti alkuun ilmoitin, ettemme halua luopua status quosta, sekä että jos venäläiset haluavat siitä luopua, ei maksa vaivaa ryhtyä tarkastelemaan numeroita. Smirnov ilmoitti heidänkin mieluummin siinä pysyvän, kunhan saavat siihen sovelletuksi haluamansa poikkeukset. Ilmoittelimme toisillemme erinäisiä numeroita omaisuuden ja saatavain määristä. Niiden vertailu osoittautui kuitenkin mahdolltomaksi, kun luettelot oli laadittu erilaisten järjestelmien mukaan, heillä virastoittain, meillä taasen omaisuusryhmittäin.

Kun tätä tietä ei näyttänyt olevan mitään mahdollisuuksia päästä eteenpäin, ehdotin, että Smirnov ottaisi heidän valtuuskunnaltaan selvän, haluavatko he pysyä status quon kannalla, ja voisivatko he suostua siihen, että tämä alajaosto koettaisi laatia kompromissiehdo-

tuksen, jonka jaosto sitten vain hyväksyisi. Sovittiin seuraava tapaaminen huomiseksi.

Illalla saimme hallituksen uudet ohjeet taloudellisissa asioissa. Melkein kaikkiin meidän myönnytys-ehdotuksiimme saimme hylkäävän päätöksen. Alamme kyllästyä Helsingin holhoukseen ja aseman ymmärtämättömyyteen. Ehdotin lähetettäväksi sähkösanoman, jossa vaadimme avointa valtakirjaa taloudellisissa kysymyksissä sekä meidän ehdottamaamme minimiohjelman hyväksymistä aluekysymyksissä. Ehdotus ei kuitenkaan vielä saavuttanut toisten kannatusta.

3/8. Emme voi pitää jaostojen istuntoja, kun ulkoministeriö ei ole antanut vastaustaan mihinkään ehdotuksiimme.

Kello 11 tapaamme Smirnov ja minä sensijaan toisemme "Automatissa". Teelasin ääressä keskustelemme ohjelmasta taloudellisista asioista. Laskemme leikkiä harjoittamastamme "salaisesta diplomatiasta", joka on käynyt välttämättömäksi, kun julkinen keskustelu ei ole johtanut tuloksiin. Smirnov ilmoitti venäläisten haluavan ottaa pohjaksi status quon sekä suostuvan siihen, että alajaosto saa laatia valmiin kompromissi-ehdotuksen jaostoa varten. Koetamme sen jälkeen katsoa, missä kohdissa voitaisiin saavuttaa yhteisymmärrystä. Monessa kohdassa voimmekin yhtyä, mutta toisissa, kuten esimerkiksi palautettaviin laivoihin nähden, en voi suostua hänen pitkälle meneviin vaatimuksiinsa. Smirnov ilmoittaa heidän voivan mahdollisesti suostua Suomen Pankin valuuttasopimuksen purkamiseen, jos me sen kompensationsa antaisimme heille konsession Annan metsiin Suojärvellä. Tähän en katsonut voivani suostua, mutta lupasin esittää asian valtuuskunnalle. — Annan metsät olivat suuri, 172 000 hehtaarin suu-

ruinen alue Suojärvellä. Alue oli aikanaan ollut Orlov ja Gramov suvuilla, mutta myyty vuonna 1856 Venäjän valtiolle 876 000 ruplan hinnasta. Neuvottelujen aikana alueen metsien arvo oli vähintään 200 miljoonaa silloista markkaa. Siellä laskettiin olevan suuria sahapuita 6 milj. runkoa, pienempiä sahapuita 13 milj. runkoa ja pinotavaraa 10 milj. kuutiometriä. — Valtuuskuntamme keskuudessa eivät Smirnovin ehdotukset saavuta kannatusta, minkä vuoksi laaditaan uusia vastaehdotuksia.

4/8. Kello 11 on Smirnovilla ja minulla jälleen tapaminen "Automatissa". Annan vastauksen hänen edellisenä päivänä tekemiinsä ehdotuksiin. Hän hylkää vuorostaan joka kohdassa minun tekemäni ehdotukset. Tämäkin ohut lanka näyttää uhkaavan katketa, minkä johdosta olemme valtuuskunnassa huonolla tuulella. Smirnovin kanssa olimmekin jo leikillämme puhelleet, ettei rauhasta näytä tulevan mitään ennen kuin välillä vähän tapellaan, jotta saataisiin selville kumpi puoli rauhanehdot määrää.

Iltapäivällä tilanne on jälleen toisen näköinen. Smirnov ehdottaa, että tapaisimme uudelleen kello 17. Nyt hänellä on uusia ehdotuksia. Venäläiset luopuvat vaatimasta valuuttasopimuksen ja tavaralastien korvaamisesta, mutta pitävät edelleen lujasti kiinni vaatimuksesta Annan metsien konsessiosta. Tämä ehdotus muutti joka tapauksessa asian huomattavasti paremmaksi, ja tie näyttää jälleen valoisammalta. Rauhan mahdollisuudet suurenevät senkin vuoksi, että Suomenlahtea koskeva kysymys tänään on ollut esillä aluejaostossa ja meidän ehdotuksemme on siellä saanut suopean vastaanoton.

Ilmeisesti me piankin pääsisimme selville vesille, jos saisimme hoidella asiat Tartossa. Mutta meidän on tais-

teltava kahdella rintamalla: Moskovaa ja Helsinkiä vastaan. Molemmista on melkein yhtä suuri vastus. Helsingistä emme edes saa haluamiamme ratkaisuja ajoissa, kun tasavallan presidentti on "nuorikkonsa" kanssa Kultarannassa ja ministerit kesälomilla. Niinpä kun laivojen luovuttamista koskeva asia oli valtioneuvostossa käsiteltävänä, jäi jäljelle vain neljä ministeriä, niin ettei saatu edes päätöstä syntymään. Sitäpaitsi paimennetaan meitä kaikissa pikku kysymyksissäkin, kun sensijaan venäläisillä on mitä laajimmat valtuudet.

Holsti näyttää yhä olevan toiveikas Lontoon konferenssiin nähden, ja vitkuttaa sen vuoksi asiamme ratkaisuja. Muu maailma sensijaan uskoo, ettei siitä tule mitään, ja täällä olevat venäläiset ilmoittavat tämän käsityksensä suoraan. Jos Helsingin horisontti erehtyy, ei se tapahdu ensi kertaa.

5/8. Väli rauhastakin neuvotellaan taas välillä. Nyt Suomi jo ilmoitti olevansa valmis avaamaan laivakulun Suomenlahdella, vaikka se kuukausi takaperin oli sula mahdottomuus.

Smirnovilla ja minulla oli asiantuntijain kanssa keskustelu "Seltsissä". Saapuvilla oli Suomen puolelta valtioneuvos Antti Ahonen ja kapteeni Schwanck sekä venäläisten puolelta Tichmenjev, Behrens ja Selenij. Keskustellaan luovutettavista laivoista. Se on sotkuinen juttu, sillä tämän nimikkeen alla oli kaikenlaista veden päällä liikkuvaa, pienistä soutu- ja moottoriveneistä suuriin lasti- ja sota- sekä sairaalalaivoihin saakka. Osa niistä oli hukunut, osa palautettu entisille omistajilleen, joilta ne oli sodan aikana takavarikoitu, osa taas Suomen valtion toimesta korjattu uuteen uskoon. Lukumäärä oli kaikkiaan noin 700 kappaletta, ja niistä oli myyty 477 kappaletta. Tästä sekavasta vyyhdistä ei

näytä Tartossa päästävän selville, minkä vuoksi pääte-
tään lähettää Schwanck Helsinkiin hankkimaan lisä-
tietoja.

Holstin kanssa tänään käyty Hughes-keskustelu, jossa
kosketeltiin useimpia vireillä olevia riitakysymyksiä,
osoittaa jälleen, miten tiukalla meitä halutaan pitää.
Saamme jälleen moneen ehdotukseemme hylkäävän pää-
töksen.

6/8. Vennola istuu alajaostossa käsitellen Suomen-
lahden asiaa, joka kulkee eteenpäin. — Teen Paasikivelle
ehdotuksen ultimaatumisähkösanoman lähettamisestä
hallitukselle laajempien valtuuksien myöntämisestä, ettei
meidän tarvitsisi jokaikistä pilkkua lähettää Helsinkiin.
Hänen pyynnöstään jää se vielä lähettämättä. Voion-
maan kanssa alamme kuitenkin jälleen harkita pois-
lähtöä, ellei asema parane.

7/8. Tänään pidetyssä yleisistunnossa herätettiin mei-
dän taholtamme kysymys Venäjällä vangittuina olevien
suomalaisten vapaaksi päästämistä ja että heidän sal-
littaisiin palata kotimaahansa. Tiedossa oli, että Venä-
jällä eri vankiloissa ja vankileireissä oli joukko suoma-
laisia, jota vastoin Suomessa ei ollut venäläisiä vangit-
tuina. Venäläiset yhtyivät ilman muuta tähän ajatuk-
seen, mutta halusivat sitä laajennettavaksi, kuten he
sanoivat, molemminpuoliseksi, siten että heidän Suo-
messä olevat aatetoverinsa myöskin tulisivat kuulumaan
näihin vapaaksi päästettäviin ryhmiin. Näillä he tarkoit-
tivat kaikkia niitä, jotka vuodesta 1918 alkaen olivat
olleet syytettyinä valtio- ja maanpetoksesta sekä yhtey-
destä neuvostohallitukseen ja sen kannattamisesta. Tällä
tavalla laajennettuna kysymys tuli suomalaiseksi am-
nestiakysymykseksi, jota vuodesta 1918 alkaen sosiaali-

demokraattisen puolueen toimesta suurella vaivalla ja työllä oli koetettu saada ratkaistuksi.

Voionmaa ja minä olimme hyvillämme, että asia joutui täälläkin puheeksi. Luovuimmekin sen johdosta poismenoajatuksesta, koska meitä ilmeisesti tarvittaisiin tämän asian hoitamisessa. Poismenoon oli sitäkin vähemmän syytä kun Paasikivi, nähtävästi eilisen ultimaatumiuhkani johdosta, ehdotti valtuuskunnan kokouksessa Holstille lähetettäväksi sähkösanoman, jossa huomautetaan, että ensi viikon loppupuolella alkavat asiamme loppua, ja että siihen mennessä sen vuoksi tarvitsisimme luvan alkaa keskustella aluekysymyksistä kauemmin odottamatta Lontoon konferenssikysymyksen kohtaloa. Samalla siinä vaadittiin parhaillaan vireilläoleviin kysymyksiin nähden täysiä valtuuksia. Tämän jokseenkin jyrkkäsävyisen sähkösanoman hyväksyi valtuuskunta. Toivottavasti Helsinkikin nyt jo ymmärtää, että pian on ratkaistava, tehdäänkö rauha täällä Tartossa vai Lontoossa.

Holsti puhuu sähkösanomissaan ja Hughes-keskusteluissaan, että ensi viikolla tapahtuu jotakin suurta, sekä että Lontooseen menosta tulee tosi. Vielä eilispäivänä hän kertoi, että "Neuvostohallitus on taipunut konferenssin pitämiseen Lontoossa. Vielä en ole saanut asiasta diplomaattista vahvistusta". Kaikkialta muualta saapuvat tiedot puhuvat sensijaan toista.

Täksi illaksi oli Keršentjev pyytännyt minut kanssaan illalliselle. Söimme ateriamme "Automatissa" hyvän mielialan vallitessa. Hän oli nyt taasen halukas saamaan rauhan nopeasti valmiiksi ja tiedusteli kantaani vireilläolevista riitakysymyksistä. Sivuutin täydellisesti itä-Karjalan kysymyksen, mistä hän saattoi ymmärtää, etten pitänyt sen väestöä koskevaa kansanäänestystä tärkeänä. Petsamoa vaadin Suomelle sensijaan jyrkästi

sekä kieltäydyin luovuttamasta Annan metsiä heille. Hän puolestaan kuvaili sisäisen aseman muuttumista Venäjällä Puolasta saatujen voittojen ja Lontoossa saavutetun diplomaattisen menestyksen johdosta. Suuren voiman tunnossa heillä on voimakas virtaus, joka vastustaa kaikkia myönnytyksiä eikä ainakaan halua luovuttaa palaakaan maata. Hän tarjosi Petsamossa laajoja oikeuksia: voisimme rakentaa sinne sataman, samoin rautatien ja maantien. Kulku ilman passeja voitaisiin järjestää. Voisimmepa pitää siellä omaa poliisivoimaakin. Tätä vastaan esitin meidän pitävän Petsamon saantia itsellemme välttämättömänä, mutta että kyllä voisimme tehdä sen vastamyönnytyksen, ettemme rakenna sinne sotasatamaa, emme linnoita sitä ja pidämme sen neutraalina. Vaikka keskustelu jatkui pitemmältikin, jäi se ratkaisematta. Muissa kysymyksissä Keršentjev sensijaan arveli meidän voivan päästä sopimukseen.

Keršentjev väitti muuten, että Lontoon konferenssi tulee vain Venäjän ja liittovaltojen keskeinen, sekä ettei sinne kutsuta "reunavaltoja". Siitä huolimatta se kestää ainakin vuoden. Puolan kanssa Neuvostoliitto tekee rauhan sen jälkeen kun Varsova on vallattu. Muitakin samantapaisia suunnitelmia pulpahti esiin.

9/8. Jatkan neuvotteluja Smirnovin kanssa. Muut asiat alkavatkin jo selvitä, paitsi laivojen luovuttamiskysymys, josta odotamme Helsingistä vastausta ja lisäselvityksiä. Siitä riippuen useat muutkin suuret kysymykset ovat jääneet avoimiksi.

Välirauhan teko edistyy. Ainoastaan pari pikkuasiaa on edelleen riidassa. Luultavasti vastapuoli suostuu niissä Suomen kantaan.

Illalla tuli sitten Lontoon konferenssiunelmain romahdus. Holstikin myöntää jo, että Englanti on luopunut ajamasta sen pitämistä. Sensijaan puuhataan nyt uutta konferenssia Pariisiin. Valtuuskuntamme porvarillisetkin jäsenet alkavat jo hermostua hitaaseen vauhtiimme ja vaatia nopeita päätöksiä ja suurempia valtuuksia.

10/8. Ainoastaan "salainen diplomatia" — alajaostot — kukoistaa. Yleiskokousta tai jaostojen kokouksia ei voida pitää ilman ohjeita. Alajaostoissa sensijaan neuvotellaan. Helsingistä ei moneen päivään ole saatu ratkaisuja, minkä vuoksi muut elimet eivät voi toimia.

Illalla Paasikiven kanssa käymässä Hughes-keskustelussa Holsti valitti, että tämän päivän "Suomen Sosialidemokraatissa" oli ollut hyökkäys häntä vastaan. Häntä oli siinä syytetty rauhanneuvottelujen viivyttämisestä tarkoituksella saada neuvottelut siirretyiksi Lontooseen. Tämän viivyttelyn lopettamiseksi lehti oli vaatinut eduskuntaa heti koolle kutsuttavaksi. Holstille oli ilmoitettu, että tämä hyökkäys oli pantu alulle Tartosta käsin, ja hän halusi sen vuoksi Paasikiveltä kuulla, oliko hän yksin vastuussa neuvottelujen kulusta. Hän väitti säännöllisemmin kuin kukaan muu hallituksen jäsenistä olleensa Helsingissä ja käyttäneensä melkein kaiken aikansa meidän sähkösanomaimme ja esittämiemme kysymysten selvittämiseen, joten hän ei ehdi juuri muuta tehdä kuin esitellä niitä valtioneuvostolle. Mitä Lontoon konferenssiin tulee, rajoittuu hänen toimintansa siihen, että hän on aina ilmoittanut meille mitä siitä tietoonsa on saanut, mutta samalla kehoittanut meitä jatkamaan neuvotteluja ikäänkuin mitään kansainvälistä konferenssia ei olisi puuhassakaan. Jos valtuuskunta katsoo suotavaksi, että joku toinen hal-

lituksen jäsen ottaa hoitaakseen rauhanneuvottelujen asiat, on hän valmis heti jättämään virkalomanpyynnön ja on varma saavansa heti lomaa käytettyään tähän saakka yönsäkin rauhanvaltuuskunnan asiain hoitamiseen.

Paasikivi koetti rauhoittaa häntä selittämällä, ettei viivytyks suinkaan ollut Holstin syytä ja pahoitteli, että semmoinen hyökkäys oli tehty.

Syytös hyökkäyksen alullepanosta Tartosta käsin saattaa kyllä olla oikeaan osunut, sillä olin pari päivää takaperin lähettänyt Ryömälle kirjeen, jossa kuvailin vaivojamme täällä, kerroin Holstin kaksiviikkoisesta ratkaisujen viivyttämisestä ja kehotin häntä "Suomen Sosialidemokraatissa" vaatimaan eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaa koolle.

Paasikivi otti tämän asian kahden kesken puheeksi pitämättä sitä ylen tärkeänä.

Tyytymättömyys keskuudessamme suurenee. Vaatimus laajemmista valtuuksista alkaa voittaa alaa. Päätäväiseen esiintymiseen valtuuskunta sensijaan ei vieläkään ole valmis. Jokainen vain uhkailee pakata kapsäkkinsä, milloin jokin ajamansa asia ei ota lähteäkseen liikkeelle.

Amnestia-asia alkaa tulla polttavaksi. Frey laati aluksi aivan vaatimattomat amnestiapykälät. Hoksasin käyttää hyväkseni Suomessa olevien karjalaisten ja inkeriläisten asemaa, joille meidän oli hankittava paluu Venäjälle ja amnestia siellä. Samalla meidän kuitenkin vastavuoroisesti oli hankittava myöskin Venäjälle paenneille "punikeillemme" vapautus maanpetossyytteestä. Laadinkin tähän suuntaan käyvät pykälät, ja ne ovat herättäneet valtuuskunnan keskuudessa suurta hämminkiä. Niitä on vaikea hyväksyä, mutta yhtä vaikea

hylätä, koska samalla täytyisi uhrata meidän turviimme paenneet karjalaiset ja inkeriläiset. Asia ei vielä ole päässyt yhteiseen neuvotteluun, mutta yksityisiin neuvotteluihin kyllästyneenä uhkasi Kivilinna pakata kassakkinsa, "kun tulee tuommoinen amnestiakin", vaikka hän muuten oli ollut vitkutusmenettelyn hartain kannattaja.

11/8. Aamulla päätettiin vihdoinkin lähettää Helsinkiin sähkösanoma, jossa vaadittiin valtuuksien laajentamista. Siinä selostettiin aluksi neuvottelujen nykyistä vaihetta mainitsemalla, että nyt oli saavuttu siihen asemaan, jolloin täytyy ryhtyä ratkaisemaan asioita. Asiain jatkuva alistaminen Helsinkiin tuottaa sekaannusta ja estää sopimuksen tekoa. Kun me olemme täällä runsaslukuisina, edustamme kaikkia puolueita ja myös riittävästi asiaintuntijoita on käytettävänämmme eri aloja varten, haluamme laajennettuja valtuuksia. Näillä perusteilla alistettiin presidentin esittelyyn seuraavana päivänä otettavaksi rauhanneuvottelujen hoitoon nähden seuraavat ehdotukset:

"1. Kysymyksen neuvottelujen mahdollisesta siirtymisestä suurvaltojen konferenssiin ei tule enää vaikuttaa neuvottelujen kulkuun Tartossa, vaan on pyrittävä rauhaan täällä.

2. Rauhanneuvottelukunnan harkittavaksi jää, missä järjestyksessä se katsoo edulliseksi ottaa asiat käsiteltäväksi.

3. Rauhanneuvottelukunnalle annetaan vapaat kädet ja täysi valtuus ratkaista kaikki neuvotteluissa esiintyvät kysymykset, kuitenkin niin, että Petsamon alueen vaatimuksesta ei ole oikeus luopua."

Kaksiviikkoinen jurnuttamiseni on johtanut tulokseen. Sähkösanoman lähettämisestä keskusteltiin jon-

kin verran. Kivilinna, joka myönsi tähän saakka halunneensa pitää asioita avoinna Lontoon konferenssin varalta, ilmoitti nyt huomaavansa sen turhaksi ja kannatti sen vuoksi sähkösanoman lähettämistä. Vennola sensijaan pelkäsi, että jos pyytämämme valtuudet saamme, olemme liian herkät niitä käyttämään ja luovuttamaan Repolan ja Porajärven. Hän nimittäin pelkäsi, että hänet silloin äänestetään nurin, jolloin hänen ainoa turvansa voisi olla hallituksessa. Vennolan rauhoittamiseksi sovittiin, että jos Repolasta ja Porajärvestä nousee suurta erimielisyyttä, alistetaan asia Helsinkiin. — Muut valtuuskunnan jäsenet kannattivat valtuuksien pyytämistä, ja sähkösanoma hyväksyttiin. Kahden viikon kokemus on osoittanut, että tähänastisella työtavalla ei päästä eteenpäin. Lontoon konferenssi, josta alusta alkaen olin ennustanut pannukakkua, on nyt onneksi poissa päiväjärjestyksestä. Huomenna valtioneuvosto ja presidentti joutuvat harkitsemaan valtuuskysymystä. Saa nähdä kohtaako kysymys siellä suurempaa vastarintaa. ”Suomen Sosialidemokraatin” artikkeli näyttää tulleen varsin sopivaan aikaan.

Kello 14 aikaan tuli välirauhasopimus vihdoinkin kuntoon. Kahden päivän päästä se allekirjoitetaan.

Muutkin asiat alkavat kypsyä. Olimme valmistanee ehdotuksen laadittavan kauppasopimuksen periaatteista ja lähettäneet sen hallitukselle. Saimme eilen Helsingistä luonnoksen kauppasopimukseksi, ja kauppaministeri Lavonius selosteli Hughes-keskustelussa ehdotuksemme tehtyjä muutoksia, jotka hän ilmoitti tulleen siihen neuvottelujen perusteella asiantuntijain kanssa. Tämän ehdotuksen voimme kai huomenna antaa venäläisille.

12/8. Lehdissä näkyy uutisia, että liittolaisvaltojen työväki on jyrkästi Neuvosto-Venäjän asioihin sekaantumisista vastaan. Siinäkin suhteessa Holstilla on siis ollut väärät tiedot. Kaksi viikkoa takaperin hän selostaessaan valtioneuvostossa ulkopoliittista asemaa väitti, että Englannin työväki on Scarboroughhin kongressissa päättänyt kannattaa interventiota Venäjää vastaan, jos Venäjä hyökkää Puolaan. Väitin sitä hänelle jo silloin perättömäksi.

Täällä ei nyt ole mitään työtä. Kaikki asiat ovat kiinni Helsingissä. Kokonainen viikko on mennyt hukkaan Helsingin-trafiikin takia. Odotamme sen vuoksi jännittyneinä, mitä valtioneuvosto ja tasavallan presidentti päättävät valtuuksistamme.

Suomenlahtea koskevan asian voisi lyödä lukkoon, ellei siihen olisi kytkeytynyt Laatokkaa koskeva kysymys. Kenraali Enckell haluaa siinä meille sotalaivojen pitämisoikeutta Laatokalla. Vielä tänään hän Hughes-keskustelussaan pysyi jäykästi kannallaan.

Illalla oli Paasikivellä jälleen Hughes-keskustelu Holstin kanssa jälkimmäisen pyynnöstä. Holsti halusi tietää, mitä kaikkia asioita meidän valtuuksien laajentamista koskeva sähkösanomamme tulisi käsittämään. Presidentin pyynnöstä hän tiedusteli, minkälaisia tapauksia valtuuskunta lähinnä ajatteli näin saavansa Tartossa ratkaista, ja kysyi erikoisesti, oliko valtuuskuntamme ottanut huomioon myös sen, että venäläiset voivat vieläkin esittää aivan uusia vaatimuksia, joiden luonnetta on mahdotonta etukäteen aavistaa. Samalla hän ilmoitti, että eduskunnan ulkoasiainvaliokunta tulee kutsuttavaksi koolle maanantaiksi elokuun 23. päiväksi. Vielä hän ilmoitti diplomaattipiireissä edelleen odotet-

tavan, että Lontoon konferenssi kaikesta huolimatta pian kutsutaan koolle.

Holstin tiedusteluun valtuuksien käytöstä Paasikivi selosti, ettei valtuuskunnan tarkoituksena ole pyytää valtuutta ratkaista uusia ja joko periaatteellisessa taikka käytännöllisessä mielessä tärkeitä asioita, vaan kysymyksiä, jotka tähänastisissa neuvotteluissa ovat esiintyneet, ja jotka kaikki on Helsinkiin tiedoitettu ja lisäksi tietysti niihin liittyviä vähäpätöisiä kysymyksiä. Jos siis venäläiset tekisivät uusia painavampia asiallisia vaatimuksia, ilmoitettaisiin niistä kyllä hallitukselle. Mitä Lontoon konferenssiin tulee, hän ilmoitti neuvottelukunnan olevan sitä mieltä, että emme enää voi antaa sen vaikuttaa siihen tapaan, jolla neuvotteluja on käytävä, vaan meidän mielestämme on nyt pyrittävä täällä rauhaan niin pian kuin se keskustelujen luonnollisesti ja säännöllisesti sujuessa on mahdollista. Venäläisillä näyttää edelleen olevan halua päästä täällä positiiviisiin tuloksiin, joskaan he eivät tule meidän aikaisempia vaatimuksiamme tyydyttämään.

13/8. Vihdoinkin asiat pääsevät irti karilta Helsingissä. Tasavallan presidentti on eilisen ja tämän päivää istunut käsittelemässä meidän asioitamme. Kaikkiin kysymyksiin on saatu ratkaisu, mikä parempi mikä huonompi. Parasta kuitenkin on että valtuuksiamme on huomattavasti laajennettu. Sitä koskevassa presidentin päätöksessä oli hyväksytty meidän sähkeessämme olleet kaksi ensimmäistä kohtaa semmoisinaan ja kolmanteen kohtaan nähden määrätty, että "rauhanneuvottelukunta saa ratkaista: a) kaikki ne kysymykset, jotka jo ovat olleet Tartossa käsittelyn alaisina ja joista on annettu hallitukselle selostus; b) toistaiseksi käsittelemättä olevat asiat, joista neuvottelukunta ja hallitus

ovat aikaisemmin neuvotelleet keskenään; sekä c) näistä molemmista asiaryhmistä johtuvat periaatteellisesti ja taloudellisesti vähemmän merkitsevät kysymykset, jota vastoin edellämainituista asiaryhmistä johtuvat periaatteellisesti ja taloudellisesti tärkeät kysymykset ovat alistettavat hallitukselle samoin kuin kokonaan uudet asiat. — Sitäpaitsi on hallitukselle alistettava Petsamoa, Repolaa ja Porajärveä koskevat asiat mikäli tulee kysymykseen poikkeaminen aikaisemmin annetuista ohjeista.”

Samalla kertaa saimme myöskin hallituksen ohjeet amnestiapykäliksi samoin kuin uuden kauppasopimusluonnoksen.

On syytä mainita, että presidentin ohjeet valtuuksiin nähden olivat sanallisesti senmukaiset kuin valtuuskuntamme oli Holstin kanssa tapahtuneen keskustelun jälkeen täsmällistettynä lähettänyt Helsinkiin omana ehdotuksenaan.

Kun valtuutemme tällä tavalla olivat laajentuneet, olin varma siitä, että asiat nyt alkavat luistaa. Viikon päästä on rauha selvä, ainakin pääasiassa. (Näin toivorikas olin näiden päätösten johdosta. Mutta edessä oli vielä monta mutkaa.)

Tänään kello 20 allekirjoitettiin välirauha. Rohkeita ollaan: tänään on perjantai 13. päivä, ja neljä tuntia aikaisemmin vietiin ”Seltsin” talosta siellä erään liassa juhlimisessa kuolleen ylioppilaan ruumis.

20/8. Kokonainen viikko on kulunut hiljaisesti. Helsingin aiheuttama viivytyks on syynä siihen, että vasta tämän viikon aikana olemme voineet esittää ehdotuksemme venäläisille. Niinpä esimerkiksi amnestia-asiasa esitimme ehdotuksemme vasta tänään — kahden

viikon tuumailujen jälkeen — ja kuitenkin siinä on vielä osia epäselvinä. Niihin nähden olemme pyytäneet Helsingin lopullista vastausta. Kaksi viikkoa kesti myöskin ennen kuin voimme antaa vastauksen kauppasopimusasiassa.

Muuten tällä ajalla on ollut huomattavissa melkoinen mielialan nouseminen valtuuskuntamme keskuudessa. Varsinkin Paasikivi pauhaa päivittäin, että olemme olleet liian pehmeitä ja peräänantavaisia. Holstikin hoputtaa taas, ettei pidä kiirehtiä päätösten tekoa, koska aika muuttuu edullisemmaksi.

Nähtävästi venäläiset ovat samasta syystä muuttaneet koko joukon myöntäväisemmiksi. Eilen ja tänään on Vennola monituntisilla keskusteluillaan alajaostossaan saanut Petsamon kysymyksen liikkeelle. Ensi keran ovat venäläiset ilmoittaneet pitävänsä mahdollisena luovuttaa alueen Petsamossa, mutta ensinnäkin ahtaammissa rajoissa kuin vuonna 1918 Kansanvaltuuskunnan kanssa tehdyssä sopimuksessa, joten Kalastajasaarenon läntiset niemekkeet eivät voisi tulla kysymykseen. Toiseksi he eivät olleet halukkaita tällöinkään luovuttamiseen ilman vastaavaa kompensatiota, jommoisena he vaativat osaa Karjalan kannaksesta sekä eräitä Suomenlahden saaria. Myöskin voisi kompensatio tulla kysymykseen muuallakin, esimerkiksi Konevitsassa ja Valamossa. Tästä ratkaisumahdollisuudesta innostui Vennola, joka piti maa-alueen laajennuksia elintärkeinä. Seurauksena oli, että valtuuskuntamme sähkötti puheenjohtajan nimessä jo elokuun 17. päivänä hallitukselle pyytäen maa-alueen vaihtoa varten valtuuksia. Sähkösanoma, joka myöhempien tapahtumien valossa on tärkeä, kuului seuraavasti: "Ilmoitan, että valtuuskunta on sitä mieltä, että meidän olisi pakko suostua antamaan alueellista lisäkompen-

saatiotakin, jos asiaa, kuten näyttää, ei muuten saada suotuisaan ratkaisuun. Olemme myöskin sitä mieltä, että meidän olisi toimittava nopeasti. Pyydämme sentähden nopeasti valtuutta alueen saantia vastaan Petsamossa luovuttaa tarpeen vaatiessa Seiskarin, Peninsaa-
ren ja Lavansaaren sekä myöskin varalta, kaikkein pahimmassa tapauksessa, sen kielekkeen Karjalan Kannaksella, joka itäisimmässä osassa Suomenlahden ranta-
taa pistää rajastamme Venäjälle päin käsittäen pääasiallisesti Ollilan ja Kuokkalan kylät.”

Tämän sähkösanoman, joka oli Vennolan kirjoittama, hyväksyi valtuuskuntamme yksimielisesti.

Hallitus ei kuitenkaan ollut halukas luovuttamaan suomalaista maata Petsamon kompensoitaksi. Siitä ilmoitti meille Holsti jo elokuun 19. päivänä: ”Presidentti päätti, että rauhanneuvotteluissa ei saisi ottaa keskustelun alaiseksi minkään Suomen tasavallan alueeseen kuuluvan osan luovuttamista Venäjälle korvauksena Petsamon alueen saamiseksi Suomelle, vaan oli, jos tarve vaati, mahdollinen kompensoitio suunniteltava taloudelliseksi”. Tähän lisäsi Holsti vielä yksityisesti epäilevänsä, voisiko edes hallituksen esitys eduskunnalle Suomenlahden tai Laatokan saarien tai Ollilan ja Kuokkalan luovuttamisesta tässä tarkoituksessa Venäjälle tulla kysymykseen.

Samassa yhteydessä Holsti halusi ulkopoliittiseen asemaan nähden esiintyä toivorikkaana, huomauttaen, että ”sotilaallinen asema Puolassa on kahtena viime päivänä muuttunut bolsevikeille varsin huonoon suuntaan, joten rauhanneuvottelujen kiirehtiminen bolsevikkien voiton pelossa Puolassa ei suinkaan ole enää tarpeen vaatima. Valtioneuvosto on sitä mieltä, ja siihen on myös presidentti yhtynyt, ettei ole Suomen puolelta turhaan kiirehdittävä myönnytysten tekemisessä”.

Samoissa presidentin ohjeissa kosketeltiin myöskin kauppasopimusta sekä amnestiapykälää. Varsinkin viimeksimainittu oli hallitukselle karvas pala, ja sitä yritettiin laatia siihen muotoon, että se olisi mahdollisimman vähän velvoittava.

Parin päivän päästä kokoontuu eduskunnan ulkoasiainvaliokunta. Voionmaa, Vennola ja Kivilinna matkustavat sinne antamaan tietoja ja valvomaan asiointamme.

21/8. Oli vain alajaostojen istuntoja.

23/8. Tänään oli pitkästä aikaa taloudellisen jaoston kokous. Kolme viikkoa aikaisemmin taloudelliset kysymykset oli siirretty alajaostoon, jonka muodostivat professori Smirnov ja minä. Me olimme näinä viikkoina päässeet yksimielisyyteen suurimmasta osasta kysymyksiä ja voimme nyt esittää valmiisiin artikloihin keskitehtyn ehdotuksemme. Se oli laadittu status quon pohjalle ja sisälsi yksitoista pykälää. "Salaisen diplomatian" avulla oli täten päästy siitä umpikujasta, missä sitä ennen oli oltu.

Jaostossa voitiin tämän jälkeen hyvin vähällä keskustelulla hyväksyä alajaostossa sovitut artiklat. Avoinna oli tämän jälkeen oikeastaan vain laivojen palauttamista koskeva kysymys, joka oli hyvin vaikea selvittää ja sen lisäksi riitainen. Kun koko ryhmää ei saatu sovituksi, halusivat venäläiset tämän kysymyksen seuraksi jättää avonaiseksi vielä pari muutakin, nimittäin Suomen Pankin valuuttasitoumuksen ja Annan metsiä koskevan, minkä johdosta mekin jätimme vielä avoimeksi viljakauppaa ja Venäjälle jäänyttä rautatiekalustoa koskevat asiat. Nämä katsottiin olevan paras jättää kaikkien

muiden avoinna olevien kysymysten suureen selvittelytilaisuuteen.

Iltapäivällä oli Keršentjev Vennolan poissaolon vuoksi pyytänyt keskustelua Paasikiven kanssa. Hän oli juuri saanut Moskovasta uudet ohjeensa ja oli halukas niiden johdosta keskustelemaan. Hänellä oli oikeus luvata Suomelle Petsamon alue siten, että raja kulki Luttojokea pitkin Pummangin vuonon pohjaan. Tästä myönnytyksestään hän esitti seuraavan vastalaskun:

1. Seiskari, Lavansaari ja Peninsaari luovutetaan Venäjälle;
2. Samoin Narvin ja Someron saaret, mutta ne neutraloidaan;
3. Suursaari ym. Suomelle jäävät saaret neutraloidaan;
4. Seivästöstä itään olevaa rannikkoa ei ole oikeus varustaa 20 kilometrin syvyydellä.
5. Repolasta ja Porajärvestä on luovuttava;
6. Suojärven metsiin on heille myönnettävä konsessio;
7. Laivat on luovutettava heille heidän vaatimuksensa mukaisesti.

Paasikivi sai sen käsityksen, että venäläiset arvelevat Suomen panevan äärettömän suuren painon Petsamon saannille ja olevan valmis maksamaan siitä mitä tahansa.

Ilmoittaessaan nämä tiedot Vennolalle, joka parhailaan oli Helsingissä, Paasikivi lisäsi, että nyt olisi syytä käyttää ajankohdan edullisuutta hyväksemme ja tehtävä rauha.

Vennola puolestaan selosti samassa tilaisuudessa ulkoasiainvaliokunnan kokouksen menoa. Kaikki sen jäsenet olivat olleet yhtä mieltä siitä, että rauha olisi tehtävä, mutta samalla oli useammalta taholta korostettu

sitä, että Puolan voittojen synnyttämää tilannetta oli käytettävä hyväksemme eikä aivan yhtäkkiä lyötävä rauhaa kiinni. Silti ei Puolan voittojen olisi myöskään annettava johtaa itseämme harhaan.

Ilmoittaessaan venäläisten uudet ehdot Petsamon saamiseksi Paasikivi alisti hallituksen ratkaistavaksi, miten niihin oli suhtauduttava, ja ennen kaikkea, oliko meillä oikeus luovuttaa alueita ja saaria venäläisten toivomalla tavalla.

Paljon puheen aihetta antaneesta Puolan ja Venäjän välisestä sodasta olimme päivittäin saaneet tietoja. Tämänpäiväinen "Postimees"-lehti Tartossa julisti tänään suurin otsikoin: "Enamlaset pögenevat suures hirmus" (Bolvsevikit pakenevat suurella kiireellä), mistä päättelimme ratkaisun rintamalla tapahtuneen. Lisätietojen mukaan oli Varsova pelastunut, vaikka sen kohdalo jo näytti sinetöidyltä. Helsinki pitää hyvin huolellisesti meitä näistä asioista tapausten tasalla. Tänään toimitetaan meille myöskin Varsovan lähettiläämme Boris Gyllenbögelin sähkösanoma, jossa kovasti keuhetaan puolalaisten voittoja. Tämä kaikki on meille tietenkin edullista rauhaa tehtäessä. Se kai myöskin selittää venäläisten suuremman myöntyväisyyden viime päivinä. Mutta siitä nousee taasen uusi vaara. Helsinki alkaa spekuloida parempia rauhannehtoja, jotkut kerrassaan neuvottelujen lykkäämistäkin. Oireita siitä on jo nähtävissä. Tiedot eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa tänään tapahtuneista keskusteluista viittaavat siihen suuntaan ja samoin antoi Paasikiven tämänpäiväinen Hughes-keskustelu Holstin ja Vennolan kanssa oivallisen kuvan Helsingin mielialoista. Venäläisten pehmittämiseksi pitäisi Puolan voittaa, mutta Helsingin pehmittämiseksi Venäjän voittaa. Saa nähdä, miten Helsingin

mielialat lähipäivinä rupeavat heilahtelemaan. Olihan Suomi sitäpaitsi saavuttanut loistavia voittoja Antwerpenin Olympiakisoissa, jotka osaltaan nostattivat itse-
tuntoa. Oli miten oli, meitä kai taas pyydetään voittamaan muutamia päiviä.

Aamulla klo 7 jouduin minäkin Hughes-keskusteluun Helsingin kanssa, missä keskustelijoina olivat Voionmaa ja Hannes Ryömä. He odottelivat parhaillaan ulkoasiainvaliokunnan kokousta. Heidän tapaamansa ihmiset olivat olleet kiireellisen rauhanteon kannalla ja valmiit Petsamo-
vastaan luovuttamaan saaret ja Kannaksen osia. Kehotin Voionmaata vaatimaan tähän oikeuttavia valtuuksia.

24/8. Voionmaa selosti minulle Hughes-keskustelussa Helsingistä käsin valtuuksiemme pyynnön käsittelyä valtioneuvoston istunnossa. Presidentti ei suostu luovuttamaan Suomen alueita Petsamon vastikkeeksi. Hänen johtavana periaatteenaan on, että Suomen alue on pidettävä koskemattomana. Läsnäolevat valtuuskuntamme jäsenet olivat voimallisesti puhuneet Petsamon hankkimisen puolesta, varsinkin Waldenin vakavasti esitetty suurpoliittinen perustelu oli saanut kuulijain korvat hörölle. Jotkut ministerit, kuten Erich, Joukahainen ym. olivat äärimmäisessä tapauksessa Petsamon vastikkeena valmiit luopumaan Kannaksen kielekkeestä, mutta useimmat muut eivät halunneet kuulla siitä puhuttavankaan. Ministeri Ingman ”ei ruvennut myymään Seiskarin köyhiä kalastajia ja heidän saartaan Petsamon vuoksi, vaan katsoi Repolan ja Porajärven sopivan siihen paremmin.”

Samassa tilaisuudessa läsnäollut Hannes Ryömä mainitsi, että häntä on porvarilliselta taholta kovasti painostettu lehdessään kirjoittamaan Vienan-Karjalan itse-

määräämisoikeuden puolesta, mutta että häntä se epäilytti, kun kysymys erinäisissä työväenpiireissä on kovin epäpopulääri. Tähän arvelin puolestani, ettei siitä enää kannata ottaa puhetta, sillä asia tuntuu olevan menetetty, ja kirjoituksesta saattaisi vain syntyä pahaa verta puoluepiireissä.

Suomalaisen alueen vastikkeeksi käyttöä koskevan ehdotuksemme kohtalon vahvasti sittemmin Holstin lähettämä sähkösanoma, jossa virallisesti ilmoitettiin: "Presidentti päätti tänään tapahtuneessa esittelyssä pysyttää Petsamo, Repolaa, Porajärveä sekä kauko-Karjalaa koskevat aikaisemmat ohjeensa edelleenkin voimassa eikä suostunut ehdotukseen, että aluekysymysten ratkaisussa saataisiin neuvotella suomalaisten alueiden luovuttamisesta kompensationa".

Kysymys Petsamon saannista vaihtokaupalla oli täten uudelleen ajautunut karille. Olimme hiukan epävarmoja, merkitsikö tämä presidentin lopullista kantaa, vai oliko se ainoastaan "välipäätös", jolla meitä kiihoitetaan ponnistelemaan viimeisetkin voimamme. Ellei Petsamo saada näillä ehdoilla, olisi rauha siis tehtävä ilman Petsamo tai jätettävä se kokonaan tekemättä. Onko maa valmis kumpaankaan vaihtoehtoon?

Kauppasopimuskin näyttää joutuneen harhapoluille. Esitimme hallitukselle aikanaan sen laadittavaksi preferenssitullien pohjalle. Tämän ehdotuksen hallitus hylkäsi ja päätti, että se on laadittava "enemmän suositun maan periaatteen" pohjalle. Walden, joka paperiteollisuuden etujen vuoksi vastusti tätä linjaa, ilmoitti tänään Helsingistä saaneensa traktaattikomitean sille kannalle, että koko kauppasopimuksen teosta luovuttaisiin, jos hallituksen kanta säilyy. Kaikki tulliasioista intoilevat ovat muuten liikkeellä tämän asian vuoksi V. M. J.

Viljasta myöten, ja valtuuskuntamme saa siitä luettavakseen runsaasti viisaita lausuntoja. Saa nähdä miten tämäkin asia lopulta päättyy.

Tänään oli talousjaostossa istunto, jossa kauppasopimus Smirnovin ja minun laatimassa muodossa lyötiin lukkoon. Hallituksen määräyksestä se oli laadittu ”enemmän suositun maan periaatteen” pohjalle. Kun taloudellisissa asioissa status quo-periaate jo aikaisemmin tuli lukkoon lyödyksi, olen siten saanut molemmat valmistettäväkseni annetut tehtävät pääasiassa valmiiksi.

25/8. Valtuuskunnalla ei oikeastaan ole mitään tehtävää, kun odottelemme Helsingistä Vennolaa, Voionmaata, Kivilinnaa ja Waldenia, joilla pitäisi olla uudet ohjeet taskussaan. Samoin odottaa Freyn amnestialajaosto uusia ohjeita jo viidettä päivää. Minulla oli vain pieni istunto Smirnovin kanssa.

MITÄ HELSINGISSÄ OLI PÄÄTETTY

26/8. Illalla myöhään saapuivat Helsingissä käyneet valtuuskunnan jäsenet Tarttoon. He ryhtyivät vielä illalla selostamaan Helsingissä käymiään neuvotteluja. Heti alussa syntyi suuri erimielisyys siitä, mitä Helsingissä oikeastaan oli päätetty. Voionmaa pysyi aikaisemmin Hughes-keskustelussa antamassaan tiedossa, että Repolan ja Porajärven saa luovuttaa takaisin, Holstin eilen saapunut virallinen sähkösanoma taasen ilmoittaa presidentin pysyttäneen entisen päätöksensä voimassa. Kivilinna yhtyy Voionmaan mielipiteeseen. Vennola väittelee aluksi vastaan, mutta lopuksi hänen on pakko myöntää Voionmaan olevan oikeassa. — Myöhemmin selostaa Voionmaa Helsingissä käynnissä olevaa intrigi-

peleä rauhanteon karille ajamiseksi. Puolan voitot näyttävät houkuttelevan yrittämään tätä. Holsti oli uskottellut Neuvostoliiton kukistumisen nyt olevan alkamassa ja vakuuttaa meidän muutaman viikon päästä saavan parempia ehtoja.

Meillä nousee kai huomenna omassa keskuudessamme sakea riita noudatettavasta menettelytavasta.

27/8. Aamulla saamme Helsingissä käyneiltä tarkemman selostuksen niinhysin eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan kuin valtioneuvoston istunnoista.

Ulkoasiainvaliokunnan kokouksessa olivat läsnäolleet valtuuskunnan jäsenet aluksi antaneet selostuksensa neuvottelujen kulusta Tartossa. Seuranneessa keskustelussa olivat mielipiteet jakaantuneet seuraavasti:

Kokoomuspuolueen jäsenet olivat olleet sitä mieltä, että rauha voidaan tehdä nykyään tarjolla olevilla ehdoilla. Petsamosta olisi pidettävä kiinni.

Sosiaalidemokraatit olivat vaatineet nopeaa rauhaa ja laajempien valtuuksien myöntämistä valtuuskunnalle. Olivat olleet valmiita myöntämään Venäjälle Suomenlahden saaretkin.

Maalaisliittolaiset olivat olleet sitä mieltä, että Karjalan kannaksen kielekkeen myöntäminen voi tulla kysymykseen, mutta ei saarien. Petsamoa oli vaadittava. Alkio oli ollut vihainen välirauhan teon johdosta.

Edistysmieliset valiokunnan jäsenet olivat halukkaita käyttämään nykyistä edullista hetkeä hyväksi, mutta valmiita luopumaan Kannaksen kielekkeestä. Vennolan ilmoituksen mukaan edistysmielinen ryhmä sensijaan oli asettunut vastustamaan alueluovutuksia.

Ruotsalaiset taas eivät olleet puhuneet mitään.

Hallituksen istunnosta saimme niinikään yksityiskohdaisen selostuksen. Kun se valaisee mielialoja määrävällä taholla, on syytä ottaa siitä tähän pääkohdat.

Istuntoja oli pidetty elokuun 24. ja 25. päivinä. Aluksi oli Vennola täälläkin selostanut nykyistä tilannetta neuvotteluissa. Senjälkeen seurasi laaja keskustelu.

Petsamo.

Tasavallan presidentti: Nyt on ratkaistavana, ollaanko valmiita luovuttamaan Suomen aluetta Petsamon saamiseksi. Se olisi vastenmielistä. Toiselta puolen olisi Petsamon saaminen tärkeä. Sen puolesta puhuvat monet syyt.

Voionmaa vaati valtuuskunnan puolesta valtuuksia tarpeen vaatiessa luovuttaa alueita, jolloin itse asiassa tapahtuisi aluevaihto.

Kivilinna: Kansainvälinen asema on muuttunut. On muuttanut itsekin mielipiteensä ja on valmis luovuttamaan alueita.

Holsti vastusti alueluovutuksia. Petsamo ostettava taloudellisilla myönnytyksillä. Otettakoon vaikka osaa Venäjän valtionvelkaan (jota Venäjä itsekään ei aio maksaa!).

Vennola: Ei puututa valtionvelkoihin.

Tasavallan presidentti: Saaret ovat lähellä, mutta Petsamo kaukana. Saaria on mahdotonta luovuttaa, mutta Petsamo on saatava. Se on saatava Suomen aluetta supistamatta.

Lavonius: Petsamosta on saatava riittävän suuri pala. Sitä vastaan voisi luovuttaa kappaleen Kannasta.

Vartiovaara: Kannaksesta voi osan luovuttaa, ei saaria. Petsamossa voisi tyytyä vuokraukseenkin.

Hahl: Samoin kuin edellinen puhuja.

Joukahainen: Saatakoon Petsamo tai jäätäköön ilman sitä, mutta saaria ei voi luovuttaa. Venäläiset voisivat ne linnoittaa. Annan metsistä voisi antaa korvausta Petsamon saamiseksi tai tyytyä siellä vuokraukseen.

Walden: Valtuuskunta on ajatellut Petsamoa tärkeimpänä kysymyksenään. Se on samalla sekä taloudellinen että poliittinen kysymys. Nyt olemme yhteyksiin nähden riippuvaisia Skandinavian maista. Jos syntyisi sota, jossa Venäjä on yhtenä osallisena, olisi meillä Petsamon kautta yhteys muuhun maailmaan. Se tulisi näyttelemään samaa osaa kuin Pieksämäen—Jyväskylän rata vapaussodassa. Vuokrausjärjestelmä olisi huono vaihtoehto.

Procopé: Hetkeä on käytettävä hyväksemme. Saaria ja Kannasta ei ole luovutettava.

Erich: Ei saarien uhrausta; Kannas ehkä täytyisi uhrata.

Voionmaa esittelee Petsamon merkitystä neutraalinakin alueella. Vuokrausjärjestelmä ei ole kannatettava.

Granfelt: Petsamo on saatava. Saaria ja Kannasta ei ole luovutettava.

Tasavallan presidentti: Petsamo on tärkeämpi kuin Repola ja Porajärvi.

Lavonius: Ei Petsamo ole tärkeä. Me voimme kulkea Norjan kautta kuten vuonna 1918.

Ingman: Petsamoa ei ole ostettava saarilla ja niiden asukkailla eikä myöskään Kannaksella. Annettakoon Repola ja Porajärvi.

Pehkonen: Venäläiset voivat vielä perääntyä. Palaetaan asiaan kun se uudelleen kiristyy.

Tasavallan presidentin päätös: Petsamon saaminen on tärkeä. Sen vastikkeeksi ei voida luovuttaa saaria. Kannas ei ole tärkeä maan puolustukselle, mutta asiain

nykyisellä kannalla ollessa ei sitäkään voi luovuttaa. Petsamo on siis koetettava saada taloudellisilla kompensoitioilla.

Repola ja Porajärvi.

Tasavallan presidentti: Kysymyksellä on kaksi puolta: 1) Voidaanko Petsamoa sekä Repolaa ja Porajärveä vastaan yhteensä luovuttaa Suomen aluetta? ja 2) Voidaanko Repola ja Porajärvi luovuttaa Petsamon saantia vastaan?

Vennola: Olisi ikävämpää luopua Repolasta ja Porajärvestä kuin Petsamon saannista. Molemmat olisi saatava Suomelle.

Ingman: Jos Petsamo on tärkeä, niin se on otettava ennen Repolaa ja Porajärveä. Näistä voi silloin mieluummin luopua Petsamon saantia vastaan kuin antaa saaria. Repola ei ole elinehto Suomelle.

Erich antaa etusijan Petsamolle. Jos lisäksi voisi saada Repolan, voisi vastikkeeksi antaa Kannaksesta kysymyksessäolevan osan, mutta ei saaria. Ei olisi vaadittava kansanäänestystä yksinomaan Repolassa ja Porajärvellä. Se vahingoittaisi Ahvenanmaan asiaa.

Holsti: Vastalaskuna voisimme esittää kulumme Aunuksen ja Uhtuan retkistä!!

Vennola: Silloinpa joutuisimme kiinni kuin koulu-pojat.

Hahl oli valmis antamaan osan Kannasta Repolan saantia vastaan.

Vartiovaara kannatti Ingmania.

Voionmaa: Tarjotaan Repola Petsamoa vastaan.

Joukahainen: Repola tulee vasta Petsamon jälkeen.

Tasavallan presidentin päätös: Jos Petsamon saamiseksi käy välttämättömäksi, on Repolasta ja Porajär-

vestä luovuttava. Sitä ennen on kuitenkin yritettävä saada niissä kansanäänestys toimeen.

Tämän päätöksen tosiasiallisesta merkityksestä menivät valtuuskunnan jäsenten mielipiteet ristiin. Walden oli käsittänyt, ettei presidentin päätös ollut vielä valtuuskunnalle annettu lopullinen valtakirja, vaan että ennen Repolasta ja Porajärvestä luopumista asia oli vielä alistettava Helsinkiin. Sitävastoin oli Voionmaa käsittänyt, että valtuuskunnalle oli täten annettu lopullinen valtakirja käyttää Repolaa ja Porajärveä vaihtoesineenä Petsamoa vastaan, kunhan ensin oli yritetty saada kansanäänestys hyväksytyksi. Vennola puolestaan oli käsittänyt päätöksen samoin kuin Voionmaa.

Vielä oli hallituksen istunnossa keskusteltu tästä vaihtokysymyksestä siinä muodossa, voisiko luovuttaa Suomen aluetta yhdistettyä Petsamon sekä Repolan ja Porajärven saantia vastaan. Siitäkin oli syntynyt lyhyt keskustelu.

Ingman oli ollut sitä mieltä, ettei vanhaa aluetta ollut luovutettava.

Hahl oli valmis luovuttamaan Kannaksesta aluetta molempia saantoja vastaan.

Granfelt: Ei vanhaa aluetta uutta vastaan.

Lopputuloksena tästä laajasta keskustelusta oli ollut seuraava päätös:

1. Suomalaista aluetta ei missään tapauksessa ole luovutettava, ja
2. Repolan ja Porajärven voi luovuttaa Petsamoa vastaan.

Kun valtuuskunta oli saanut tämän yksityiskohtaisen selostuksen Helsingissä olleilta jäseniltään, jotka selit-

tivät hallituksen istunnon muodostuneen "mölöksi kokoukseksi", josta ei oikein tietänyt, mitä siinä oli päätetty, käytiin pohtimaan omaa toimintasuunnitelmaa. Kaikkien läsnäolleiden muistiinpanot pitivät yhtä siinä, että Repola ja Porajärvi voidaan luovuttaa Petsamoa vastaan. Sitä vastassa oli kuitenkin Holstin virallinen sähke, jossa ilmoitettiin presidentin uudistaneen entiset ohjeensa. Kumpaa siis oli noudatettava? Kun emme mielestämme voineet sivuuttaa virallisesti annettua tietoa, emmekä toiselta puolen voineet jättää huomiotta läsnäolleiden jäsentemme yhdenmukaista todistusta, päätimme kysyä salasähkeellä Helsingistä, onko hallituksen päätös niin käsitettävä, ettemme ole oikeutettuja luopumaan Repolasta ja Porajärvestä alistamatta asiaa uudelleen Helsinkiin. Tietysti kuluu taas monta päivää ennen kuin saamme siihen vastauksen. — Tällä taktiikalla, jonka mukaan Petsamo on saatava, mutta mitään maa-aluetta, ei edes Repolaa ja Porajärveä, saa sitä vastaan luovuttaa, emme koskaan pääse rauhansopimukseen.

Ennen neuvottelumme päättymistä tiedusteli Paasikivi, onko valtuuskunta valmis katkaisemaan neuvottelut, ellei Petsamoa saada. Tähän kysymykseen ei oltu valmiita vielä vastaamaan, vaan asia pantiin pöydälle.

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan kokouksen jälkeen kaikki Helsingin lehdet kirjoittelivat yhteen ääneen rauhan puolesta. Siitä huolimatta intrigoidaan eri tahoilla, varsinkin maalaisliiton piirissä, jota Vennola yllyttää, voimakkaasti Karjalan kysymyksen ja etenkin Repolan ja Porajärven puolesta.

Illalla Vennolalla oli istunto Keršentjevin kanssa. Kun hän ei missään kysymyksessä voinut luopua aikaisemmasta kannastaan, ei tietenkään tullut mitään

tuloksia. Venäläiset vaativat sen johdosta aluejaoston istunnon pitämistä 30/8 ilmoittamatta mitä ohjelmaa he siinä halusivat käsiteltäväksi.

Kun asiat olivat jälleen menneet pitkäksi aikaa solmuun, olin vakavasti päättänyt minäkin vuorostani lähteä kotimaassa käymään, kunnes jälleen päästäisiin kuolleen kohdan ylitse ja kunnes hallitus suvaitsi tulla järkiinsä ja luopua Repolasta ja Porajärvestä. Frey oli lähdössä kotiin omille asioilleen, ja minullakin oli jo matkalippu ostettuna. Silloin tuli edellämainittu tieto aluejaoston kokouksesta maanantaina ja lisäksi tiistaiksi suunnitellusta yleisistunnosta. Kun tämä lupasi jotakin ratkaisevaa tai ainakin edistymistä, päätin jäädä vartiopaikalleni ja luovuin matkastani viime hetkessä.

Sen jälkeen alkoi yleinen vetelehtiminen. 28/8 oli jo aivan joutilas päivä. 29/9 oli sunnuntai. Kävimme silloin autoilla Valkassa Latvian rajalla.

30/8. Tänään oli jännityksellä odotettu aluejaoston istunto. Venäläiset esiintyivät siinä hyvin rauhallisesti mutta samalla päättäväisesti. He uudistivat aikaisemman ehdotuksensa yleiselvittelyksi aluekysymyksissä. Sen mukaan he olivat suostuvaisia luovuttamaan meille Petsamon alueesta aikaisemmin määrittelemänsä osan, mutta vaativat sitä vastaan kompensationsa alueen Kannaksen kielekkeestä Terijokea ja Raivolaa myöten sekä saaria, Annan metsien konsessiota sekä tietysti Repolan ja Porajärven tyhjentämistä. He syyttivät suomalaisten tulleen viime aikoina yhä vaativammiksi. — Kun Vennolakaan puolestaan ei voinut tehdä muuta kuin pitää kiinni aikaisemmasta kannastaan niin kuin hallitus oli määrännyt, ei istunnossa päästy lainkaan eteenpäin.

Istunto päättyi hyvin epämääräiseen mielialaan. Tavallisesti oli istuntojen lopussa sovittu siitä, milloin seuraava istunto pidetään tai millä tavalla muuten jatketaan. Mutta tällä kerralla kumpikin puoli vain kylmästi ilmoitti, ettei sillä ollut mitään uusia ehdotuksia tehtävänä, eikä jatkosta millään tavalla sovittu. Kumpikaan puoli ei kuitenkaan uskaltanut aiheuttaa neuvottelujen katkeamista.

Istunnon jälkeen esitin Paasikivelle, että jälleen yritäisin Keršentjevin juttusille ja tarjoaisin hänelle Repolaa ja Porajärveä Petsamoa vastaan. Samalla lupasin ryhtyä ajamaan tätä kantaa valtuuskunnan muita jäseniä ja hallitusta vastaan. Tällä taktiikalla luulisin saavani venäläiset nopeammin meille edulliseen vaihtokauppaan. Paasikivi esteli kuitenkin vielä menemästä.

Päivän ja illan väittelemme omassa keskuudessamme ja olemme huonolla tuulella. Varsinkin Paasikivi antaa huonon tuulensa vapaasti päästä riehumaan. Vaikka tämä passiivisuus, johon taas olemme tuomittuja, lopulta johtaisikin johonkin tulokseen, vie se ainakin paljon aikaa. Nyt meillä ei ole mitään muuta tehtävää kuin odottaa, mitä vastapuoli haluaa ehdottaa asiain vastaiseen käsittelyyn nähden. Sillä mistään ei ole sovittu, ei edes siitä, kumpi puoli ehdottaa uuden kokouksen ajan.

31/8. Joutessamme teimme automatkan Viljandiin.

Päivällä saapui ministeri Ehrströmin allekirjoittama salasähke, jossa lyhyesti ilmoitettiin valtioneuvoston kokoontuneen edellisenä päivänä meidän tiedustelumme johdosta ja silloin olleen sitä mieltä, ettei presidentin päätöstä voida tulkita sillä tavalla, että rauhanvaltuuskunnalla olisi oikeus luopua vaatimuksistamme Repolaan ja Porajärveen. Kysymys esitellään sen vuoksi

uudelleen tasavallan presidentille, mikä tapahtuu seuraavana päivänä.

Tilanne on nyt siis semmoinen, että kun alueohjelmamme on mahdoton olemme jo kaksi viikkoa polkeneet paikoillamme. Hallitus ei ole halukas siitä luopumaan, ja rauhanvaltuuskunnassakin alkavat mielet uudelleen kallistua kannattamaan suurempia aluevaatimuksia. Jos tätä linjaa seurataan, kaatuu rauhan teko varmasti. Olemme sen johdosta Voionmaan kanssa tulleet siihen tulokseen, että emme enää voi seurata tätä politiikkaa, vaan että aikamme on tullut erota valtuuskunnasta. Se tulisi tietenkin Suomessa aiheuttamaan hallituksen noudattaman ohjelman arvostelua ja pöyhityttämään koko jutun pohjiaan myöten sekä samalla lopullisesti tekemään mahdottomaksi tällä yrityksellä päästä rauhaan. Sekin mahdollisuus tuntuu kuitenkin paremmalta kuin antaa koko homman hiljalleen mädätä täällä.

1/9. Syyskuu on siis jo käsillä. Ja kesäkuun alussa me aloitimme täällä.

Sovimme aamulla Voionmaan kanssa, että tänään vaadimme asiasta selvyuden sekä omassa keskuudessamme että hallitukselta. Ellei selvyyttä saada, lähetämme tasavallan presidentille eronpyyntömme.

Kun päivällä kokoonnuimme pohtimaan tilannetta Ehrströmiltä saamamme sähkeen johdosta, ehdotin että valtuuskunta selvittäisi omassa keskuudessaan lopullisen kantansa aluekysymyksiin nähden, sekä että tästä ilmoitetaan hallitukselle pyytäen senmukaisia valtuuksia.

Itse asiaan nähden ehdotin, että meidän on vaadittava Petsamo ja tarjouduttava sitä vastaan tyhjentämään Repola ja Porajärvi. Jos näitä alueita edelleen halutaan,

voisi sitäkin jonkin aikaa yrittää, mutta vain tarjoamalla aluekompensaatiota Kannaksella ja saarilla.

Voionmaa yhtyi tähän ehdotukseen. Repolalle ja Porajärvelle hän antoi vähemmän merkitystä. Ne olisi luovutettava Petsamoa vastaan.

Vennola pani Petsamon ensi sijalle, mutta halusi myöskin kansanäänestyksen Repolassa ja Porajärvellä. Elleivät venäläiset tähän suostuisi, olisi kompensaaiona tarjottava Kannasta ja hätätilassa vielä saariakin.

Walden yhtyi Tannerin ehdotukseen. Vaati hallitukselta siihen valtuudet. Käyttäisi niitä siinä järjestyksessä, että ennen luopuu Kannaksen kielekkeestä kuin Repolasta ja Porajärvestä.

Kivilinna yhtyi Waldeniin. Haluaa Petsamon joka tapauksessa, jos sen jotakin kohtuullista kompensaa tiota vastaan saa. Ellei hallitus tähän suostu, ei tee rauhaa ilman Petsamoa vaan luopuu.

Paasikivi totesi lopuksi, että pääasiassa näyttää valitsevan yksimielisyys. Oli siis vaadittava valtuus toimia vapaasti ja käyttää Repolan ja Porajärven tyhjentämistä aluekompensaa tiota Petsamon saantia vastaan. Tämä todettiin yhteiseksi päätökseksi.

Käsittelyjärjestykseen nähden ehdotti Paasikivi, että ensin tarjottaisiin Kannasta kompensaa tiota Petsamoa sekä Repolaa ja Porajärveä vastaan. Siihen voisi lisätä joitakin taloudellisia kompensaa tiota. Ellei tämä tarjous riittäisi, tarjottaisiin Petsamoa vastaan Repolaa ja Porajärveä. Jos tämäkin osoittautuisi vähäiseksi, olisi Petsamosta tarjottava sekä Repola että Porajärvi ja vielä lisäksi Kannaksen osia. Tähän nähden ei kuitenkaan vielä pyydetäisi valtuuksia.

Voionmaa oli eri kannalla. Hän ei ollut halukas luovuttamaan palaakaan maata Repolan ja Porajärven saamiseksi.

Paasikivi: Olisi typeryyttä jättää koettamatta saada Repolaa ja Porajärveä Kannasta vastaan. On tosin hyvin luultavaa, etteivät venäläiset tähän suostuisi.

Vennola: Repola ja Porajärvi olisi koetettava saada.

Tanner: Voin olla mukana vaatimassa Repolaa ja Porajärveä vain siinä tapauksessa, ettei siihen kulu aikaa. Hallitukselta olisi sen vuoksi saatava valtuus koko loppuselvitystä varten ja asia pian ajettava omassa keskuudessa. Yritys Repolan ja Porajärven hyväksi tehtäisiin kotimaisen mielipiteen tyydyttämiseksi, vaikka se onkin turhaa.

Iltapäivällä tuli salasähkeenä selventävä tieto tasavallan presidentin aikaisemman päätöksen sisällöstä, josta olimme tehneet tiedustelun. Presidentti oli sen mukaan päättänyt, että "jos saadaan Petsamon alue ilman Suomen alueen luovutuksia, on neuvottelukunta valtuutettu suostumaan Repolan ja Porajärven luovuttamiseen väestöä turvaavilla ehdoilla. Petsamon vaatimuksesta on neuvottelukunnan pidettävä kiinni, ja jollei Venäjän taholta siihen suostuta, annettava rauhanneuvottelujen katketa. Lähtökohtana on, että mikään Suomen alueen luovuttaminen ei voi tulla kysymykseen".

Illalla koetti Paasikivi Holstin kanssa käymässä Hughes-keskustelussa vielä tiukata lisäselvityksiä saatuun tietoon. Hän kysyi: "Onko presidentin ja hallituksen kanta siis se, että Petsamon sekä Repolan ja Porajärven saamiseksi mikään alueluovutus Karjalan Kannaksen kielekkeelläkään ei voi tulla kysymykseen? Meidän mielestämme siinä tapauksessa, että saisimme paitsi Petsamoa myös Repolan ja Porajärven, voisi aluekompensaatio ainakin Kannaksen kielekkeellä tulla kysymykseen".

Tähän ei Holstilla ollut muuta vastattavana kuin viitata sähkösanoman sanamuotoon, jonka mukaan suomalaista aluetta ei missään tapauksessa olisi käytettävä Repolan ja Porajärven hyväksi. Sensijaan voisivat taloudelliset kompensatiot tulla kysymykseen. — Myöhemmin illalla palasi Holsti vielä asiaan ja antoi täydentäviä tietoja hallituksen istunnosta. Hän tarjoi meille vielä runsaasti taktillisia neuvoja.

Vaikka hallitus jo oli tehnyt päätöksensä, katsoi Paasikivi tässä tilaisuudessa välttämättömäksi ilmoittaa, että olimme valtuuskunnassa uudelleen perinpohjaisesti käsitelleet alueluovutusten mahdollisuuksia ja keskustelumme tuloksena lähettäneet hallitukselle seuraavansisällöisen sähkeen: "Niin kuin ennen olemme useamman kerran esiintuoneet, emme luule mahdolliseksi saada venäläisiä suostumaan ilman kompensatiota myöntämään meille sekä Petsamon että Repolan ja Porajärven. Heidän puoleltaan ei ole esiintynyt oireita antaa Petsamoakaan ilman alueellista korvausta. Tyydyttävä tulos mielestänne olisi, että Petsamo saataisiin luopumalla ainoastaan Repolasta ja Porajärvestä, eli siis tarvitsematta Petsamosta antaa Suomen vanhaa aluetta korvaukseksi. Valtuuskunta on, yhtä jäsentä lukuunottamatta, kuitenkin sitä mieltä, että useammasta syystä olisi pidettävä kiinni myös Repolasta ja Porajärvestä, ja että siinä tapauksessa, että saisimme paitsi Petsamoa myös nämä pitäjät, meidän olisi syytä antaa taloudellisen kompensaaation lisäksi aluekompensaaationa ainakin Karjalan kannaksen kieleke. Vaikka tämä yritys ei onnistuisikaan, olisi se meidän puoleltamme kuitenkin tehtävä. Voidaksemme hoitaa näitä asioita tarkoituksenmukaisesti tarvitsemme, niin kuin usein olemme huomauttaneet, riittävät valtuudet. Pyydämme sen vuoksi valtuutta taloudellisten kompensatioiden lisäksi har-

kintamme ja tarpeen mukaan luovuttaa Karjalan kannaksen kielekkeen sekä luopua Repolasta ja Porajärvestä. Jos hallitus on sitä mieltä, että Suomen alueen luovuttaminen ei missään tapauksessa voi tulla kysymykseen, odotamme siitä saavamme selvän ohjeen.”

Muutaman päivän kuluessa on aluekysymyksiin nähdessä ollut seuraavat vaiheet:

1. 25/8 tasavallan presidentti oikeutti valtioneuvoston istunnossa valtuuskunnan luopumaan Repolasta ja Porajärvestä. Tämä oli siinä läsnäolleiden valtuuskunnan jäsenten käsitys istunnon tuloksesta.

2. Saman päivän illalla Holsti ilmoitti salasähkeellään, että presidentti päinvastoin oli vahvistanut aikaisemmat päätöksensä, joiden mukaan siis Repolaa ja Porajärveä koskevista vaatimuksista ei ollut oikeus luopua.

3. Tiedustelumme johdosta ilmoitti ministeri Ehrström 31/8, että valtioneuvosto on tulkinnut presidentin päätöksen samalla tavalla kuin Holsti.

4. 1/9 saamme salasähkeellä tiedon, että presidentti onkin tarkoittanut oikeuttaa meidät luopumaan Repolasta ja Porajärvestä, mutta että Suomeen kuuluvista alueista ei ole oikeus tehdä kauppaa.

5. Saman päivän illalla käydyssä Hughes-keskustelussa Holsti lupaa alistaa kysymyksen uuden käsittelyn alaiseksi valtioneuvostossa pyrkien hankkimaan sen suostumuksen siihen, että Kannaksella voitaisiin luovuttaa aluetta.

Hallitus on siis luja ja päämäärästään tietoinen! Varsinkin Holsti on näiden soutamistensa ja huopaamistensa johdosta joutunut merkilliseen valoon. Omituisinta on, että hän välillä yritti tulkita väärin presidentin päätöksenkin.

Tänään saadun ratkaisun jälkeen on jälleen mahdollisuus ajatella neuvottelujen jatkamista. Pula on vain

siinä, miten päästäisiin alkuun. Eilen ja tänään ei ole ollut minkäänlaista kosketusta venäläisiin. Viime aluejaoston kokouksessa meikäläiset komeasti lupasivat odottaa venäläisten uusia ehdotuksia. Heidän olisi siis aloitettava. Sitä he eivät kuitenkaan ole tehneet. Kumpikin puoli siten vain "luurpassaa", haluamatta ottaa aloitetta uusiin jatkoneuvotteluihin ja sillä tavalla osoittaa heikkouttaan. Venäläiset luultavasti haluavat odottaa voittoja sodassaan ennen kuin uudelleen toden teolla ryhtyvät puuhaamaan rauhaa Suomen kanssa. Mutta antaako suomalaisten sisu myöten ehdottaa uutta kokousta? Se olisi perääntymisen merkki.

2/9. Emme jaksakaan enää odottaa. Neuvoteltuamme emme pidä sitä enää viisaanakaan. Sekin saattaa osoittaa meidän heikkouttamme. Vennola pannaan sen vuoksi ehdottamaan alajaoston istuntoa, joka pidettiin kello 17. Siitä ei kumminkaan tullut minkäänlaista tulosta. Kumpikin puoli pysyi kannallaan. Vennola ei voinut suoraan luopua Repolastakaan, koska katsoimme sen siinä tapauksessa menettävän vastikearvonsa venäläisten silmissä. Kumpikaan puoli ei kuitenkaan halunnut katkaista neuvotteluja. Venäläiset lupasivat huomenna ilmoittaa, millä tavalla he katsoivat voitavan päästä eteenpäin.

KULISSIEN TAKAISTA TOIMINTAA SOLMUN AVAAMISEKSI

Olimme jälleen ajautuneet umpikujaan, josta ei näytännyt olevan kunnon ulospääsyä. Molemmiin puolin oli annettu melkein ultimaatumien luontoisia selityksiä, ja niistä on aina pulmallista päästä irti.

Keskustellessani illalla tilanteesta Paasikiven kanssa hän ehdotti, että jälleen koettaisin tavata Keršentjevin saadakseni neuvotteluvankkurit liikkeelle. Paasikivi pelkäsi, että neuvottelut muuten voisivat katketa ja meidän pitkäaikainen työmme olisi mennyt hukkaan. Sen vuoksi oli koetettava tätä viimeistä keinoa, joka ennenkin oli osoittautunut hyödylliseksi. Lupasin-kin tehdä yrityksen, jos saisin hiukan liikkumisvapautta.

Venäläisten mukana olevan suomalaisen tulkin Koson välityksellä sovin tapaamisesta Keršentjevin kanssa seuraavana päivänä. Tämän johdosta jäi Helsingin matka jälleen tekemättä, vaikka laivapaikkakin jo oli tilattuna. Olimme näet päättäneet Paasikiven kanssa lähteä käymään Helsingissä. — Frey oli puolestaan ollut kokonaisen viikon Helsingissä ja sähkötti tänään, että hänen rouvansa oli kovin sairaana ja että hänellä oli vakava aikomus pyytää eroa. Valtuuskuntamme näyttää alkavan osoittaa hajoamisen oireita.

3/9. Kello 11 olimme Keršentjevin kanssa "Automa-tissa" keskustelemassa. Mainitsin hänelle heti alkuun olevani täysin kyllästynyt tähän pitkäaikaiseen hommaan ja suunnittelevani poislähtöä. Moitin venäläisiä heidän suurista vaatimuksistaan ja omia porvarillisia piirejämme samasta syystä. Näiden ristiriitaisten vaatimusten välillä ei näyttänyt olevan paljonkaan mahdollisuuksia sovinnon aikaansaamiseen. Ilmoitin kaikkien piirien Suomessa vaativan Petsamon saamista Suomelle ja vastustavan vanhan alueen luovuttamista, mikä viimeksimainittu selitys ei tosin pitänyt täysin paikkaansa. Sensijaan kuvasin Suomessa vallitsevan erimielisyyttä Repolaan ja Porajärveen nähden. Porvarilliset piirit haluavat pitää ne Suomen hallussa, kun sensijaan sosiaali-

demokraattiset piirit olisivat valmiit luovuttamaan ne takaisin Venäjälle. Lupasin koettaa ajaa semmoista ohjelmaa, että Suomi luopuisi näistä kunnista, jos Petsamo saadaan. Mutta siinä tapauksessa venäläisten täytyisi luopua vaatimasta saaria ja Kannaksen kielekettä. Ennen kuin ryhtyisin ajamaan tämmöistä ohjelmaa täytyisi minun kuitenkin saada tietää, kannattaako se, ja olisivatko venäläiset niin ollen valmiit siihen suostumaan. Muussa tapauksessa en ryhtyisi asettamaan itseäni välikäteen. Elleivät he taasen tähän suostuisi, jää rauha tekemättä taikka se tehdään status quon pohjalla, jolloin siis Repola ja Porajärvi jäävät meille ja Petsamo heille.

Jälkeenpäin minulla oli hiukan huono omatunto siitä, että kuvasin suomalaiset porvarilliset piirit ja hallituksemme kovin rauhaa vastustaviksi ja ainakin aluelaaajenuksia ajaviksi. Menestyäkseni tarvitsin kuitenkin tämmöistä maalausta.

Keršentjev piti aluksi lujasti kiinni vaatimuksistaan Suomenlahden saariin ja Kannaksen kielekkeeseen. Kuultuaan, että suomalaiset eivät aio luopua Repolasta ja Porajärvestä hän tarttui pääasiassa tähän kysymykseen ja vakuutti, että niitä alueita Venäjä ei missään tapauksessa suostuisi luovuttamaan Suomelle. Hän mainitsi, että ellei Suomi niistä luovu, ei jatkuvista keskusteluista tulisi olemaan mitään hyötyä. Vähitellen hän täten luisui pois muista vaatimuksistaan, mutta yritti vielä pysytellä niiden Suojärven metsiä koskevassa osassa. Vastustin niidenkin luovuttamista.

Pitkällisen väittelyn jälkeen olimme jokseenkin yksimielisiä ajettavasta ohjelmasta. Se oli seuraavanlainen: Petsamo luovutetaan Suomelle ja Repola ja Porajärvi Venäjälle. Valtuuksia varman suostumuksen antamiseen hänellä ei kuitenkaan ollut, minulla tietenkin vielä vä-

hemmän. Hän ilmoitti, että Moskova harkitsee parhailaan asiaa, ja että hän ehkä huomenna voi antaa varmemman vastauksen.

Lopuksi meillä oli vielä keskustelua muistakin kuin aluekysymyksistä. Ilmoitettuani, että amnestiapykälät tyydyttävät nykyisessä muodossaan sosiaalidemokraatteja, hän arveli venäläistenkin voivan niihin tyytyä. Muissa kohdin arvelimme helposti voitavan päästä yksimielisyyteen, jopa suunnittelimme niiden ratkaisua. Sovimme vielä siitä, että hän keskustelee asian valmiiksi minun kanssani ennen kuin menee Vennolan kanssa siitä virallisesti puhumaan.

Paasikivi oli kovin tyytyväinen kuultuaan keskustelun tuloksen. Päätimme kuitenkin visusti vaieta koko asiasta. Varsinkin Vennolaa pelkäsimme, sillä hän ajoi yhä edelleen täydellä voimalla Repolan ja Porajärven Suomelle säilyttämistä.

Vennola oli muuten päivällä käynyt "Automatissa" kyselemässä venäläisiä. Ravintolan portieeri oli silloin kertonut hänelle, että siellä oli juuri ollut venäläisiä, jotka kyselivät suomalaisia. Se oli ollut Keršentjev, joka kyseli minua. Tästä kertoi Vennola ihmeissään ruokapöydässä kummastellen, keitä suomalaisia siellä oli haettu. Olin tietenkin olevinani yhtä hämmästynyt kuin hänkin.

Holsti oli järjestänyt kaikkiin tämänpäiväisiin Helsingin porvarillisiin lehtiin kirjoituksia venäläisten vaatimusten johdosta. Niistä lähetettiin meille tänne täydellisiä selostuksia. Ne tulivat ikäänkuin tilauksesta. Koson välityksellä lähetin nämä selostukset heti venäläisille todistuksena suomalaisten porvarillisten piirien mielialasta.

Hannes Ryömä oli pyytänyt minua aamulla Hughes-

koneen ääreen. Hän oli levoton Tartosta saapuneiden hälyttävien uutisten johdosta ja tiedusteli, voisiko saada jotakin ohjetta lehteen kirjoittamista varten. Selostin hänelle tilanteen yksityiskohtaisesti ja sanelin pääkohdat siitä, miten mielestäni olisi lehteen vielä tänään kirjoitettava. Petsamoa olisi lujasti vaadittava, mutta samalla vastustettava venäläisten uusia vaatimuksia. Pyysin myöskin lähettämään lehteä minulle useampia kappaleita voidakseni toimittaa niitä venäläisille. Saneltu artikkeli oli kokonaan tarkoitettu Keršentjeviä varten tämänpäiväisen keskustelumme ja sopimuksemme tukemiseksi.

Holstikin oli tullut levottomaksi saatuaan Vennolan selostuksen aluejaoston viime kokouksesta. Hän sähkötti meille mainiten ”että raportti antaa aihetta mitä pahimpiin johtopäätöksiin venäläisten aikeiden suhteen. Keršentjevin lausuntohan uhkuu melkein ultimaatumin tapaista ylimielisyyttä. Sähkösanoma (Vennolan) ollut juuri presidentin ja valtioneuvoston yksityisessä istunnossa neuvottelun alaisena. Mitään päätöksiä ei tehty, mutta jos tarve vaatii, voidaan virallinen istunto pitää myöhemmin tänään tai huomenna. Pyydän senvuoksi kiireellistä ilmoitusta, miten asema on tänään kehittynyt ja myös tietoja asioista, joiden johdosta presidentin ja valtioneuvoston päätöstä tarvittaisiin”.

Nähtävästi Holsti oli alkanut pelätä tähänastisen taktiikkansa johtavan suohon, ja olisi ehkä nyt valmis hyväksymään valtuuskunnan aikaisemmat ehdotukset. Mutta nyt oli valtuuskunta puolestaan kylmällä päällä sen uuden kosketuksen johdosta, joka juuri oli saatu aikaan. Paasikivi vastasi vain parilla rivillä, ettei venäläisistä tänään ollut mitään uutta kuulunut, ja lupasi tiedoittaa heidän uusista aikeistaan sitten kun niistä jotakin kuuluu.

"Suomen Sosialidemokraatin" tämänpäiväinen artikkeli sähkötettiin meille kokonaisuudessaan, ja meistä Voionmaan kanssa se tuntui oikein hyvältä. Lähetin senkin Koson välityksellä Keršentjeville. Sen johdosta meillä oli vielä illalla kello 20 uusi keskustelu Ryömän kanssa. Pyysin häntä jatkamaan vielä huomenna samaan suuntaan, mutta tällä kertaa nimenomaan asettumaan artikkelissaan sille kannalle, että Repolasta ja Porajärvestä olisi luovuttava. Sanelin hänelle siihen riittävästi perusteluja. Hänen olisi kirjoitettava ikäänkuin ei olisi tietoinen siitä, että hallituskin oli jo tullut samalle kannalle. Kannasta ja saaria koskevaan kysymykseen hänen sensijaan ei olisi ainakaan vielä kajottava. Artikkelistaan hänen olisi toimitettava meille heti huomenna täydellinen selostus. — Ryömä valitteli, että oli kovin vastuunalaista kirjoitella näistä kysymyksistä, kun ei ollut täysin selvillä kulloinkin vallitsevasta tilanteesta.

Vennola oli ollut koko päivän levoton, kun venäläiset eivät hiiskahtaneetkaan. Hän yritti kuitenkin kehua sen merkitsevän vain hyvää, koska venäläiset eivät ilmeisesti näytä aikovan katkaista neuvotteluja, kuten hän oli pelännyt.

Monivaiheinen päivä on lopussa. Me sosiaalidemokraatit olemme nyt tavallaan ottaneet johdon käsiimme rauhanasiassa, kun se uhkasi muuten mennä karille.

4/9. Tänään kello 12 minulla oli jälleen Keršentjevin kanssa istunto "Automatissa". Hän antoi nyt vastauksen eilisiin ehdotuksiini ilmoittaen saaneensa valtuudet Moskovasta. Niiden mukaan he nyt luopuvat vaatimasta Suomenlahden saaria ja Kannaksen kielekettä. Heidän *alueohjelmansa* olisi sen mukaan nyt seuraava:

1. Petsamosta luovutetaan Suomelle aikaisemmin sovittu alue.

2. Repola ja Porajärvi luovutetaan heille. Niiden asukkaat saavat amnestian.

3. Suomenlahden saaret, niiden joukossa Suursaari, jäävät Suomelle, mutta ne on neutraloitava.

4. Kannaksen puheenaolevalla kielekkeellä oleva venäläinen kiinteä omaisuus on luovutettava Venäjän valtiolle, ja huvila-asukkaille on järjestettävä vapaa kulku-oikeus.

5. Heille on myönnettävä konsessio Suojärven metsiin.

Näistä ehdotuksista lupasin kannattaa muita paitsi Kannasta ja Suojärven metsiin kohdistuvia vaatimuksia. Asukkaiden vapaa kulku Kannaksella voitaisiin ehkä kuitenkin jollakin tavalla järjestää.

Kävimme lopuksi kaikki muutkin kysymykset lävitse ja sovimme pääasiassa koko rauhanohjelman. Sen jälkeen ei jäänyt enää moniakaan vaikeuksia jäljelle.

Keršentjev lupasi kutsua Vennolan tänään kello 17 alajaoston istuntoon. Kehotin häntä esittäessään ohjelmansa Vennolalle antamaan tälle ultimaatumien vaatien vastausta maanantaihin mennessä, koska siten saisin asian helpommin Suomessa ajetuksi. Lupasin lähteä huomenna Helsinkiin asian kulkua valvomaan.

Paasikivi ilostui suuresti kuultuaan tuloksen. Hän lupasi suostua siihen, että Vennolalle tänään pidettävää alajaoston istuntoa varten annetaan ohjeeksi olla luopumatta Repolasta ja Porajärvestä ja vasta maanantaina taipua, jos se osoittautuu välttämättömäksi.

Vennola kuljeksi koko päivän levottomana, mutta koetti vakuuttaa: "kyllä tästä hyvä tulee, kyllä tästä hyvä tulee".

Kello 14.30 venäläisten sihteeri soitti ehdottaen alajaoston istuntoa kello 17:ksi. Nousi yleinen riemu. Vennola varsinkin oli mielissään. "Kyllä siitä hyvä tulee, kyllä siitä hyvä tulee" — vakuutti hän yhä uudelleen.

Kello 15.30 meillä oli omassa keskuudessamme neuvottelu alajaoston istunnossa tapahtuvan esiintymisen varalta. Kaikki olimme kovin jyrkkiä ja annoimme Venolalle ohjeeksi:

1. Jos venäläiset ovat taipumattomia, hän vaatii heti keskustelun lopettamista.

2. Jos venäläiset vaativat palaakaan vanhaa Suomea, vastustaa hän sitä jyrkästi.

3. Jos venäläiset luopuvat vaatimasta Suomen aluetta, mutta vaativat Repolan ja Porajärven luovuttamista, oli hänen sitäkin vastustettava.

Tämä neuvottelu oli siitä humoristinen, että kolme meistä (Paasikivi, Voionmaa ja minä) tunsimme etukäteen venäläisten ehdot ja esiinnyimme jyrkkinä vain tukeaksemme minun neuvottelujani venäläisten kanssa. Muut kolme sensijaan (Kivilinna, Walden ja Vennola) olivat yleisen kantansa mukaisesti taipumattomia ja halusivat säästää tarpeelliset myönnytykset seuraavaan kertaan.

Kello 18.30 Vennola palasi alajaoston istunnosta ja toi mukanaan minulle jo tutut Keršentjevin ehdotukset. Lisäksi hän ilmoitti, että tämä oli ehdotuksellaan ilmoittanut olevan ultimaatumien luonteen, sekä että vastaus olisi annettava kolmen päivän kuluessa eli siis tiistaina kello 17. Tähän oli Vennola huomauttanut, että kello kävi jo 19:ää, jolloin Keršentjev oli siirtänyt vastauksen määrähetken kello 19:ksi kolmantena päivänä. Vennola oli siten saanut kahden tunnin diplomaattisen voiton. Hän oli kovasti touhuissaan ja voitonvarmana. Kun hänen nenänsä alle kesken tätä touhua lykättiin "Suomen Sosialidemokraatin" tämäänpäiväinen Repolaa ja Porajärveä koskeva artikkeli, oli hän kovasti raivoissaan. "Hävytön kirjoitus! Nyt on Repola ja Porajärvi mennyt. Ja juuri tämmöisenä päivänä!" Koko illan koetti hän

vielä meidän keskuudessamme saada puolelleen voimia näiden kuntien pelastamiseksi.

Koso kävi luonani kello 21 ja kehui, että yksinomaan minun väliintuloni ansiosta oli rauhanasia saanut näin onnellisen käänteen. Arveli venäläisten luopuvan Suojärven metsiin kohdistuvasta vaatimuksestaan, jos sitä vastustetaan.

Kello 22 jälkeen aloimme pitää neuvottelua ja annoimme Vennolalle siinä ohjeita seuraavaa istuntoa varten. Hänen oli suurin piirtein hyväksyttävä venäläisten ehdotukset lukuunottamatta Suojärven metsiin kohdistuvaa vaatimusta.

Huvittavin puoli tämänpäiväisessä alajaoston istunnossa oli se, että Keršentjev niin puustavillisesti noudatti neuvoani, että antoi vielä ultimaatuminkin Vennolalle.

Vasta kello 1 aikaan yöllä pääsimme yöpuulle. Ja seuraavana päivänä kello 7 aamulla piti minun Paasikiven kanssa jo olla matkalla Helsinkiin, mikä matka niin monta kertaa oli lykkääntynyt.

UUSI NEUVOTTELU HALLITUKSEN KANSSA

Viivyimme Helsingissä syyskuun 5.—8. päivien välisen ajan. Helsingissä oli tällä haavaa suurin osa valtuuskuntamme jäsenistä; vain Vennola ja Kivilinna jäivät Tarttoon antamaan vastauksen venäläisten ultimaatumiin. Istuimme erinäisissä kokouksissa. Valtioneuvoston istunnossa 6. päivänä syyskuuta, jolloin myöskin tasavallan presidentti oli saapuvilla, antoi Paasikivi aluksi tyhjentävän selostuksen neuvottelujen nykyisestä tilasta. Vennola oli myöskin sähköttänyt Holstille laajan selostuksen viime keskustelustaan Keršentjevin kanssa sekä meidän suunnittelemastamme vastauksesta. Siihen hän

oli kuitenkin pannut erinäisiä omia ehdotuksiaan joukkoon.

Keskustelu ei ollut juuri mistään kotoisin, ei ainakaan semmoisen mielestä, joka viime kuukausina ei ollut juuri muuta tehnyt kuin pohtinut näitä kysymyksiä. Vain Holsti oli syvällisemmin perehtynyt rauhan probleemoihin; muut sensijaan tunsivat niitä vain pintapuolisesti. Keskustelu liikkui pääasiassa Petsamon ja Repolan sekä Porajärven ympärillä. Myöskin kauppasopimuksen suunnitelmia kosketeltiin. Repolan ja Porajärven luovuttamista vastustettiin jälleen yleisesti ja pidettiin siihen suostumista suurena kansallisena häpeänä, koska siten petettäisiin näiden kuntien asukkaille annetut juhlalliset lupaukset. Holsti koetti tapansa mukaisesti jälleen saada ratkaisua siirretyksi pari päivää, vaikka Tartossa odotti ultimaatumiajan päättyminen. Valtioneuvoston jäsenistä tuntui edelleen Ingman voimakkaimmin kannattavan rauhan tekoa.

Esitetyistä epäilyksistä huolimatta oli tasavallan presidentti johdonmukaisesti aikaisemmalla kannallaan, että Repolasta ja Porajärvestä saataisiin luopua, ja hän ratkaisi asian sen mukaisesti.

Tästä sähkötti Paasikivi Vennolalle Tarttoon heti istunnon päätyttyä ilmoittaen, että hän voisi jo samana päivänä antaa Keršentjeville ”periaatteellisen myöntävän vastauksen”. Holsti lähetti puolestaan myöskin Vennolalle istunnon menosta laajan selostuksen, jossa hän esiintyi tyytymättömänä presidentin päätöksen johdosta sekä ilmitoi hartaan toivomuksensa, että asiassa vielä voitaisiin jotakin tehdä. ”Varsinkin Sinulla, hyvä veli Vennola, jolla on ollut erinomainen menestys aluekysymyksen kaikissa tukaluuksissa, on nyt juuri tässä loppuselvityksessä vielä ehkä tilaisuus puristaa venäläisiltä jotakin sellaista, mikä yhä lisäisi rauhansopimuksen

kantavuutta. Tässä mielessä olen jälleen tätä taktiikka-puolta teroitellut, koska taktiikallamme olemme tähänkin saakka niin paljon voittaneet”. — Holsti halusi siten edelleen jatkaa ”taktiikkapeliään”, ja kuten seuraavasta näemme, Vennola koetti tehdä parhaansa tätä neuvoa seuratakseen.

Samana päivänä Holsti sähkötteli vielä toisen kerran Vennolalle esittäen huoliaan siitä, että Repolasta ja Pora-järvestä luovuttaisiin. Kun valtioneuvoston istunnossa oli ollut puhetta näiden kuntien asukkaille rauhansopimuksen yhteydessä saatavista takeista ja tämä kysymys siirretty hallituksen ulkoasiainvaliokuntaan harkittavaksi, ilmoitti Holsti, että suunnitelman laatiminen tästä kysymyksestä oli kovin vaikeata. Sitä ei hänen mielestään myöskään olisi Tartossa esitettävä venäläisille ennen kuin kaikki keinot olisi koetettu kuntien säilyttämiseksi Suomen käsissä. Siinä yhteydessä Holsti ilmoitti, että Suomi oli uhrannut näiden kuntien hyväksi jo 35 miljoonaa markkaa sen lisäksi mitä siellä käydyt taistelut olivat maksaneet. Tämän summan ”kompensaationa” voisi hänen mielestään vielä koettaa ”puristaa” itse pitäjät Suomen omiksi.

Tämä ehdotus ei kuitenkaan miellyttänyt Vennolaa. Tämän hän ilmoitti Holstille vielä samana iltana Hughes-keskustelussa. Hänen mielestään oli mahdotonta vetää esiin niitä kustannuksia, mitä Suomi oli pannut Aunuksen ja Vienan-Karjalan asiaan, ”sillä bolsevikit tulevat vastaamaan, mitäs sinne menitte ja oma asianne on maksaa kaikki tällaiset puuhat. On liian paljon vaadittu, että me vielä maksaisimme ne retket ja toimenpiteet, joihin te olette ryhtyneet meidän alueellamme. Olisin hyvin vaikeassa asemassa ryhtyessäni puolustamaan tällaista vaatimusta”. Sen sijaan Vennola oli sitä mieltä, että keskusteluissa olisi pyrittävä kompro-

missiin Repolan ja Porajärven asiassa sillä tavalla, että toistaiseksi ilmoittaisimme luopuvamme sen itäisestä osasta. Jos venäläiset sen ohella saataisiin tekemään myönnytyksiä koko itä-Karjalan väestön itsehallintoon nähden, olisi helpompi puolustaa rauhantekoa niiden silmissä, jotka panevat arvoa Repolan ja Porajärven säilyttämiseen. Tällä menettelytavalla, jos se johdaisi tulokseen, olisi lisäksi seuraavat edut: 1) Suomi täyttää velvollisuutensa kauko-Karjalaa kohtaan; 2) Repolan ja Porajärven luovuttaminen tulee helpommaksi ja vähemmän vastenmieliseksi; 3) se tekee mahdolliseksi Karjalan väestölle kehittää ja säilyttää kansallisuutensa ja kulttuurinsa; sekä 4) avaa *Suomen suomalaiselle* politiikalle vastaisuudessa edellytyksiä ja mahdollisuuksia.

Kun Paasikivi oli hänelle Helsingistä sähköttänyt kehottaen häntä ajamaan Tartossa jo sovittua linjaa, pyysi Vennola Holstia puhumaan Paasikiven kanssa ja esittämään nämä näkökohdat.

Seuraavana päivänä, eli 7. päivänä syyskuuta Paasikivi sähkötti Vennolalle ilmoittaen lukeneensa hänen edellisen päivän keskustelunsa Holstin kanssa. Hän varotti Vennolaa poikkeamasta sovitulta linjalta. ”Venäläiset ovat vaatineet selvän ja varman vastauksen täksi illaksi. Jos nyt emme anna varmaa vastausta, jää kysymys myöskin Petsamosta avonaiseksi, ja venäläiset voivat peruuttaa koko asian. Minä en katsoisi meidän voivan riskeerata asiaa tällä tavalla, sitä vähemmän kun presidentti ja hallitus uudestaan päättivät, että rauha on näillä ehdoilla tehtävä. Mielestäni olisi siis Keršentjeville tänään ilmoitettava periaatteellinen myöntävä vastaus, jotta asia menee kiinni.”

Vennola oli siis saanut selvät ja päättävät ohjeet val-

tioneuvostolta, presidentiltä ja valtuuskunnan puheenjohtajalta. Niiden noudattaminen oli hänelle kuitenkin äärettömän vastahakoista, ja tässä hän sai tukea Holstilta. Heti aamulla ennen alajaoston istuntoon menoaan Vennolalla oli uusi Hughes-keskustelu Holstin kanssa, jolloin hän tiedusteli, onko hänen seurattava Paasikiven selvää sähkösanomaohjetta. Holsti ei tietenkään voinut sanoa muuta kuin, että sitä oli seurattava, mutta, lisäsi hän, "tuskin kaikkea tarvitsee sanoa yhtä aikaa".

Vennolalla oli muuten kiire päivä tänään ollessaan melkein yksinään taistelemassa Tartossa. Hänellä oli ensinnäkin kaksi pitkää alajaoston istuntoa Keršentjevin kanssa; niistä hän laati kaksi pitkää selostusta, jotka sähkötettiin Helsinkiin ulkoministeriöön; ja sen lisäksi hän oli vielä kahteen otteeseen Hughes-keskustelussa Holstin kanssa, viimeksi vielä yöllä kello 23.30 alkaen. Kyllä hänellä aika urakka oli.

Aamupäivän istunnossa hän ei vielä tehnyt minkäänlaisia myönnytyksiä, vaan koetti lypsää Keršentjevilta suostumusta itä-Karjalan kansan itsemääräämisoikeuden nähdessä. Sen verran hän saikin aikaan, että vastapuoli lupasi ottaa asian harkittavaksi. Hänen mainitessaan tästä Holstille tämä oli hyvin tyytyväinen, lausuen: "Voit olla varma, että iloitsen kanssasi uudesta erinomaisesta saavutuksestasi. *Olet todella erinomaisella sitkeydellä jaksanut pysyä viimevuotisessa yhteisessä ohjelmassamme*".

Vasta ilta-istunnossa melkein viimeisillä minuuteilla ennen kello 19:ää, jolloin ultimaatumin määräaika meni umpeen, Vennola ilmoitti Suomen hallituksen periaatteessa hyväksyvän venäläisten ohjelman aluekysymyksissä. Tässä tilaisuudessa ilmoitti Keršentjev, etteivät venäläiset suostu ottamaan itä-Karjalan itsemääräämisoikeudesta mitään itse rauhansopimukseen, mutta ovat

sensijaan valmiit siitä mainitsemaan pöytäkirjassa. Kun Vennola ja Holsti heti tämän jälkeen yöllä tapasivat toisensa Hughes-koneen ääressä, oli heidän keskustelussaan surumielinen sävy. Vennola lausui: ”Kyllä on kovin surkeaa, että olemme sisäisesti niin rikkinäiset, että emme ole voineet yhtyä yksimielisinä pakottamaan ryssä myöntämään aina sortamalleen kansanheimollemme enempää oikeuksia kuin nyt voimme suurella vaivalla ja taistelulla sekä sisään että ulospäin saada aikaan”. Tähän valitukseen yhtyi Holsti: ”Olen kansasi aivan yhtä mieltä sisäisen hajaannuksen surkeista seurauksista”. Molemmat uskoivat viimeiseen saakka, että jyrkällä esiintymisellä tämä asia olisi voitu hoitaa.

JATKUVAA HAPAROINTIA

Tarttoon palasimme syyskuun 8. päivän illalla. Saimme silloin kuulla lähemmät selostukset Vennolan laajoista keskusteluista poissaollessamme. Hän oli siis määrääjän viimeisillä minuuteilla ilmoittanut Suomen *periaatteessa* hyväksyvän venäläisten ehdot ja siten luopunut Repolasta ja Porajärvestä. Valitettavasti hän oli väärinkäsittänyt Paasikiven sähkösanoman ja samalla luovuttanut venäläisille myöskin Suojärven metsien konsession, vaikka siitä ennen Helsinkiin lähtöämme nimenomaan oli sovittu, että tätä vaatimusta ei hyväksyttäisi. Periaatteellisesta hyväksymisestäään huolimatta hän oli vielä saapumispäivänämme edelleen jatkanut sitkeätä keskustelua tämän ohjelman yksityiskohdista ja ennen kaikkea karjalaisen väestön tulevasta kohtalosta.

9/9. Valtuuskunnalla oli tänään kahteenkin otteeseen perusteellisia neuvotteluja ohjelman yksityiskoh-

dista. Käytiin lävitse koko ohjelma ja sovittiin sen ajamisessa noudatettavasta menettelytavasta. Suojärven metsien luovuttamiseen ei valtuuskunnalla ole halua, vaikka se tavallaan sisältyi Vennolan jo antamaan periaatteelliseen suostumukseen. Waldenin käsityksen mukaan venäläisten tarkoituksena oli saatuaan näihin metsiin oikeuttavan konsession haltuunsa myydä ne heti takaisin Suomen valtiolle saadakseen Suomen markkoja. Hän ehdotti, että me päinvastoin pyytäisimme konsessiota Venäjältä ja suostuisimme maksamaan siitä hyvän hinnan, joten venäläiset siten saisivat suomenmarkantarpeensa tyydytetyksi.

Yllättävänä uutisena tuli tieto, että Keršentjev ja Tichmenjev aikovat matkustaa Moskovaan ja viipyä siellä ainakin kahdeksan päivää. Jos tämä toteutuu, tulisi se ilmeisesti keskeyttämään neuvottelut koko siksi ajaksi. Paasikivi ehdottikin jo tämän johdosta, että me vuorostamme antaisimme ultimaatumia ja vaatisimme, että asiat keskusteltaisiin nyt yhteen menoon loppuun. Ellei tähän suostuttaisi, matkustaisimme mekin pois. Sovittiin kuitenkin, että Vennola tilaa täksi päiväksi alajaostonsa kokouksen ja kehottaa Keršentjeviä siirtämään matkansa.

Vennolalla olikin istuntonsa tänään kello 14. Kun hän otti puheeksi Keršentjevin matkan siirtämisen, ilmoitti tämä, että neuvotteluja voidaan kyllä hänen poissaollessaan jatkua, sillä Berzin ja asiantuntijat tulevat jäämään paikoilleen.

Tänään saamme vastaanottaa Holstin laajan "muis-tion" jatkuvissa neuvotteluissa noudatettavasta taktiikasta. Hänen mielestään meidän pitäisi "juurta jak-saen" valaista vastapuolelle suomalaista katsantokan-taa Repolan ja Porajärven asiassa, ikäänkuin sitä ei jo olisi melkein liiaksikin tehty. Totesimme, ettei muis-

tiosta ole meille mitään hyötyä. Sivultapäin on niin helppo antaa neuvoja.

10/9. Omassa keskuudessamme jatkuivat neuvottelut.

11/9. Tänään oli ainoastaan taloudellisen alajaoston muodollinen istunto.

Nyt näyttää taasen tulevan pitempi pysähdys. Sekä Keršentjev että Tichmenjev ovat Moskovassa, ja vaikka he vakuuttivat, että neuvottelut siitä huolimatta voivat jatkua, ovat ne tosiasiallisesti täydellisesti lamassa. Sitäpaitsi ilmoitti Holsti tänään, että eduskunnan ulkoasiainvaliokunta on kutsuttu koolle viikon päästä, ja kehotti meitä pitämään asioita avoimina siihen saakka. Vennola ja Kivilinna puuhaavat jälleen kovasti Repolan ja Porajärven saamiseksi. On uudelleen herätetty kysymys niiden vaihtamisesta Kannaksen kielekkeeseen.

12/9. Suomessa nousee itä-Karjalan henki. Lähetystöjä kulkee hallituksessa ja sanomalehdet rummuttavat Suomen "kunniakäsitteistä". Voionmaa, joka on Helsingissä, kertoi tämänpäiväisessä Hughes-keskustelussa tästä yksityiskohtia. Hänen mukaansa "eräissä maalaisliittolaisissa ja kaiketi muissakin piireissä ollaan meidän kantaamme tyytymättömiä. Karjalaispoliitikot ja lähetystöt liehuvat täällä ankarasti." Sen vuoksi piti hän tärkeänä, että tulisin saapuville eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan kokoukseen, mistä kuitenkin kieltäydyin. Voionmaa mainitsi myöskin epäilevänsä valtuuskunnan keskuudessa puheenaollutta suunnitelmaa, jonka mukaan Repolan länsiosa koetettaisiin saada luovuttamalla sitä vastaan osia Kannaksesta, koska sillä saadaan taasen kaikki suoritettu työ kaadetuksi tai ainakin työtä jarrutetuksi.

Tänään iltapäivällä oli myöskin Paasikivellä Hugheskeskustelu Holstin kanssa. Paasikivi halusi tietää, mitä tarkoitusta varten ulkoasiainvaliokunta oli kutsuttu koolle. Holsti mainitsi, että valiokunnalle halutaan uudelleen antaa täydellinen selostus neuvottelujen kuluista. Pääministeri pitää ennen kaikkea tärkeänä, ”että koko kauko-Karjalan kysymystä saataisiin pohtia ulkoasiainvaliokunnan jäsenten kanssa, kun kerran sanomalehdissämme on kiinnitetty tähän kysymykseen erikoisen suurta huomiota. Sitäpaitsi kuuluu maaseudulta ääniä, että pitäisi lähettää lähetystöjä hallitukselta vaatimaan jyrkempää esiintymistä tässä asiassa. Kerrotaanpa kaupungilla, että eduskuntapiireissä on pantu alulle valmistuksia rauhansopimuksen ratifiointiin esittämiseksi. Eräät oikeistopiirit, jotka viime vuonna näihin aikoihin suunnittelivat Pietarin valloittamista, odottavat saavansa tässä suhteessa apua maalaisliitolta.”

Paasikiven mielestä ulkoasiainvaliokunnan kokoontuminen tällä hetkellä oli jotenkin myöhäistä. ”Kun ulkoasiainvaliokunta kolme viikkoa takaperin oli koossa, esitettiin sille kaikki rauhanneuvotteluja koskevat kysymykset, ja silloin, samoin kuin samaan aikaan ja myöhemmin hallituksen kanssa, sovittiin rauhanteossa kysymykseen tulevista periaatteista, vieläpä yksityiskohdistakin, ja näiden ohjeiden mukaan olemme me täällä toimineet niinkuin hallitus on määrännyt. Ja nyt ovat asiat menneet jo niin pitkälle, että ulkoasiainvaliokunta, yhtä vähän kuin muutkaan, ei voi niihin enää suuresti vaikuttaa.” Paasikivi luetteli samalla ne harvat kysymykset, jotka silloin vielä olivat avonaisina. Ne olivat: 1) Kysymys Karjalan itsehallinnosta; 2) Repolan ja Porajärven asukkaille myönnettävät takeet; 3) Suojärven metsät; 4) Laivakysymys; 5) Petsamon pohjoinen raja ja sen neutraloiminen; 6) Seivästön ja Raja-

joen seutujen servituutti; sekä 7) kysymys kauppasopimuksesta.

Vielä otti Paasikivi Holstin kanssa puheeksi mahdollisuuden puheenaolleen kompromissin tekoon, jonka mukaan Repolan länsipuolen saamiseksi voitaisiin tarjota venäläisille: 1) Suojärven metsät; 2) rahaa sopiva summa, jos käy välttämättömäksi; sekä 3) Kannaksen kieleke. Tällainen ratkaisu olisi hänen mainintansa mukaan erinomaisen edullinen Suomelle. — Tähän käsitykseen yhtyi laajoin perusteluin Holstikin. — Lopuksi ilmoitti Paasikivi, että valtuuskunta joka tapauksessa löisi asioita lukkoon odottamatta ulkoasiainvaliokunnan kokousta.

13/9. Olemme ilmeisesti arvioineet venäläisten myöntyväisyyden liian suureksi. Olemme joka kysymyksessä jännittäneet jouta liian kireälle ja esiintyneet jyrkkinä. Seuraus tuli näkyviin tänään pidetyssä taloudellisen alajaoston istunnossa. Siinä venäläiset hylkäsivät kaikki meidän ehdotuksemme. Täytyy alkaa jälleen perääntyä.

Muuten taas vain odottelemme. Venäläisetkin odottelevat Keršentjevin paluuta Moskovasta eivätkä ratkaise mitään.

Meille lähetetään uskollisesti jäljennöksiä monista sähkösanomista, joita erinäiset itä-Karjalassa pidetyt kokoukset sekä Suomessa toimivat järjestöt ovat lähelleet hallituksen yhteydessä toimivalle "Itä-Karjalan toimituskunnalle" sekä Holstille. Kaikissa niissä painostetaan voimakkaasti rajantakaisten alueiden väestön suurta halua päästä "Suomi-äidin helmaan".

Eräs toinenkin sähkösanomakirje lähetetään meille. Se paljastaa tästä asiasta erään uuden puolen, josta julkisuudessa ei ole paljon puhuttu. Samainen "Itä-Karjalan toimituskunta" ilmoittaa, että Repolan ja Pora-

järven kuntien alueella on tehty paljon metsäkauppoja, jotka nyt uhkaavat käydä mitättömiksi. Luetellaan kymmenkunta suomalaista toiminimeä, niiden joukossa Metsähallitus, joiden metsänhakkuukontrahdit käsitteivät yhteensä n. 120 000 runkoa. Kaikista näistä on maksu suoritettu. Puista on osa kaadettu lopun ollessa vielä metsissä pystyssä. Ellei näitä puita saada ulos, ilmoitetaan menetyksen nousevan n. viiteen miljoonaan markkaan. Näiden kontraktien takana oleva voimakas ryhmä ilmeisesti pitää myöskin puheenaolevien kuntien kysymystä päiväjärjestyksessä.

14/9. Päivä kului odottelussa. Neuvotteluja ei ollut.

Illalla saapui tieto tasavallan presidentin päätöksestä Paasikiven esiinheittämään ajatukseen Repolan ja Porajärven länsiosien hankkimiseksi tehtävään kompromissiehdotukseen nähden. Presidentti oli päättänyt antaa seuraavan ohjeen: "Rauhanneuvotteluja on jatkettava ulkoasiainvaliokunnan kokoontumisesta huolimatta. Jos neuvottelukunta katsoo sen mahdolliseksi saattamatta kokonaistulosta vaaraan, voi neuvottelukunta koettaa saada länsiosan Repolaa ja Porajärveä Suojärven konsessionia ym. taloudellisia myönnytyksiä vastaan, mutta Suomen alueen luovuttaminen ei voi tulla kysymykseen." — Valtuuskuntamme sai siten jo neljännen kerran jyrkän kiellon käyttää Suomen aluetta vaihtovälineenä rauhaa tehtäessä.

Vennolalla ja Holstillä oli tänään jälleen pitkä Hughes-keskustelu. Tärkein uutinen siinä oli Holstin ilmoitus, että Petsamon kysymyksen esilläolo on Norjassa herättänyt huomiota, sekä että siellä vaadittaisiin Norjaa sekaantumaan Tarton neuvotteluihin. Helsingissä oleva Norjan lähettiläs Urbye, joka on ollut lomalla kotimaassaan, on kiireesti matkalla Helsinkiin tässä tar-

koituksessa. Vennola vastasi tämän kysymyksen olleen esillä Keršentjevinkin kanssa, mutta että hän tällöin oli maininnut Suomen kyllä selvittävän välinsä Norjan kanssa, jolla ei ole mitään oikeutta sekaantua Suomen ja Venäjän välisen rauhansopimuksen tekoon.

15/9. Tänäankään ei ollut mitään neuvotteluja.

Sain Voionmaalta, joka oleilee Helsingissä, pitkän sähkösanomakirjeen, missä hän selostaa mielialoja Suomessa Karjalan kysymyksen ympärillä. Kun kirje kuvastaa eri tahoilla vallitsevaa kiihkoa, on syytä siitä hiukan lainailla. Voionmaa kirjoitti: "Karjalaisagitatio on kovassa käynnissä. Viipurissa pidetyn Aunuksen, Vienan ja Inkerin hallintoelinten edustajain kokouksen tänään julkaistussa Suomen tasavallan kansalaisille osoitetussa julistuksessa lausutaan mm.: 'Me Vienan ja Aunuksen edustajat tahdomme kaikelle Suomen kansalle lisäksi huomauttaa, että heimomme eivät ole edustajainsa kautta valtuuttaneet ketään luovuttamaan meillekin kallista kansojen itsemääräämisoikeuttamme. Sellaiseen omavaltaiseen luovutukseen tekisivät Suomen rauhanneuvottelijat Tartossa itsensä syypäiksi, jos he sopisivat Venäjän kanssa pelkän kulttuuriautonomian myöntämisestä meille ilman oikeutta meille saada itse päättää valtiollisesta asemastamme ja kohtalostamme.' — Repolan ja Porajärven lähetystö on rehkinyt täällä erillään muista karjalaisista. Helsingin Sanomissa julkaistussa selonteossaan lähetystö sanoo, etteivät sen käynnit presidentin, pääministerin, ministerien sekä minun ja Kotosen luona ole johtaneet suotuisiin tuloksiin. Holstille lähetystö jätti kiitollisuusadressin, kuten sanat kuuluivat, 'hänen erikoisen suuresta myötätunnostaan lähetystön toivomuksille'. Minulle lähetystön johtaja, nimismies, nuori ylioppilas Bobi Sivén esitti

vaatimuksen, että rauhanneuvottelut ovat katkaistavat, ellei Repolaa anneta Suomelle, ym. samaan suuntaan. Tämä lähetystö on jo lähtenyt, mutta toisia kuuluu saapuneen, mm. Etelä-Pohjanmaalta, niin että kyllä saatte kuulla kunnianne. Kaikesta päättäen tulee perjantain ulkoasiainvaliokunnasta ensi luokan kansankokous. Ellette ehdi pian päätökseen, voi tulla sellaisia ultimaatumeja, että saatte pian pakata kapsäkinne kesken kaiken. — Suomen Sosialidemokraatti on tänään kirjoittanut muutamia suoria sanoja Repolan ja Porajärven kysymyksestä. Artikkelin loppu kuuluu seuraavasti: 'Sanalla sanoen: rehellisten ja sovittelevien neuvottelujen kautta ollaan ilmeisesti juuri pääsemässä sellaiseen rauhansopimukseen, joka voi pysyvästi tyydyttää kumpaakin kansaa, riippumatta siitä, minkälainen hallitusjärjestelmä kummassakin maassa eri aikakausien vaiheissa tulee olemaan. Mutta ihmeellisesti tuntuu se, että maassamme voi vielä olla sellaisia voimia, jotka vielä nyt, sen jälkeen kun hallituksemme ja rauhanneuvottelukuntamme taholta on ilmoitettu suostuttavan mainitunlaisilla ehdoilla solmittavaan rauhansopimukseen, alkavat harjoittaa julkista ja salaista agitatiota perääntymiseksi tasavaltamme taholta eräässä tärkeässä sopimuskohdassa. Tarkoitamme Repolan ja Porajärven luovuttamista vastustavaa kiihoitustyötä, jossa suhteessa kuuluu ympäri maata suunniteltavan erinäisiä kansankokouksia valmiine ponsilauseineen. Tällainen puuha, jos sellaista tosiaan laajemmissa piireissä vakavasti ajatellaan, on leimattava rikolliseksi peliksi . . . Olemme aikaisemmin osoittaneet, että Repolan ja Porajärven pitäjien maahamme "liittäminen" on ollut sellainen väkivaltainen leikkaus, josta ei tulisi koitumaan onnea maallemme, mutta samaa on myöskin sanottava asiasta itse näiden pitäjien

asukkaisiin nähden, sillä itä-Karjalaan he kuuluvat taloudellisesti, uskonnollisesti ja sivistyksellisesti, ja toiselta puolen vaikuttaisi tuollainen keinotekoinen leikkaus vain heikontavasti itä-Karjalan heimoon kokonaisuutena katsottuna. Tämä tuntunee ehkä kylmältä puheelta niille, joiden korviin on kuiskailtu itä-Karjalan tai sen osien vapauttamisesta ja onnellistuttamisesta sankarirunouden kuvitteleman suur-Suomen voittamattomilla aseilla. Mutta me puolestamme toistamme saman, mitä olemme jo useasti ennenkin lausuneet, että siitä unelmasta on luovuttava, koska se yksinkertaisesti on mahdottomuus. Siitä ei olisi muuta seurausta kuin kiistanalaisen alueen pysyväisesti taisteluhan alaiseksi saattaminen taikka, mikä on yhtä mahdollista, ei ainoastaan itä-Karjalan, vaan myöskin maamme tuhoutuminen vastaisessa sodassa . . . On kerta kaikkiaan lausuttava julki, ettei asiain nykyisessä vaiheessa enää saa uusien vaatimusten esittämisellä viivyttää ja uhanalaiseksi saattaa rauhanneuvotteluja . . .’ ”

Tämmöisiä jännittäviä uutisia oli Voionmaalla kerrottavana Suomessa käydystä taistelusta itä-Karjalan kysymyksen ympärillä.

16/9. Keršentjev palasi tänään Moskovasta, ja heti alkoivat neuvottelut hyvällä vauhdilla uudessa seka-jaostossa, jonka pitäisi selvittää kaikki vielä riidanalaisina olevat kysymykset yhdessä. Siihen tulivat meidän puoleltamme Paasikivi ja Vennola. Minuakin vaadittiin mukaan, mutta kun meidän taholtamme ajettavaksi määrätty ohjelma ei miellyttänyt, kieltäydyin osallistumasta. Tämä sekajaosto on tänään istunut jo kaksi kertaa. Sen suurimpana vastuksena ovat nyt Repolan ja Porajärven väestön ”takeet”, joita Suomesta käsin vaa-

ditaan ajettavaksi. Venäläisten taholta esitettiin ehdotus Karjalan autonomia-asiassa. Se nojautui kokonaan Karjalan Työkommuunille osana Federatiivisesta Neuvostotasavallasta myönnettyihin oikeuksiin. Kun tämä ehdotus ei tyydyttänyt suomalaista valtuuskuntaa, annettiin sen puolesta vastaehdotus, joka pyrki turvaamaan paikallisen väestön itseverotusoikeuden, kielen ja vapauden itse järjestää taloudelliset olonsa. Näiden molempien ehdotusten välillä käydään lähipäivinä ilmeisesti laajoja keskusteluja.

Suomalaiset neuvottelijat tunnustelivat Repolan ja Porajärven läntisten osien Suomelle säilyttämismahdollisuuksia, mutta venäläiset hylkäsivät ajatuksen jyrkästi haluamatta edes keskustella siitä. Se oli sen haaveen hautaus.

Holstin pyynnöstä olemme laatineet selostuksen neuvottelujen nykyisestä vaiheesta. Se on tarkoitettu eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan kokousta varten ja lähetettiin tänään.

Voionmaa oli halunnut kanssani Hughes-keskustelua saadakseen tuoreimpia tietoja ulkoasiainvaliokunnan kokousta varten. Tyydytin hänen tiedonhalunsa.

17/9. Ollessamme tänään kokouksessa "Seltsin" talolla halusi Keršentjev taasen kahdenkeskistä keskustelua. Parin istunnon välillä oli keskusteluun neljännes-tunti aikaa. Hän valitteli suomalaisten vilpistelevän, kun ottavat takaisin jo tekemiään myönnytyksiä, kuten kauppasopimuksessa ja Suojärven metsiä koskevassa asiassa. Myöskin Repolasta ja Porajärvestä on uudelleen viritetty laaja keskustelu. Näin ollen hän oli toivoton ja kysyi mielipidettäni neuvottelujen jatkamisen menestymismahdollisuuksista.

Ilmoitin etten omasta puolestani pidä Repolan ja itä-Karjalan kysymyksiä tärkeinä, mutta että maassamme on piirejä, jotka tekevät niistä suuren asian. Puolestani tyydyn siihen, mitä he näistä asioista katsovat voivansa vastaisuuteen nähden luvata. En myöskään halunnut pitää rajariitaa Petsamon Kalastajasaarennolla kovin tärkeänä. Lisäksi ilmoitin kannattavani kauppasuhteiden järjestämistä tarkoittavain artiklain hyväksymistä. Sitävastoin pidin kiinni Suojärven metsistä, Petsamon ja Seivästön neutraliteettipykälistä sekä Kalastajasaarenon kalastusoikeudesta. Täten tulisivat jäljelläolevat ongelmat hyvin yksinkertaisiksi, joten pian voisimme päästä tuloksiin. Kehotin venäläisiä hyväksymään minun ohjelmani.

Asia jäi keskustelussa avoimeksi. Sovimme jälleen tapaamisesta parin päivän päästä, Repolan ja Porajärven sekä itä-Karjalan kysymyksiä koskevan keskustelun päätyttyä.

Tänään on sitten paljon touhua aiheuttanut eduskunnan ulkoasiain valiokunnan kokous Helsingissä. Perästä kuuluu!

Illalla saimme Helsingistä tasavallan presidentin päätöksen itä-Karjalaa koskevien takeiden ajamiseksi. Presidentti oli hyväksynyt suurimman osan valtuuskunnan ehdotuksesta. — Tiedoittaessaan tästä ilmoitti Holsti Norjan lähettilään Urbyen käyneen hänen luonaan selittämässä, että Norja ei ole tehnyt eikä aio tehdä mitään esitystä Venäjälle vaikeuttaakseen Petsamon luovuttamista meille. Sekin huhu oli siten täysin perätön sanomalehtiankka, vaikka Holsti oli siitä tehnyt hälytysjutun.

18/9. Heti aamulla sain Voionmaalta Helsingistä sähkösanomakirjeen, jossa hän lyhyesti mainitsi ulkoasiain-

valiokunnan istunnon tuloksen. Kokous, jossa olivat olleet saapuvilla koko valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunta, eduskunnan puhemiehet sekä joitakin rauhanvaltuuskunnan jäseniä, oli muodostunut suureksi luottamuslauseeksi rauhanvaltuuskunnalle. Yleensä oli oltu nopean rauhanteon kannalla, ja maalaisliittolaiset Alkio, Juutilainen sekä Vuorimaa jäivät yksin. Colliander, joka sanoi esittävänsä koko ruotsalaisen ryhmän mielipiteitä, oli samalla kannalla kuin sosiaalidemokraatit. Itä-Karjalan sisäinen itsemääräämisoikeus sai yksimielisen kannatuksen, niin että siinä kohden Suomen rintama on ehyt ja voidaan olla kireitä. Asiaa ei kuitenkaan ollut pidetty sellaisena ultimaatumiasiana, että neuvottelut sen vuoksi olisi katkaistava. ”Siis nyt on myötätuulta rauhan asialle meidän ohjelmamme perustalla; painakaa pojat palkeita!” — lopetti Voionmaa tyytyväisen sähkösanomansa.

Tuskin olin ennättänyt lukea Voionmaan sähkösanoman, kun jouduin Hughes-keskusteluun Hannes Ryömän kanssa. Hän täydenteli vielä kuvauksia ulkoasiainvaliokunnan istunnon kulusta. Hänen mukaansa Holsti oli ollut hiukan hyökkäävällä kannalla, syyttäen suomalaisten erimielisyyttä siitä, ettei Repolaa ja Porajärveä ollut saatu, kun sensijaan Petsamo saataneen juuri yksimielisyyden ansiosta. Tätä vastaan oli huomautettu Paasikiven raporteissakin mainitun, että Petsamo oli saatu luopumalla Repolasta ja Porajärvestä. Ryömän mukaan Holsti ja muut intrigoivat piirit eivät valiokunnassa saaneet juuri minkäänlaista kannatusta Repolaa ja Porajärveä koskevalle politiikalleen.

Päivällä saimme Holstin sähkösanoman, jossa ilmoitettiin, että pääministeri Erich luettuaan amnestiapykälä koskevat ehdotukset oli katsonut meidän niissä poikenneen aikaisemmin annetuista ohjeista siksi paljon,

että hän aikoo ottaa asian uudelleen viralliseen käsitte-
lyyn ensi maanantaina.

Illalla olimme "Vanemuisessa" katsomassa "Cornevil-
len kellot"-nimistä operettia. Tapasin siellä venäläisten
tulkin Koson, joka valitteli neuvottelujen hitautta ja
kehotti minua taasen neuvottelemaan Keršentjevin
kanssa. Ilmoitin aikoneeni pyrkiä tämmöiseen keskus-
teluun. — Puhelin asiasta Paasikiven kanssa samassa
tilaisuudessa, mutta hän arveli olevan parasta lykätä
tätä keskustelua päivän tai pari, kunnes Vennola on
saanut alustavasti keskustelluksi Repolan ja Karjalan
takeista. Täten jäi Koson kanssa sopimatta Keršent-
jevin tapaamisen aika.

19/9. Paasikivi palasi tähän tapaamiseen. Tällöin pää-
tettiin siirtää tapaaminen ainakin seuraavaan päivään.

Sen johdosta että Erich aikoo Holstin ilmoituksen
mukaan uudelleen ottaa esille amnestia-asiaa koske-
vat artikkelit, sähkötti Paasikivi tänään Holstille, että
Erichille ilmeisesti on tapahtunut erehdys. Valtuus-
kunta on sananmukaisesti esittänyt presidentin hyväk-
symän amnestiapykälän. Freyille, joka oleskeli Helsin-
gissa, sähkötettiin samalla tästä asiasta ja kehoitettiin
häntä valvomaan, ettei tästä kysymyksestä enää nousisi
sekaannusta.

Vennola keskusteli tänään alajaostossaan Petsamon
pohjoisesta rajasta sekä itä-Karjalan itsehallinnosta
pääsemättä sopimukseen. Jälkimmäisessä asiassa venä-
läiset pysyvät jäykästi kannallaan, ettei tätä asiaa ole
sisällytettävä itse rauhansopimukseen. Sensijaan he
ovat suostuvaisia antamaan siitä yksipuolisen julistuk-
sen. Sen sanamuodosta aletaan päästä lähemmäksi toi-
siaan.

20/9. Paasikiven sähkösanoman johdosta on Erich uudelleen tutustunut amnestiakysymyksen vaiheisiin ja myöntää erehtyneensä. Asia on hoidettu presidentin ohjeiden mukaisesti, joten hänellä ei ole siinä muistuttamista.

Saamme Helsingistä tiedon, että ehdotuksemme tulevien taloudellisten suhteiden järjestämisestä, toisin sanoen kauppasopimukseksi, on ollut traktaattikomitean asiantuntijain tarkastettavana, jotka siitä nyttemmin ovat antaneet lausuntonsa. Se oli täysin kielteinen. Asiantuntijain mielestä sopimusehdotus on yksipuolisesti Venäjälle edullinen. Lueteltuaan tällaisia epäedullisia kohtia, tulevat asiantuntijat siihen tulokseen, että "on annettava kauppasopimuksen, jopa rauhansopimuksenkin raueta. Talouselämän edustajina uskaltaavat asiantuntijat käsityksenään lausua, että *rauhanteke tulee vaikuttamaan epäedullisesti suhteisiimme Ranskan ja Englannin ja Amerikan finanssimaailmaan sekä todennäköisesti valuuttamme arvoon.* (Lausunnossa alleviivattuna). Rauhan viipymisestä ei talouselämän kannalta olisi mitään haittaa". Tämän lausunnon olivat allekirjoittaneet: Alfr. Norrmén, A. Lagerlöf, E. Hultin, Henrik Ramsay, Edv. Järnström ja Ilmari Saari. — Liikemaailmakin näyttää yhtyvän rauhan vastustajiin. Edelläoleva lausunto esitellään tasavallan presidentille huomenna.

Vennola keskusteli tänään jälleen alajaostossaan. Keskustelu koski itä-Karjalan itsehallintoa, Petsamon kauttakulkuliikennettä ja kalastusoikeuksia sekä liikenteen järjestämistä Karjalan kannaksella. Uusia ehdotuksia tehtiin molemmin puolin, mutta päätöksiin ei päästy.

Taas on paljon asioita tarttunut Helsinkiin kiinni. Täsmällisten ohjeiden puuttuessa on vaikeata jatkaa neuvotteluja.

21/9. Frey ilmoittaa Helsingistä — traktaattikomitean mietinnöstä puhuessaan — että rauhaa vastustava liike voittaa siellä yhä enemmän alaa. Nähtävästi hän liikkuu piireissä, joissa tämä mieliala on vallalla.

Valtuuskunnan kokouksessa tänään suutuin pahanpäiväisesti, kun Repolan ja Porajärven asukkaiden turvallisuutta koskevat määräykset päätettiin uudelleen alistaa Helsinkiin, varsinkin kun meillä siinä suhteessa oli vapaat kädet, ja kun käsittelyn kestäessä tehtiin muutoksia jo sovittuihin kohtiin. Kokosin paperini ja poistuin mielenosoituksellisesti. Alan olla peräti harmistunut tähän tuloksettomaan työskentelyyn oltuani jo puoli vuotta kiinni samassa asiassa ja kohdatessani päivittäin pelkkää harmia ja vastustusta.

Asiat ovat muuten taas aika pahasti sotkeutuneet. Molemmiin puolin ollaan taipumattomia toisarvoisissa kysymyksissä. Suomalaiset alkoivat tämän pelin. Oltiin niin vakuuttuneita venäläisten rauhantarpeesta, että luultiin kaikkien vaatimusten tulevan hyväksytyiksi. Sen vuoksi ei mistään suostuttu tinkimään, jopa peruutettiin kaksikin jo annettua myönnytystä, nimittäin kauppasopimus ja Suojärven metsiin vahingossa luvattu konsessio. Venäläiset ovat sen jälkeen omaksuneet saman menettelytavan, ja nyt ei taaskaan päästä lainkaan eteenpäin. Kokoonnutaan vain. Puhutaan samaa kuin monesti aikaisemminkin ja taas hajaannutaan.

Illalla ilmoitti Holsti, että hallitus käsitteli tänään presidentin puheenjohdolla kauppasopimuskysymystä ja traktaattikomitean siitä antamaa lausuntoa. Asia oli pitemmän keskustelun jälkeen palautettu uudelleen traktaattikomiteaan, jonka kokouksessa Frey on oleva saapuvilla meidän tarkoituksiamme selittämässä. Etupäässä tullikysymys näyttää herättäneen vastustusta.

24/9. Edellisinä päivinä ei ole saatu aikaan juuri mitään. Tullikysymys on jo viikon päivät ollut hallituksessa ratkaisuaan odottamassa. Samoin yleinen neutraliteettisopimus ja Suursaaren neutraloiminen. Olemme näistä päivittäin hätyytelleet hallitusta saamatta tulosta. Sillä välin ei kunnolla ole voinut jatkaa keskusteluja venäläisten kanssa.

Pari päivää takaperin minulla oli Ryömän kanssa Hughes-keskustelu, jossa hän uteli asioitamme ollen halukas tietämään, emmekö vähitellen ala valmistua, kun kerran eduskuntakin jo on sopimuksen pääperiaatteiden takana. Kerroin hänelle hetken vaikeuksistamme ja tulin maininneeksi myöskin traktaattikomitean lausunnosta, jossa asetuttiin vastustamaan rauhaa. Pyynnöstään annoin hänelle oikeuden julkaista tämän tiedon uutisena. Ryömä tekikin niin ja kirjoitti sen johdosta vielä artikkelinkin, joka eilen oli lehdessä julkaistuna. Heti seuraavana aamuna nousi täällä suuri huuto. Holsti oli lähettänyt Paasikivelle äkäisen sähkösanoman, haukkuen minut siinä persoonallisestikin. Paasikivi sanoi minulle heti aamulla, että on tullut "kauhea sähkösanoma" minua vastaan. Lykkäsin syyn Ryömän niskoille, joka tarpeettomasti oli kirjoittanut uutisensa lisäksi artikkelinsa ja muutenkin väärinkäyttänyt saamiaan tietoja.

Samassa sähkösanomassaan Holsti muuten kertoi seuraavaa: "Olin äsken päivällisillä, jossa oli mukana mm. Svinhufvud. Hän ilmoitti vastustavansa rauhan pikaista tekemistä, ja häneen yhtyivät muut. — Huomisaamuksi on ylioppilaskunta kutsuttu koolle keskustelemaan rauhasta, ja tietysti tullaan tekemään jyrkkiä päätöksiä. Hallituksen asema käy siis selvästi eduskunnassa sitä vaikeammaksi, kuta enemmän suuri yleisö jo nyt hyök-

kää rauhanehtojen kimppuun. Suomen Sosialidemokraatin edustus siellä Tartossa tekee siis ilmeisesti pelkkiä karhunpalveluksia koko rauhanasialle jatkamalla sellaista hyökkäystaktikkaa, johon Helsingin muut lehdet pääsevät iskemään kiinni.”

Paasikivi oli tänään Berzinin pyynnöstä tämän luona keskustelemassa. Keskustelun aiheena oli oikeastaan neutraliteettiartiklasta ja siihen liittyvästä kansainliittokysymyksestä aiheutunut selkkaus. Samalla olivat puheenjohtajat kosketelleet muitakin jäljelläolevia riitakysymyksiä.

Palattuaan Paasikivi kahdenkesken tunnusti minulle puhuneensa myös jo aikaisemmin herätetystä Repolan ja Porajärven länsiosien Suomelle saamisesta. Berzin ei ollut pitänyt tätä aivan mahdottomana, mutta oli sanonut ehdotuksen tulleen liian myöhään. Tästä oli Paasikivi tullut siihen käsitykseen, että tämä alue olisi voitu saada Suomelle, jos me Repola-kysymyksen aikaisemmassa vaiheessa olisimme ymmärtäneet sitä vaatia. Totesimme sen silloin kyllä tuntuneen aivan mahdottomalta, kun meidän siinä vaiheessa oli vaikeata saada venäläisiä luopumaan edes vaatimuksistaan Suomenlahden saariin ja Kannaksen kielekkeeseen nähden. Jos kuitenkin tulisi tietoon, että tämä Repolan länsiosa on menetetty meidän taitamattoman pelaamisemme takia, voitaisiin meitä syytä moittia. Sen vuoksi hän ei uskaltanut siitä mainita muille kuin minulle, jonka kanssa aikaisemmin oli ”konspiroinut”. — Nyt se kuitenkin on syytä mainita historiankirjoittajain varalta.

Tässä yhteydessä Paasikivi pyysi minuakin koettamaan, eikö vieläkin, kotona syntyneen mieltenkuohon rauhoittamiseksi, olisi mahdollista saada tätä Repolan ja Porajärven länsiosaa Suomelle. Tehtävä tuntui kovin

vastenmieliseltä, mutta lupasin koettaa keskustella siitä Keršentjevin kanssa. Sovimme siitä, että koetamme tarjota siitä hyvää hintaa, niin että se voisi koitua venäläisille hyväksi afääriksi. Ohjelmamme tätä varten oli seuraava:

1. Luovumme vaatimasta Petsamon pohjoisinta niemä; 2. myönnyimme Suursaaren neutraloimiseen; 3. myönnyimme Suojärven metsien konsessioon; 4. luovumme vaatimasta Repolan väestölle turvallisuustakeita; 5. tarjoamme kauppasopimuksen yhdeksi vuodeksi, kolmen kuukauden irtisanomisella; 6. laivakysymyksessä tyydymme heidän ehdottamaansa järjestylyyn; ja 7. maksamme käteistä rahaa esimerkiksi 50 miljoonaa markkaa. — Valitettavasti emme voineet tarjota mitään aluevastiketta, mikä olisi ollut paras tarjous ja ehkä yksinäänkin riittävä.

Pyysin Koson kautta keskustelua Keršentjevin kanssa huomenaamuksi. Keskustelu tapahtuikin kello 11 "Automatissa". Se ei kuitenkaan johtanut tuloksiin. Huomautukseni, että Suomessa on kova agitaatio rauhaa vastaan, kuittasi hän lausumalla, että ellei Suomi halua rauhaa, voidaan se jättää tekemättä. Periaatteellisista syistä hän ei katsonut voivansa ottaa ehdotuksiani edes puheeksikaan oman valtuuskuntansa keskuudessa. Hän muuten hermostui pahasti koko aiheesta ja väitti suomalaisten aina tekevän uusia ehdotuksia ja peruuttelevan jo tehtyjä myönnytyksiäkin, mikä muuten pitikin paikkansa. Mainitsin halunneeni vain tehdä kysymyksen, ja kun vastaus oli kielteinen, sai asia jäädä. Siitä ei siis sen enempää. — Samalla puheltiin myöskin loppuselvityksen yksityiskohdista.

Aamulla saapui Helsingistä presidentin päätös siellä viipyneistä asioista. Suuri osa valmiista päätöksistämme

käsketään siinä repimään auki. Varsinkin ohjelma kauppasopimusta varten oli merkillinen. Siinä haluttiin varata Suomelle kaikki edut kymmeneksi vuodeksi antamatta niitä vastaan Venäjälle juuri mitään, ja senkin vähän vain kolmen kuukauden irtisanomisajalla. Selvästi näkyi, että traktaattikomitea, jonka ehdotus lie-nee tullut päätökseksi, oli halunnut tähän asiaan kaa-taa rauhan.

Surkeinta asiassa oli se kannattomuus, jota hallitus taasen oli osoittanut. Tällä päätöksellään tasavallan presidentti — ties kuinka monennen kerran — purki entiset ohjeensa. Hän oli ilmeisesti antanut Holstin johtaa itseään harhaan.

Valtuuskuntamme ei kuitenkaan halunnut enää ru-veta tanssimaan Helsingin vaihtelevien tuulien mukaan. Kaikki muut ohjeet sysättiin syrjään, ja vain tulliasiassa otettiin hallituksen määräys keskustelujen poh-jaksi, vaikka sekin tiedettiin mahdottomaksi. Siitäkin on siis pakko heti luopua ja siten taasen nolata itsemme.

Kaikki asiat alkavat muuten olla loppuun keskustel-tuja. Aikomuksenamme on huomenna laatia itsellemme loppuohjelma ja mikäli mahdollista saada se ratkaisuun maanantaina 27. päivänä.

Vennolakin, joka tähän saakka urhoollisesti on jak-sanut puhua yhä uudelleen samoista asioista, alkaa jo kyllästyä ikuisiin keskusteluihin. Kärsimättömänä hän kieltäytyi enää menemästä alajaostonsa kokoukseen kes-kustelemaan ja on jo halukas perääntymään kohdissa, joita hän tähän saakka on pitänyt tärkeinä. Nähtävästi Keršentjev on noudattanut antamaani neuvoa ja kiel-täytynyt jatkamasta keskustelua kysymyksistä, joissa he eivät voi tehdä myönnytyksiä. Se onkin ainoa tapa saada nämä loputtomat keskustelut ja samojen asiain

ainainen toistaminen lopultakin päättymään ja pakottaa päätöksien tekoon.

Suomessa politikoivat liikemiehet, ylioppilaat ja "Karjalan miehet" vastustaen rauhaa. Niidenkö käsiin ratkaisu rauhanteossa siis pitäisi jättää? Samanaikaisesti lähettää Holsti meille uskollisesti kaikki tiedot ja huhutkin neuvostojärjestelmän pikaisesta kukistumisesta haluten nähtävästi täten vaikuttaa mielialaamme. Rauha olisi kuitenkin täällä allekirjoitettava, jotta saadaan paperille tämän hetken mahdollisuudet. Jos vastustajat sitten jälkeinpäin voittavat hallituksessa ja eduskunnassa ja rauhansopimus tulee hylätyksi, olkoon se heidän vastuullaan. Nämä elimet ovatkin asianomaisia lopullisesti päättämään, onko rauha tehtävä nyt tarjoutuvilla ehdoilla. Politikoivat ylioppilaat ym. sensijaan eivät ole oikeutettuja sitä asiaa ratkaisemaan.

26/9 (Sunnuntai). Valtuuskuntamme saa itselleen lopultakin sen ryhdin, että katsoo yksityiskohtaisen keskustelun riittävän, ja ryhtyy laatimaan itselleen ohjelmaa jäljelläolevien kysymysten loppukäsittelyä varten. Avoimet kysymykset kerätään yhteen ja niitä havaitaan enää olevan vain kuusi kappaletta. Teemme niistä itsellemme minimiohjelman. Voionmaa ja minä esitämme useaan kysymykseen nähden eriävän kantamme katsoen tarpeettomaksi määrätä itsellemme niin ahdasta minimiohjelmaa. Ohjelma lähetetään hallitukselle ja siinä mainitaan myöskin, että me kaksi vaadimme valtuuskunnalle jäljelläoleviin kysymyksiin nähden vapaita käsiä.

Illalla neuvoteltuamme katsoimme parhaaksi, että Paasikivi keskustelee Berzinin kanssa lopullisesta sovitelusta.

27/9. Aamupäivällä minulla oli Smirnovin kanssa taloudellisen alajaoston istunto, jossa lopullisesti sovimme kaikki taloudellisen status quo-ryhmän asiat. Laivakysymyksen, joka viimeiseen saakka oli kangertanut, selvitettiin nyt, ja laadittiin luettelo niistä laivoista, jotka Suomen oli luovutettava. Kaikki tähän ryhmään kuuluvat artikkelit tarkastettiin sanamuodolleen ja annettiin sihteerin tehtäväksi lähettää ne kirjapainoon. — Totesimme pitäneemme tämän kysymysryhmän selvittämiseksi 24 alajaoston istuntoa. Pahoittelimme, ettei asiaa riittänyt vielä yhteen istuntoon, jolloin olisimme voineet viettää alajaoston ”hopeahäitä”.

Aamupäivällä määräsimme jo puheenjohtajien tapamisen tapahtuvaksi tänään kello 18 ja jäimme sen jälkeen odottamaan Helsingistä tulevia päätöksiä esittämäämme minimiohjelmaan nähden. Valtioneuvosto oli istunut sen ääressä edellisenä iltana ja jatkanut istuntoaan tänään jo kello 11:stä alkaen. Vasta kello 17 saimme vastauksen. Siinä ilmoitettiin vain lyhyesti, ettei hallitus voi päättää asiaa ja kehottaa sensijaan Paasikiveä ja paria muuta valtuuskunnan jäsenistä loppuvaatimuksista neuvottelemista varten niin pian kuin mahdollista saapumaan Helsinkiin. Waldenin, joka parhaillaan oli Helsingissä, mainittiin olevan samaa mieltä.

Tämän sähkösanoman johdosta puhkesi valtuuskunnassamme myrsky. Voionmaa ja minä ilmoitimme jättävämme eronpyyntömme. Muut valtuuskunnan jäsenet kuitenkin vastustelivat tätä ja ryhtyivät etsimään muuta ulospääsyä umpikujasta. Neuvoteltiin myös siitä, mitä Paasikivi voisi sanoa Berzinille lähiminuutteina alkavassa tapaamistilaisuudessa. Olisiko hänen vain ilmoitettava, ettei hallitus suostu mihinkään lisämyönnytyksiin, vai voisiko hän yksityisesti vielä koettaa saa-

vuttaa joitakin lisämyönnytyksiä venäläisiltä. Mitä enemmän tapaamisen aika läheni, sitä enemmän Paasikivi kiihtyi. Hän pauhasi lopulta ainakin kymmenen minuuttia kelvotonta hallitusta vastaan. ”Siinä ei ole yhtään niinkään viisasta miestä kuin minä” — oli teemana — ”ja kuitenkin ne trakasseeraavat meidän kanssamme jatkuvasti.” Hän on tähän saakka halunnut olla lojaalinen hallitusta kohtaan ja uskollisesti pyytänyt sen päätöksiä, vaikkei niistä ole ollut muuta kuin harmia. Nyt hän ei kuitenkaan enää kestä; hän pyytää eroa vielä tänä iltana, ellei meille anneta valtuuksia. — Kannatin tietysti lämpimästi eronpyyntöä, koska se oli ainoa tapa saada hallitus määräämään kantansa: haluaako se rauhan vai ei.

Hallituksessa näyttää enemmistö jo olevan rauhaa vastaan. Nämä vastustajat eivät kuitenkaan rohkene suorastaan sitä kaataa, koska he silloin olisivat siitä vastuussa. Sen vuoksi koetetaan kasata esteitä rauhan tielle, esittää mahdottomia vaatimuksia, muuttaa jo tehtyjä päätöksiä, lykätä asioita ja kaikella tällä voittaa aikaa. Sitä kai tarkoittaa meidän Helsinkiin kutsumisemmekin. Siihenkin hukkuisi taas neljä päivää. Ellei asia kuitenkaan ole selvä tällä viikolla, alkaa toinen melu eduskunnassa, joka kokoontuu ensi maanantaina.

Kello 18 tapahtui Berzinin ja Paasikiven tapaaminen. Siinä selvisi, että varsinaisina kompastuskivinä ovat enää jäljellä Petsamon pohjoisraja, Suursaaren neutraloiminen, Suojärven konsessiovaatimus ja tullikysymys.

Myöhemmin illalla ei omassa keskuudessamme enää puhuttu suoraan eronpyynnöstä, mutta yhdyttiin vaatimaan vapaita käsiä. Paasikivi sähkötti tästä presidentille pelotellen valtuuskunnan hajoamisella. Holstille ilmoitettiin, ettei voida lähettää ketään Helsinkiin. Jälkeenpäin lähetettiin uusi laajempi sähke, jossa selitet-

tiin tarkemmin, mitkä asiat vielä ovat avoimina. Kun näiden alistaminen Helsinkiin aiheuttaisi viivytystä, toivottiin hallituksen nyt jo myöntävän meille vapaat kädet. Jos hallituksella olisi jossakin suhteessa vielä huomauttamista meidän suunnitelmistamme, ehdotimme samanlaista keskustelua Hughes-koneen ääressä kuin kerran aikaisemmin.

28/9. Tänään kello 12 tapahtunut uusi neuvottelu puheenjohtajien kesken selvensi jälleen asemaa. Riitakysymykset erottautuivat nyt selvästi. Suojärven konsessiovaatimuskin putosi pois.

Holsti ilmoitti, että koska me emme halua saapua Helsinkiin, suostuu hallitus ehdotukseemme, että tänä iltana pidetään yhtä aikaa kokous lennätinlangan molemmissa päissä.

Illalla kello 19.30—23 välillä tapahtui sitten ratkaiseva neuvottelu Hughes-koneen ääressä. Koko valtuuskuntamme istui nämä kolme ja puoli tuntia koneen ääressä, ja toisessa päässä istui valtioneuvosto tasavallan presidentin johdolla. Paasikivi selosteli meidän aikomuksiamme. Moni valtioneuvoston jäsenistä kävi vuoronsa jälkeen sanelemassa kysymyksiään ja selityksiään. Mitään varsinaisesti uutta ei hallituksen taholta voitu esittää. Heti sen jälkeen piti hallitus tasavallan presidentin puheenjohdolla istuntonsa, josta meille vielä samana yönä saapui tieto. Tasavallan presidentti oli päättänyt myöntää meille vapaat kädet kaikissa muissa kysymyksissä, paitsi Suursaaren neutraloimista koskevassa, missä aikaisemmat ohjeet säilytettiin voimassa. Siihen ei siis ollut lupa suostua. Kaksipäiväinen sähkösanomapommitus ja pitkä Hughes-koneen ääressä tapahtunut puhetaistelu oli siten johtanut valtuuskunnan toivomusten toteutumiseen.

Tällä ratkaisulla oli taas päästy pahimman kynnyksen ylitse. Nyt voi jälleen uskoa rauhanteon mahdollisuuteen. Valtuuskunnan eräiden jäsenten kanta Petsamon rajakysymyksessä vain tuntui jonkin verran pelottavalta. Hallitus on joka tapauksessa antautunut. Se ei ole uskaltanut noudattaa kadun mielipidettä ja katkaista neuvotteluja. Kun meidän vaaditusta Helsingin matkastamme ei tullut odotettua lykkäystä, hallituksen täytyi ottaa ratkaiseva askel. Ehkä eduskunnan huomenna tapahtuva kokoontuminenkin on ollut pakotimena. Holstin franseesi on nyt päättynyt.

"TÄÄ ON VIIMEINEN TAISTO . . ."

30/9. Kaksi päivää on taas keskusteltu venäläisten kanssa puheenjohtajien välityksellä. Oikeastaan vain kaksi asiaa on enää riidassa: Suursaaren neutraloimiskysymys ja Petsamon pohjoisraja. Venäläisiä ei saada hievahtamaan kummassakaan. Täytyy siis taas kääntyä Helsingin puoleen Suursaaren asiassa; Petsamoa koskevissa kysymyksissä meillä on valtuudet. Sähkösanomia lentelee jälleen Tarton ja Helsingin välillä. Jälleen suoritetaan taistelu Hughes-koneen ääressä. Paasikivi selittää valtuuskunnan puolesta tunnontarkasti meidän mahdollisuuksiamme. Vaihtoehtoja on kolme: 1. Venäläiset luopuvat Suursaaren vaatimuksesta, mutta eivät luovuta Petsamon pohjoisniestä; 2. venäläiset luovuttavat Petsamon pohjoisniemen, mutta pitävät kiinni Suursaaren neutraloinnista; ja 3. he pitävät kiinni molemmista vaatimuksistaan. Neljättä mahdollisuutta: että he suostuisivat molemmissa kysymyksissä meidän ehtoihimme, ei pidetä todennäköisenä. Kun valtuuskunnan mielestä Petsamon pohjoisen

niemen saaminen on tärkeämpää, olisi suostuttava Suursaaren asiassa venäläisten vaatimukseen. Siihen tarvittaisiin silloin hallituksen valtuus. Samoin tapauksessa 3., jos nimittäin venäläiset pitävät kiinni molemmista vaatimuksistaan.

Toisessa päässä lankaa on Holsti puhemiehenä. Hän selitti, että presidentti edelleen on haluton suostumaan Suursaaren linnoittamattomuuteen. Silti ei neuvotte-luja saisi jättää katkeamaan tämän kysymyksen vuoksi, vaan olisi asiasta sitä ennen tiedoitettava hallitukselle. Hän lupasi esitellä asian nykyisen vaiheen uudelleen presidentille.

Tasavallan presidentin päätös tulee pian. Se on sama kuin ennenkin: Suursaaren neutraloimiseen ei voida suostua. Se aiotaan siis linnoittaa. Kun on todennäköistä, ettemme voi saada hyväksytyksi kantaamme molemmissa kysymyksissä, on Petsamon pohjoisniemi sillä tullut uhratuksi.

Pari seikkaa on tässä yhteydessä pantava merkille. Ensinnäkin se, että hallitus loppuun saakka jakelee meille valtuuksia vain senttimetreittäin pitäen meitä siten äärimmäisessä jännittyneisyyden tilassa. Toiseksi se, että hallitus ja etenkin sen ulkoministeri nostattaa suuren metelin ensin Repolan ja Porajärven kysymyksestä ja nyt viimeksi Petsamon pohjoisniementä koskevasta asiasta konsuli Lampion avulla. Kun me sitten tarjoudumme nämä alueet hankkimaan, toisen Kannaksen kielekkeen luovuttamisella, toisen Suursaaren neutraloinnilla, siis verrattain vähäisillä myönnytyksillä, ei siihen haluta suostua eikä anneta sitä varten valtuuksia.

1/10. Pitkästä aikaa on yleisistunto kutsuttu koolle. Sen tarkoituksena on selvittää sotkuiseksi mennyt tilanne. Tiedämme etukäteen, että nyt joudutaan käy-

mään ratkaiseva taistelu venäläisten kanssa, vaikka kysymyksessä ovatkin oikeastaan vain kunnianarkeus-kysymykset. Siis oikea Falbin päivä. Irvistelemme etukäteen Paasikivelle, miten suuri vahinko on, ettei hän ole pelannut meidän toisten kanssa pokeria oppiakseen oikean pokerinpelaajan naamalla bluffaamaan. Erehdyimme kuitenkin — Paasikivi esiintyi erinomaisesti, oikeastaan hiukan liiankin varmana.

Paasikiven vuoro oli tällä kertaa toimia puheenjohtajana. Hän totesi tähänastiset saavutukset ja jäljellä-olevat erimielisyydet. Keskustelu liikkui aluksi näiden avoimina olevien asiain ympärillä, mutta kiertyi sen jälkeen koskettelemaan koko neuvottelukautta, miten sen aikana kumpikin puoli oli esiintynyt ja kumpi oli enemmän ollut valmis tekemään myönnytyksiä. Molempien puheenjohtajien lausunnoissa ilmaistiin suurta halua saada rauha todella syntymään, ja varsinkin venäläisten puheenjohtajan Berzinin lausunnot uhkuivat suurta rauhanhalua. Mutta ratkaisuun ei vain tahdottu päästä. Kumpikaan puoli ei tuntenut kutsumusta perääntyä itse asioissa.

Lopuksi vaihdettiin seuraavat vuorosanat:

Paasikivi: "Minunkin täytyy todeta, että asema, johon olemme joutuneet neuvotteluissa, on kriitillinen . . . Pyytäisin kysyä Venäjän valtuuskunnan puheenjohtajan mielipidettä siitä, miten Venäjän valtuuskunta ajattelee asemaa? Onko meidän nyt siis selitettävä keskustelujen jatkaminen turhaksi ja tarkoituksettomaksi?"

Berzin: "Minun täytyy valitettavasti yhtyä Suomen valtuuskunnan arvoisan puheenjohtajan mielipiteeseen siitä, että tilanne todella on kriitillinen. Meistä näyttää tarkoituksettomalta jatkaa työtämme ennen kuin saadaan Suomen valtuuskunnalta uusi ehdotus. Me puolestamme emme voi esittää mitään muuta ehdotusta, ja

luulemme, että ainoa keino on näin ollen katkaista konferenssin työ.”

Paasikivi: ”Me suostumme tähän ja katsomme, että asia käy parhaiten siten, että huomenna tai maanantaina pidetään viimeinen istunto, jossa asiat muodollisesti lopetetaan ja likvideerataan.”

Berzin: ”En sittenkään ymmärrä, mitä vielä voisimme tehdä tuossa uudessa istunnossa. Minusta on turhaa pitää uutta istuntoa, kun ei ole uusia ehdotuksia riitakysymysten ratkaisemiseksi.”

Paasikivi: ”Jos Venäjän valtuuskunta haluaa sitä, niin sitten on kai paras antaa asiain mennä sillä tavalla. Meillä on valmiit ohjeet hallitukseltamme näissä kahdessa asiassa, joista on kysymys.”

Berzin: ”Pyydän saada kysyä, miten Suomen valtuuskunta käsittää keskeytyksen — lopulliseksiko, vai aikooko se vielä ehdottaa, että neuvottelukunnat kokoontuisivat jonkin määräajan kuluttua uudelleen.”

Paasikivi: ”Minusta näyttää, että jos nykyinen Suomen valtuuskunta lähtee pois ja lopettaa rauhanneuvottelut, niin tuskinpa me enää tänne palaamme. On sitten hallitusten asia, tahtovatko ne aloittaa uudet neuvottelut ja koska, missä paikassa ja kenen kautta. Siitä emme voi mitään sanoa.”

Tämä viimeinen lausunto oli kaksitoistatuumaisella ammuttu laukaus. Se merkitsi uhkaa, että neuvottelut meidän puoleltamme ovat päättyneet. Syntyi pitkä hiljaisuus, jonka aikana jokainen pidätti henkeäänkin. Tarvittiin vain pieni sana venäläisten taholta, niin koko työ olisi valunut hiekkaan. Kansliahenkilökuntakin istui kuin kivettyneenä ja odotti mitä tuleman pitää.

Pitkän vaitiolon jälkeen, jonka aikana koetimme pöydän ääressä näyttää siltä ikäänkuin ratkaisu ei meitä enää laisinkaan liikuttaisi, katkaisi Berzin hiljaisuuden.

Berzin: "Ehdotan, että nyt vähäksi ajaksi keskeytettäisiin istunto, jotta valtuuskunnat voisivat harkita tätä kysymystä."

Paasikivi: "Puoleksi tunniksi?"

Berzin: "Ehkä vielä lyhemmäksi ajaksi, noin 10—15 minuutiksi."

Paasikivi: "Suostumme siihen, että istunto keskeytetään 15 minuutiksi."

Väliaika otettiin, ja kumpikin puoli vetäytyi omaan huoneeseensa. Siellä laukesi jännitys ja alettiin puhella, että pilalle taisi mennä koko juttu ja kaikki vaivat on turhaan nähty. Taisi joku jo moittia Paasikiveä siitä, että hän päästi asian näin kärjistymään.

Ei kuitenkaan kestänyt montakaan minuuttia, kun venäläisten sihteeri tulee meidän sihteerimme välityksellä tiedustelemaan voisiko puheenjohtajamme hetkeksi tulla keskustelemaan heidän puheenjohtajansa kanssa. Paasikivi poistuikin hetkeksi, ja siellä puheenjohtajat kahden kesken harkitsivat viisaimmaksi olla kokonaan katkaisematta lankaa. Sensijaan oli istunto keskeytettävä ja käsittelyä jatkettava maanantaina lokakuun 4. päivänä.

Tämän jälkeen kokoonnuttiin uudelleen yleisistuntoon. Siinä vain tiedoitettiin puheenjohtajien kesken tapahtunut ratkaisu, minkä jälkeen hajaannuttiin. Valitsi yleinen tyytyväisyys, kun kriitillinen tilanne oli näin onnellisesti lauennut. Berzinin mielenmaltti oli kaikkea kiitosta ansaitseva.

Oli kuitenkin ollut ikävä katsella tällaista kiristystä. "Isänmaan puolesta" taistellaan viimeiseen saakka ja koetetaan vastapuolelta kiristää viimeinenkin pisara. Ja vielä ikävämpää on, kun tämä tapahtuu koko selvittelyyn verraten mitättömissä kysymyksissä. Toisessa näistä kysymyksistä, joka koski Petsamon pohjoista

nientä, oli valtuuskuntamme jo syyskuun 11. päivänä päättänyt tyytyä venäläisten tarjoukseen, ja meillä oli siihen jo valtuuskin. Suursaaren neutraloimiskysymyksessä meillä sensijaan ei ollut valtuutta mennä myönnytyksiin, mutta siinä Suomen kanta sensijaan oli ilmeisesti väärä. Linnoitettu Suursaari tulisi sen ohitse kulkevasta laivareitistä tekemään eräänlaisen uuden Dardanellin. Valtuuskunta oli sitä mieltä, että Suursaari olisi linnoittamattomana paremmin turvattu kuin linnoitettuna.

Olimme muuten etukäteen ennen yleisistuntoa päättäneet, että jos neuvottelut virallisesti katkeaisivatkin, ne tultaisiin heti yksityisesti uudelleen aloittamaan.

2/10. Paasikivi pyyteli minua käymään venäläisten luona tiedustelemassa heidän ajatuksiaan siitä, miten nyt olisi umpikujasta selviydyttävä. Kieltäydyin, kunnes meillä olisi jokin ohjelma valmiina, jonka voisin samalla esittää. Olisihan köyhyyden todistus mennä kyselemään, mitä vastapuoli arvelee, voimatta esittää mitään omaa kantaa. Kesken tätä keskustelua saapui kuitenkin Kosolta kirje, jossa hän pyysi minua soittamaan hänelle. Mentyäni puhelimeen, tiedusteli Koso, olisiko minulla halua tavata Keršentjev. Kysyin varovaisesti, oliko tällä halua tavata minua. Koso ilmoitti vain voivansa järjestää tapaamisen, jos sitä haluan. Vastasin tällöin saatavan olla eduksi, jos me tapaisimme toisemme.

Kello 16 tapasimmekin toisemme tutuksi käyneessä "Automatissa". Kysyin heti alkuun, onko heillä jo riittävät valtuudet ratkaista jäljellä olevat kysymykset. Hän vastasi heillä olevan valtuudet, mutta heidän hallituksensa epäilee, että vaikka nyt jäljelläolevista riitakysymyksistä selvittäisiinkin, me yhä esitämme uusia vaatimuksia emmekä ehkä lopulta kuitenkaan tee rauhaa.

Vakuutin tämän pelon olevan turha.

Tämän jälkeen hän esitti ohjelmansa. Jäljelläolevissa kahdessa riitakysymyksessä olisi meidän myönnyttävä jommassakummassa. Heille Petsamon Kalastajasaaren pohjoiskärki oli tärkeämpi. Suursaareen nähden hän esitti semmoista välitietä, että ellei sen puolueettomuus yhdeksän kuukauden kuluessa suurvaltojen taholta olisi tullut taatuksi, se joka tapauksessa olisi neutraloitava. Petsamon pohjoisniemessä taas pantaisiin raja kulkemaan siten, että Vaida Guba (Vaitolahti) jäisi heille.

Sanoin, etten voi antaa sitovaa vastausta tänään. Lupasin sen antaa seuraavana päivänä, jolloin meillä on hallituksen vastaus käsissämme. Vakuutin valtuuskuntamme harrastavan rauhaa ja tehneen esityksiään hallituksellekin, mutta tämä ei kummassakaan kysymyksessä suostu myönnytyksiin. Eilisen kokouksen jälkeen olemme uudelleen pommittaneet hallitusta sähkösanomilla.

Venäläisilläkin oli siis eilen valtuudet ratkaista riitakysymykset, mutta he päästivät asian kriisiin. Samoin oli meillä valtuus luopua Petsamon pohjoiskärjestä. Molemmiin puolin siis todellista pokeripeliä!

Heti aamulla olimme lähettäneet hallitukselle sähkösanoman, jossa selostettiin eilisen istunnon meno. Mainitsimme meistä näyttävän, että uusi lykkäys ei enää käy päinsä, minkä vuoksi meidän nyt olisi saatava lopulliset ohjeet myöskin Suursaareen nähden. Asetimme kysymyksemme hyvin yksinkertaiseksi: onko meidän pidettävä kiinni entisestä kannastamme Suursaaren neutraloimiseen nähden silläkin uhalla, että rauhanneuvottelut katkeavat. Vastausta pyydettiin viimeistään huomonaamuun.

Ryömä oli Helsingissä hätäantynyt hälyttävistä tie-

doista ja tuli Hughes-koneen ääreen kuulemaan uutisia. Kerroin hänelle, miten veitsenterällä kaikki oli ollut. Kehotin häntä varovaisuuteen kirjoittaessaan tänään lehteen. Olisi tyydyttävä vain korostamaan, ettei neuvotteluja olisi päästettävä katkeamaan.

3/10. Hallitus antoi vastauksensa Suursaaren kysymyksessä. Siinä uusittiin entiset ohjeet.

Walden saapui tänään Helsingistä tuoden tullessaan synkkiä uutisia. Hänen mukaansa kaikki, joita hän oli tavannut (oikeistolaisia), olivat olleet rauhaa vastaan. Hallituskin horjuu. Vain Ståhlberg ja Ingman ajavat johdonmukaisesti rauhaa, mutta heilläkin on vaikeuksia, kun eivät saa riittävästi tukea.

Kun päivällä valtuuskuntamme keskuudessa keskusteltiin siitä, miten nyt olisi edettävä, alkoivat muutamat jäsenistä tuumia, millä tavalla voitaisiin saada tilaisuus keskusteluun venäläisten kanssa ilman että meidän tarvitsisi sitä pyytää. Juuri silloin soi puhelin ja Koso ilmoitti Keršentjevin pyytävän, että meidän täksi päiväksi sovittu tapaamisemme siirrettäisiin kello 17:ksi. Suostuin tietysti ilman muuta. Valtuuskunnan jäsenille ilmoitin puhelintiedoituksen siinä muodossa, että Keršentjev pyytää keskustelua. En maininnut mitään eilen tapahtuneesta alkuneuvottelusta. Kaikki ilostuivat tästä solmun aukeamisesta. Pyynnöstäni ryhdyttiin heti laatimaan minulle ohjelmaa keskusteluamme varten. Kun hallitus oli uusinnut entiset ohjeensa Suursaaren nähdessä, oli vain Petsamossa mahdollisuus tehdä myönnytyksiä. Vennola sekä eräät muut olivat sitä mieltä, ettei sielläkään saisi antaa vähääkään perään, vaan olisi pyytävä alkuperäisissä vaatimuksissa. Hän himoitsi varsinkin onnetonta Vaida Guban kalastajakylää, jossa kuului olevan 400 asukasta. Kun päätöksestä uhkasi tulla

tämänsuuntainen, ilmoitin, etten voi lähteä neuvottelemaan ohjelmasta, jossa vastapuoli pakotettaisiin joka kohdassa perääntymään, ja ehdotin virallisia neuvotte-luja. Tämä uhka sai mielialan taipuvaisemmaksi. Myöhemmin Paasikivi kahden kesken suostui tarpeen vaa-tiessa luopumaan Vaida Gubasta, joten lupasin lähteä tapaamaan Keršentjeviä.

Tapasimme toisemme kello 17 "Automatissa". Valitin saaneeni huonoja uutisia Helsingistä. Suursaaren asiassa ei ole mitään tehtävissä. Siitä selvittiin sen vuoksi pian. Vakuutin meidän pitävän neutraliteetin pyhänä oman artiklammekin sanamuodon mukaan. — Petsamon raja-sta sensijaan oli paljon puhuttavaa. Hänelle näytti olevan pääasia saada semmoinen ratkaisu, joka näyt-täisi kompromissilta. Sen vuoksi hän piti sitkeästi kiinni Vaida Gubasta, ja niin yritin minäkin tehdä. Piirte-limme Kalastajasaarenon pohjoisrantaan monta raja-viivaa taistellen niin sanoakseni jokaisesta tuumasta sikäläistä karua rantamaastoa. Kauan näytti siltä, että oli mahdotonta saada aikaan tyydyttävää ratkaisua. Lopulta oli tuloksena semmoinen oudolta näyttävä rat-kaisu, että Vaida Guban kylä pantiin kahtia ja sen edessä oleva lahti samoin halki, mitä tulosta jälkeenkäin monet ovat ihmetelleet. Tähän oli minunkin lo-pulta tyydyttävä, jotta ei näyttäisi siltä, että harjoitan tylyä kiristystä. Muista asioista sovittiin sen jälkeen helposti ja päätettiin koettaa huomenna saada asiat loppuratkaisuun.

Kotona valtuuskunnan jäsenet hiukan rimpuilivat Vaida Guban ratkaisun johdosta, mutta puheenjohta-jan ryhdyttyä tarmokkaasti tukemaan tätä tulosta saa-tiin asia meillä pian lukkoon. Iloisin mielin aherrettiin sitten koko ilta siivoten sopimukseen tulevia artikloja lopulliseen kuntoon.

4/10. Kello 11:ksi oli sovittu puheenjohtajien tapaminen, jossa heillä oli tarkoitus neuvotella loppumuodollisuuksista. Paasikivi oli hiukan huonovointinen, minkä vuoksi hän esitti, että Berzin suostuisi tulemaan meidän hotelliimme. Tämä kieltäytyi kuitenkin tulemasta. Tästä Paasikivi, jonka hermot muutenkin monien viikkojen kiusaantumisen jälkeen olivat olleet kovin pingottuneet, suorastaan räjähti. Siinä saivat kuulla kunniansa sekä oma hallituksemme, mutta etenkin venäläiset. Hän uhkasi "vastapalvelukseksi" jättää kaikki asiat viikoksi lepäämään. Kun emme millään saaneet häntä lauhtumaan, pakenimme vähitellen kaikki yhteisestä neuvotteluhuoneestamme, ja jännittyntä mielialaa kesti keskuudessamme pari päivää. Sen jälkeen puheenjohtaja jälleen oli kuin sula lempeys ja sydämellisyys. — Itse selkkauksen aihe järjestyi siten, että Keršentjev ryhtyi välittämään saapuen hotelliimme puheenjohtajansa asemesta.

Tällöin sopivat Paasikivi ja Keršentjev kaikki asiat jotenkin tarkkaan. Ja vielä samana iltana kello 21 pidettiin kaikkien jaostojen yhteinen virallinen istunto, jossa asiat myöskin virallisesti lyötiin kiinni. Kaikki meni kuin rasvattu. Venäläisillä oli nyt vimmattu kiire saada kaikki nopeasti pois käsistä. Mikä sitten lieneekin ollut syynä?

VIIMEINEN VOITELU

Kun rauhansopimus täten oli kaikilta osiltaan sovittu, oli ryhdyttävä sen kokoonpanoon. Sitä oli nimittäin käsitelty monien kuukausien aikana asioittain, ilman minkäänlaista järjestystä. Aina kun jokin asia oli tullut selväksi, oli tulos pantu paperille artiklan muotoon. Näistä artikloista oli nyt koottava itse sopimus.

Tätä työtä suorittamaan pantiin Frey ja minut. Istuimme melkein koko seuraavan yön konekirjoittajattarien kanssa järjestellen artikloita yhtenäiseen järjestykseen. Joka artiklaa varten oli kerääntynyt useitakin luonnoksia. Pääsimme nyt kaikista tarpeettomista papereistamme eroon ja käteen jäi lopulta yhtenäinen artiklakokoelma — rauhansopimus. Tuntui oikein mukavalta nähdä se nyt yhtenäisenä edessään.

5/10. Yhteinen toimitusvaliokunta kokoontui jo kello 11. Venäläiset hyväksyivät heti meidän ehdotuksemme luopuen omasta artiklajärjestyksestään.

Kello 17 oli sitten viimeinen asiallinen yleisistunto. Kaikki meni suuressa sovussa ja rakkaudessa. Artikla toisensa jälkeen naputettiin kiinni niitä edes lukematta, vain numeroltaan mainiten. Asiallinen työ oli päättynyt. Vain muodollinen tarkistus oli jäljellä. Ja tietenkin vaivalloinen käännöstyön tarkistus.

Saimme tiedon eilen illalla pidetyn eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan menosta. Olimme laatineet sitä varten sangen laajan selostuksen, jossa rauhanehdot yksityiskohtaisesti selostettiin. Istunnossa oli ollut saapuvilla useita hallituksen jäseniä, joista kuitenkin vain Holsti oli esiintynyt. Hän selosteli rauhansopimusta antamamme raportin nojalla. Sen jälkeen oli pääministeri lyhyesti kannattanut rauhansopimuksen hyväksymistä. Sosiaalidemokraatit olivat arvostelleet hallituksen kantaa Suursaaren asiassa, mutta olivat muuten tyytyväisiä sopimukseen. Maalaisliittolaiset Alkio ja Vuori-maa arvostelivat ankarasti rauhanehtoja, etenkin Karjalan asioita. Kriitillisesti olivat puhuneet myöskin koomuksen Suolahti ja ruotsalaisten Colliander. Kukaan ei kuitenkaan ollut tehnyt ehdotusta rauhansopi-

muksen hylkäämisestä. Siihen se "voimakas yleinen mielipide" rauhaa vastaan sitten lopulta supistui.

6/10. Valtuuskuntamme "kenraalisihteeri", ministeri Ehrström saapui tänään rouvineen ja koirineen. Hän on mahtava, oman arvonsa tunteva herra ja esiintyy ikäänkuin hän olisi tärkein tekijä koko rauhanneuvotte- luissa. Hänen tehtävänä on saattaa sopimus ranskan- kieliseen asuun. Talo on mullin mallin. Rouva ja koira lisäävät epämukavuuden tunnetta. Meidän "vanhan- pojan rauhamme" on mennyttä. Mutta onpa loppukin lähellä.

Ehrström tietää kertoa, että Puola varmasti tekee rauhan, sekä että Englannin lähettiläs on kehottanut Suomea tekemään samoin.

12/10. Melkein kokonainen viikko on kulunut ikävässä tekstin korjaus- ja korehtuurinlukutyössä. Onnettomuu- deksemme olemme joutuneet Tarton huonoimpaan kirja- painoon. Sopimuksen painattaminen, joka hyvässä kirja- painossa olisi melkein päivässä ollut valmis, vie nyt tus- kastuttavasti aikaa. Korjaamme oikovedoksen toisensa jälkeen vain havaitaksemme, että uusissa vedoksissa on taasen uusia virheitä. Kun kirjapainossa on eräitä kir- jasimia liian vähän, täytyy välillä purkaa aikaisempien arkkien ladelmia ennen kuin uutta päästään latomaan. Kaikki tämä on vienyt aikaa, ja olemme aika tavalla kiusaantuneita tämän uuden viivytyksen johdosta.

Ehrström on kääntänyt sopimuksen ranskankielelle, ja olemme sen sähköittäneet Helsinkiin. Eilen vaati Erich meitä lähettämään sen vielä hänelle kirjeessä, jotta hän voisi sen tarkastaa. Vastasimme, että emme voi sitä tehdä, koska se veisi taasen epämääräisen ajan, ja meillä kaikilla on jo kiire kotiin. Ehdotimme, että tekstiin

mahdollisesti tulevat korjaukset sähkötettäisiin meille, tai että ranskankielinen teksti jätettäisiin sopimuksesta pois. Tähän ehdotukseemme tuli yöllä vastaus, jossa ilmoitettiin, että ranskankielistä tekstiä ei missään tapauksessa saanut jättää pois eikä myöskään painattaa ennen kuin siihen Helsingistä on tullut lupa.

Kun tämä merkitsi jälleen muutaman päivän lykystä, oli mittamme täysi. Frey, Walden ja minä lähetimme presidentille heti eronpyyntömme valtuuskunnan jäsenyydestä perustellen sitä sillä, ettei meillä ole aikaa viipyä Tartossa kauemmin. Voionmaa oli jo pitemmän aikaa ollut Helsingissä. Paasikivi lähetti puolestaan jyrkkäsanaisen sähkösanoman ilmoittaen yksinkertaisesti, että painatustyö aletaan tänään kello 16 sekä että silloin jää ranskankielinen teksti sopimuksesta pois.

Iltapäivällä tuli Erichiltä sähkösanoma, jossa hän ilmoittaa, että tasavallan presidentti on määrännyt ranskankielisen tekstin jätettäväksi sopimuksesta pois, sekä että meidän eronpyyntömme sen vuoksi raukeavat. Erich oli kovin pahoillaan.

LOPETTAJAJAISISTUNTO

14/10. Kun kaikki työt oli saatu päätökseen, voitiin tänään pitää juhlallinen lopettajaisistunto. Helsingistä oli tähän tilaisuuteen saapunut runsaasti vieraita, etupäässä eduskunnan jäseniä ja valtuuskunnan jäsenten rouvia ja lisäksi sanomalehtimiehiä ja -naisia. He olivat saapuneet oikein sotalaivalla ja saaneet merellä kokea syksyisen ilman koettelemuksia. Nyt he olivat saapuvilla tässä viimeisessä yleisistunnossa, josta tavallaan sukeutui juhlaistunto.

Istunto alkoi sillä, että Venäjän valtuuskunnan puheenjohtaja luki eräitä ilmoituksia. Ne koskivat asioita, joita venäläiset eivät olleet suostuneet ottamaan itse rauhansopimukseen, mutta sensijaan kyllä rauhanneuvottelujen pöytäkirjaan. Niitä oli neljä ja ne käsittelivät itä-Karjalan itsehallintoa, inkeriläisiä, pakolaisia sekä Repolan ja Porajärven kuntien asiaa.

Nämä ilmoitukset otti Paasikivi vastaan sanamuodoin, joka oli sovittu Helsingin kanssa.

Kun tämä oli tapahtunut, nousi Berzin seisomaan ja piti kauniin lopettajaispuheen. Hän huomautti, että jokaisessa suuressa asiassa, missä vastakkaiset edut kohtaavat toisensa, kummankaan puolen vaatimukset eivät voi tulla täysin tyydytetyiksi. Näin on tämän rauhansopimuksenkin teossa käynyt; se on kompromissin tulos. Hän lausui julki vakaumuksensa, että se pääasiassa on kohtuudenmukainen ja tyydyttää molempien puolien oikeudenmukaiset edut. Järkevällä ja viisaalla politiikalla molemmiin puolin voivat sekä Venäjän että Suomen kansat tehdystä sopimuksesta saada suuria etuja. Tämän rauhansopimuksen tärkein tulos on se, että tästä päivästä alkaen alkavat normaalit suhteet valtioiden välillä. Hän päätti puheensa esittämällä kiitoksensa Viron kansalle ja hallitukselle, jotka ovat suoneet turvapaikan näille neuvotteluille, Viron ylioppilasyhdistykselle, jonka talossa työt on suoritettu, sekä kaikille molempien valtuustojen avustajille.

Loppusanat lausui, niinikään seisaalleen nousten, suomalaisen valtuuskunnan puheenjohtaja Paasikivi. Hän muistutti suoritettun työn tiellä olleista suurista vaikeuksista. Niillä on ollut luonnolliset syynsä, sillä on ollut selvitettävä Suomen ja Venäjän yli vuosisadan kestäneestä valtiollisesta yhteydestä johtuneet kysymykset ja laskettava pohja tuleville suhteille molempien

maiden välillä. Koko valtuuskunnan puolesta hän lausui sen vilpittömän toivomuksen, että tämä rauhansopimus on oleva pohjana Suomen ja Venäjän välisille suhteille, jotka ovat hyödylliset ja edulliset molemmille kansoille. Lopuksi hänkin esitti kiitoksensa Viron kansalle ja hallitukselle, Eesti Üliopilaste Seltsille samoin kuin kaikille, jotka työtämme ovat avustaneet.

Kello 16 päättyi tämä juhlallinen, mutta samalla sydämellinen istunto. Se lopetti yli neljä kuukautta kestäneen välien selvittelyn kahden valtakunnan välillä.

JUHLIMISIA

Kun näin suuri ja arvokas työ oli tullut suoritetuksi, oli selvää, että sitä oli myöskin juhlittava. Luultavasti se meiltä kankeilta suomalaisilta kuitenkin olisi jäänyt aikaansaamatta. Mutta vilkkaat venäläiset halusivat juhlia. Ja he myös pääasiallisesti huolehtivat juhlan toimeenpanosta. Sen he tekivät niin perusteellisesti, että tulos oli suorastaan loistava ja yllätti kaikki juhlaan tulijat.

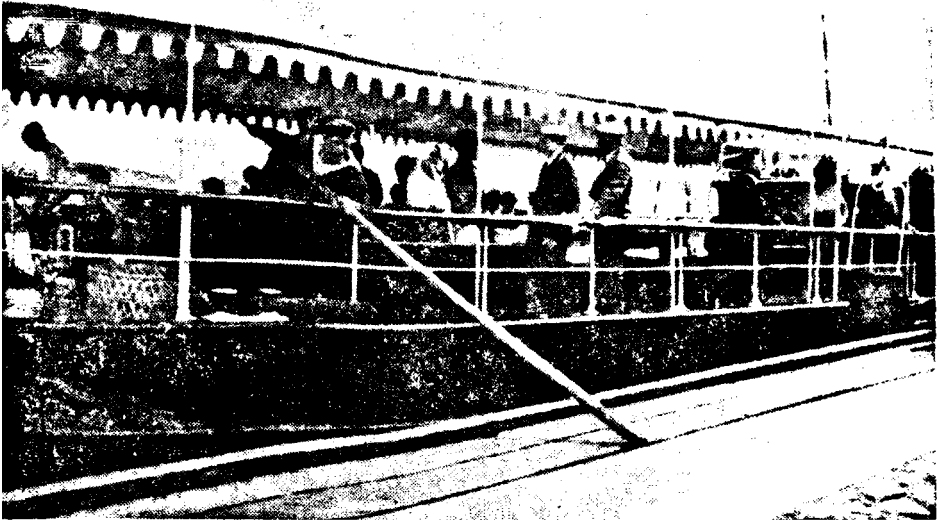
Kun illalla kello 20 ajoissa saavuttiin vanhaan, monista yksityisistä neuvotteluistamme tuttuun "Automat"-ravintolaan, ei sitä ollut tuntea samaksi hiukan kolkoksi ja autioksi huoneistoksi, mikä se arkioloissa oli ollut. Kaikki paikat olivat täynnä kukkia: laakereita, ruusuja, köynnöksiä ja jättiläismäisiä valkoisia krysanthemeja oli kaikkialla. Alastomat seinätkin oli niillä peitetty. Ovella seisoi venäläinen nuorukainen ojentaen jokaiselle sisäänastuvalle naiselle ruusukimpun.

Kun kaikki olivat koolla, alkoi päivällinen. Astuttiin suureen juhlasaliin, missä pöydät notkuivat hyviä ruokia ja juomia. Siinä oli kalaa ja lintua, kokonaisia

vuoria Astrakanista tuotua kaviaaria ja kaiken painimeksi mitä moninaisimpia venäläisiä viinejä. Arvaa, että vieraat tekivät kunniaa tälle juhla-aterialle. Puheita pidettiin. Niitä pitivät Paasikivi, Berzin ja Keršentjev sekä lisäksi isäntämaan ulkoministeri Birk, joka myöskin kunnioitti tilaisuutta läsnäolollaan.

Kun monipuolinen ateria oli nautittu, alkoi illan päänumero, tanssi, johon vieraat voivat ohjelmansuorittajina antaa oman osansa. Paasikivi aloitti sen viemällä poloneesiin rouva Berzinin ja herra Berzin rouva Tannerin. Ja ahkerasti pyörähtelivät lattialla sen jälkeen kaikki, joilla oli hitunenkaan tanssitaitea. Sillä välin käyttivät vakavammat suomalaiset vieraat ja varsinkin sanomalehtimiehet tilaisuutta puhellakseen bolševikkiisäntien kanssa sekä haastatellakseen heitä. Nehän olivat harvinaisia metsästettäviä haastatteliijoille, sillä bolševikkeja eivät suomalaiset olleet nähneet sen jälkeen kun vuoden 1918 sisällissodassa olivat taistelleet venäläisiä sotilaita vastaan. Ja nämä täällä olivat sentään kokonaan toista luokkaa. Helsinkiläisiin lehtiin ilmestyikin vallan merkillisiä haastatteluja, joissa enemmän ihmeteltiin näiden uuden Venäjän edustajain hyvää käyttäytymistä, juhlavuutta ja rouva Berzinin rinnassa olevaa ainoata koristetta, valkoista ruusua. Varsinaiset haastattelutiedot olivat supistuneet jotenkin vähiin, sillä venäläiset olivat siinä suhteessa pidättyväisiä. Kun esimerkiksi kirjailijatar Anna-Maria Tallgren yritteli naisellisella tenhollaan vieressään istuvalta sotilashenkilöltä lypsää tietoja Neuvostoliiton oloista ja sen politiikasta, vastaili tämä puhumalla kauniisti kukista ja linnunlaulusta.

Arvattavasti tämä tilaisuus jätti kaikkiin läsnäollessiin koko elämän kestävän muiston. Siksi harvinainen oli tilaisuus ja onnistunut itse juhla.



"Viola"-laiva irtaantuu Tallinnan satamalaiturista.

Meidän suomalaisten oli määrä jo seuraavana aamuna varhain kello 3.58 olla junassa. Monet eivät sen vuoksi silmiään ummistaneet sinä yönä, vaan siirtyivät juhlasta suoraan junaan. Valtuuskunnan jäsenille oli haikeata jättää Tartto, jossa niin monta kuukautta olimme viettäneet ystävällisten ihmisten parissa. Mutta toiselta puolen teki mieli kotiinkin jokapäiväisten tehtävien pariin.

Juna lähti määrähetkellä, ja puolenpäivän aikaan olimme Tallinnassa. Siellä Viron hallitus oli kutsunut meidät lounaalle, jolloin meillä oli vielä tilaisuus uudistaa keväisiä tuttavuuksia ja esittää kiitoksemme siitä, että yli neljän kuukauden ajan olimme saaneet nauttia Eestin kansan vieraanvaraisuutta. — Pöydästä siirryttiin suoraan pieneen "Viola"-laivaan, joka iltaan mennessä toi meidät Helsinkiin. Tämä tapahtui 15. päivänä lokakuuta. Ensimmäiselle matkallemme olimme lähte-



Suomen rauhanvaltuuskunta. Istumassa vasemmalta lukien: Voionmaa, Vennola, Paasikivi, Kivilinna. Seisomassa: Frey, Tanner ja Walden.

neet kesäkuun 9. päivänä. Olihan se ollut melkoinen työurakka.

Seuraavana päivänä eli lokakuun 16. päivänä meillä oli tilaisuus jättää rauhansopimus hallitukselle, jolloin läsnä olivat tasavallan presidentti ja useimmat valtioneuvoston jäsenet. Paasikivi selosteli sopimuksen pääkohtia, minkä jälkeen presidentti Ståhlberg kiitti valtuuskuntaa hyvin suoritetusta työstä.

Noudattaen säätyvaltiopäivillä vallinnutta yleistä tapaa, joka velvoitti komiteain puheenjohtajat työnsä päätettyään kutsumaan komitean jäsenet yhteiselle aterialle, kutsui Paasikivi valtuuskuntamme kotiinsa lounaalle vielä samana päivänä kello 14. Mieliala oli tällöin korkealla, ja kaikki entiset erimielisyydet ja pikku her-

mostuneisuudet oli unohdettu. Kertoiltiin vain kaskuja siitä, mitä kukin oli Tartossa vietettyjen kuukausien aikana kokenut.

Illalla oli päivälliset presidentin linnassa.

Vielä tämän jälkeenkin oli syötävä yhdet "rauhanpäivälliset" Seurahuoneella. Niillä oli valtioneuvosto isäntänä.

Kun vielä olimme käyneet yhteisessä valokuvassa, olivat tämän ikimuistettavan valtuuskunnan loppumuodollisuudetkin päättyneet. Sen jälkeen oli vain jäätävä odottamaan rauhansopimuksen käsittelyä eduskunnassa ja työstämme siellä annettavaa arvosanaa.

VAPAAHETKIEN VIETTOA

Vakavien virallisten asiain ohella on aihetta hiukan kertoa kevyemmistäkin aiheista, lähinnä siitä miten saimme aikamme kulumaan vapaahetkinämme. Sillä niitäkin sattui melko usein.

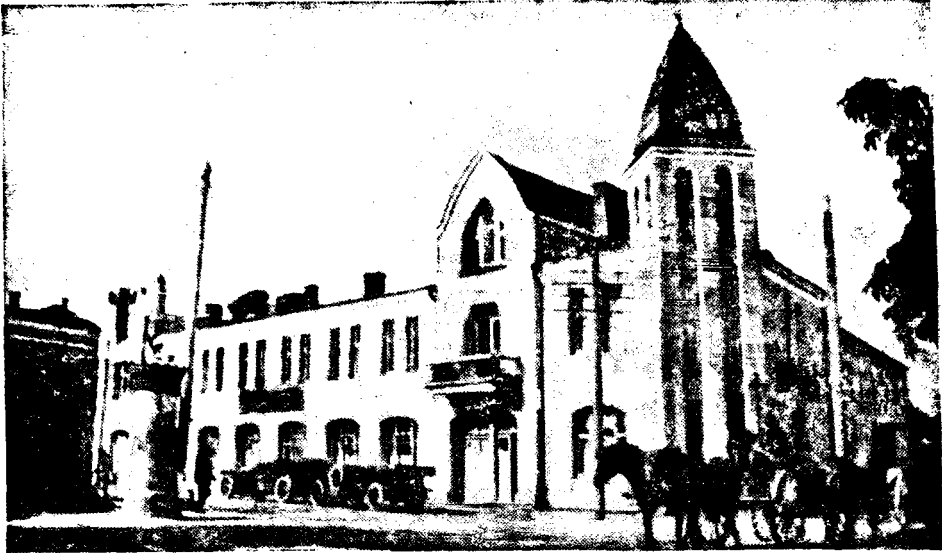
Jouduimme oleskelemaan Tartossa noin neljä ja puoli kuukautta, välillä tosin kerran pistäytyen pariiksi viikoksi Helsinkiin. Kun näinkin pitkä aika oli vietettävä poissa omista oloistaan ja tavallisista hommistaan — emme tosin etukäteen voineet aavistaa sen venyvän niin pitkäksi kuin lopulta kävi — oli syytä huolehtia siitä, että elämämme sujuisi niin siedettävästi kuin suinkin.

Asunnokseksemme olimme saaneet, kuten jo alussa tuli mainituksi, "Hotel Peterburg"-nimisen hotellin. Kansliahenkilökunta asui toisaalla. Tämä meidän residenssimme oli oikeastaan vanha yksityistalo, joka josakin vaiheessa oli tehty hotelliksi. Siihen tarkoitukseen se oikeastaan oli kovin pieni ja lisäksi vaatimaton. Mutta sillä oli se etu, että se oli rauhallinen ja kodikas.



Hotel Peterburg. Suomen valtuutettujen päämaja.

Se sijaitsi leveän kadun varrella, joten ikkunoista sai katsella muutakin kuin toisten talojen seiniä. Talossa oli vain muutamia huoneita, kaikki saman käytävän varrella, joukossa melkoisen suuri sali, jonka valitsimme yhteiseksi ruokailu-, oleskelu- ja neuvotteluhuoneeksi. Siitä johti ovi pariin toistensa yhteydessä olevaan pienempään huoneeseen, jotka puheenjohtajamme Paasikivi sai haltuunsa. Toista hän käytti työskentely- ja vastaanottohuoneenaan ja takimmaista makuuhuoneenaan. Milloin vain oli mahdollista, vetäytyi hän viimeksimainittuun ja heittäytyi pitkäkseen vuoteelle lueskelemaan. Hän oli ahkera lueskelija ja valvoi usein aamupuolelle yötä. — Muut valtuuskunnan jäsenet saivat kukin oman huoneensa, jotka olivat huomattavan väljiä, niin kuin vanhanaikaisissa taloissa on tavallista.



Hotelli Livonia. Kansliahenkilökunnan majapaikka.

Niissä oli mukavat vuoteet. Talo tarjosi hyvän ruoan, jota silloin tällöin täydennettiin Suomesta tulleilla erikoisliisillä. Mutta eihän Virossa yleensä koskaan ole ollut ruoasta puutetta.

Asuessamme tällä tavalla yhdessä saman katon alla ja ruokaillessammekin yhdessä jouduimme pakostakin oleskelemaan paljon toistemme parissa. Paitsi ateriain aikana istuskelimme muutenkin paljon yhteisessä oleskeluhuoneessamme. Siinä virisi keskustelu milloin mistäkin asiasta. Tähdellisimpiä keskustelunaiheita olivat tietysti tehtäväämme liittyvät kysymykset, mutta eihän niistä aina jaksanut puhua. Silloin harhailivat miesten ajatukset monilla muillakin aloilla. Juttujen kertominen kuului tietysti miellyttäviin vaihteluihin. Kun jo etukäteen tiesimme, että pitkän yhdessäoleskelun aikana helposti voi hairahtua kertomaan saman jutun useampaankin kertaan, tehtiin heti alussa semmoinen juhlallinen "gentlemannisopimus", että kerrotuille ju-

tuille täytyy nauraa vilpittömästi kuusi kertaa, mutta jos joku rohkenisi olla niin hajamielinen, että taritsee saman juttunsa vielä seitsemännen kerran, silloin toisilla oli jo aihetta osoittaa tyytymättömyyttään. Juttujen kertomisessa oli Voionmaa yliveto, hänellä kun oli varastossaan loppumattomasti historiallisia kaskuja, joita hän osasi mehevällä tavalla esittää. Ei Paasikivikään ollut tällä alalla huono, vaikka hänen juttunsa tavallisesti olivat raskaampia. Meistä muista sensijaan ei ollut kilpailijoiksi.

Paasikivellä oli eräs erikoisala, jolla hän koetti loistaa. Kun olimme tärkeällä diplomaattisella asialla, jossa oli vältettävä monia salakareja, hän oli muun kirjallisuuden ohella varannut mukaansa laajan neliosaisen diplomaattien käsikirjan, jossa annettiin opastusta kaikissa tämän alan liukkaissa ja arkaluontoisissa kysymyksissä ja etenkin etikettiasioissa. Siitä hän silloin tällöin esitelmöi meille opiksi ja valistukseksi, mutta usein myöskin huviksi. Sillä niin hiuksenhienoja tärkeyksiä emme olleet osanneet aavistaakaan voivan kohdata diplomaatin elämässä kuin tämä kirja meille opetti. Etenkin näytti tuottavan vaikeuksia vieraiden sijoittaminen ruokapöydässä oikeaan arvojärjestykseen, jotta kenelläkään ei olisi aihetta loukkautua. Sillä kaikki eivät ole Bismarckin tapaisia, joka kerran kuuluu sanoneen: ”Missä minä istun, siinä on kunniapaikka.” Vaikein paikka koko maapallolla kuului tämän kirjan mukaan olleen Bukarest, jossa kokonaista 70 daamia oli samanarvoisia. Jos näistä jonkunkaan sijoitti toisensa edelle, sai olla varma, että muuten hyvä päivällinen oli pilalla, ja että loppuiäkseen oli saanut leppymättömiä vihamiehiä. Kaikki diplomaatit olivat saada hermonsa pilalle tämmöisessä arvojärjestyshelvetissä, kunnes eräs neropatti keksi sen keinon, että tarjosi suuret päivälli-

sensä pienissä pöydissä, sijoittaen kuhunkin näistä vain yhden näistä arvossa kilpailevista daameista. Se oli "Kolumbuksen muna"; sillä oli pulma ratkaistu. — Tämmöisiä ja monia muita yhtä eteviä ja hyödyllisiä neuvoja annettiin kirjassa monesta muustakin asiasta. En voi kehua, että meillä olisi ollut paljonkaan käytännöllistä hyötyä tästä "korkeammasta diplomatiasta", mutta paljon hauskuutta saimme sitä selostavista Paasi-kiven esitelmistä.

Kun joutoaikoja pakostakin silloin tällöin sattui, käytettiin niitä ahkerasti lueskelemiseen. Jokainen oli varannut mukaansa hyvää kirjallisuutta, ja sen parisahan aika kuluikin. Useimmilla näytti olevan käsissään poliittisia muistelmateoksia. Tämä kai johtui siitä, että etenkin puheenjohtaja oli tämäntapaisen kirjallisuuden suuri harrastaja ja usein taritsi niistä juttujaan. Niitä jouduin minäkin silloin kahlaamaan lävitse huomattavan määrän, mm. Bismarckin mielenkiintoiset muistelmat, "Gedanken und Erinnerungen". Historialliset kirjat olivat niinkään haluttuja.

Mutta aina ei jaksanut keskustella eikä lukea. Silloin osa meistä lankesi erääseen huonoon ajankäyttöön, jonka näin monen vuoden takaa uskaltanee tunnustaa. Silloin otettiin korttipakka esille. Peliin eivät tosin kaikki osallistuneet, sillä puheenjohtaja ja Voionmaa eivät katsoneet arvolleen sopivaksi langeta niin syvälle. Tavallisimmin pelattiin pokeria, mutta panokset olivat vähäisiä. Merkillistä kyllä oli minulla enimmäkseen tämmöisinä peli-iltoina hyvä onni, niin että vähitellen sain oikein pokerinpelaajan maineen. Varsinkin Walden siitä usein huomautti, jolloin minun oli vaatimattomasti mainittava, että kotona kuuluin tämän alan pienimpiin profettoihin. Olin kuitenkin silloin tällöin joutunut pelaamaan pokeria Väinö Huplin kanssa, joka

oli oikea mato bluffaamaan ja voittamaan. Siitä kai johtui, että minuunkin oli hieman tätä taitoa tarttunut.

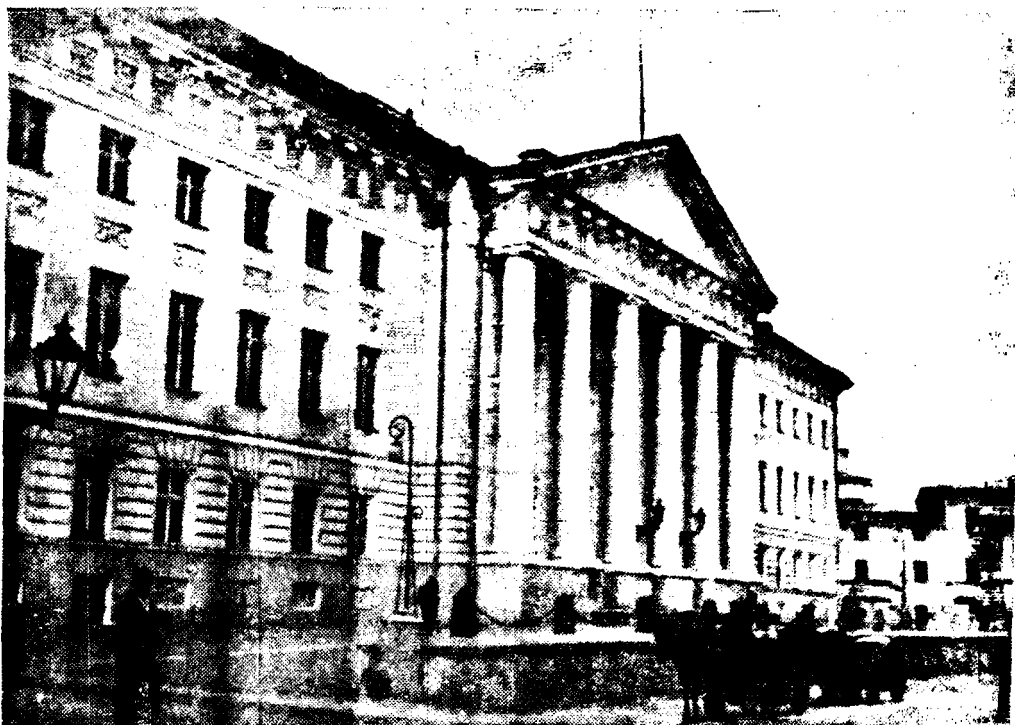
Tartossa oli muuten vähän tilaisuuksia, joissa vieras olisi voinut käydä. Pari kertaa meidän siellä ollessamme pidettiin konsertti "Vanemuisen" teatterissa, tuossa suomalaisen arkkitehdin A. Lindgrenin piirustamassa rakennuksessa. Kerran näyteltiin samassa paikassa "Cornevillen kellot", mutta siinäpä ne huvit sitten olivatkin. Kävimme näissä tilaisuuksissa osittain niistä nauttiaksemme, osittain sen vuoksi, että siellä voi venäläisiä tavata vapaammin kuin neuvottelupöydän ääressä. Heillä lienee ollut suoranainen kielto sekaantua muuhun kansaan ja varsinkin meihin suomalaisiin, sillä lähentyminen heihin oli jotensakin mahdotonta. Mutta näissä konsertti- ja teatteritilaisuuksissa ei tapaamista varsinkaan väliajoilla juuri voinut välttää. Silloin keskustelu sujuikin vaivattomammin ja vapaammin kuin virallisissa istunnoissa. Täällä minäkin jouduin pari kertaa pitempään keskusteluun venäläisten valtuuskunnan mukana olevien henkilöiden kanssa, mistä siten kehittyi muitakin seuraamuksia. Siitä on jo edellä tullut kerrotuksi.

Kerran tämmöisessä konsertissa käydessäni tein merkillisen havainnon. Olin väliajalla sytyttänyt sikarini, mutta en ennättänyt polttaa kuin hiukkasen ennen kuin kellot kutsuivat sisään. Kun seuraava väliaika tuli, menin hakemaan sikariani sen säilytystelineeltä. Havaitsin sen tällöin yhä hehkuvan. Mutta — se oli huomattavasti lyhyempi kuin sen jättäessäni. Kun katselin ympärilleni, näytti vaatesäiliöstä vastaava mies kovin syyllisen näköiseltä. En kuitenkaan raskinut häntä moittia, sillä tiesin, että Tartossa tupakka oli

lujassa, niin että houkutus varmaankin oli ollut suuri. — Tietäen Virossa vallitsevan ankaran tupakkapulan olin Suomesta lähtiessäni varannut mukaani mielestäni riittävän määrän sikareja arvellen niillä tulevani toimeen loppuun saakka. Mutta moneen kertaan neuvottelujen aikana oli pyydyttävä Elannosta varaston täydennystä, sillä tämä minun koneistolleni välttämätön polttoaine loppui alituisen. Lopuksi Otto Valmari — työtoverini Elannossa — kyllästyi pitkään poissaolooni. Lähettäessään joskus syyskuulla uuden sikarilähetyksen hän ilmoitti samalla kirjeessä, että tämä olisi viimeinen lähetys, ja sen voimalla rauha oli saatava syntymään. Kaipa tämä uhkaus tehoi, sillä uutta lähetystä ei enää tarvinnut tilata, vaan rauha saatiin kuin saatiinkin näillä sikareilla valmiiksi.

Mukanamme olleet nuoret herrat harrastivat omia huvejaan. He tekivät ahkerasti tuttavuutta Tarton nuorten neitosten kanssa, jotka virolaisen välittömästi mielellään antautuivat seurusteluun. Syyskesällä herrojen päähän pälkähti kutsua koko tuttavapiirinsä tanssiaisiin, ja kutsua olivat neitokset runsaasti noudattaneetkin. Myöskin valtuuskunnan jäsenet oli kutsuttu mukaan. Meistä ei kylläkään ollut tanssijoiksi, mutta hauskaa meillä silti oli nuoren väen seurassa. Tilaisuudessa oli hiukan muutakin ohjelmaa ja Frey piti kauniin puheen saksankielellä, sillä viroa emme oppineet puhumaan, vaikka sitä jonkin verran olimme vähitellen oppineet ymmärtämään.

Toisenkinlaista nuorison iloa jouduimme kokemaan. Syksyllä yliopiston auettua kutsuivat kaupungin ylioppilaat meidät omalle talolleen "Seltsiin" aterialle. Sen ohella oli myös ohjelmaa. Ilta oli riemukas, melkein liian riemukas, sillä nämä tieteen vesat olivat eteviä kallistelemaan lasia. Yöhön mennessä yksi ja toinen



Tarton vanha yliopisto.

heidän joukostaan väsyi ja oli kannettava vieressä olevaan "ruumishuoneeseen". Sitä varten oli varattuna kantajat, joiden velvollisuutena oli pysyä työkunnossa koko yö.

Muuten teimme parhaamme tutustuaksemme tähän vanhaan yliopisto- ja kulttuurikaupunkiin. Sen vanha, 1630-luvulla perustettu yliopisto oli nähtävyys. Siellä on usein ollut suomalaisia tiedemiehiä professoreina, meidän Tartossa ollessammekin heitä oli siellä joitakuita. Heitä tapasimme mm. eräässä perheessä, jonne meidät oli kutsuttu päivällisille. Perheen emäntä oli helsinkiläisiä, rakennusmestari Tappuran tyttäriä, muuten maisteri Ilmari Auerin sisar, naimisissa virolaisen kanssa. Tilaisuudessa oli saapuvilla myöskin eräitä virolaisia professoreja, mm. Tarton yliopiston miellyttävä



Perhevierailu professorien parissa.

rehtori, professori Koppel. Heidän kanssaan keskustellessamme saimme paljon valistavaa tietoa Viron sivistyselämästä. — Muita Tarton nähtävyyksiä oli "Toomimägin" laella oleva vanha tuomiokirkko, joka pääasiassa oli rauniolina, mutta jonka korjattuun osaan oli sijoitettu yliopiston kirjasto. Rakennus oli katolisen ajan mahtava muistomerkki.

En malta olla kertomatta eräästä käynnistä, joka saattoi ystäväni Voionmaan hiukan kiereen valoon. Meillä oli taas kerran vapaapäivä. Ehdotin silloin Voionmaalle, että menisimme tutustumaan aivan kaupungin vieressä olevaan Daugullin kuuluisaan puutarhaan ja taimistoon, josta puutarhanhoitoa hiukan harrastaneena olin sattunut lukemaan. Voionmaa oli tämmöiseen retkeen heti valmis, ja niin astuimme kenenkään estämättä tähän noin viiden hehtaarin laajuiseen taimistopuutarhaan. Se oli hyvin suunniteltu ja monipuo-

linen, mutta sota-aika oli siihenkin painanut leimansa jättäen sen hiukan hoitamattoman näköiseksi. Kävellessämme parhaillaan puutarhan käytävillä ja ihaillessamme sen rikasta kasvillisuutta tuli vastaamme itse talon isäntä. Hän tiedusteli meiltä melko tiukassa äänensävyssä, mitä meillä siellä oli tekemistä; emme nimittäin olleet tulleet pyytäneeksi keneltäkään lupaa käyntiimme. Vastasimme olevamme suomalaisia ja rauhanvaltuuskuntamme jäseniä, kuullemme paljon kerrottavan hänen puutarhastaan ja halunneemme tutustua tähän kuuluisuuteen. Selityksemme kuultuaan isännän kohtelu muuttui heti ystävälliseksi, ja hän opasteli asiantuntevasti puutarhassaan. Lopuksi hän kutsui meitä käymään sisällekkin sanoen: "Mein Vaters Haus ist immer offen für gute Freunde" (isäni talo on aina avoin hyvälle ystäville). Näin ystävällistä kutsua noudatimme mielellämme ja astuimme hänen majaan. Istuimme vilpolassa, ja ennen pitkää tuli pöydälle eteemme välttämätön tarjotin, jolla oli erilaisia viinaksia, maustettuja ja maustamattomia. Hyvän tavan mukaan tarjottiin tervetuliaisryppy ensin vanhemmalle ja arvokkaammalle, siis Voionmaalle, joka kieltäytyi, selittäen olevansa raittiusmies. Haluten olla kohtelias hän kuitenkin sekaantui konsepteissaan, viittasi minuun ja sanoi: "Mutta tämä minun ystäväni ottaa mielellään." En ollut siihen saakka viinaryyppyä ottanut. Minäkin olin raittiusmies, ja sitäpaitsi oli kotimaassa voimassa kieltolaki, jota mielestäni ulkomailakin ollessa oli kunnioitettava. Toiselta puolen en voinut jättää ystäväni pulaankaan ja tehdä hänestä valehtelijaa, jolloin isäntämme olisi ehkä saanut meistä merkillisen käsityksen luullen meidän halveksivan hänen ystävällistä tarjoustaan. Ei auttanut muu kuin näyttää hyvää naamaa huonossa pelissä. Otin tarjotun

lasin ja kumosin sen kurkkuuni. En tiedä oliko se Virossa yleisesti nautittua kuminaviinaa vai mitä lienee ollut, mutta kyllä se karvasteli kurkussa ja pani tottumattoman nielijän yskimään. — Näin Voionmaa, kiihkeä raittiusmies, johdatti viattoman lähimmäisensä ottamaan "ensimmäisen lasinsa", joka kuuluu olevan vaarallisin, koska se johdattaa juoppouteen. Jos minusta siis joskus juoppo tulee, saa Voionmaa kantaa siitä vastuun. — Olen monesti jälkeinpäin ystäväpiireissä Voionmaan läsnäollessa kertonut tämän jutun kuvaten miten raittiusmies johdatti nuorukaisen juoppouden teille. Voionmaa ei kuitenkaan pitänyt tästä jutusta, irvisti vain pahasti ja sanoi: "Aina sinä tuota vanhaa juttua jauhat". Mutta juttu on niin herkulinen, etten ole malttanut olla sitä parhaani mukaan levittämättä.

Viinasta puheen ollen oli suuri tapaus, kun se juuri meidän siellä ollessamme päästettiin vapaaksi. Virossa oli sota-aikana ollut voimassa väkijuomakielto, mutta kun olot katsottiin vakiintuneiksi, se poistettiin. Heti kello 12 jälkeen yöllä vapauspäivän aamulla kuuli kyllä kaupungin elämästä, että suuri muutos oli tapahtunut. Sitä iloa ja hihkunaa, mikä silloin puhkesi, on vaikea kuvata. Ja iloa jatkui monta päivää sen jälkeenkin. Elämä muuttui heti paljon levottomammaksi. Merkilinen tekijä on alkoholi!

Toinen suuri tapahtuma oli Tarton syysmarkkinat. Emme tienneet siitä mitään etukäteen. Mutta eräänä aamuna varhain heräsin suureen hälinään ja porsaiden vinkunaan. Puin päälleni ja läksin katsomaan, mitä oli tekeillä. Olin vallan yllättynyt siitä muutoksesta, mikä kaupungissa oli tapahtunut. Kaupungin tori oli täynnä maalaisia, ja melkein joka talon pihalla niitä myöskin



Tarton kaupunkia.

näytti olevan. Ja kaikilla oli porsaita myytävänä. Tietäähän sen, mikä meteli syntyy kun tuhannet porsaat yhtäikaa pitävät musiikista huolen. "Ilusa (kaunis) porsas" — kehui jokainen myyjä tavaraansa. Kun aamiaisen aikaan palasin hotelliin tapasin toiset hyvin tyytymättöminä kun he olivat heränneet liian aikaisin kovaan meluun tietämättä mistä se oikein johtui. "Saakelin porsas" — manasi Frey, kun kysyin syytä hänen tyytymättömyyteensä. Kun kerroin, että niitä "saakelin porsaita" oli ainakin kymmentuhatta, oli hän hieman yllättynyt.

Meillä oli käytettävänäimme pari autoakin. Toisen oli valtio luovuttanut käyttöömmee ja hyvään tarpeeseen se olikin. Sitäpaitsi oli Walden tuonut mukanaan oman Hudson-autonsa. Näillä me olimme vapaat liikkumaan kaupungin ympäristössä, ja toisinaan teimme pitempiäkin matkoja tutustuaksemme laajemmalti Viroon.

Teimme retken suurelle polttoturpeen nostoalueelle. Näin silloin ensi kerran polttoturvetta nostettavan suuressa mitassa ja koneellisesti. Se kävi aika näppärästi, ja satoa kertyi paljon. Mutta kyllä nostajilla oli myöskin mainio suo mistä nostaa. Siitä kaivettiin turvetta parhaillaan noin kuuden metrin syvyydessä ja täysin valmiiksi tekeytyneessä turpeessa. Eivätkä siinä kannot ja juuret vaivanneet niinkuin meidän paljon nuoremmissa soissamme tavallisesti on laita. Saimme kuulla, että kesäkuukausina joka talosta miehet lähtevät määräviikoiksi turvesuolle aivan kuin meillä halkometseen. Kyllähän Virossa metsiäkin oli, ja ne olivatkin erinomaisesti hoidettuja kartanon metsiä. Mutta maan pinta-alasta ne ovat sittenkin niin vähäinen osa, ettei niitä raaskittu käyttää polttotarkoituksiin. Myöhemminhän siellä "palava kivi" on osittain astunut korvaamaan puun käyttöä ja antamaan polttoöljyä.

Toisella kerralla teimme retken Viron parhaiten viljeltyyn maakuntaan Viljandiin ja tulimme lopuksi maakunnan pääpaikkaan, jonka nimenä niinikään oli Viljandi. Suomalaiselle oli suorastaan sykähdyttävää nähdä laajoja viljeltyjä aukeita ja mitä parasta peltomaata. Siellä lainehti vilja ja suuret ihanat hedelmäpuutarhat kasvattivat runsaasti kaikenlaisia hedelmiä, pääasiassa kuitenkin omenia. Saattoi nähdä useampia kymmeniätuhansia puita käsittäviä omenatarhoja. Alkoi ymmärtää kuinka pieni Viro oli elintarvikkeisiin nähden niin hyvin toimeentuleva.

Pari tämmöistä autoretkeä on erikoisemmin jäänyt mieleen. Juhannusaattona päätimme lähteä tutustumaan etelä-Viroon. Siellä oli maa paljon kumpuilevampaa kuin keski-Virossa. Kaunis Pyhäjärvi ja sen lähellä oleva Otepean muinaislinnoitus olivat päämääränämme. Otepeassa oli Voionmaalla tilaisuus valistaa meitä toi-

sia Viron vanhassa historiassa. Hän kertoili tuontapais-
ten vanhojen linnakkeiden merkityksestä niihin aikoi-
hin, jolloin milloin venäläiset, milloin saksalaiset kalpa-
ritarit hyökkäilivät Viroon vuoronperään laskien sen val-
tansa alle. — Toisella kerralla jatkoimme matkaamme
vieläkin etelämmäksi tullen lopulta Latvian rajalle ja
pistäytyen myöskin rajakaupungissa Valkissa. Siellä
voi nähdä miten järjettömästi rajoja voidaan vetää ra-
jakkain olevien kansojen välille. Kun sekä Viro että
Latvia rajaa käydessään vaativat itselleen tätä kau-
punkia, ei lopuksi ollut muuta neuvoa kuin jakaa se
kahtia. Ja niinpä oli kaupungin halki vedetty piikki-
lanka-aitaus, joka kulki katujen poikki ja pihojen
halki. Aivan seinäkkäinkin asuvat naapurit joutuivat
täten eri valtakuntiin eivätkä voineet käydä toisissaan
muuten kuin määrättyistä paikoista ja silloinkin raja-
vartijain luvalla, ellei ehkä tarvittu kerrassaan ulko-
maan passia ja viseerauksia. Tämä rouva Hella Wuoli-
joen syntymä- ja kotikaupunki teki likaisen ja siivot-
toman vaikutuksen. Näki että se oli köyhä ja väestö
huonosti toimeentulevaa. Vai olisiko se ollut vain sota-
ajan seuraamuksia.

Tällä matkalla tuli muuten meitä vastaan maantiellä
kahden hevosen vetämät vaunut, joissa istui eräille
joukostamme tuttu henkilö, Suomen senaatin entinen
kulkulaitospäällikkö, kreivi Berg. Tämä herra, jonka oli
vallankumouksen jälkeen ollut pakko lähteä Suomesta,
oli kuitenkin edelleen Suomen kansalainen. Hänellä oli
Virossa suuria tiluksia, ja Suomen kansalaisena hän
yleisen maanjaon yhteydessä lienee onnistunut säilyt-
tämään ne jokseenkin koskemattomina. Hänen San-
gaisten tilaltaan on muuten peräisin kuuluisa Sangais-
ten ruis, jota suuren satoisuutensa vuoksi on jonkin
verran viljelty etelä-Suomessa.

Toisella tarkoittamistani retkistä jouduimme kokemaan hiukan ikävyyksiä. Olimme kauan halunneet lähteä tutustumaan Viron niihin seutuihin, missä oli venäläistä asutusta. Tässä tarkoituksessa ajoimme Peipusjärven pohjoispäähän ja kiertelimme siellä olevissa venäläisissä kylissä, kunnes tulimme erääseen Mustveen kaupungin lähellä olevaan kylään. Täällä tapahtui onnettomuus. Siellä oli jotkin markkinantapaiset tai muu väenkokous. Kylän keskellä olevalla aukealla oli paljon väkeä ja hevosia. Kun automme ilmestyivät torin reunalle, tämä siihen aikaan näillä seuduin outo ilmesitys herätti suuren hälinän. Hevoset pillastuivat ja yksi niistä läksi laukkaamaan pitkin toria syöksyen väkijoukkoon. Tällöin jäi eräs pieni noin nelivuotias tyttönen hevosen jalkoihin saaden pahanlaisen haavan päähänsä. Äiti oli väistynyt syrjään, mutta ei ollut ennättänyt vetää tytärtään mukanaan. Me olimme tietenkin kovin onnettomia tästä tapahtumasta ja ryhdyimme huolehtimaan työstä. Hänen päänsä pestiin ja sidottiin väliaikaisesti. Haavat näyttivät kuitenkin siksi pahoilta, että pidimme parhaana käyttää häntä lääkäriissä. Lähin lääkäri oli parin peninkulman päässä. Tyttönen äiteineen pantiin toiseen autoomme ja heitä lähdettiin viemään lääkäriin. Lääkäri hoiteli haavaa ja pani kunnolliset siteet pään ympäri sekä sanoi, ettei vamma onneksi ollut vaarallinen. Haavoittunut äiteineen tuotiin kotikyläänsä ja arvelimme sillä tehneemme kaiken mitä voimme.

Mutta nämä alkuperäisissä oloissa elelevät venäläiset talonpojat eivät olleet samaa mieltä. Sillä välin kun toinen auto kävi lääkäriissä pidettiin meitä jäljellejääneitä kaiken aikaa piiritettyinä, ja väkijoukko esiintyi hyvin uhkaavasti. Heille selitettiin heidän omalla kielellään, että tapahtuma oli kokonaan tapaturma ja että vika



Vastaanottajia Piirisaaren rannalla.

oli heidän hevosissaan eikä meissä. Se ei kuitenkaan heitä rauhoittanut. Kun tyttönen oli palautettu ja saatu kuulla, ettei mikään vaara häntä uhannut, rauhoittui väkijoukko hiukan, mutta alkoi kuitenkin vaatia vahingonkorvausta. Mentiin oikein tupaan asiasta keskustelemaan. Lopuksi tyytyivät he 5 000 Viron markan suuruiseen "vahingonkorvaukseen". Maksoimme sen mielellämme; pääasia oli selviytyä tästä epämieluisasta kylästä ja sen asukkaista. Huono muisto meille siitä jäi.

Vielä muuan huomattava retki tältä kesältä on jäänyt mieleen. Heinäkuun alussa, vähän ennen kuin neuvottelut pariksi viikoksi keskeytettiin, päätimme tehdä oikein joukolla laivamatkan Peipusjärvelle. Mukana olivat silloin paitsi valtuuskunnan jäseniä koko kansliaväki, joten pieni jokilaiva oli täynnä väkeä. Retkelle lähdettiin aikaisin aamulla, koska tiedettiin matkan vievän runsaasti aikaa. Laiva lipui hiljaista vauhtia pitkin rauhallista Emajokea. Sitä taisi jatkua kolmisen penin-

kulmaa ennen kuin tultiin järvelle. Sen eteläpäässä, keskellä järveä on saari, joka rajankäynnissä Neuvosto-Venäjänsä kanssa oli jäänyt Viron puolelle. Tähän "Piirisaareen" laivamme ohjasi kulkunsa. Siellä nousiin maihin ja vietettiin saarella muutamia tunteja. Eväät tekivät hyvin kauppansa, ja taidettiinpa vähän tanssiakin. Saarella oli virolainen rajavartioväki, se kun oli aivan valtakunnan rajalla. Peipusjärvi on komea, suuri järvi, mutta melkein saareton. — Vasta iltamyöhällä laivamme palasi jälleen Tarttoon.

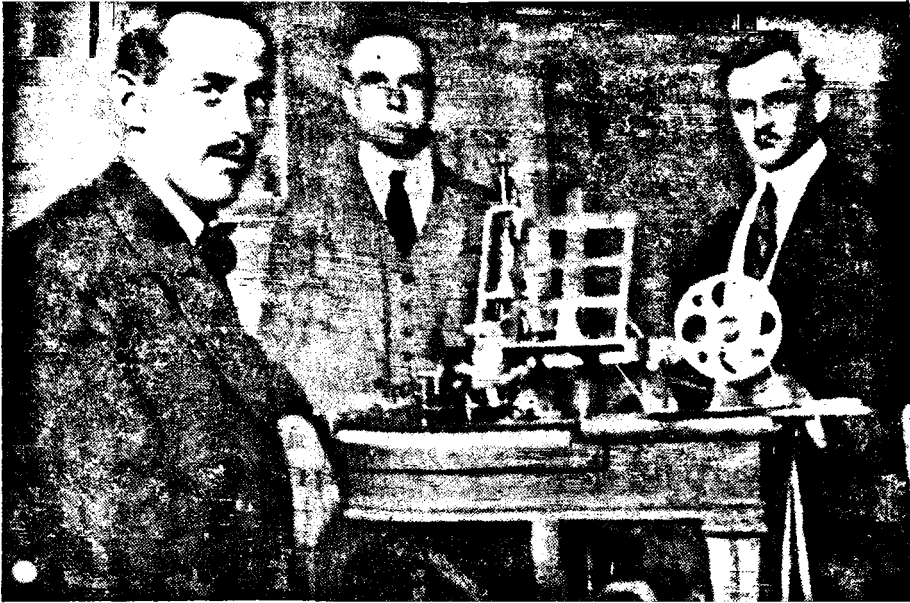
Näillä retkillämme opimme tuntemaan Viroa melkoisen laajalti. Kävimme monissa entisissä kartanoissakin katselemassa juuri toimitetun maanjaon vaikutuksia. Itsenäinen Virohan otti valtiolle saksalaisten kartanonomistajain suuret tilukset ja jakoi ne pientiloiksi. Mahtavat päärakennukset ja suuret talousrakennukset jäivät nyt pois tavallisesta käytöstään ja pieniä asuntotaloja nousi kuin sieninä sateen jälkeen. Ilmeisesti tämä reformi oli maan kannalta tarpeellinen, mutta säälikävi nähdä, miten suuria taloudellisia arvoja täten jäi käyttämättömiksi. Kartanoiden päärakennuksia oli koetettu käyttää erilaisiin yhteisiin tarkoituksiin: opistoiksi, seurataloiksi, kunnalliskodeiksi jne. Niinpä esimerkiksi aivan Tarton lähellä oleva komea, melkein palatsimainen Raadimoisa, oli muutettu museoksi.

Vaivana maanteillä kulkiessa olivat lukuisat koirat, jotka aina auton lähestyessä taloa hyökkäsivät ulos ja haukkua räkyttivät ohiajajia. Joka talossa näytti olevan useampiakin koiria; ainakin niitä ihan vilisi maaseudulla. Autonkuljettajamme oli niiden kanssa pääsemättömissä ja oli niitä väistäessään monta kertaa ajaa ojaan. Kerran oli Tarton "kaupunginpää" matkassa, kun olimme retkeilemässä. Kun hän näki autonkuljettajan väistelemisiä, mainitsi hän sen olevan aivan tarpeetonta.

Hänen mukaansa heillä maksettiin kaupungissa tapporahaa koirista, ja me panimme oman henkemme vaaraan suojellaksemme koirain henkeä. ”Ajakaa päälle vain”, — oli hänen kehotuksensa. Eikä kuljettajalle tarvinnut tätä kahteen kertaan sanoa. Pelkäänpä pahoin, että sen jälkeen moni koira menetti meidän takiamme henkensä Viron maanteillä.

Kaikkiällä saimme muutoin erittäin ystävällisen vastaanoton, jos jätän sivuun edellä kerrotun tapauksen venäläisessä kylässä. Kaikilla oli myöskin jotakin kerrottavaa heidän omasta sodastaan, joka vielä oli aivan tuoreessa muistissa. Myöskin suomalaisten heille antamaa apua muisteltiin kaikkiällä. Suomalaiset olivat olleet hurjapäistä joukkoa ja mellastelleet kovasti, siitä sai kuulla monia juttuja. Mutta se tunnuttiin annettavan anteeksi heidän antamansa avun vuoksi.

Kannattaa vielä tulla mainituksi, että monet illat jouduimme istumaan sähkölennätinkoneen ääressä keskustellen Helsingin kanssa. Yhteys Helsinkiin oli melko hyvä. Suora sähköjohto oli vedetty kansliahenkilökunnan asuttaman Livonia-hotellin erästä huoneesta ulko-ministeriöön Helsinkiin. Asiain vaatiessa käytettiin tätä yhteyttä ja silloin avuliaat sähköttäjämme Lovén ja Virtanen palvelivat mielellään meitä. Heille saneltiin sanottavat, ja he naputtelivat koneeseensa tekstiä sitä mukaa kuin sanelija sitä heille lateli. Vastaanottaja sai sen selvänä kirjoituskirjaimina nauhalle eteensä ja voi heti vastata. Sillä tavalla saatiin monet solmut välittömästi selvitetyiksi puhelemalla suoraan asianomaisten henkilöiden kanssa Helsinkiin. Toisinaan oli oikein juhlallista, kun Helsingissä istui koko valtioneuvosto koneen ääressä ja Tartossa samoin koko valtuuskunta. Tämä ”juusaaminen” oli todella mainio apu pulmia selvitettäessä. Kyllä mahtoi aikaisemmin olla vaikeata hoitaa rauhanneuvot-



Avuliaat sähköttäjämme Hughes-koneensa ääressä.

teluja kaukana omasta maasta, kun ei ollut kunnollista yhteyttä kotimaan hallitukseen. Neuvottelijoille täytyi antaa laajemmat valtuudet. Mutta neuvottelut saattoivatkin silloin kestää vuosikausia.

HIEMAN HENKILÖKUVAUSTA

Saattaa olla paikallaan tämän asioiden käsittelyä koskevan kuvauksen jatkoksi yrittää antaa ainakin yleispiirteinen kuva niistä henkilöistä, jotka enimmänsi esiintyivät tässä yli nelikuukautisessa taistelussa kahden valtakunnan välisten elinkysymysten selvittämiseksi. Hyvin ymmärrettävistä syistä jätän kuitenkin suomalaisten valtuutettujen kuvaamisen sikseen. Ensinnäkin se on hieman arkaluontoinen tehtävä, ja toiseksi useimmat

heistä ovat kotimaiselle yleisölle muutenkin riittävän tunnettuja, eivätkä tarvitse minun heikon kynäni kuvausta. Poikkeuksen teen vain valtuuskuntamme puheenjohtajaan J. K. Paasikiveen nähden.

J. K. Paasikivi — alkaakseni hänestä — oli neuvottelujen aikaan 50-vuotias. Hän hoiti vaikean puheenjohtajan tehtävänsä suorastaan erinomaisesti. Siinä vaa-dittiin laajaa käsiteltävien moninaisten asiain samoin kuin maamme aikaisemman historian tuntemusta, ja siinä hän osoitti olevansa täysin kotonaan. Ennakolta hän tunnollisesti perehtyi käsiteltävinä oleviin kysymyksiin ja voi siten suvereenisesti hallita kaikkia yksityiskohtiakin päästämättä silti kokonaisuutta näkyvistään. Hänen esittämänsä lausunnot olivat aina harkittuja ja hiottuja, tarpeeksi teräviä mutta silti niin arvokkaita, etteivät loukanneet vastapuolta. Kun Paasikivi hallitsi venäjänkieltä, ymmärsi hän vastapuolen lausunnot tulkitsematta ja voi siten asioista väiteltäessä suomennoksen aikana kaikessa rauhassa harkita vastaustaan.

Yleisistunnoissa oli muiden suomalaisten neuvottelijoiden sen vuoksi yleensä tarpeetonta puuttua keskusteluun. Se jäi melkein yksinomaan puheenjohtajan asiaksi, ja tuskin hän olisi edes mielellään nähnyt, että joku muu olisi siinä häneltä puheenvuoron ottanut. Vain siinä tapauksessa, että jollekulle valtuuskunnan jäsenistä oli annettu tehtäväksi jonkin erikoiskysymyksen valmistelu, käytti tämä laajemman selostavan puheenvuoron, mutta useimmiten jäivät väittelypuheenvuorot näissäkin tapauksissa puheenjohtajan huoleksi. — Jaostojen istunnoissa muutkin valtuuskuntamme jäsenet joutuivat sensijaan ahkerasti esiintymään.

Omassa keskuudessamme Paasikivi oli keskipisteenä, jonka hallussa puheen johdattelu tavallisimmin oli. Paljon lukeneena ja hyvämuistisena miehenä hänellä oli

loppumaton varasto juttuja, joita hän mielellään taritsi kumppaneilleen. Sama juttu saattoi tulla kerrotuksi useampaankin kertaan, mutta meillä olikin — kuten aikaisemmin on kerrottu — tämän tapauksen varalta sopimus, että se täytyi ottaa täydestä useammankin kerran.

Venäläisen valtuuskunnan puheenjohtaja *Jaan Antonovitš Berzin* oli kansallisuudeltaan lättiläinen ja suunnilleen 45-vuotias. Ammatiltaan hän lienee ollut yhteiskunnallinen kirjailija, mutta hänen aikansa oli pääasiassa kulunut vallankumouksellisissa touhuissa. Näissä puuhissa hän oli joutunut läheiseen kosketukseen Leninin kanssa, ja hänen sanottiinkin kuuluvan niihin harvoihin henkilöihin, joilla oli Leninin täydellinen luottamus.

Berzin oli hienosti sivistynyt ja miellyttävästi esiintyvä mies, vaaleaverinen, suippopartainen ja huolellisesti pukeutuva. Hän ei pitänyt melua itsestään; päinvastoin oli hänen esiintymisensä kauttaaltaan hiljaista ja vaatimatonta, voisi melkein sanoa ujoa. Hänen ilmeensä oli melkein surumielinen. Varsinkin silmät olivat haaveksivat ja surumieliset.

Berzin esitti lausuntonsa rauhallisesti, ilman mitään nousua tai puhetaidollisia temppuja. Ne pysyttelivät kiinteästi käsilläolevassa asiassa poikkeamatta halpahintaisiin hyökkäyksiin tai edes leikinlaskuun. Kaikesta huomasi, että hän todella tarkoitti rauhan aikaansaamista ja teki voitavansa tähän tulokseen pääsemiseksi. Kun suomalaisten taholta pari kertaa harjoitettiin ”pokeripeluuta” jättämällä venäläisten ratkaistavaksi, jatketaanko neuvotteluja, tuli tämä selvästi näkyviin. Silloin hän hetken vakavasti harkittuaan ehdotti jonkin

ulospääsyt umpikujasta osoittaen siten suurta itsehillintää. Berzin edusti kiihkottomasti, suurenmoisella tavalla Venäjän uutta hallitusta.

Kun Neuvostoliitto rauhanteon jälkeen perusti lähetystön Helsinkiin, nimitettiin Berzin sen ensimmäiseksi diplomaattiseksi edustajaksi Suomeen. Tämä kai tapahtui eräänlaisena tunnustuksena hänen Tartossa suorittamastaan työstä. Valitettavasti hän ei kauan ollut tällä paikallaan vaan siirtyi muuanne. Luultavasti tämä tapahtui hänen omasta halustaan, sillä hän ei viihtynyt Suomessa. Tavatessamme hän valitti täällä vallitsevaa kylmää suhtautumista häneen ja edustamaansa maahan. Tämän voin kerran omakohtaisestikin todeta. Presidentin itsenäisyyspäivän kutsuilla muodostui hänen ja hänen seurueensa ympärille säännöllisesti tyhjiö, ja lopuksi he jäivät yksinään istumaan erään huoneen nurkkaan huoneen tyhjennyttyä melkein kokonaan. Vain Paasikivi ja minä seurustelimme heidän kanssaan.

Toiseksi tärkein venäläisten valtuuskunnan jäsen oli *Platon Michailovitš Keršentjev*, josta voinee sanoa, että hän eräissä suhteissa oli tärkeämpikin kuin puheenjohtajansa. Hänen tehtävänään oli näet istua puheenjohtajana kaikissa jaostoissa ja alajaostoissa, ja hänen oli siten pakko yksityiskohtaisesti perehtyä kaikkiin kysymyksiin. Keršentjev oli aivan toista maata kuin Berzin. Sensijaan että Berzin ulkonaisessa esiintymisessään ja pukeutumisessaan oli äärimmäisen huolellinen, Keršentjev oli siinä suhteessa täydellinen vastakohta, pukeutui huolimattomasti ja oli melkein boheemin näköinen. Hän oli vilkas ja liikkuvainen, ja valppaasti hän rilliensä takaa seurasi asiain menoa osoittaen ilmeilläänkin sitä seuraavansa. Ammatiltaan hän oli sanomalehtimies ja hänen harrastuspiirinsä tuntui olevan laaja. Erikois-

harrastuksena hänellä oli teatterimaailma ja kirjallisuus, ja näillä aloilla hän oli kuin kotonaan. Kielitaitoinen hän myös oli. Väittelypuheenvuorojen käyttäjänä hän oli ensi luokan kyky, aina taisteluvalmis ja nokkela. Siinä hän esiintyi nopeana ja vilkkaana kuin floretti-miekkailija. Hänen nokkeluutensa tuli useasti näkyviin. Kerrankin, kun Paasikivi jonkin asian yhteydessä oli viitannut Kansainliittoon, jonka tuli aikaansaada järjestystä maanosamme asioihin, heitti Keršentjev nopeasti väliin välihuutonsa ”tähän saakka se on saanut aikaan vain epäjärjestystä”, tulkiten siten venäläisten käsityksen tästä ensimmäisestä yrityksestä koota maailman yleinen mielipide yhteisiin päätöksiin.

Jouduin Keršentjevin kanssa useat kerrat kahdenkeskiseen keskusteluun ”Automat”-ravintolassa pidetyissä konspiratiivisissa istunnoissamme. Istuimme tuntikausia teelasin ja muutaman leivoksen ääressä ja juttelimme. Silloin hän oli vieläkin välittömämpi kuin virallisissa istunnoissa, kun voi jutella vapaasti ilman että joka sana tuli pikakirjoituksella pöytäkirjaan. Tällöin hän voi vapaasti heitellä kompiaan ja lausua sukkeluukusiaan. Ne olivat miellyttäviä tuokioita, ja niiden houkuttusta lisäsi vielä sekin, että niissä tavallisesti päästiin eteenpäin, silloinkin kun viralliset neuvottelut olivat ta-
kertuneet tervaan.

Nikolai Sergejevitš Tichmenjev, kolmas Neuvostoliiton valtuutetuista, oli hiljainen ja pidättyväinen mies. Hän ei juuri laisinkaan esiintynyt istunnoissa eikä myöskään antautunut seurustelemaan meikäläisten kanssa edes sen vertaa kuin muut venäläiset. Sen vuoksi hänestä oli vaikeata saada mitään selvää kuvaa. Ammatiltaan hän oli lääkäri ja ilmeisesti hänessä oli juutalaista verta. Koko sodan ajan hän oli ollut rintamalääkärinä. Hän

tuntui olevan ahkera työntekijä ja käyttökelpoinen voima.

Vain kerran jouduin hänen kanssaan pitempään kahdenkeskiseen keskusteluun. Satuimme silloin pohtimaan monenlaisia asioita kosketellen kuitenkin enimmäkseen politiikkaa ja Venäjän oloja. Tällöin kävi selville, että hän oli innokas bolsevikki ja kuului melkein "uskovaisiin". Tarton rauhanneuvottelujen päätyttyä hänet oli määrätty pitemmäksi aikaa matkustamaan johonkin laajan valtakunnan rajaseuduille suorittamaan jotakin hallituksen hänelle uskomaa tehtävää. Kun tämän johdosta ihmettelin, ettei hän työskennellyt omalla alallaan, lääkärinä, vaan oli jättäytynyt hallituksen käytettäväksi erilaisissa tehtävissä, vastasi hän vain yksikantaan ja hieman surumielisesti hymyillen: "Semmoiseen ylellisyyteen kuin omien harrastustensa seuraamiseen meillä Venäjällä ei valitettavasti ole varaa". Se oli melkein aatteellisen antaumuksen huippu.

Venäläisten taloudellinen asiantuntija professori *Smirnov* tuntui hallitsevan alansa. Hän oli aina asiallinen eikä antanut poliittisten seikkain hämmentää arvostelukykyään. Poliitikasta emme koskaan puhelleet niiden 24 istunnon aikana, joissa minä hänen kanssaan jouduin kahdenkesken selvittelemään taloudellisia ongelmiamme. Tuntui että hän karttoi tätä aihetta. Minulla on aihetta luulla, ettei hän ollut bolsevikki. Ei hän ainakaan koskaan siitä puhunut, hoiteli vain ammattiasiansa. Meidän yhteisistuntomme sujuivat rauhallisesti ja miellyttävästi. Teetä vain hörpittiin hänenkin kanssaan; ilman sitä venäläisten kanssa on mahdollonta istua pitempää aikaa. — Tapasin muuten saman Smirnovin kerran myöhemminkin, Genovan kuuluisan konferenssin aikana keväällä 1922. Olimme silloin mo-

lemmat retkeilyllä Välimeren kauniilla rannikolla. Siellä hän oli melko paljon vapautuneempi kuin Tartossa ollessamme.

Vielä on syytä mainita venäläisten sihteeri *Tšernyh*, joka seurasi kaikkia istuntojamme vastaten niissä pöytäkirjoista. Hän oli hiljainen, itseensä sulkeutunut mies. Hänen kanssaan ei kukaan suomalainen, meikäläisiä sihteereitä lukuunottamatta, tainnut Tartossa joutua tekemisiin. Vasta myöhemmin, hänen tultuaan nimitetyksi Neuvostoliiton lähettilääksi Helsinkiin, jouduin useasti hänen kanssaan keskusteluun. Vanhan tuttavuuden nojalla hän toisinaan kutsui kahdenkeskiseksi ateriallekin luokseen ja silloin hänellä kyllä riitti puhetta. Silloin hän filosofoi mielellään, ja hänen keskustelunsa liikkui kernaimmin erilaisilla abstraktisilla aloilla. Kirjoitin kerran lehteenkin hänestä, että hän venäläiseen tapaan voisi yökauden keskustella Jumalan olemassaolosta.

Joistakin muistakin venäläisistä olisi mahdollista tarinoida, mutta asioihin vähemmän vaikuttaneina he tuskin kiinnostavat. En kuitenkaan voi olla mainitsematta heidän suomenkielen tulkkiaa, *Kosoa*, joka toimi välittäjänä aina milloin kahdenkeskisiä neuvotteluja tarvittiin. Oliko hän vakaumuksellinen kommunisti, jäi minulle epäselväksi. Luultavasti kuitenkin, sillä tuskin häntä muuten olisi näin uskottuun tehtävään otettu. Rehti ja mukava mies hän oli ja uskollinen isännilleen.

EDUSKUNNAN VUORO SANOA SANANSA

Rauhansopimuksen allekirjoittamiseen saakka sitä olivat käsitelleet verrattain ahtaat piirit: rauhanvaltuuskunta, maan hallitus, presidentti sekä parissa vai-

heessa eduskunnan ulkoasiainvaliokunta, jolla oli ollut oikeus sanoa painava sanansa siitä suunnasta, jota oli kuljettava. Mutta kun työ oli suoritettu ja kaikki riidanalaisten kohtien ratkaisut koottu yhteen paperiin, jolloin siitä lopulta oli tullut rauhansopimus, joutui se paljon laajemmalle foorumille, eduskuntaan. Tämän koko kansaa edustavan laitoksen oli nyt sanottava ratkaiseva sanansa; sen oli joko hyväksyttävä tai hylättävä sopimus. Se oli siten ensimmäinen tulikoe, missä tämä sopimus sai näyttää kestävyytensä, niinkuin asian menoon oikeassa demokratiassa kuuluu.

Hallitus ei vitkastellut saattaessaan tämän asian eduskunnan käsiteltäväksi. Jo lokakuun 27. päivänä ilmestyi ulkoministeri Holsti eduskuntaan tuoden sille "Hallituksen esityksen n:o 28 Suomen ja Venäjän välisen rauhansopimuksen hyväksymisestä". Sen lupasi eduskunnan puhemies Kallio esittää eduskunnalle "perustuslain mukaista käsittelyä varten".

Siitä alkoi sen kiirastuli eduskunnassa, missä sen valo- ja varjopuolia tultaisiin tarkastelemaan. Se joutui lähetekeskusteluun seuraavana päivänä, jolloin siitä jo lausuttiin monta painavaa sanaa, ja lähetettiin sen jälkeen eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan puntaroitavaksi. Vaikka ulkoasiainvaliokunnalla ainakin sivustakatselijana oli ollut tilaisuus seurata työn valmistumista jo sen varrella, tarvitsi valiokunta melkoisesti aikaa mietintönsä valmistamiseen. Mietintö tuli nimittäin edustajain pöydälle vasta marraskuun 19. päivänä, siis kolmen viikon päästä. On kuitenkin otettava huomioon, että eduskunta oli välillä pitänyt muutaman päivän kekrilomaa.

Kun mietintöä piti ruvettaman eduskunnassa käsittelemään, keksivät eräät oikeistoedustajat, että rauhansopimuksen käsittely oli paras kytkeä yhteen eduskun-

nalle aikaisemmin annetun rajaseutulakia koskevan esityksen kanssa, joka asetti rajaseutujen väestön eräiden poikkeusmääräysten alaiseksi. Tätä lakia vastustivat sosiaalidemokraatit, kun sensijaan muihin ryhmiin kuuluvat edustajat pitivät sen aikaansaamista tärkeänä. Turvatakseen sen hyväksytyksi tulemisen siirsi enemmistö rauhansopimusta koskevan asian rajaseutulain jälkeen. Viimemainittu kulkikin sen jälkeen jatkuvasti rauhansopimuksen edellä ja tuli myös sen edellä hyväksytyksi.

Rauhansopimuksen varsinaiseen ensimmäiseen käsittelyyn pääsi eduskunta tämän tempun johdosta vasta marraskuun 23. päivänä, jolloin suoritettiin laaja keskustelu. Suuri valiokunta sensijaan ei tarvinnut paljon aikaa, ja niin voitiin toinen käsittely suorittaa 27. päivänä marraskuuta sekä kolmas käsittely marraskuun 30. ja joulukuun 1. päivinä. Asia oli siten valmis joulukuun 1. päivänä.

Tämmöinen oli asian ulkonainen meno. On kuitenkin syytä hiukan syventyä niihin mielipiteisiinkin, joita eduskuntakäsittelyn aikana tuli eduskunnan pöytäkirjoihin sanelluksi, koska ne myöhemmän kehityksen valossa tarjoavat useita mielenkiintoisia kohtia.

Asian käsittelyn pani alulle, niinkuin hyvin sopi, hallituksen pääministeri Erich. Hänen lausuntonsa annettiin ilman innostusta ja lämpöä. Siinä vain lyhyesti todettiin, että Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä oli vallinnut sotatila, minkä lopettamiseksi nyt yli neljä kuukautta kestäneiden neuvottelujen jälkeen oli allekirjoitettu sopimus. Samaan aikaan oli Neuvosto-Venäjän ja Puolan välillä tehty alustava rauhansopimus. — Suomen sopimus on tuloksena sovitteluista, joissa Suomenkin puolelta on tehty tuntuvia myönnytyksiä. Hallitus

on kuitenkin sitä mieltä, että rauhansopimus suurin piirtein siihen määrään tyydyttää Suomen vaatimuksia, että hallitus on voinut valtuuttaa neuvottelijansa allekirjoittamaan sen ja puoltaa nyt sen hyväksymistä.

Haluten heti keskustelun alussa tarttua härkää sarviin pääministeri lyhyesti torjui pari rauhansopimusta vastaan tehtyä yleistä väitettä. Hän mainitsi, että rauhansopimus on Venäjää velvoittava siitä riippumatta, kuka siellä kulloinkin valtiovaltaa käyttää ja mitkä yhteiskunnalliset voimat sitä lähinnä kannattavat. Venäjän valtiollisessa rakenteessa ja järjestyksessä mahdollisesti tapahtuvat muutokset eivät voi eivätkä saa häiritsevästi vaikuttaa siihen tosiasiaan, että rauha tehdään Suomen valtion ja Venäjän valtion välillä sekä velvoittaa niitä kuten valtiosopimus ainakin.

Toiseksi pääministeri halusi korostaa sitä, että rauhantilan palauttaminen Suomen ja Venäjän kesken ei saa aiheuttaa häiriöitä maamme yhteiskuntajärjestykseen ja vielä vähemmän saattaa kansallista olemassaoloamme, itsenäisyyttämme taikka lainalaista kansanvaltaista valtiorakennettamme vaaraan. Lähinnä kuuluu hallitukselle tarkka huolenpito siitä, ettei tällaista vaaraa synny, sekä että kaikenlainen kiihoitus, joka tässä kohden voisi turmiollisesti vaikuttaa, saadaan tehokkaasti torjutuksi.

On helppo ymmärtää mitä käsityksiä vastaan edelläoleva oli lausuttu. Tässä torjuttuja ajatuksia oli ilmeisesti yleisimmin käytetty rauhanteon vastustajain taholla.

Pääministerin lausunnon jälkeen alkoi lähetekeskustelu, jossa eri mielipidevivahtukset jo esiintyivät. Turhan toistamisen vuoksi lienee kuitenkin käytännöllisintä myöhemmin yhdellä kohtaa selostaa eri käsittelyjen varrella suoritetun keskustelun pääsuuntia.

Ulkoasiainvaliokunnan mietintöä odotettiin näiden alkuturnajaisten jälkeen melkoisella mielenkiinnolla. Se oli luultavasti useimmille pettymys. Jo silmäys siihen osoitti, miten hajalle mielipiteet valiokunnassa olivat menneet. Itse mietintö käsitti vajaan kaksi sivua. Siinä käsiteltiin rauhanteon tarpeellisuutta melko viileästi ja tultiin melkein kuin pakotettuna siihen tulokseen, että hallituksen esitys oli hyväksyttävä. Sen ohella oli mietintöön liitetty kokonaista viisi vastalauseetta, joista eräässä ehdotettiin hallituksen esitys hylättäväksi ja toisissa esitettiin hyväksyttäväksi erilaisia toivomuksia, jotka kaikki korostivat esittäjänsä toivomuksia sen suhteen. Voi siis sanoa, ettei valiokunta ainakaan innostuksella ollut tullut puoltavaan tulokseen.

Laajasta, useita päiviä kestäneestä keskustelusta, joka asian johdosta sen eri vaiheissa käytiin, on syytä koettaa erottaa eri pyrkimykset ryhtymättä esittämään yksityisten edustajain mielipiteitä muuta kuin ryhmittäin.

Asian käsittelyjärjestykseen nähden esiintyi heti alussa semmoinen mielipide, että käsittelyn olisi pitänyt tapahtua perustuslain muuttamisesta säädetyssä järjestyksessä. Tällöisen ajatuksen esitti, kuten hyvin sopi odottaakin, ed. Estlander, jonka yleisenä pyrkimyksenä oli tehdä mahdollisimman monista kysymyksistä perustuslakikysymyksiä. Jos tämä käsitys olisi tullut eduskunnan päätökseksi, olisi kuudesosa eduskunnan jäsenistä voinut estää rauhansopimuksen tulema voimaan näillä valtiopäivillä, ja seuraavillakin valtiopäivillä olisi sen taakse vaadittu kaksikolmasosaa äänistä. Tätä äärimmäisen muodollista kantaa ei kuitenkaan kukaan muu kannattanut, joten siitä ei edes tarvinnut äänestää.

Sopimuksen kohtaloon nähden esiintyi keskustelun

varrella kaikissa sen vaiheissa eräs suuriääninen ryhmä, joka vastusti sopimusta ja ehdotti sen hylättäväksi. Ehkä huomattavin näkökanta tämän ryhmän edustajain puheenvuoroissa oli väite, että rauhansopimusta ei pitäisi hyväksyä siitä syystä, ettei se tulisi sitomaan Venäjän tulevia hallituksia — siis väite, jota vastaan pääministeri jo keskustelun alussa polemisoi. (Estlander, Vuorimaa, Piitulainen ym.). Näiden edustajain mielestä oli vain ajan kysymys, milloin järjestelmän muutos Venäjällä tapahtuisi. Ja koska niin tapahtuisi, olisi Suomen kannalta vaarallista mennä sopimukseen nykyisen hallitussuunnan kanssa.

Tätä käsitystä vastaan polemisoivat heti tuoreeltaan opetusministeri Ingman ja ennen kaikkea sosiaalidemokraattinen ed. Kotonen. Ingman huomautti, että se Venäjän hallitus, jonka kanssa rauha nyt tehdään, on kahden vuoden ajan pitänyt käsissään tosiasiallista valtaa Venäjällä. Sen kanssa on Puola tehnyt alustavan rauhansopimuksen ja Englanti kehotti kesällä samaa hallitusta lähettämään edustajia Lontooseen rauhanneuvotteluihin Venäjän naapurivaltioiden kanssa. Sen vuoksi oli hänen mielestään ehdottomasti pidettävä kiinni siitä, että rauha velvoittaa Venäjää siitä riippumatta, kuka siellä valtiovaltaa käyttää. Ed. Estlanderin väite oli puhujan mielestä sen vuoksi yhtä perusteeton kuin epäämättömästi vahingollinen. — Kun vielä ed. Vuorimaa erittäin räikeässä puheenvuorossaan oli esittänyt samaa käsitystä kuin ed. Estlander, nousi ed. Kotonen häntä ojentamaan selittäen miten vaarallista tällöisten aukkojen ampuminen meidän omiin puolustusmuureihimme on, kun levitetään käsitystä, ettei Venäjän hallituksen kanssa tehty sopimus sido Venäjän valtakuntaa. Siitä voi koitua suuria vaaroja tuleville suhteille tuohon valtakuntaan.

Sopimuksen vastustajat esittivät sen lisäksi paljon muitakin huomautuksia sopimuksen hyväksymistä vastaan. ”Rauha Neuvosto-Venäjän kanssa oli luonnoton, sillä se ei voi perustua molemminpuoliseen etujen yhdenmukaisuuteen” (Estlander). — ”Sopimuksella hankitut saavutukset ovat epävarmoja, tappiot sensijaan varmoja. — Suomi olisi voinut näytellä suurta osaa Neuvosto-Venäjän kukistamisessa, mutta se on laiminlyönyt etsikkoaikansa. Sensijaan tehdään nyt sopimus, joka avaa maan bolsevistiselle agitaatiolle. Sen takia rauha on suuri saavutus Venäjälle, joka tavoittelee maailmanvallankumousta. Tällöinen ruttopesäke on pidettävä välimatkan päässä” (Colliander). — ”Ei kukaan voi uskoa kaunista fraasia hyvästä naapurisovusta meidän ja maamme perivihollisen kanssa, uskoa rauhaan, joka palauttaisi maahan takaisin kaiken sen roskaväen, jonka sota työnsi itäisen rajan taakse. Pohjanmaan ruotsalainen väestö ei koskaan voi pitää Venäjää muuna kuin maana, josta tuho ja sota uhkaa. Jos sen kanssa tehdään rauha, maamme kohtaa suurempi onnettomuus kuin jos todellinen sotatila vallitsee, sillä vieläkin sääli-mättömämmin tulevat barbarian opit tunkeutumaan maahamme rauhan verhon suojassa” (Broända). — ”Kyllä rauha maassamme loppuu, jos Tarton rauhan-sopimuksesta tulee tosi” (Homén). — ”Tartossa solmittu rauha on maallemme vahingollinen ja turmiollinen” (E. Hannula). — ”En voi olla mukana lahjoittamassa niiden voittojen hedelmiä, jotka vapaustaistelussa niin kalliilla hinnalla on Suomen kansalle hankittu” (Tekla Hultin).

Tämmöisiä lausuntoja voisi poimia pitkälti, mutta edelläolevat riittänevät osoittamaan rauhan vastustajain yleistä mielialaa.

Toisen, edellistä suuremman ryhmän muodostivat ne,

jotka etsivät itse sopimuksesta kaikenlaisia vikoja, joiden vuoksi se oikeastaan olisi ollut hylättävä, mutta kun asia oli jo tälle asteelle saatettu, katsoivat että on pakko hyväksyä se, joskin erinäisin varauksin.

Rauhansopimuksen taloudellisiin kohtiin nähden ei yleensä esiintynyt tyytymättömyyttä. Niiden sanottiin olevan maamme etuja tyydyttäviä. Vain erästä kohdasta erinäiset puhujat huomauttivat. Suomen yksityisten kansalaisten omaisuutta ja saatavia Venäjän valtio ei ollut sitoutunut korvaamaan, vaikka sitä neuvotte-
lujen varrella useassa yhteydessä oli koetettu saada sopimukseen sisältymään. Niitä ilmoitettiin käsiteltävän samalla tavalla Neuvostoliiton uusien lakien mukaan kuin muidenkin maiden kansalaisten omaisuutta. Näiden saatavain olivat asianomaiset laskeneet nousevan kaikkiaan 1,8 miljardiin markkaan, siis huomattavaan summaan. Tähän puutteeseen sopimuksessa kiinnitti pari edustajaa huomiota. Se olikin epäilemättä suuri aukko, ja se tuli jälkeenpäin aiheuttamaan monia Suomen valtioon kohdistettuja vaatimuksia.

Jos taloudellisia kohtia vastaan ei ollut suurta huomauttamista, riitti niitä sitä vastoin runsaasti kaikkia alueellisia kohtia vastaan. Suomessa olivat odotukset ja toiveet vuoden 1918 humussa kovin korkealla, ja kun niitä ei nyt voitukaan lunastaa, se aiheutti suurta tyytymättömyyttä. Itä-Karjalan kysymyksen ratkaisu, Repolan ja Porajärven Venäjälle palauttaminen, rajoitukset Suomenlahdella ja Petsamossa, Inon ja Puumalan linnostusten hävittäminen ym. seikat esiintyivät kovin monen edustajan lausunnoissa rauhansopimuksen pahoina kauneusvirheinä. Varsinkin itä-Karjalan sekä Repolan ja Porajärven kysymyksissä näyttelivät tunnuseikat huomattavaa osaa. Se oli hyvin ymmärrettävää kun näiden seutujen asukkaita oli vuosikausia ruokittu lupauksilla

ja herätetty heissä toiveita. Kun nämä alueet nyt jätettiin oman onnensa nojaan, oli se Suomelle nöyryyttävää. ”Semmoista musertavaa nöyryytystä, että Repola ja Porajärvi, jotka olivat liittyneet Suomeen, ja jotka me olimme ottaneet vastaan, nyt tulisivat jätettäväksi oman onnensa nojaan, emme olisi ansainneet. Se rauha, joka tätä säättää (Repolan ja Porajärven luovuttamisen), minun täytyy katsoa häpeälliseksi ja tulee se vetämään koston ylitsemme kuten keho teko aina ennemmin tai myöhemmin tekee. Tämä kohta rauhansopimuksessa on itsessään julma ja semmoinen, että kansa ja valtio, joka pitää kiinni kunniansaan, ei saa semmoista tehdä” (Homén).

Lukuisat edustajat olivat myöskin kohdistaneet arvostelevia lausuntoja sopimuksen 35. artiklaa vastaan, joka koski amnestian myöntämistä. Heidän mielestään itsenäiselle maalle oli arvotonta, että vieraan valtion kanssa tehdyssä sopimuksessa kajottiin tämäntapaisiin sisäisiin kysymyksiin.

Mutta jos rauhansopimuksella oli morkkaajansa ja jyrkät vastustajansa, oli sillä puolustajansakin. Monet sosiaalidemokraattiset edustajat käyttivät tässä yhteydessä puheenvuoroja, ja ne olivat kaikki järjestään puoltavia. Tällöin käytiin lävitse myöskin porvarillisten piirien kahden vuoden aikana harrastama politiikka itäistä naapuriamme kohtaan. Muistutettiinpa mieliin semmoinenkin kuriositeetti kuin senaattori Ehrnroothin vuonna 1918 Tšitserinille lähettämä nootti, josta eduskunnan rakennukseksi luettiin seuraavakin, Eerikki XIV:n ja Iivana Julman välistä kirjeenvaihtoa muistutettava herkullinen palanen: ”Neuvosto-Hallitus, jossa ei ole mukana ainoatakaan työläistä tai talonpoikaa, edustaa mitä inhottavinta hirmuvaltaa. Kyllästyneenä kes-

kusteluihin tällaisen hallituksen kanssa, jonka periaatteenä näyttää olevan syödä sanansa, Suomen hallitus ilmoittaa Venäjän Neuvostohallitukselle, että suomalaisten kärsivällisyys saattaisi loppua ja että Suomen hallitus katsoo olevansa oikeutettu ryhtymään ilman edelläkäypää ilmoitusta tarpeellisiin toimenpiteisiin Venäjän Neuvostohallituksen saattamiseksi järkiinsä.” Tämä reipas sanonta oli esiintynyt virallisessa nootissa. Siitä voi saada hiukan kuvaa siitä, millä tavalla yksityisesti oli suhtauduttu uuteen tulokkaaseen. Palautettiin mieliin porvarillisten piirien haluttomuus rauhanneuvottelujen aloittamiseen, niiden yritykset antaa tukea kenraali Judenitšin ym. venäläisten valkoisten kenraalien hyökkäyksille Neuvostoliittoa vastaan sekä muita samanlaisia piirteitä menneeltä ajalta.

Itse rauhansopimukseen oltiin sosiaalidemokraattisella taholla yleensä tyytyväisiä ja kannatettiin sen hyväksymistä. Miltei kaikissa tältä taholta tulevissa lausunnoissa ilmaistiin erikoinen tyytyväisyys amnestiamääräysten johdosta ja vaadittiin hallitusta mahdollisimman pian järjestämään asiat sen mukaisesti. — Amnestiakysymys olikin rauhan vaatimusten ohella ollut sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän tärkeimpänä asiana kansalaissodan jälkeisenä aikana. Hyviä lausuntoja esittivät sosiaalidemokraattisella taholla Keto, Ryömä ja Voionmaa valaisten kysymystä monelta puolen.

Ehdottomasti parhaan lausunnon koko siinä keskustelussa, mikä näinä päivinä käytiin rauhansopimuksen johdosta, oli valmistanut ed. Voionmaa. Hänellä oli siihen parhaat edellytyksetkin oltuaan itse mukana rauhanvaltuuskunnassa ja seurattuaan työn valmistumista yksityiskohdittain.

Voionmaa jakoi rauhansopimuksen vastustajat edus-

kunnassa kolmeen ryhmään. Ensimmäisenä ryhmänä olivat rauhansopimuksen ”leppymättömät” vastustajat. Heidän mielipiteensä mukaan Suomen ei olisi tunnustettava neuvostovaltaa Venäjällä. Suomen olisi edelleenkin pysyttävä sotatilassa Venäjän kanssa ja kannettava kaikki siitä johtuvat seuraukset. Tätä mielipidettä kannattivat etupäässä ruotsalaiseen ryhmään kuuluvat kansanedustajat, joiden valitsijat asuivat mahdollisimman kaukana itärajalta, minkä vuoksi heille sopi kehottaa laajaa suomalaista rintamaa ylläpitämään ja uhraamaan verensä ja henkensä rajattomassa sotakiihkossaan venäläisiä vastaan.

Toisena ryhmänä olivat Voionmaan mukaan ne, jotka eivät kokonaan vastusta rauhaa, mutta kuitenkin vastustavat juuri tätä rauhaa. He pitävät tätä rauhaa vain välirauhana. Heidän noudattamaansa politiikkaa hän nimitti seikkailupolitiikaksi ja piti erikoisen arveluttavana, että he kaiken lisäksi olivat valmiita suinpäin solmimaan reunavaltioiden kanssa Venäjää vastaan puolustusliiton, jonka hän ennakoita ehdottomasti torjui.

Vastustajain kolmanteen ryhmään Voionmaa luki ”Karjalan miehet”, ja heitä hän sentään paremmin ymmärsi. Tämä ryhmä ei nähnyt koko rauhanteossa mitään muuta kuin Karjalan kysymyksen.

Sosiaalidemokraatit, täysiä valtiollisia oikeuksia nauttimattomina, olisivat Voionmaan mukaan aivan hyvin voineet seistä sivussa koko tästä asiasta ja jättää hajanaisen porvaristoryhmien riideltäväksi rauhanteon. Sitä eivät sosiaalidemokraattiset periaatteet kuitenkaan ole sallineet. He ovatkin astuneet esiin ja kaikella voimallaan koettaneet vaikuttaa rauhan aikaansaamiseen, ennen kaikkea siitä syystä, ettei siinä ole kysymyksessä vain nykyhetken asia, vaan pitkän tulevaisuuden kannalta mitä tärkein kysymys.

Käydessään sitten tarkastelemaan rauhanasiakirjan sisältöä Voionmaa halusi aluksi todeta, että se on tehty täysin itsenäisesti ja sovinnollisesti keskustellen, ilman aseiden väliintuloa, joten se on todellinen sovintorauha. Se on myöskin Suomelle edullinen; sitä ei kukaan voi kieltää. Taloudellisesti hän rohkeni väittää sen olevan suorastaan loistava. Petsamossa Suomen alue on laajentunut, ja sekin on tapahtunut rauhallisoin keinoin. Ne jotka ovat pitäneet Petsamon saamista vain vanhan saatavan tavallisena ulosottoasiana, ovat väärässä, sillä Suomen oikeus tähän alueeseen on ollut hyvin horjuva. Karjalan asiassa hänen mielestään oli taitamattomilla retkillä itä-Karjalaan aiheutettu sen alueen väkivaltainen liittäminen Suomeen, mikä ei ollut onneksi Karjalan politiikalle. Hän piti saavutuksena niitä takeita, joita tämän alueen väestön hyväksi rauhansopimuksen yhteydessä oli saavutettu. Repolaan ja Porajärveen nähden hän ei käsittänyt, että olisi ollut mitään järkeä erottaa niitä muusta Karjalasta. Niiden hankkiminen Suomen haltuun oli ollut tynkäeduskunnan harjoittaman politiikan tuloksia, joista sosiaalidemokraatit eivät millään tavalla ole vastuussa. Se on ollut ilmeistä seikkailupolitiikkaa. Peli on nyt menetetty, mutta siitä saavat tappiolle joutuneet syyttää vain itseään.

Hakiessaan rauhansopimuksen vikoja hän löysi sosiaalidemokraattiselta kannalta katsoen niitäkin. Suomen puolelta oli oltu liian halukkaita säilyttämään erinäisiä sotilaallisia varustuksia sellaisillakin alueilla kuin Laatokalla, joka haitatta olisi voitu neutraloida. Vielä vähemmän hän voi ihailia Venäjän bolševikkien kantaa rauhanteossa. He ovat esiintyneet todellisina sotilasvaltion edustajina, joille oli ollut tärkeintä lujittaa puolustustaan, ja jotka päinvastoin kuin Suomen sosiaali-

demokraatit eivät tulevaisuudessa näytä luottavan mihinkään muuhun kuin raakaan väkivaltaan. Lopuksi hän tervehti tätä rauhan asiakirjaa rauhallisen kulttuuritaistelun alkuna, jolloin taasen taistellaan työn ja rauhan aseilla parlamentarismien lipun alla Suomen eduskunnassa.

Toinenkin rauhanvaltuuskunnan jäsen, nimittäin ed. Vennola, joutui puolustamaan rauhansopimusta. Kun muistaa, että juuri hän pääministerinä tasan vuotta aikaisemmin oli julistanut eduskunnassa, että Suomi ei tee rauhaa Neuvostoliiton kanssa muuten kuin pakosta, oli tämä tehtävä hänelle varmaankin vaikea. Mutta hän teki sen voimakkaasti ja syvällä rintaaänellä. Niille, jotka olivat väittäneet, että Suomi on mennyt tähän rauhaan vähän harkinnan jälkeen, hän muistutti, että sitä oli ensin valmisteltu Suomessa kaksi kuukautta, sen jälkeen oteltu siitä Tartossa yli neljä kuukautta, ja nyt on eduskunta vielä käyttänyt siihen puolitoista kuukautta, joten lienee vaikeata tosimitä puhua hätiköimisestä. — Ja valmistauduttiinhan siihen todella kokonaan toisella tavalla kuin Moskovan ja Pariisin rauhoihin kolmisen vuosikymmentä myöhemmin. — Vennola huomautti epäilijöille, että koko maailma tekee nyt rauhaa Venäjän kanssa, ja että ne, jotka meillä haraavat vastaan, harjoittavat eräänlaista Don Quijote-politiikkaa, jota meillä ei ole varaa kokeilla. Kohta kohdalta hän torjui sopimusta vastaan esitettyjä muistutuksia.

On syytä vielä tallettaa muistiin kirkonmiehen kanta tähän asiaan. Ed. Erkki Kaila, myöhemmin maamme arkkipiispa, käytti myöskin lyhyen puheenvuoron: "Kun rauhankysymys vihdoin on joutunut lopulliseen vaiheeseen ja Suomen eduskunnan on sen suhteen määrät-

tävä kantansa, niin ei tule asettua unelmien ja toiveiden, vaan tosiolojen pohjalle, ja silloin on sanottava, että rauhansopimus suurin piirtein katsottuna on maallemme tyydyttävä. Vakaumukseni on, että rauhanneuvottelijat ovat saavuttaneet sen, mitä neuvottelemalla ja rauhallisin keinoin on ollut saavutettavissa K kaikella työllä taivaan alla, sanoo Salomo, on aikansa, aika tappaa ja aika parantaa, aika hajoittaa ja aika rakentaa, aika repiä rikki ja aika yhteen ommella, aika rakastaa ja aika vihata, aika sodalla ja aika rauhalla. Nämä sanat on sanottu myöskin nykyajalle. Seitsemättä vuotta on sotaa jatkunut, ja maailman kansat uupuvat sodan räsitusten painon alla.”

Kun laaja keskustelu oli saatu päättymään oli aika käydä äänestelemään. Oli tehty useita ehdotuksia, joiden tarkoituksena oli täydentää rauhansopimusta. Ne tulivat kaikki hylätyiksi. Tärkeimmässä äänestyksessä, jossa oli kysymyksessä rauhansopimuksen hyväksyminen tai hylkääminen, annettiin hyväksymisen puolesta 163 ääntä ja sitä vastaan 27 ääntä. Niin vähiin vastustus toden tullen lopulta supistui.

Tällä oli asia eduskunnan puolelta valmis. Jäljellä oli vain sopimuksen ratifioiminen. Sitä suorittamaan valittiin erikoinen valtuuskunta, joka siinä tehtävässä matkusti Moskovaan.

Rauhansopimuksen jälkiselvittelyt kestivät kuitenkin vielä monta vuotta. Sen monissa artikloissa oli sovittu, että yksityiskohdista oli määrättävä erityisellä sopimuksella tai, kuten esimerkiksi oli uusien rajojen vetämisen laita, että sen työn suorittaminen oli uskottava erityiselle komissiolle. Näitä jälkiselvittelyjä varten asetettiin Suomen taholla erityinen elin, jonka puheenjohtajana toimi valtioneuvos Antti Ahonen.

HYVÄ VAI HUONO RAUHA

Kaikki inhimillinen työ on vajavaista ja puutteellista. Jälkeenpäin tarkastellen siinä aina löytää vikoja. Edellä olemme jo saaneet käsityksen siitä, miten eri tavoin eduskunnan keskuudessa suhtauduttiin Tarton rauhanneuvotteluissa saavutettuihin tuloksiin. Mutta mikä tässä kaikessa on totuus? Nyt sen ehkä voi hiukan paremmin nähdä kuin heti tuoreeltaan rauhan solmimisen jälkeen. Olemmehan saaneet hiukan historiallista perspektiiviä kaikkeen siihen, mitä silloin tapahtui.

Tarton rauhanneuvotteluihin lähdettiin Suomen taholta ylen korkealle jännitetyin odotuksin ja toivein. Näistä suurista odotuksista on jo edellä ollut puhetta. Maassa oli mielipideryhmä, ei tosin vahva, mutta suuriääninen, joka kuvitteli hetken olevan käsillä, jolloin suursuomiunelmat voitaisiin toteuttaa ja kerätä suomensukuiset heimot rajan toisella puolen yhteisen katon alle. Se vanha vääräys, mikä aikanaan oli tapahtunut Stolbovan rauhassa, joka halkaisi Karjalan heimon kahtia, toivottiin nyt voitavan oikaista. Se, että tämän ajatuksen esteeksi sen jälkeen oli tullut niin tärkeä tekijä kuin Muurmannin rata, ei häirinyt näitä suunnitelmia. Itä-Karjalan alue arveltiin voitavan saattaa kansainvälisen valvonnan alaiseksi taikka äärimmäisessä tapauksessa ottaa Suomen haltuun ja käytettäväksi. Ne, jotka näin ajattelivat, kuvittelivat Suomea Kuolan niemimaankin isäntänä. Myöskin muissa suhteissa haluttiin korjata historian vääryyksiä. Vielähän eduskuntakeskustelussakin avoimesti puhuttiin siitä, että vanhalle suomalaiselle maaperälle perustettu Pietarin kaupunki oli saatava kansainväliseen valvontaan ja vapaakaupungiksi.

Näistä korkealentoisista pilvilinnoista oli kauniisti tultava maanpinnalle ja todellisuuspohjalle. Niistä oli rauhaa tehtäessä paljon tingittävä ja monet toiveet haudattava. Puhumattakaan koko itä-Karjalaan kohdistuvista toiveista oli luovuttava semmoisestakin, mitä Suomi sillä hetkellä tosiasiallisesti piti käsissään, nimitäin Repolasta ja Porajärvestä. Uutta aluetta saatiin vain Petsamossa. Sen hankkimisesta oli koko kansa yksimielinen. Paitsi sitä, että Suomen katsottiin tarvitsevan jäättömän sataman Pohjoisen Jäämeren rannalla, voitiin tässä vaatimuksessa nojautua semmoisiinkin, historiallisesti tosin kestävämpiin perusteisiin kuin siihen, että tämä alue oli kaksi kertaa Suomelle luvattu, ensi kerran Aleksanteri II:n suulla ja toisella kertaa vielä niinkin äskettäin kuin 1918, jolloin sama Neuvostoliiton hallitus Leninin allekirjoittamalla sopimuksella oli sen Suomen Kansanvaltuuskunnalle luvannut.

Monenlaisiin suvereenisen valtion oikeuksien rajoituksiin täytyi sen lisäksi suostua. Suomenlahdella, jota Suomi sodan aikana miinakenttineen täydellisesti hallitsi sulkien Venäjän laivaston Kronstadtin ”pesuvahtiin”, oli Venäjän laivastolle avattava väylä, ja sen saarista oli monet jätettävä linnoittamattomiksi. Inon ja Puumalan rantalinnoitukset oli hävitettävä. Petsamosakaan Suomi ei saanut mielin määrin vallita aluettaan. Sielläkin oli alistuttava erinäisiin sotilaallisiin rajoituksiin, samoin Laatokalla.

Taloudellisissakin asioissa oli eletty suurien odotusten aikaa. Oli kuviteltu, että Suomi karkotettuaan venäläiset maasta, ”voitetun sodan oikeudella” yksipuolisesti voisi määrätä maahan jääneestä venäläisestä omaisuudesta sekä sen lisäksi vaatia korvausta Venäjälle jääneestä omaisuudesta ja saatavista. Siinäkin lähdet-

tiin liikkeelle kovin korkealle kohotetuin odotuksin. Osittain odotukset tällä alalla täyttyivät. Rauhansopimukseen sisältyvä ratkaisu oli Suomelle taloudellisesti melkoisen edullinen. Oikeastaan vain monimutkainen laivojen palautuskysymys ratkesi tavalla, joka olisi saatanut olla Suomelle edullisempi. Taloudellinen välien selvitys oli siis "loistava", kuten Voionmaa eduskuntakeskustelussa katsoi voivansa todeta.

Että Suomi näinkin hyvin selvisi tästä vaikeasta välien selvittelystä, riippui osaksi silloisesta poliittisesta tilanteesta. Neuvostoliitto eli vielä raskainta aikaansa. Se oli vasta alkamassa valtiollista elämäänsä ja oli jo kolmatta vuotta saanut taistella sekä kotimaisia että ulkoisia vihollisia vastaan. Länsivallat koettivat pistellä kankia sen valtiorattaiden pyöriin. Venäläiset "valkoiset kenraalit" taistelivat eri rintamilla palauttaakseen entisen järjestelmän Venäjälle; viimeinen heistä, Wrangell, voitettiin lopullisesti vasta marraskuussa 1920. Neuvostoliitto kaipasi sen vuoksi rajoillaan rauhaa ja oli valmis uhrauksiinkin saavuttaakseen sen. Miten herkkä tämä ilmapuntari oli, saatiin nähdä rauhanneuvottelujen kestäessä. Vuoden 1920 alussa, jolloin Viro teki rauhan Neuvostoliiton kanssa, sen asema oli paljon vaikeampi kuin myöhemmin keväällä. Silloin Neuvostoliitto suostui paljoo semmoiseen, mihin sitä myöhemmin ei olisi saatu suostumaan. Suomi sensijaan joutui aloittamaan neuvottelunsa epäedullisella hetkellä. Neuvostoliiton voitokas eteneminen Puolan rintamalla vaikutti silminnähävästi neuvottelujen kulkua hidastuttaen. Vasta sen jälkeen kun tämä rintama venäläisten perääntyessä alkoi saada toisenlaisen luonteen, alkoivat neuvottelut sujua paremmassa hengessä.

Rauha oli siten niin hyvä kuin silloisissa Suomelle suotuisissa suhdanteissa voi ajatella mahdolliseksi. Sen

edullisuus tulee erityisen silmäänpistäväksi, kun vertaa sitä myöhemmin Venäjän kanssa tehtyihin Moskovan ja Pariisin rauhoihin.

Siitä huolimatta, että Tarton rauhaa on pidettävä maallemme edullisena, jatkui erinäisissä piireissä tyytymättömyys sitä vastaan ja sen epäedullisuutta moitittiin. Ensimmäisenä ilmauksena tästä oli se levottomuus, jota yritettiin lietsoa silloin, kun Repolaa ja Porajärveä tyhjennettiin suomalaisista joukoista ja venäläiset joukot astuivat näiden tilalle. Tästä tapahtumasta yritettiin tehdä suuri kansallinen murhenäytelmä. Sitä korosti vielä se, että Bobi Sivén-niminen nuorukainen, joka oli toiminut eräänlaisena järjestyksenvalvojana Repolassa, mieluummin teki itsemurhan kuin lähti sieltä paikallisen väestön "pettäjänä". Tätä tapahtumaa käytettiin vuosikausia sytykkeenä agitaatiossa.

Itä-Karjalan kysymys oli vielä lapuanliikkeen ja ikk:n agitaatiossa mielellään käytetty aihe. Silloin oli olevinaan suuri kansallisen nousun aika, ja siitä johtui, että suursuomihaaveet uudelleen levisivät. Puhuttiin jälleen siitä, kuinka raja Venäjän ja Suomen välille "vedetään miekalla Suomenlahdesta Äänisjärven kautta Vietnanmereen". Että Tarton rauha näiden piirien silmissä oli kaikkea muuta kuin tyydyttävä, on itsestään selvää. Sen moittiminen tuli jälleen, vuosikymmen jälkeen sen teosta, eräissä piireissä muotiasiaksi, ja sille keksittiin uusi nimityskin: "Tarton häpeärauha". Pantiinpa käyntiin todellinen häpäisykampanja Tarton rauhan aikaista tasavallan presidenttiä K. J. Ståhlbergia vastaan, jonka syyksi pantiin, että hän oli jopa *aikonut* luovuttaa Kannaksella vanhaa suomalaista maata venäläisille. Tämä häpäisy sai niin suuret mittasuhteet, että kat-

soin velvollisuudekseni astua lehtien palstoilla todistamaan, että presidentti Ståhlberg päinvastoin useampaan otteeseen oli hylännyt rauhanvaltuuskunnan ehdotuksen, joka tarkoitti Kannaksen kielekkeen ja eräiden Suomenlahden saarien luovuttamista Venäjälle sitä vastaan, että niiden vastikkeeksi saataisiin rauhanteossa muita etuja. Presidentti oli silloin nimenomaan kieltäytynyt hyväksymästä mitään ehdotusta, jossa käytettäisiin Suomen vanhaa aluetta kompensaaiona.

Tässä tulemmekin erääseen kohtaan rauhansopimuksessa, johon tuleva historiantutkija saattaa asettaa sormensa ja osoittaa, että siinä oli tämän muuten edullisen sopimuksen heikko kohta. Venäläiset olivat Tartossa sitkeästi vaatineet Leningradin läheisyydessä olevan alueen luovuttamista, koska tällä suurkaupungilla ei ollut riittävästi etumaastoa länteenpäin, mikä seikka heidän väittämänsä mukaan häittäsi sen puolustusmahdollisuuksia. Samasta syystä puhuttiin eräiden Suomenlahdessa olevien saarien, Seiskarin, Lavansaaren, molempien Tytärsaarien ja ennenkaikkea Suursaaren joko luovuttamisesta tai neutraloimisesta. Ne estivät heidän vapaata laivaliikennettään Suomenlahdella, jos ne olivat vieraan vallan käsissä, ja sitä enemmän, jos ne olivat linnoitettuja. Siihen aikaan, jolloin Suomi kuului Venäjän yhteyteen, ei tästä heille ollut haittaa; olihan koko Suomi silloin Pietarin etumaastoa. Mutta siihenkin aikaan oli Kannasta pidetty niin arkana kohtana, että Uudenkirkon ja Kivennavan pitäjien muodollinen siirtäminen Venäjän valtakunnan hallintopiiriin oli usein puheena.

Rauhanvaltuuskunta oli tullut siihen käsitykseen, että tässä aluekysymyksessä olisi Venäjän toivomuksiin ollut suostuttava, ja siitä tehtiin alustuksia hallitukselle. Venäläiset neuvottelijat pitivät näitä alueita siksi

tärkeinä, että niiden luovuttamisella arvattavasti olisi voitu saada melkoinen hyvitys toisaalla. Mutta tasavallan presidentti ja valtioneuvosto hylkäsivät toistuvasti nämä esitykset arvattavasti yleisen mielipiteen painostusta peläten. Siten ne jäivät luovuttamatta.

Kuten tunnetaan, eivät venäläiset ole näitä vaatimuksiaan unohtaneet. Niihin palattiin toisen maailmansodan alettua vuoden 1939 syksyllä. Kannaksella Suomi olisi silloin ollut valmis tyydyttämään venäläisten toivomukset. Neuvottelut eivät kuitenkaan johtaneet tulokseen sen johdosta, että myöskin Hankoniemen luovuttaminen kuului vaatimukseen. Tähän Suomen hallitus ei katsonut voivansa suostua. Seurasi sota, jossa Kannasta menetettiin paljon enemmän kuin vuonna 1920 oli vaadittu.

Olisiko myönteinen asenne Tarton neuvotteluissa voinut torjua myöhempiä vaatimuksia, on tietysti kysymys, johon tuskin kukaan voinee antaa tyydyttävää vastausta. Tähän asiain yhteenkuuluvaisuuteen on silti ollut syytä viitata.

Tarton rauha oli kaikkea muuta kuin häpeärauha tai pakkorauha. Jo se seikka, että siellä molempien valtakuntien edustajat *keskustelivat* saman pöydän ääressä, kumpikin puoli itsenäisinä ja täysivaltaisina, on paras todistus siitä, että tämä rauhanteko tapahtui sovinnollisessa hengessä ja todellinen rauhantahto molemmilla puolin kannustimena. Tarvitaan melkoinen annos häpeämättömyyttä ennen kuin voi tosimitielessä sanoa tämmöisellä tavalla saavutettua tulosta "häpeärauhaksi". Verrattakoon siihen vain esimerkiksi sitä tapaa, millä nykyaikoina rauhansopimuksia tehdään. Niissä ei hävinneellä puolella ole tilaisuutta edes toivo-

mustensa esittämiseen. Voittajapuoli sanelee rauhan, josta täten tulee pakkorauha. Turvaavatko semmoiset sopimukset rauhantilan jatkuvaisuuden, sen saa tulevaisuus osoittaa.

ITSENÄISYYDEN ALKUAJAN HALLITUKSET

Valtion päämiehet:

P. E. Svinhufvud, valtionhoitaja	18/5 1918 — 12/12 1918
C. G. Mannerheim, „	12/12 1918 — 26/7 1919
K. J. Ståhlberg, presidentti	26/7 1919 — 1/3 1925

Hallitukset:

P. E. Svinhufvudin hallitus	27/11 1917 — 27/5 1918
J. K. Paasikiven hallitus	27/5 1918 — 27/11 1918
Lauri Ingmanin hallitus	27/11 1918 — 17/4 1919
Kaarlo Castrénin hallitus	17/4 1919 — 15/8 1919
J. H. Vennolan hallitus	15/8 1919 — 15/3 1920
Rafael Erichin hallitus	15/3 1920 — 9/4 1921

Erichin hallituksen jäsenet:

Rafael Erich, pääministeri
Rudolf Holsti, ulkoministeri
O. Hj. Granfelt, oikeusministeri
A. A. von Hellens, sisäasiainministeri
Bruno Jalander, puolustusministeri
J. W. Wartiovaara, valtiovarainministeri
Lauri Ingman, opetusministeri
Y. E. Pehkonen, maatalousministeri
M. Lavonius, kulkulaitosministeri
Leo Ehrnrooth, kauppaministeri
V. Joukahainen, sosiaaliministeri

RAUHANSOPIMUS

*Suomen Tasavallan ja Venäjän Sosialistisen
Federatiivisen Neuvostotasavallan välillä.*

Suomen Tasavallan hallitus ja Venäjän Sosialistisen Federatiivisen Neuvostotasavallan hallitus, ottaen huomioon, että Suomi vuonna 1917 on julistautunut itsenäiseksi valtakunnaksi ja että Venäjä on tunnustanut Suomen valtakunnan, Suomen Suuriruhtinaanmaan rajoissa, riippumattomaksi ja täysivaltaiseksi, ja haluten lopettaa molempien valtioiden välillä sittemmin syntyneen sodan, luoda pysyväiset rauhalliset suhteet niiden kesken sekä lopullisesti selvittää Suomen ja Venäjän aikaisemmasta valtioyhteydestä johtuneet suhteet, ovat päättäneet tehdä tätä tarkoittavan sopimuksen ja siihen valtuuttaneet:

Suomen Tasavallan hallitus:

Juho Kusti Paasikiven
Juho Heikki Vennolan
Alexander Freyn
Karl Rudolf Waldenin
Väinö Tannerin
Väinö Voionmaan
Väinö Gabriel Kivilinnan;

*Venäjän Sosialistisen Federatiivisen Neuvostotasaval-
lan hallitus:*

Jaan Antonovitsh Behrsinin
Platon Michailovitsh Kershentsewin
Nikolai Sergejevitsh Tichmenjewin,

jotka, kokoonnuttuaan Tarton kaupungissa ja esitet-
tyään toisilleen oikeiksi ja asianmukaisiksi havaitut val-
takirjansa, ovat sopineet seuraavasti:

1. Artikla.

Rauhansopimuksen voimaanastuttua lakkaa sotatila
sopimusvaltioiden välillä ja molemmat valtiot sitoutuvat
vastedes ylläpitämään keskinäistä rauhantilaa ja hyvää
naapuruutta.

2. Artikla.

Suomen ja Venäjän välinen valtakunnanraja kulkee:

1. Jakaen Vaidalahden kahtia sen perukassa olevan
itäisen niemekkeen kärkeen (likipitäen $69^{\circ} 57',0$ levey-
dellä ja $31^{\circ} 58',5$ pituudella);

edelleen meridiaania myöten etelään siksi kunnes se
leikkaa pohjoisen järvijakson (likipitäen $69^{\circ} 55',0$ levey-
dellä);

edelleen kaakkoon $32^{\circ} 08',0$ pituudella olevaan meri-
dianiin saakka (likipitäen $69^{\circ} 51',0$ leveydellä) kulkien
mikäli mahdollista pitkin Tsherwjanyja järvijaksoa;

edelleen pisteeseen, joka on $69^{\circ} 46',0$ leveydellä ja 32°
 $06',5$ pituudella;

edelleen jakaen kahtia kannaksen, joka on siihen
syvimmälle pistävien Pummangin vuonon (Bolshaja—

Volokovaja-guban) ja Oserkovuonon lahtien välissä, pisteeseen, joka on Sredni-saarenon ja mantereen välisen kannaksen keskivälissä (69° 39',1 leveydellä ja 31° 47',6 pituudella); sekä

edelleen suorana viivana tähänastisella Suomen ja Venäjän välisellä rajalla Jaurijärven lähellä olevaan Korvatunturin rajapyykkiin N:o 90.

2. Jaurijärven lähellä olevasta Korvatunturin rajapyykistä N:o 90 Laatokkaan saakka, sen poikki ja Karjalan kannaksen poikki Suomen ja Venäjän tähänastista rajaa pitkin sen päätekohtaan Suomenlahden rannalla.

1. *Muistutus.* Heinä- (Ainovskie-ostrova) ja Kii-saaret siirtyvät Suomelle.
2. *Muistutus.* Tässä artiklassa selitetty raja on punasella viivalla merkitty rauhansopimuksen liitteenä oleville kartoille, nimittäin venäläiselle merikartalle N:o 1279 ja maakartalle. Näiden karttojen johdolla on tämän artiklan 1 momentissa mainittujen rajojen käynti itse paikalla toimitettava, ottaen pakottavissa tapauksissa huomioon luonnonsuhteet. Jos teksti ja kartat havaitaan ristiriitaisiksi Kalastaja- ja Srednisaarentoihin nähden, on merikartalla ratkaiseva merkitys, mutta muuhun rajaan nähden määrää teksti.
3. *Muistutus.* Kaikki pituudet ovat lasketut Greenwichistä.

3. Artikla.

Sopimusvaltioiden alueveden laajuus Suomenlahdella on neljä meripenikulmaa laskettuna rannikosta sekä, missä saaristoa on, uloimmasta vedenpinnan yli kohoavasta saaresta tai luodosta.

Tästä tehdään seuraavat poikkeukset:

1. Suomen ja Venäjän välisen maarajan pätekkohdasta Suomenlahden rannalla Seivästön majakan meridianiin saakka on Suomen alueveden laajuus puolitoista meripenikulmaa, ja kulkee sen raja parallellia myöten.

Seivästön majakan meridianilla $60^{\circ} 08',9$ leveydellä olevasta pisteestä alkaen Suomen alueveden raja kulkee viivaa myöten, joka yhdistää tämän pisteen Seiskarin eteläpuolella $59^{\circ} 58',8$ leveydellä ja $28^{\circ} 24',5$ pituudella olevan pisteen kanssa, siihen saakka missä tämä viiva leikkaa Seivästön meridianin länsipuolella olevan Suomen nelimeripenikulmaisen alueveden rajan.

2. Suursaaren eteläkärjen meridianilla, yhden meripenikulman päässä etelään tästä kärjestä olevasta pisteestä kulkee Suomen alueveden raja kahtena suorana viivana, joista toinen kulkee 61° ja toinen 288° suunnassa, siihen saakka missä nämä viivat leikkaavat Suursaaren nelimeripenikulmaisen alueveden rajan.

3. Suomen yhtenäisen alueveden ulkopuolella olevien, Suomelle kuuluvien saarien ympärillä on alueveden laajuus kolme meripenikulmaa.

Tästä tehdään kuitenkin seuraavat poikkeukset:

Seiskarin ja Lavansaaren eteläpuolella kulkee Suomen alueveden raja seuraavien pisteiden kautta:

- | | | | | | |
|----|--------|--------------------|----|--------|--------------------|
| 1. | leveys | $60^{\circ} 00',5$ | ja | pituus | $28^{\circ} 31',4$ |
| 2. | „ | $59^{\circ} 58',8$ | „ | „ | $28^{\circ} 24',5$ |
| 3. | „ | $59^{\circ} 58',0$ | „ | „ | $27^{\circ} 55',0$ |
| 4. | „ | $59^{\circ} 54',6$ | „ | „ | $27^{\circ} 52',2$ |

Suuren Tytärsaaren pohjoiskärjen meridianilla, kolmen meripenikulman päässä pohjoiseen tästä kärjestä olevasta pisteestä alkaen kulkee Suomen alueveden raja suorana viivana Rödsjärin pohjoiskärjen meridianilla, yhden meripenikulman päässä tästä kärjestä pohjoiseen olevan pisteen kautta siihen saakka missä tämä viiva leikkaa Rödsjärin kolmimeripenikulmaisen alueveden rajan.

4. Suomi ei puolestaan vastusta eikä tule vastustamaan sitä, että Venäjän alueveden raja Suomenlahden itäosassa tulisi kulkemaan seuraavasti:

Suomen ja Venäjän välisen maarajan päätekohtasta Suomenlahden rannalla pitkin Suomen alueveden rajaa Seivästön majakan meridianilla ja $60^{\circ} 08',9$ leveydellä olevaan pisteeseen;

edelleen Seiskarin eteläpuolella $59^{\circ} 58',8$ leveydellä ja $28^{\circ} 24',5$ pituudella olevaan pisteeseen;

edelleen $59^{\circ} 58',0$ leveydellä ja $27^{\circ} 55',0$ pituudella olevaan pisteeseen;

edelleen Vigrundin tornia kohti siihen saakka missä näin vedetty viiva leikkaa Venäjän yleisen nelimeripenikulmaisen alueveden rajan; ja

edelleen tätä rajaa myöten.

1. *Muistutus.* Kaikkien näiden aluevesien rajat on merkitty rauhansopimuksen liitteenä oleville venäläisille merikartoille, N:o 1492 ja 1476. Jos teksti ja kartat havaitaan ristiriitaisiksi, on kartoilla ratkaiseva merkitys.
2. *Muistutus.* Kaikki pituudet ovat lasketut Greenwichistä.

4. Artikla.

Petsamon alueen, jota rajoittavat:

kaakossa ja idässä: 2 artiklan 1 momentissa mainittu raja;

lännessä: tähänastinen Suomen ja Venäjän välinen raja Jaurijärven lähellä olevasta Korvatunturin rajapyykistä N:o 90 kolmenvaltakunnan rajapyykkiin N:o 94, jossa Suomen, Venäjän ja Norjan rajat yhtyvät; sekä

luoteessa: tähänastinen Venäjän ja Norjan valtakuntien välinen raja,

luovuttaa Venäjä aluevesinensä heti rauhansopimuksen voimaantuttua ikuisiksi ajoiksi Suomelle täydellisellä suverenisellä oikeudella omistettavaksi; ja luopuu Venäjä Suomen hyväksi kaikista oikeuksistaan ja vaatimuksistaan täten luovutettuun alueeseen nähden.

Venäjä poistaa sotaväkinsä Petsamon alueelta neljäkymmenenviiden päivän kuluessa rauhansopimuksen voimaantumisesta lukien.

5. Artikla.

Kuukauden kuluessa rauhansopimuksen voimaantumisesta lukien valitsevat Suomen ja Venäjän hallitukset kumpikin kaksi jäsentä erityiseen komissiooniin, jonka tulee yhdeksän kuukauden kuluessa toimittaa 2 artiklan 1 momentissa mainittujen rajain käynti ja pyykitys.

6. Artikla.

1. Suomi sitoutuu olemaan pitämättä niillä vesillä, jotka kuuluvat sen omistamaan Pohjois-Jäämeren ran-

nikkoon, sotalaivoja ja muita aseistettuja laivoja, lukuunottamatta sataa tonnia pienempiä varustettuja laivoja, joita Suomella on oikeus pitää ilman rajoitusta, sekä enintään viittätoista kappaletta sota- ja muita aseistettuja laivoja, joiden kantavuus ei ole suurempi kuin neljäsataa tonnia.

Suomi sitoutuu niinkään olemaan pitämättä mainituilla vesillä vedenalaisia laivoja ja aseistettuja lentokoneita.

2. Myös sitoutuu Suomi olemaan rakentamatta tälle rannikolle sotasatamia, sotalaivastotukikohtia ja sota-korjausverstaita, jotka laajuudeltaan ovat suurempia kuin edellisessä momentissa mainittuja laivoja ja niiden aseistusta varten on tarpeen.

7. Artikla.

1. Sopimusvaltiot myöntävät toisen sopimusvaltion kansalaisille oikeuden harjoittaa kalastusta ja vapaasti kulkea kalastusaluksilla niin hyvin Suomelle luovutetun Pohjois-Jäämeren rannikon kuin Venäjälle jäävän Kalastajasaarenon pohjoisen ja itäisen rannikon aluevesillä Sharapovin niemeen asti.

2. Edellisessä momentissa mainitulla rannikkoalueella ovat molempien valtioiden kansalaiset oikeutetut astumaan maihin ja rakentamaan tarpeellisia majailu- ja varastosuojia sekä muita kalastuksen ynnä kalanjalostuksen vaatimia rakennuksia ja laitoksia.

3. Sopimusvaltiot suostuvat rauhansopimuksen voimaantumisen jälkeen tekemään erityisen sopimuksen siitä, millä ehdoilla ja missä järjestyksessä on oikeus kalastaa ja kalastaja-aluksilla liikkua ensimmäisessä momentissa mainitun rannikon aluevesillä.

8. Artikla.

1. Venäjän valtiolle ja Venäjän kansalaisille myönnetään vapaa kauttakulkuoikeus Petsamon alueen kautta Norjaan ja sieltä takaisin.

2. Tavarat, jotka kuljetetaan Petsamon alueen kautta Venäjältä Norjaan, samoin kuin tavarat, jotka kuljetaan saman alueen kautta Norjasta Venäjälle, ovat vapautetut tarkastuksesta ja valvonnasta, lukuunottamatta sitä valvontaa, joka on välttämätön kauttakululiikenteen järjestämistä varten; näistä tavaroista ei myöskään kanneta tullia eikä kauttakulku- tai muita maksuja.

Yllämainittu kauttakulktavarain valvonta on sallittu ainoastaan siinä muodossa, jota kansainvälisessä liikenteessä vakiintuneen tavan mukaan tällaisissa tapauksissa noudatetaan.

3. Venäjän kansalaisilla, jotka matkustavat Petsamon alueen kautta Norjaan ja Norjasta takaisin Venäjälle, on oikeus vapaaseen kauttakulkuun asianomaisten Venäjän viranomaisten antamalla passilla.

4. Noudattamalla voimassaolevia yleisiä määräyksiä on aseistamattomilla venäläisillä lentokoneilla oikeus ylläpitää Petsamon alueen kautta lentoliikennettä Venäjän ja Norjan välillä.

5. Kauttakulkuteistä, joita myöten on sallittu esteettömästi kulkea ja kuljettaa tavaroita Petsamon alueen kautta Venäjältä Norjaan ja sieltä takaisin, sekä edellisissä momenteissa mainittujen määräysten lähemmistä sovelluttamishdoista kuin myöskin Venäjän konsuli-edustuksen järjestelymuodosta Petsamon alueella määrätään erityisellä sopimuksella, joka tehdään rauhan-sopimuksen voimaanastumisen jälkeen.

9. Artikla.

Venäjän kansalaiset, joilla on kotipaikkansa Petsamon alueella, tulevat ilman muuta Suomen kansalaisiksi, kuitenkin niin, että kahdeksantoista vuotta täytäneet ovat oikeutetut yhden vuoden kuluessa rauhansopimuksen voimaantumisesta lukien valitsemaan Venäjän kansalaisuuden. Mies valitsee vaimonsa puolesta, mikäli heidän välillään ei ole toisin sovittu, ja vanhemmat kahdeksantoista vuotta nuorempien lastensa puolesta.

Henkilöt, jotka ovat valinneet Venäjän kansalaisuuden, saavat sitä seuraavan vuoden kuluessa vapaasti siirtyä alueelta ja kuljettaa mukanaan kaiken irtaimen omaisuutensa tullitta ja vientimaksuita. Mainitut henkilöt säilyttävät kaikki oikeutensa kiinteään omaisuuteen, minkä he jättävät Petsamon alueelle.

10. Artikla.

Suomi poistaa neljänkymmenenviiden päivän kuluessa rauhansopimuksen voimaantumisesta lukien sotajoukkonsa Repolan ja Porajärven kunnista, jotka palautetaan Venäjän valtakunnan yhteyteen ja liitetään Arkangelin ja Aunuksen kuvernementtien karjalaisen väestön muodostamaan ja kansallista itsemääräämisoikeutta nauttivaan Itä-Karjalan autonomiseen alueeseen.

11. Artikla.

Edellisessä artiklassa mainittujen Repolan ja Porajärven kuntien Itä-Karjalan autonomiseen alueeseen tapahtuvan liittämisen lähemmistä ehdoista on paikallisen väestön hyväksi sovittu seuraavaa:

1. Kuntien asukkaille annetaan täydellinen amnestia rauhansopimuksen 35 artiklan määräysten mukaan.

2. Paikallinen järjestyksenpito kuntien alueella on kahden vuoden aikana rauhansopimuksen voimaantumisesta lukien oleva paikallisen väestön asettaman miliisin asiana.

3. Kuntien asukkaille taataan omistusoikeus kaikkeen kuntien alueella omistamaansa irtaimeen omaisuuteen samoin kuin oikeus vapaasti määrätä ja käyttää omistamiaan tai viljelemiään tiluksia ja muuta hallussaan olevaa kiinteätä omaisuutta Itä-Karjalan autonomisella alueella voimassaolevien lakien rajoissa.

4. Jokaisella sitä haluavalla näiden kuntien asukkaalla on oikeus vuoden kuluessa rauhansopimuksen voimaantumisesta lukien vapaasti siirtyä pois Venäjältä. Venäjältä täten poissiirtyvät ovat oikeutetut viemään kaiken irtaimen omaisuutensa mukanaan ja säilyttävät he Itä-Karjalan autonomisella alueella voimassaolevien lakien rajoissa kaikki oikeutensa kuntien alueelle jättämäänsä kiinteään omaisuuteen.

5. Suomen kansalaisille ja suomalaisille yhtiöille, joilla on ennen kesäkuun 1 päivää 1920 tehtyjä metsänhakkuukontrahteja, säilytetään oikeus vuoden kuluessa rauhansopimuksen voimaantumisesta lukien mainituissa kunnissa toimittaa näiden kontraktien mukaiset metsänhakkuut ja poisviedä hakatut puut.

12. Artikla.

Sopimusvaltiot kannattavat periaatteessa Suomenlahden ja koko Itämeren neutralisoinnista sekä sitoutuvat myötävaikuttamaan sen toteuttamiseksi.

13. Artikla.

Suomi neutralisoi sotilaallisesti seuraavat sille kuuluvat Suomenlahden saaret: Somerin, Narvin, Seiskarin, Peninsaaren, Lavansaaren, Suuren ja Pienen Tytärsaaren sekä Rödkärin. Tämä sotilaallinen neutralisoiminen sisältää sen, ettei näille saarille rakenneta eikä sijoiteta linnoituksia, pattereita, sotilashavaintoasemia, puolta kilovattia voimakkaampia radioasemia, sotasatamia ja sotilaallisia meritukikohtia, sotilasomaisuus- ja sotatarvevarastoja eikä pidetä sotaväkeä enemmän kuin on tarpeen järjestyksen ylläpitämistä varten.

Somerin ja Narvin saarilla on Suomi kuitenkin oikeutettu pitämään sotilashavaintoasemia.

14. Artikla.

Suomi ryhtyy heti rauhansopimuksen voimaantulon jälkeen toimenpiteisiin Suursaaren sotilaalliseksi neutralisoimiseksi kansainvälisellä takuulla. Tämä neutralisoiminen sisältää sen, ettei tälle saarelle rakenneta eikä sijoiteta linnoituksia, pattereita, yhtä kilovattia voimakkaampia radioasemia, sotasatamia ja sotilaallisia meritukikohtia, sotilasomaisuus- ja sotatarvevarastoja eikä pidetä sotaväkeä enemmän kuin on tarpeen järjestyksen ylläpitämistä varten.

Venäjä sitoutuu kannattamaan edellämainitun kansainvälisen takuun hankkimista.

15. Artikla.

Suomi sitoutuu kolmen kuukauden kuluessa rauhansopimuksen voimaantulon jälkeen poistamaan Inon ja Puumalan linnoituksista tykkien lukot, tähtyslaitteet, suuntauslaitteet ja ammukset sekä hävit-

tämään nämä linnoitukset yhden vuoden kuluessa rauhansopimuksen voimaantulumisesta lukien.

Suomi sitoutuu niinkään olemaan rakentamatta Seivästön ja Inonniemen väliselle rannikolle kahdenkymmenen kilometrin etäisyydellä rannasta panssaritorneja sekä pattereita, joiden ampumasektorit tekevät mahdolliseksi ampumisen yli Suomen alueveden rajan, sekä Inonniemen ja Rajajoen suun väliselle rannikolle kahdenkymmenen kilometrin etäisyydellä rannasta pattereita, joiden kantavuus ulottuu yli Suomen alueveden rajan.

16. Artikla.

1. Sopimusvaltiot sitoutuvat olemaan pitämättä Laatokalla, sen rannoilla sekä Laatokkaan juoksevissa joissa ja kanavilla kuin myös Nevalla, Ivanovskin porogiin saakka, hyökkäystarkoituksia palvelevia sotilaallisia varustuksia. Kuitenkin on oikeus siellä pitää sotalaivoja, joiden kantavuus ei ole yli sata tonnia ja jotka eivät ole varustettuja suuremmilla kuin neljänkymmennenseitsemän millimetrin kaliiberin tykeillä, samoin kuin näiden kokoa vastaavia sotilaallisia meritukikohtia.

Venäjällä on oikeus kuljettaa sisävesillensä sotalaivoja Laatokan etelärantaa pitkin kulkevien kanavien kautta tai, jos liikennehäiriöitä niissä tapahtuu, myöskin Laatokan eteläosan kautta.

2. Siinä tapauksessa, että Suomenlahden ja Itämeren neutralisoiminen toteutetaan, sitoutuvat sopimusvaltiot neutralisoimaan myöskin Laatokan.

17. Artikla.

Venäjä sitoutuu myöntämään suomalaisille kauppa- ja tavara-aluksille esteettömän kulun Nevalla Suomenlahden ja Laatokan välillä samoilla ehdoilla kuin venäläisillekin aluksille. Ensinmainitut alukset eivät kuitenkaan saa kuljettaa sotatavaraa eikä sotilasomaisuutta.

Sopimusvaltiot suostuvat, siinä tapauksessa, että jompikumpi sopimusvaltio sitä vaatii, viimeistään yhden vuoden kuluessa vaatimuksen esittämisestä ryhtymään neuvotteluihin tämän artiklan määräyksiä täydentävän yksityiskohtaisen sopimuksen aikaansaamiseksi. Tämä ei kuitenkaan saa estää tässä myönnetyn oikeuden käyttämistä.

18. Artikla.

Laatokan veden korkeutta älköön muutettako ilman edelläkäypää Suomen ja Venäjän välistä sopimusta.

19. Artikla.

Tullitarkastusta, kalastusta, merenkulkulaitosten hoitoa, järjestyksen ylläpitoa Suomenlahden aluevesien ulkopuolella olevissa osissa, tämän Suomenlahden vapaan osan puhdistamista miinoista, luotsipalveluksen yhtenäistyttämistä ynnä muita samankaltaisia asioita koskevat kysymykset annetaan yhden tai useamman suomalais-venäläisen sekakomitean harkittaviksi.

20. Artikla.

1. Sopimusvaltiot ryhtyvät viipymättä rauhansopimuksen voimaanastuttua toimenpiteisiin sopimuksen aikaansaamiseksi passi- ja tullimuodollisuuksien sekä

yleensä rajaliikenteen järjestämisestä Karjalan kannaksella paikallisia oloja ja molemmin puolin esiintyvää käytännöllistä tarvetta silmälläpitäen.

2. Rajaliikenne Suomen ja Venäjän välisen rajan muilla osilla on niinkään erityisillä sopimuksilla järjestettävä.

3. Rauhansopimuksen voimaantulon jälkeen asetetaan viipymättä sekakomitea laatimaan ehdotusta edellämainittujen olojen järjestämisestä.

21. Artikla.

1. Sopimusvaltiot suostuvat ensi tilassa rauhansopimuksen voimaantulon jälkeen ryhtymään neuvotteluihin sopimuksen aikaansaamiseksi liikenteen ja puutavarain lauttauksen järjestämisestä vesistöissä, jotka juoksevat toisen sopimusvaltion alueelta toisen alueelle.

Tämä sopimus on laadittava sille pohjalle, että liikenne ja lauttaus on tällaisissa vesistöissä molemmin puolin esteettömästi sallittu niin hyvin rajan poikki kuin myös kummankin sopimusvaltion alueella mereen saakka sekä että erityisesti lauttaukseen nähden kummankin sopimusvaltion kansalaisille myönnetään suurimpia oikeuksia nauttivan lauttaajan oikeudet.

2. Niinkään ryhtyvät sopimusvaltiot neuvotteluihin sopimuksen aikaansaamiseksi valtavyöhykkeen ylläpitämisestä sekä kalastuksen järjestämistä ja kalanhoidon edistämistä tarkoitaviin toimenpiteisiin ryhtymisestä edellisessä momentissa mainituissa kuin myös pitkin sopimusvaltioiden yhteistä rajaa sijaitsevilla vesistöillä.

22. Artikla.

Venäjän valtion ja valtiolaitosten Suomessa oleva omaisuus siirtyy korvauksetta Suomen valtion omaksi. Samoin siirtyy korvauksetta Venäjän valtion omaksi Venäjällä oleva Suomen valtion ja valtiolaitosten omaisuus.

Muistutus. Sopimusvaltiot pidättävät itselleen toisessa maassa olevasta entisestä valtio-omaisuudestaan diplomaattista ja konsuliedustusta varten kolme kaupunkikiinteistöä tontteineen ja rakennuksineen.

23. Artikla.

1. Suomen hallitus sitoutuu viipymättä rauhansopimuksen voimaantulon jälkeen palauttamaan Venäjän valtiolle alueellaan tai käytettävissään olevia, vuonna 1918 Suomeen jääneitä venäläisiä laivoja ja aluksia rauhansopimuksen liitteenä olevan luettelon mukaan.

2. Jos yksityiset henkilöt tai yhtiöt esittävät joitakin vaatimuksia Venäjän valtiolle palautettavien laivojen suhteen, vapauttaa Venäjän hallitus Suomen kaikesta edesvastuusta siitä, että nämä laivat jätetään Venäjälle, sekä sitoutuu vastaamaan kaikista korvausvaatimuksista, joita mahdollisesti tullaan esittämään Suomen hallitukselle. Venäjän hallitus ottaa selvittääkseen omistusoikeuden näihin laivoihin ja ovat siis vaatimukset tässä suhteessa esitettävät sille.

3. Suomen kansalaisten tai Suomessa kotipaikka-oikeutta nauttivien yhtiöiden laivat, jotka Venäjän hallitus on maailmansodan aikana pakkoluovuttanut, suorittamatta korvausta niiden omistajille, samoin kuin suomalaiset laivat, jotka ilman korvausta ovat joutuneet

Venäjän valtion haltuun, sitoutuu Venäjän hallitus palauttamaan niiden entisille omistajille. Tässä kohdassa mainitut laivat luetellaan rauhansopimuksen liitteinä olevassa luettelossa.

24. Artikla.

Kumpikaan sopimusvaltio ei vaadi toiselta sopimusvaltiolta sotakustannusten korvausta.

Suomi ei ota osaa vuosien 1914—18 maailmansodan Venäjälle aiheuttamien kustannuksien suorittamiseen.

25. Artikla.

Kumpikaan sopimusvaltio ei ole velvollinen vastaamaan toisen sopimusvaltion valtiovelosta eikä muista sitoumuksista.

26. Artikla.

Venäjän valtion ja valtiolaitosten velat ja muut sitoumukset Suomen valtiolle ja Suomen Pankille samoin kuin Suomen valtion ja valtiolaitosten velat ja muut sitoumukset Venäjän valtiolle ja valtiolaitoksille katsotaan molemmin puolin suoritetuiksi.

Tämän johdosta lakkaavat myös Suomen ja Venäjän hallitusten välillä vuonna 1917 tehty viljanhankintaa koskeva sopimus samoin kuin Suomen Pankin ja Venäjän Luottokanslian välillä samana vuonna tehty valuuttasopimus voimassa olemasta.

27. Artikla.

Venäjä tunnustaa, että Suomi ei ole velvollinen vastaamaan niistä vahingoista, joita jonkun kolmannen valtion kansalaiset tai yhtiöt laivoihin tai muuhun

omaisuuteen nähden, jota heillä on ollut Suomessa, ovat joutuneet kärsimään Venäjän viranomaisten toimenpiteiden kautta maailmansodan aikana, ennenkuin Suomi tuli itsenäiseksi. Tämänluontoiset vaatimukset ovat esitettävät Venäjän hallitukselle.

28. Artikla.

Suomen kansalaiset sekä Suomessa kotipaikka-oikeutta nauttivat yhtiöt ja yhdyskunnat saavat Venäjällä olevaan omaisuuteensa kuin myös Venäjän valtiota tai sen valtiolaitoksia vastaan kohdistuviin saamisiinsa ja vahingonkorvaus- ynnä muihin vaatimuksiinsa nähden samat oikeudet ja etuudet, jotka Venäjä on myöntänyt tai tulee myöntämään enimmänsuositun maan kansalaisille.

29. Artikla.

1. Sopimusvaltiot sitoutuvat ensi tilassa palauttamaan alueellaan olevat julkisten virastojen ja laitosten arkistot ja asiakirjat, jotka koskevat yksinomaan tai pääasiallisesti toista sopimusvaltiota tai sen historiaa.

Tämän johdosta luovuttaa Venäjän hallitus Suomen hallitukselle myöskin entisen Suomen Suuriruhtinaanmaan Valtiosihteerinviraston arkiston, kuitenkin siten, että Venäjän hallitukselle jätetään ne tämän arkiston asiakirjat, jotka yksinomaan tai pääasiallisesti koskevat Venäjää tai sen historiaa. Täten Venäjälle jätettävistä asiakirjoista on Suomen hallituksella oikeus ottaa itselleen jäljennökset.

2. Venäjän hallitus luovuttaa Suomen hallitukselle jäljennökset Venäjän hallituksen käytettävissä olevista Suomen aluetta koskevista uusimmista topografisista ynnä merenmittauskartoista samoin kuin keskeneräisiä

Suomessa suoritettuja kolmiomittaustöitä koskevan aineiston.

30. Artikla.

Suomen hallitus suostuu varaamaan Uudenkirkon pitäjässä olevassa Halilan sanatoriossa Pietarin kaupungin ja sen ympäristön asukkaita varten kymmenen vuoden aikana puolet sairassijoista samoilla ehdoilla kuin Suomen kansalaisille.

31. Artikla.

Rauhansopimuksen voimaanastumisen jälkeen uudistetaan taloudelliset suhteet sopimusvaltioiden välillä.

Tässä tarkoituksessa sopimusvaltiot asettavat viipymättä rauhansopimuksen voimaanastumisen jälkeen erityisen, kummankin valtion edustajista muodostetun komitean laatimaan ehdotuksen molempien maiden välisten kauppasuhteiden järjestämiseksi ja kauppasopimuksen aikaansaamiseksi.

32. Artikla.

Kunnes kauppasopimus saadaan aikaan noudatetaan Suomen ja Venäjän välisissä kauppasuhteissa seuraavia väliaikaisia määräyksiä, joista kumpikin sopimusvaltio on oikeutettu sanoutumaan irti ilmoittamalla siitä kuusi kuukautta sitä ennen vastapuolelle:

1. Sopimusvaltioiden alueen kautta meneviä kauttakulcutavaroita on sallittava kuljettaa kaikilla kauttakulkuliikenteelle avatuilla tai vastedes avattavilla liikenneteillä, noudattamalla niitä määräyksiä, joita liikenteen järjestämiseen ja kulkulaitosten kuljetuskykyyn nähden sekä oman maan liikennetarpeen tyydyttämisen ja yleisen turvallisuuden vuoksi on annettu.

2. Valtion rautateillä ja valtion laivoilla kauttakulku-tavaroista kannettavat rahdit ja muut kysymykseen tulevat kuljetusmaksut eivät saa olla korkeampia kuin omassa maassa kuljetettavista samallaisista tavaroista. Näistä kannettaviin muihin maksuihin nähden on noudatettava enemmän suositun maan periaatetta.

Jos maksun kantaminen kotimaisten tavaroiden kuljettamisesta Venäjällä kokonaan lakkautetaan, eivät rahdit Suomesta tulevilta kauttakulku-tavaroilta saa olla korkeampia kuin ne, joita kannetaan enemmän suositun maan kauttakulku-tavaroista.

3. Tavaroista, joita lähetetään toisesta maasta toiseen, ei saa kantaa korkeampia rahteja tai muita kuljetusmaksuja kuin mitkä on määrätty omassa maassa kuljetettavista samallaisista tavaroista.

Jos maksun kantaminen omassa maassa kuljetettavista tavaroista Venäjän valtion alueella kokonaan lakkautetaan, niin Suomen tavaroista kannettavat rahdit ja muut kuljetusmaksut eivät saa olla korkeampia kuin ne, joita kannetaan enemmän suositun maan tavaroista.

4. Tuonti-, vienti- ja kauttakulkukieltojen asettaminen on molemmin puolin sallittu ainoastaan yleistä turvallisuutta, terveydenhoitoa, alkoholipitoisia aineita sekä oman maan talouselämän järjestelyä koskevan lainsäädännön nojalla.

5. Sopimusvaltiot pidättävät itselleen oikeuden saattaa monopolin alaiseksi eri kauppa- ja teollisuusaloja.

6. Sopimusvaltioiden rahti- ja matkustaja-alukset ovat, noudattamalla asianomaisessa maassa voimassa olevia tai vastedes säädettäviä tämän maan aluksia koskevia määräyksiä sekä myös yleisen turvallisuuden ylläpitämisestä ja tullivalvonnasta johtuvia määräyksiä, oikeutetut menemään kaikkiin niihin toisen maan sata-

miin, käyttämään satamalaitoksia ja kulkemaan niitä toisen maan aluevesiä, sisävesiä, jokia ja kanavia, jotka on avattu tai vastedes avataan oman maan aluksille.

Maksut, joita kannetaan toisen maan laivoista ja niiden lasteista, samoin kuin maksut satamalaitosten käyttämisestä eivät saa olla korkeampia kuin ne maksut, joita kannetaan enimmänsuositun maan laivoista ja niiden lasteista.

Poikkeus näistä määräyksistä voidaan tehdä rannikkolaivaliikenteeseen ja kalastusaluksiin nähden. Rannikkolaivaliikenteeksi ei lueta liikennettä Itämeren ja muiden Venäjää rajoittavien varsinaisten ja sisämerien satamien välillä.

Venäjän kauppaja- ja matkustaja-alukset saavat kulkea kaikilla suomalaisille aluksille avatuilla Suomen aluevesien liikenneväylillä, ehdolla että noudattavat ulkomaalaisia laivoja varten Suomessa voimassa olevia luotsausta koskevia määräyksiä.

7. Suomalaiset luonnon-, kotiteollisuus- ja teollisuustuotteet ovat, niitä Venäjälle vietäessä, vapautetut kaikista tulli- ja muista tuontimaksuista.

33. Artikla.

Sopimusvaltiot ryhtyvät viipymättä rauhansopimuksen voimaantulon jälkeen tarpeellisiin toimenpiteisiin Suomen ja Venäjän välisen rautatieliikenteen järjestämiseksi siten, että suoranainen liikenne ilman matkustajain muuttoa tai tavarain uudelleenkuormaamista käy mahdolliseksi Suomesta Venäjälle ja Venäjältä Suomeen Rajajoen ja Pietarin välisille ja välisiltä asemilta, Pietarin asema mukaanluettuna, sekä ryhtyvät neuvotteluihin molempien maiden rautatieverkkojen yhdistä-

misestä ja suoran yhdysliikenteen aikaansaamisesta niiden välillä.

34. Artikla.

Suomen ja Venäjän välinen posti- ja lennätinyhteys uudistetaan rauhansopimuksen voimaantulon jälkeen ja on siitä sopimusvaltioiden kesken tehtävä eri sopimus.

Suomen hallitus ei aseta esteitä sille, että Venäjän valtion yksinomaisesti käytettäväksi luovutetaan vuoden 1946 loppuun saakka sähkösanomavaihtoa varten ne kolme suoranaista lennätinjohtoa (entiset N:ot 13, 60 ja 42), jotka kulkevat Suomen alueen yli Rajajoelta Uuteenkaupunkiin, yhdistäen Pietarin Tukholman, Newcastleen ja Frederician kanssa, ja jotka Suomen hallitus sopimuksella 9 päivältä tammikuuta 1920 on luovuttanut "Det Store Nordiske Telegraf-Selskabin" käytettäväksi Venäjän sähkösanomavaihtoa varten, ehdolla että sanotun sopimuksen määräyksiä sähkösanomavaihdon järjestämisestä noudatetaan. Näiden johtojen käyttämisestä Venäjän hallitus suorittaa Suomen valtiolle kansainvälisen lennätinliittokirjan ja siihen liittyvän ohjesäännön määräysten mukaisesti Suomelle itsenäisenä valtiona tulevan kauttakulkumaksun, kunnes tämä maksu asianomaisten valtioiden sopimuksesta joutuu lähettäjän suoritettavaksi. Samoin säilytetään Venäjän valtiolle yhtä pitkäksi ajaksi ne oikeudet, jotka sillä "Det Store Nordiske Telegraf-Selskabin" kanssa tekemänsä sopimuksen perusteella on kahteen, suoranaista lennätinyhteyttä Ruotsin kanssa välittävään, Uudestakaupungista Grisslehamniin johtavaan kaapeliin.

35. Artikla.

1. Venäjällä oleskelevat Suomen kansalaiset ja Suomessa oleskelevat Venäjän kansalaiset saavat rauhansopimuksen voimaantullessa palata kotimaahan, elleivät ole vangittu toisessa maassa törkeästä rikoksesta.

2. Sopimusvaltioiden sotavangit ovat niin pian kuin mahdollista palautettavat kotimaahansa. Sopimusvaltiot määräävät eri sopimuksella, missä järjestyksessä heidän palauttamisensa kotimaahan on tapahtuva.

3. Muut toisen valtion kansalaiset, jotka on pidätetty sotatilan johdosta taikka valtiollisista syistä, ovat heti vapautettavat ja ensi tilassa palautettavat kotimaahansa.

4. Suomen tai Venäjän kansalainen, joka on tuomittu rangaistukseen ennen tämän rauhansopimuksen allekirjoittamista toisen sopimusvaltion eduksi tekemästään valtiollisesta rikoksesta tai siitä, että hän on ollut yhteydessä toisen sopimusvaltion sotajoukkojen tai hallituserien kanssa tai siitä, että hän on tehnyt rangaistuksenalaisen teon tarkoituksessa toteuttaa kansallisen itsemääräämisoikeuden, vapautetaan enempää rangaistusta kärsimästä ja lasketaan heti vapaaksi. Jos hän on sellaisesta rikoksesta syytteessä tai vangittuna, mutta ei vielä tuomittu, tai jos syytetty häntä vastaan ei vielä ole nostettu, raukeaa syyteoikeus, olkoonpa hän maan rajojen sisä- tai ulkopuolella, eikä vastedes sellaista syytettyä enää saa panna vireille.

Jos hän joko samalla tai yksistään on tehnyt itsensä syyppääksi muunlaiseen rikokseen maansa voimassa olevaa valtiollista tai yhteiskunnallista järjestystä vastaan ja senjälkeen paennut toisen sopimusvaltion alueelle, nauttikoon sellaisesta rikoksesta kotimaassaan

annettua armahdusta samalla tavalla kuin kotimaahan jääneet syytetyt ja tuomitut sitä nauttivat.

36. Artikla.

Sopimusvaltioiden väliset diplomaattiset ja konsulaattisuhteet järjestetään heti senjälkeen kuin rauhansopimus on astunut voimaan.

Rauhansopimuksen voimaanastumisen jälkeen ryhtyvät sopimusvaltiot laatimaan sopimusta konsulilaitoksesta.

37. Artikla.

Rauhansopimuksen toimeenpanemista varten samoin kuin sellaisten julkis- ja yksityisoikeudellisten kysymysten ratkaisemista varten, joihin rauhansopimus voi antaa aihetta, asetetaan heti sen voimaanastumisen jälkeen suomalais-venäläinen sekakomitea, joka on oikeutettu keskuudestaan asettamaan alajaostoja aluekysymysten käsittelyä, taloudellisten suhteiden järjestämistä, sotavankien ja pakolaisten vaihtoa sekä tarpeen vaatiessa muitakin asioita varten.

Tässä artiklassa mainitun komitean kokoonpano ja työjärjestys määrätään vastedes tehtävällä sopimuksella. Kunkin alajaoston tehtävät, oikeudet ja velvollisuudet määrätään erityisellä ohjesäännöllä, jonka komitea vahvistaa.

Milloin alajaostossa päätöstä ei saada aikaan sen vuoksi, että äänet käyvät vastakkain tasan, siirretään kysymys komitean täysi-istunnon ratkaistavaksi. Jos komiteassakin äänet käyvät tasan, siirretään kysymys hallitusten ratkaistavaksi.

38. Artikla.

Tätä rauhansopimusta on laadittu suomen-, ruotsin- ja venäjänkieliset kappaleet ja ovat kaikki tekstit yhtä todistusvoimaisia.

Samalla kuin rauhansopimuksen ratifioidut kappaleet vaihdetaan allekirjoittavat sopimusvaltiot rauhansopimuksen ranskankielisen tekstin, joka myös on todistusvoimainen.

39. Artikla.

Tämä rauhansopimus on ratifioitava. Ratifioitujen kappalten vaihto tapahtuu Moskovassa.

Rauhansopimus astuu lailliseen voimaan heti kun ratifioitujen kappalten vaihto on tapahtunut.

Vakuudeksi ovat kummankin sopimusvaltion valtuutetut tämän rauhansopimuksen omakätisesti allekirjoittaneet ja sineteillään vahvistaneet.

Alkuperäinen on laadittu kahdessa kappaleessa kullakin kielellä ja allekirjoitettu Tartossa lokakuun neljäntenätoista päivänä vuonna tuhatyhdeksänsataakaksikymmentä.

J. K. Paasikivi
(L. S.)

J. H. Vennola
(L. S.)

Alexander Frey
(L. S.)

R. Walden
(L. S.)

Väinö Tanner
(L. S.)

Väinö Voionmaa
(L. S.)

Väinö Kivilinna
(L. S.)

SISÄLTÖ

	Sivu
Lukijalle	5
Lähtö tärkeälle matkalle	7
Ensimmäiset yritykset suhteiden järjestämiseksi .	8
Neuvottelut Berliinissä kesällä 1918	13
Sissihökkäyksiä ja sodan valmistelua	17
Aseleponeuvottelut Rajajoella	23
Rauhanvaatimukset eduskunnassa	28
Komiteavalmistelu	33
Matka kohti Tarttoa	36
Ensi tapaaminen	41
Aletaan päästä asioihin käsiksi	51
Ohjelmat lähtöviivalla	57
Ensimmäinen kierros menossa	68
Helsingissä uutta vauhtia ottamassa	89
Uusi yritys. — Suunniteltu Lontoon konferenssi häiritsee neuvotteluja	95
Mitä Helsingissä oli päätetty	121
Kulissien takaista toimintaa solmun avaamiseksi .	135
Uusi neuvottelu hallituksen kanssa	143
Jatkuvaa haparointia	148
”Tää on viimeinen taisto”	171
Viimeinen voitelu	180
Lopettajaisistunto	183
Juhlimisia	185
Vapaahetkien viettoa	189
Hieman henkilökuvausta	207
Eduskunnan vuoro sanoa sanansa	213
Hyvä vai huono rauha	227
Liitteitä:	
Itsenäisyyden alkuajan hallitukset	234
Rauhansopimus	235